

SLOVENSKE SRENJE

kot izročilo in priložnost

SLOVENSKE SRENJE KOT IZROČILO IN PRILOŽNOST

Izdalo: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

KAZALO

PREDGOVOR	8
AGRARNE SKUPNOSTI V SLOVENIJI IN SOSEŠČINI	16
KAJ VEMO O AGRARNIH SKUPNOSTIH V SLOVENIJI?	17
MED PRETEKLOSTJO IN PRIHODNOSTJO	29
O AGRARNIH SKUPNOSTIH NA SPLOŠNO	41
ZDRUŽENJE PREDSTAVNIKOV AGRARNIH SKUPNOSTI SLOVENIJE	43
AGRARNE SKUPNOSTI NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	47
KOMUNELE V ČIČARIJI - TRADICIONALNO KOLEKTIVNO	49
LASTNIŠTVO IN NJEGOVA PROBLEMATIKA	49
PODEŽELSKA SKUPNOST RAČJA VAS	52
150 LET POSKUSOV PRILAŠČANJA SKUPNE VAŠKE LASTNINE NA OPČINAH IN NOVI IZZIVI	55
DOLGA POT SRENJE DOLINA PRI TRSTU	58
SLOVENSKE AGRARNE SKUPNOSTI PO STATISTIČNIH REGIJAH	61
GORIŠKA	62
NA NAJZAHODNEJŠEM DELU SLOVENIJE	67
PRIHODNOST AGRARNE SKUPNOSTI JE BOLJ JASNA	69
PO POVRŠINI ENA NAJVEČJIH V SLOVENIJI	71
VSAKA VAS JE MALO DRUGAČNA	74
NA POBOČJIH MATAJURJA IN KOLOVRATA	76
VELIKA SKUPNOST SE OSIPA ZARADI PRODAJE DELEŽEV	81
DELEŽI AGRARNE SKUPNOSTI BI MORALI OSTATI V VASI	84
VEČINA ZEMLJIŠČ V ZAVAROVANIH OBMOČJIH	87
NA POBOČJIH ČRNE PRSTI IN MATAJURSKEGA VRHA	89
S PRODAJO DRV DO UREJENIH POTI	91
GOZDOVI NA TRNOVSKO-BANJŠKI PLANOTI	92
SKUPNA LASTNINA POSESTNIKOV Z »GORE«	93
POZNAVANJE ZGODOVINE NAJ BO KLJUČ ZA PRIHODNOST	99
GMAJNA 60 SOSEDOV	101
ODLOČANJE NAJ OSTANE SKUPNO	102
GORENJSKA	103
ENA ZEMLJA, ENA SKUPNOST, TRIJE PRAVNI STATUSI	110
POSEST IN UPRAVLJANJE: UŽITNE IN GOSPODARSKE PRAVICE	115
PAŠNIKI V STRMINAH GOLICE	123
AGRARNA SKUPNOST, KI ZDRUŽUJE DVE VASI	124
ILOVNAT SVET SREDI PLANIN	127
PO DOLGOLETNI TRADICIJI DANES V PAT POLOŽAJU	129
V POKLJUŠKIH GOZDOVIH	131
VEZ V REDKO POSELJENI VASI	133
DVANAJST DELNIH ODLOČB, DVANAJST LET ČAKANJA	135

SKUPNA PAŠA JE, MANJKA ŠE SIRAR	137
OHRANJAJO PAŠNIŠTVO IN KULTURNO DEDIŠČINO	138
V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU	140
V OSRČJU JELOVICE	142
POMEMBEN ČLEN PODEŽELJA IN SKUPNOSTI	146
BOJ ZA VRNITEV VSEH PAŠNIH PRAVIC	148
IZROPAN GOZD VRAČAJO V NORMALNO FUNKCIJO	149
NA JUŽNIH POBOČJIH KOŠUTE	150
GOZD IN PAŠNIKI NA 800 METRIH NAD MORJEM	153
NADALJUJEJO TRADICIJO PAŠE NA PLANINI	155
NA JUŽNIH POBOČJIH DOBRČE	158
PAŠNIKI, GOZDOVI IN POHODNIKI NA PLANINI TEGOŠČE	160
ENA NAJMANJŠIH SKUPNOSTI	162
ŽIVAHNA PAŠNA SKUPNOST NA POGORJU KRVAVCA	163
NA JUŽNEM POBOČJU KRVAVCA	169
OSREDNJESLOVENSKA REGIJA	171
MEŠČANSKA, A HKRATI AGRARNA SKUPNOST	174
MALO ZEMLJE, VELIKO SOLASTNIKOV	181
DEL ETNOGRAFSKO POMEMBNE VELIKE PLANINE	183
OBALNO KRAŠKA REGIJA	186
NA STIKU ISTRE IN KRAŠKEGA ROBA	193
GOZD IN PAŠNIKI POD KRAŠKIM ROBOM	194
NA GEOGRAFSKI, PODNEBNI, GEOLOŠKI IN JEZIKOVNI MEJI	196
PROPADAJOČO STAVBO SO UREDILI V DOM AGRARNE	
SKUPNOSTI	198
IZ SKUPNE LASTNINE V SOLASTNINO	200
JUSI NA MEJI Z ITALIJO	201
PROBLEMI ZARADI NEZNANIH DEDIČEV	203
KRAŠKI SVET V MATARSKEM PODOLJU	204
NEJASEN STATUS NENACIONALIZIRANIH SKUPNIH ZEMLJIŠČ	206
OHRANJAJO GOZDOVE IN JUSARSKI DUH	211
JUSI NA SKUPNI GMAJNI POD VREMŠČICO	215
MED PARKOM ŠKOCJANSKE JAME IN VREMŠČICO	217
GOSPODARIMO Z GOZDOVI IN PAŠNIKI NA KRASU	218
S 97 ČLANI MED NAJVEČJIMI V OBALNO-KRAŠKI REGIJI	220
TIPIČNI KRAŠKI JUSARJI	222
KAMNITI PAŠNIKI NA VRHEH	224
DELAVNA IN Z VELIKO NAČRTI ZA NAPREJ	226
JUS NA KAMNITEM KOMENSKEM KRASU	227
AGRARNA SKUPNOST BREZ LASTNINE	230
PRIMORSKO NOTRANJSKA REGIJA	231
POVRŠINE UPORABLJAJO V MASELJCIH	234
ČAKAJOČ UREDITEV LASTNIŠTVA NA SODIŠČU	237
AGRARNA IN VAŠKA SKUPNOST KOT ENO	239
MOČNO POVEZANA Z VAŠKO SKUPNOSTJO	242

SAVINJSKA REGIJA	245
GMAJNA ZA ODLAGANJE LESA PRI PLAVLJENJU	247
MED NACIONALIZACIJO IZGUBILI ČETRRTINO ZEMLJE	248
ZAKON IZNIČIL DOBRO PRAKSO AGRARNIH SKUPNOSTI	249
VELIKO NARAVNO BOGASTVO	253
 JUGOVZHODNA REGIJA (DOLENJSKA)	 255
MAJHNA, A ŽIVA SKUPNOST V BELI KRAJINI	258
NEUPOŠTEVANO DELO V JAVNO DOBRO	259
MAJHNI, NA ROBU DRŽAVE	260
POVEZOVALNA SILA VASI	262
ENA REDKIH SKUPNOSTI S STELJNIKI	264
 POMURSKE IN PODRAVSKE AGRARNE SKUPNOSTI	 265
MAJHNA SKUPNOST OB MURI	267
TEŽAVNA SKRB ZA GOZD	268
NA NAJBOLJ VZHODNEM DELU SLOVENIJE	269
ČLANI BREZ LASTNIŠTVA, A S SLUŽNOSTJO	270
 POGLED V PRIHODNOST	 272
MEDGENERACIJSKI PRENOS SKUPNIH ZEMLJIŠČ PRED IZZIVI	273
MODERNI IZZIVI SKUPNE LASTNINE IN STROKOVNA	
POMOČ AGRARNIM SKUPNOSTIM	277
ABECEDNI SEZNAM KRAJEV PREDSTAVLJENIH AGRARNIH	
SKUPNOSTI OZROMA SRENJ	284

SLOVENSKE SRENJE KOT IZROČILO IN PRILOŽNOST

Izdalo: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

Avtorji:

Jože Bavec, Vinko Beguš, dr. Nevenka Bogataj, Cveto Bohinjec, Božo Bradaška, Dušan Breška, Martin Brezavšek, Jože Breznik, Jože Brudar, Danijela Bucaj Paradiž, Bernard Budna, mag. Gašper Cerar, Bruno Colavini, Dušan Čopi, Edo Črnac, Jože De Posarelli, Milan Deisinger, mag. Dejan Dodič, Ivan Dolenc, Ervin Dolgan, Boris Drešček, Matevž Gartner, Angela Geršak, Branislav Godejša, Peter Gregorčič, Karel Grobiša, Zvonko Gros, Rafael Gvardjančič, Andrej Hafner, Franc Ješelnik, Marjan Jug, Janez Kandare, Marko Kemperl, Vladislav Kemperle, Anton Kenda, Mihael Kersnik, Anton Kikelj, Gregor Kleč, Bernarda Klemše, Edi Knafelj, Rado Kocjančič, Vera Konda, mag. Vesna Ravnik Koprivec, Gabrijel Kozlovič, Alfonz Krapež, Luka Križman, Marko Kuhar, Leopold Lamut, Franc Leban, Branka Likar, Janez Lipičnik, Tone Lovko, Karlo Mahnič, Nika Maslo, Anton Medica, Friedrich Walter Merlin, Dušan Mesner, prof. dr. Ivan Milotič, Magda Mugerli - Vesnič, mag. Franci Mulec, Stanko Novak, Darjo Orel, Franko Pečar, Jožef Perne, Tomaž Petrovič, Damijan Pobega, dr. Jože Podgoršek, Milan Pohar, Anton Poklukar, Peter Potočnik, Drago Požrl, Marko Pretner, Janez Primožič, Slavko Rabič, Anton Rantaša, Franci Razingar, Peter Razinger, Janez Razinger, Egon Rebec, Janko Rebernik, Bernarda Remše, Ivanka Repinc, David Rezar, Janez Režek Muri, Darko Rosič, Milan Rozman, Adela Rožac, Mitja Rutar, mag. Tomislav Sadrić, Franko Seražin, Silvester Sikošek, Janez Smole, Jožef Smole, Bogdan Soklič, Miran Šavli, Franc Škerbec, Dušan Škrli, Simon Škvor, Aleš Šlibar, Danica Šlibar, dr. Mateja Šmid Hribar, Boris Švab, Emil Švara, Božidar Tarmar, Izidor Tominec, Jože Tomšič, prof. dr. Andrej Udovč, Marica Uršič Zupan, Ivan Usar, Slavko Vidic, Feliks Vidmar, Bojan Višnjevec, Lovrenc Vojvoda, Bojan Vovk, dr. Vladimir Vremec, Janez Zag, Matjaž Zagorc, Matej Zupan, Janez Zupanc, Barbara Žagar

Uredila: dr. Nevenka Bogataj

Recenzenta: mag. Dejan Dodič, prof. dr. Andrej Udovč

Jezikovni pregled: Marica Uršič Zupan

Oblikovanje: Jiri Kočica

Tiskana izdaja knjige izdana v Ljubljani, 2021

Spletna brezplačna izdaja, Ljubljana, 2022

URL: <https://www.gov.si teme/agrarne-in-pasne-skupnosti/>
(objava, 2021)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 98309123

ISBN 978-961-6761-91-8 (PDF)

PREDGOVOR

Pred nami je zbornik besedil o slovenskih agrarnih skupnostih. V ospredju je predvsem njihova bogato ilustrirana praksa, ki so jo opisali sami, tudi s starimi manj znanimi izrazi ter imeni, ki pričajo o germanskem in romanskem vplivu. Dodatno jih osvetlujejo uvodni prispevki, praksa sosednjih držav ter pregled slovenske bibliografije o agrarnih skupnostih.

Spoznamo temeljne pojme, časovno in geografsko porazdelitev in njihovo organizacijo, dovolj torej, da jih je mogoče spoštovati in varovati. Kot najstarejša živa domača institucija si to nedvomno zasluži.

Besedila so nastajala od novembra 2020 do januarja 2021 na pobudo Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, ki je omogočilo nastanek zbornika in je v zadnjem desetletju njihov ključni regulator. Organizacijsko je projekt vodila ga. Jasmina Podlesnik, jezikovno je besedila uredila in pregledala ga. Marica Uršič Zupan, zemljevid lokacij predstavljenih primerov je izdelala ga. Daniela Ribeiro. Obsežno prostovoljsko urejanje gradiva smo sodelujoči razumeli kot dolžnost, pa tudi kot svoj prispevek k praznovanju tretjega desetletja državnosti. Na povabilo k pisanju se je odzvalo 119 avtorjev. Med njimi so le posamične ženske, čeprav v mednarodno objavljenih besedilih, ki jih zbornik (še) ne predstavlja, prevladujejo. Nenehno se torej dopolnjuje zanimanje različnih fakultet za študij agrarnih skupnosti. Zbornik nadgrajuje tudi prizadevanja prakse in nekdanje Zveze agrarnih skupnosti ter sedanjega Združenja predstavnikov agrarnih skupnosti, ki so v samostojni državi skupaj z omenjenim Ministrstvom postavila temelje njihove nacionalne regulacije.

Vrzel v zborniku je zgovoren molk nekaterih slovenskih pokrajin. Če je za Koroško to utemeljeno, saj agrarnih skupnosti tam nikdar ni bilo, skrbi odsotnost prispevkov s Kočevske in iz Posavja, kjer so donedavna bile in od koder so prihajali tudi razvojni predlogi. Tudi lovstvo v predstavitvah skoraj ni omenjeno.

K branju je vabljen sleherni državljan, še posebej mladi. Zapisano naj bo zgled in navdih za rešitve dilem, ki šele prihajajo. Najbolj občutljiva kraška zemljišča namreč zlasti na strminah že občutijo posledice vse sušnejših poletij in vse pogostejših ekstremnih vremenskih pojavov, česar povečana rekreacija na njih ne rešuje. Prvi zbornik o agrarnih skupnostih velja brati kot učbenik državotvornosti in kot živ laboratorij medsebojnega sožitja in sodelovanja ljudi s krajino. Predstavlja izvirne slovenske izkušnje gospodarjenja z zemljišči, odslej žive tudi virtualno in mednarodno. Vabi, da odgovorno »oddelamo« svoj del zgodovine.

Zbornik posvečamo spominu na ljudi, ki so si in si še prizadevajo v agrarnih skupnostih, zanje in z njimi. Preštevilni ostajajo neimenovani. Njihov vpliv in odtis nam vsem sporoča slovenska krajina. Zahvaljujemo se vsem za vztrajnost, pobude, zgled in odtis v naš prostor. Na zakonodajno priznanje, ki je po osamosvojitvi pomenilo pravi preboj agrarnih skupnosti v Sloveniji, je odločilno vplival g. Rudi Šimac, pobudnik in soavtor

Zakona o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti (ZPVAS, 1994). Kasneje je skupaj s kolegi prispeval inž. Tine Premrl, soavtor trenutno veljavnega Zakona o agrarnih skupnostih (ZAgRS, 2015).

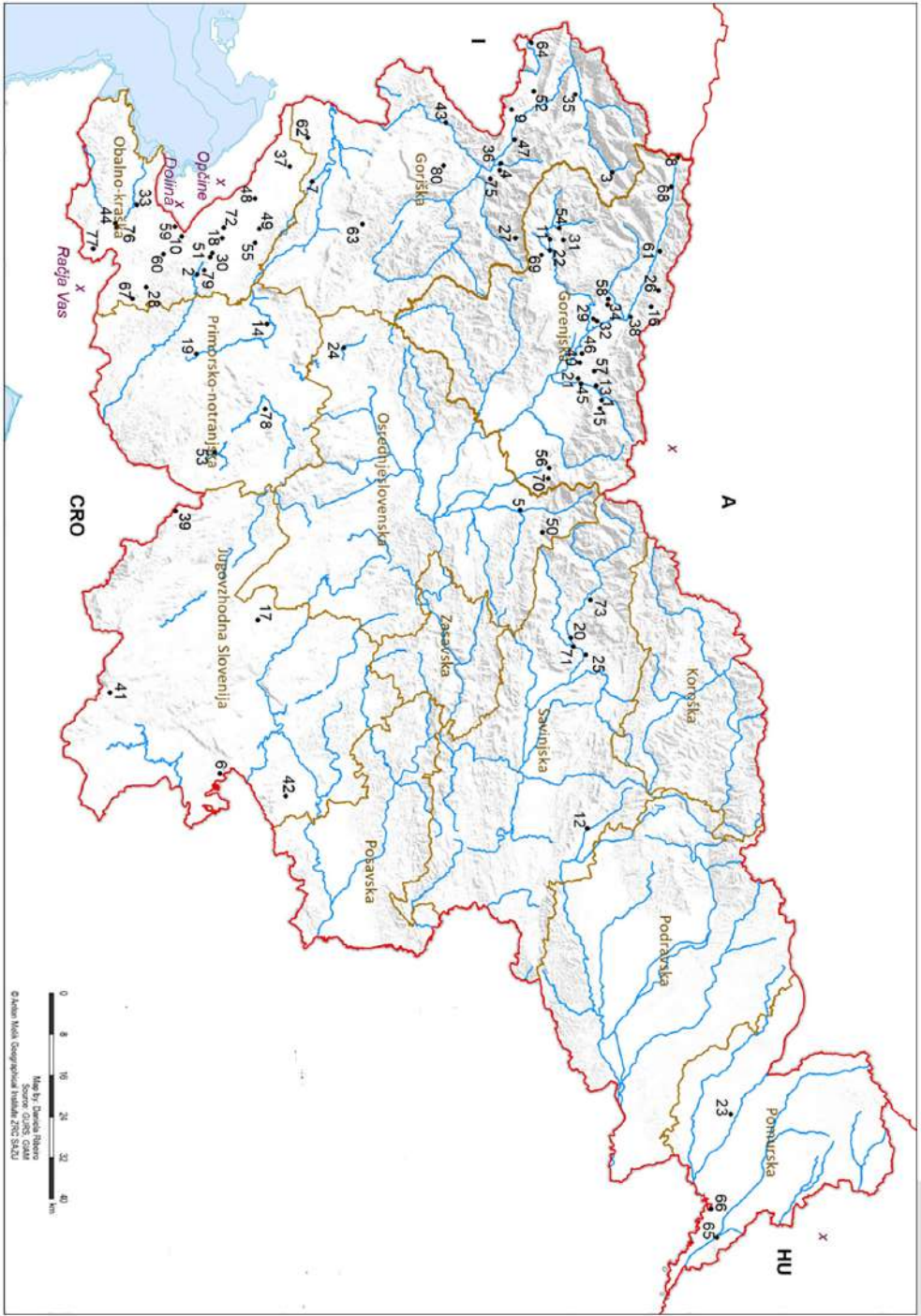
Rudi Šimac (1935-2016), rojen v Breginju, je vodil razvoj Goriške kot župan Nove Gorice, bil zvezni poslanec nekdanje skupne države, gospodarstvenik in nosilec kulturnega gibanja Primorska poje. Je avtor knjig o Soški fronti in prispevkov o agrarnih skupnostih v Primorskem dnevniku. Ob osamosvojitvi je z organizacijo Zveze agrarnih skupnosti, medijskimi prispevki in predlogi za ponovno vzpostavitev agrarnih skupnosti omogočil njihovo oživljanje in formalno priznanje. Vodil je njihovo srečanje v Bohinjski Bistrici (2000), leta 2016 pa na ljubljanskem posvetu, ki ga je organizirala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, še zadnjič izrazil skrb za slovensko vas ter požel poleg aplavza tudi mednarodni poklon.

Na regionalnih srečanjih agrarnih skupnosti so bile vedno polne dvorane. Hrpelje.
Foto: Rebec 2013

1.	LOM ZA NJIVCO	27.	STRŽIŠČE	54.	STARA FUŽINA- STUDOR
2.	ŠKOFIJE- ZAVRHEK	28.	VELIKE LOČE	55.	GRIŽE
3.	TRENTA	29.	RIBNO	56.	KRIŠKA PLANINA
4.	POLUBINUJ	30.	DIVAČA	57.	LEŠE
5.	MKK	31.	SREDNJA VAS V BOHINJU	58.	POLJŠICA
6.	RAVNACE PRI METLIKI	32.	RIBENSKA IN GROFOVA PLANINA	59.	DRAGA
7.	BRANIK	33.	ROŽAR	60.	TUBLJE
8.	RATEČE-PLANICA	34.	REČICA PRI BLEDU	61.	DOVJE-MOJSTRANA
9.	LIVEK	35.	ČEZSOČA	62.	TEMNICA-NOVELO
10.	VRHPOLJE (KOZINA)	36.	TOLMIN	63.	DOL OTLICA
11.	SAVICA	37.	KOMEN-DIVČI-PRESERJE	64.	LOGJE-ROBIDIŠČE
12.	TATTENBACH	38.	POTOKI	65.	LENDAVA
13.	BISTRICA PRITRŽIČU	39.	NOVI KOT	66.	KAPCA
14.	HRENOVICE	40.	PUNGART	67.	OBROV
15.	BIČEVJE	41.	PAKA, JELENJA VAS, PREDGRAD	68.	KRANJSKA GORA
16.	JAVORNIŠKI ROVT- SLOVENSKI	42.	VRHPOLJE	69.	RAVNE V BOHINJU
	JAVORNIK	43.	ČAVEN	70.	JEZERCA
17.	HINJE	44.	ZANIGRAD	71.	SPODNJA REČICA- NIZKA- VARPOLJE
18.	POVIR	45.	TEGOŠČE	72.	MERČE, PLEŠIVICA
19.	DRSKOVČE	46.	MOŠENJSKA PLANINA	73.	LJUBNO
20.	KAČJAK LUČE	47.	VOLARJE, SELIŠČE	74.	LJUBINJ
21.	ZVIRČE	48.	DUTOVLJE-KREPLJE-GODNJE	75.	HRASTOVLJE
22.	BOHINJSKA BISTRICA	49.	KAZLJE	76.	RAKITOVEC
23.	BUNČANI	50.	GOJŠKA PLANINA	77.	DOLENJE JEZERO
24.	CERKOVSKA VAS	51.	DOLNJE LEŠEČE	78.	GORIČE
25.	LJUBIJA	52.	SUŽID	79.	KAL NAD KANALOM
26.	PLANINA POD GOLICO	53.	ŠMARATA	80.	

KARTA PREDSTAVLJENIH AGRARNIH SKUPNOSTI

SEZNAM KRATIC IN ENOT

a.s.	agrarna skupnost (registrirana po ZAgRS, 2015)
AS	agrarna skupnost
FJK	Furlanija Julijska krajina
GG	Gozdno gospodarstvo
GO	gospodarski odbor
KD	kulturno društvo
KID	Kranjska industrijska družba
k.o.	katastrska občina
KGZS	Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije
KOP	kmetijsko okoljski program
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
OLO	okrajni ljudski odbor
OMD	območje z omejenimi dejavniki
ODZ	obči državljanski zakonik
OLO	občinski ljudski odbor
OZ	občni zbor
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SIDG	Slovenski državni gozdovi, družba za gospodarjenje z gozdovi v državni lasti
SLP	splošno ljudsko premoženje
SPZ	Stvarnopravni zakonik
SRS	Socialistična republika Slovenija
TIC	Turistično informativni center
TNP	Triglavski narodni park
UE	Upravna enota
UO	Upravni odbor
ZAgRS	Zakon o agrarnih skupnostih
ZD	Zakon o dedovanju
ZDEN	Zakon o denacionalizaciji
ZG	Zakon o gozdovih
ZK	Zemljiška knjiga
ZKD	Zveza kulturnih društev
ZKZ	Zakon o kmetijskih zemljiščih
ZPASS	Združenje predstavnikov agrarnih skupnosti Slovenije
ZPVAS	Zakon o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovih pravic in premoženja

ENOTE

m ²	kvadratni meter
a	ar (100 m ²)
ha	hektar (100 arov oz. 10.000 m ²)

SEZNAM SLIK

Na regionalnih srečanjih agrarnih skupnosti so bile vedno polne dvorane. Hrpelje. Foto: Rebec 2013	9
Jusi in srenje tržaške skupnosti. Foto: Bogataj 2012	19
Posvet o slovenskih agrarnih skupnostih, SAZU 2016 (na sliki predavatelj prof. Grossi)	26
Franciscejski kataster je vir podatkov o agrarnih skupnostih. Primer: Budanje v Vipavski dolini. Arhiv RS, spletni dostop 2021	40
Strokovna ekskurzija pri agrarni skupnosti Čezsoča. Čezsoča. Foto: Pobega 2017	46
Strokovna ekskurzija ZPASS pri agrarnih skupnostih v Beli krajini. Krasinec. Foto: Rebec 2019	46
Strokovna ekskurzija ZPASS pri urbarialnih skupnostih na Slovaškem. Visoke Tatire. Foto: Rebec 2015	48
Goriška Foto: Mihelič 2014	62
Logje Robidišče. Foto: Rosič 2011	67
Logje. Foto: Rosič 2011	68
AS Čezsoča. Foto: Čopi 2019	73
Občni zbor AS Livek, 8.9.2019. Foto: Drešček 2019	76
Tečaj sečnje. AS Livek Matajur. Foto: Drešček 2018	79
Prikaz gašenja začetnih požarov. Jevšček. Foto: Drešček 2019	80
Gorenjska. Foto: Jože Mihelič 2014	103
Rečiška planina v Pokljuških gozdovih. Foto: Zupan 2020	132
Skupna paša na planini Konjščica. Foto: Zupanc 2020	137
Ribenska in Grofova planina v osrčju Jelovice. Foto: Smole 2020	142, 143, 146
Bičevje pod Storžičem je 800m na morjem, pogled iz Kamjeka. Foto: Godejša 2020	154
Bičevje, športno igrišče. Foto: Godejša 2020	154
Bistriška planina je poleg planšarije postala tudi priljubljeno izletišče. Foto: Primožič 2020	157
Pašniki, gozdovi in pohodniki na planini Tegošče. Foto: Rezar 2020	160
Pašniki, gozdovi in pohodniki na planini Tegošče. Foto: Rezar 2020	161
Pogled z Gorenjske proti osrednji Sloveniji. Foto: Rebernik 2020	163
Prigon živine na Kriško planino. Foto: Rebernik 2020	166
Pri koči Pašne skupnosti v Kornu po opravljeni tlaki. Foto: Rebernik 2020	167
Urejanje pašnih površin z izravnavo terena in prekrivanjem z zemljo. Foto: Rebernik 2020	168
Osrednjeslovenska regija. Foto: Kočica 2021	171
Obalno-kraška regija. Foto: Bogataj 2021	186
Zemljišče AS Zanigrad. Foto: Bucaj Paradiž 2020	193
Najbolj skrben lastnik gozda v sežanskem območju za leto 2019. Foto: Sikošek 2020	202
Gospodarjenje z gozdovi in pašniki na Krasu. Foto: Dolenc 2020	219
Gropajski jus Kučerič. Foto: Bogataj 2021	225
Primorsko notranjska regija. Foto: Anonymus	231
Jugozahodna (Dolenjska) regija. Foto: Bogataj	
Videm nad Poljansko dolino. Foto: Bogataj 2018	257
Soseska zidanica Dražiči. Foto: Arhiv TIC 2018	263
Prekmurske in podravske agrarne skupnosti. Foto: Anonymus	265
Strokovna ekskurzija pri urbarialni skupnosti Lendava. Foto: Rebec 2018	269
Gozdna vlaka skupnosti, ki ima le služnostne pravice. Foto: Lamut 2020	270
Les za drva AS Tattenbach. Foto: Lamut 2020	271

NAGOVOR MINISTRA

Spoštovani,

odločili smo se, da v času slovenskega predsedovanja Svetu EU posebej izpostavimo tudi kolektivno lastnino na kmetijskih in gozdnih zemljiščih ter agrarne skupnosti, kot nosilce skupnostnega gospodarjenja s temi zemljišči. Sam osebno sem agrarne skupnosti večkrat obiskal na terenu in spoznal njihov način delovanja, njihovo bit. O agrarnih skupnostih sem se podrobno pogovarjal s strokovnimi nosilci na ministrstvu in spoznal njihovo posebnost, drugačnost.

Agrarne skupnosti so zaradi manjše ekonomske vloge pogosto spregledane, čeprav so prepoznane kot pomembna skupnost na podeželju, ki zagotavlja trajno gospodarjenje s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči, skupno uresničevanje interesov prebivalcev na podeželju, ohranjanje poseljenosti in običajev na podeželju ter razvoj podeželja. Poleg okoljske in socialne vloge pa imajo agrarne skupnosti pomembno vlogo tudi pri ohranjanju slovenstva, saj večina zemljišč agrarnih skupnosti leži ob meji z Avstrijo, Hrvaško, Italijo in Madžarsko. Rad pa bi izpostavil tudi dejstvo, da zemljišča agrarnih skupnosti prekrivajo skoraj 4 odstotke celotne površine Slovenije, kar ni malo, veliko gozda in planin, ter območij, kjer je gospodarjenje zahtevno.

Letos mineva šesto leto od sprejetja Zakona o agrarnih skupnostih, ki je uredil poseben način upravljanja in razpolaganja s premoženjem članov agrarnih skupnosti. V letošnjem letu bomo v parlamentarno proceduro vložili novelo tega zakona, ki bo še izboljšala in olajšala delovanje agrarnih skupnosti.

Z namenom spoznati posamezne agrarne skupnosti in prepoznati težave, s katerimi se srečujejo pri svojem delovanju, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano pozvalo agrarne skupnosti, da pripravijo prispevke o svojem delovanju. Številne agrarne skupnosti so se na naše vabilo odzvale in pripravile obsežne prispevke, ki jih predstavljamo v tem zborniku. Gre za pomembno delo s področja delovanja agrarnih skupnosti v Sloveniji, ki bo služilo tudi predstaviti agrarnih skupnosti širši javnosti znotraj in onkraj Slovenije. Posebej se zahvaljujem ekipi, ki je podala pobudo in pripravila zbornik ter vsem piscem prispevkov.

Dr. Jože Podgoršek,
Minister za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

AGRARNE SKUPNOSTI V SLOVENIJI IN SOSEŠČINI

KAJ VEMO O AGRARNIH SKUPNOSTIH V SLOVENIJI?

Dr. Nevenka Bogataj¹

Ustni viri in študije primerov

Dokumentacija je za obstoj in nadaljnjo dejavnost agrarnih skupnosti bistvena. To kažejo številne analize, tudi primerjava sedemsto let nizozemske in britanske prakse (Farjam s sod., 2020) ter živa praksa v sosednji Italiji, kjer agrarne skupnosti oživljajo na podlagi ustavnega zakona in dokazovanja pravic in lastništva v zgodovinskih dokumentih. Statuti, historični zemljevidi in zemljiški katastri so torej za prostor med Alpami in Jadranom bistveni, prav tako tudi rudniški redi ter dokumentacija terezijanskih in jožefinskih reform. Pisne vire so kasneje za naš prostor zbirali različni domači avtorji vse do danes. V dva seznama (Seznam 1, Seznam 2) smo povzeli besedila v domačem jeziku, ki zaokrožujejo razmeroma majhen obseg pisnih virov o samonikli strukturi in kulturi agrarnih skupnosti. Ta zbornik je zato dragocen in prvi obsežnejši zapis pričevanj, ki so se doslej prenašala predvsem ustno. Opisuje kulturo medsebojnega uravnavanja in »komunikacijo« z zemljišči alpskih, kraških in dinarskih in drugih krajin, pogosto ob robu nacionalnega ozemlja. Ustno izročilo med generacijami je predvsem lokalno, analize posamičnih vprašanj in vidikov agrarnih skupnosti pa se običajno nanašajo na posamezne strokovne vidike npr. pravna, etnološka, zgodovinska, gospodarska in celo geodetska vprašanja. Celovite analize še ni, kot tudi (še) ne razpolagamo z zanesljivo nacionalno evidenco. Register na nacionalni ravni je nezanesljiv, hkrati pa je pogoje za vpis vanj težko doseči. Po sprejemu ZAgRS (2015) se je vpisalo 17 oz. po najnovejših ustnih informacijah 28 agrarnih skupnosti. Ob tridesetletnici samostojnosti zato slabo poznavanje agrarnih skupnosti in njihove strateške vloge bode v oči, četudi so posamične aktualne in mednarodno primerljive vidike domači raziskovalci v tuji periodiki že odstrli. Prvo celovitejšo predstavitev slovenski javnosti je omogočila nizozemska študija v slovenskem jeziku, v kateri je znanja domačih avtorjev povezala in uredila Rodela (2012). Dragocen je tudi opis primera Meščanske korporacije Kamnik, ki je zbrala ter ustvarila obilo pisnih virov (Deisinger, 2012, MKK; 2018). Knjižna polica in portal za zbiranje in dostop do virov o agrarnih skupnostih zato odslej ne bosta prazna.

Agrarna skupnost je pravni pojem, ki govori o organizaciji

Organizacijska struktura z najdaljšo tradicijo na Slovenskem (Vilfan, 1980) je bila poimenovana s pravnim pojmom šele v 20. stoletju. Še danes so

---

¹ Nevenka Bogataj več desetletij preučuje in utemeljuje prakso skupnostnega lokalnega gospodarjenja z zemljišči kot obliko organiziranja, ki je hkrati odporna in prilagodljiva dinamiki družbe in narave. Zagovarja agrarne skupnosti tudi kot izročilo slovenske kulture in njene trajnosti, oblikovane v pomanjkanju. Trenutno pozornost namenja zlasti odzivnosti na spremembe in soodvisnosti med odločevalci.

v rabi njena izvorna poimenovanja, kot npr. skupnina, gmajna, srenja, komun, komunela, jus, soseska, soseščina, trška komuna, urbarijalna skupnost, zemljiška skupnost, meščanska korporacija (Bogataj 2012, Ravtar, 1938), kar je iz prispevkov dobro vidno. Osnovni pojem je neenoten zaradi lokalnih posebnosti in neenotnega nastanka zaselkov in vasi na slovenskem poselitvenem ozemlju (Maček, 2020). Neenotnost v tem primeru ni slabost, ampak moč. V nadaljnjih besedilih zbornika so navedene tudi izpeljanke osnovnega pojma, ki so se uveljavile kasneje, npr. agrarna skupnost vasi, agrarna pašna skupnost, agrarna vaška skupnost, agrarna skupnost planina, agrarna skupnost mlekarska zadruga. Pomen gospodarjenja v poimenovanju agrarne skupnosti je torej izrazit in ima

različne pomenske poudarke. Ključni pomeni in sporočila se nanašajo na skupnost, delovanje (tudi gospodarjenje), pravico ali vir, s katerim skupnost gospodari. Izraz gmajna lahko pomeni skupnost in gozd hkrati. Pomeni lahko tudi površino, ki se po svojih značilnostih loči od gozda (Colavini, Brezavšček in Jug, AS Kal nad Kanalom). Možna je uporaba dveh pojmov, da se loči pravica od površine npr. »za površine agrarna skupnosti se uporablja izraz gmajna, za deleže pa jus« (Dolgan, AS Goriče). Škrabec in Kandare (AS Šmarata) predvidevata preobrazbo pomena pojma gmajna iz skupnosti v posest. Vzniknile so tudi kratice npr. ASK za AS Kačjak Luče, AS K-D-P za AS Komen-Divči-Preserje, AS KNK za AS Kal nad Kanalom) ter GUSK za gozdno urbarialno skupnost Kapca.

Jusi in srenje tržaške skupnosti. Foto: Bogataj 2012

Domači izrazi so v živi rabi in vežejo sedanost z daljno preteklostjo, npr. maseljč za deleže (Lovko in Petrovič, AS Dolenje jezero), čredinka za del pašnika (Kemperl, AS Gojska planina, Poklukar, AS Poljšica), juger za enoto površine (Dodič in Novak, AS Obrov). Skupni imenovalec različnih izrazov je organizacija skupnosti (Vilfan, 1980) ob zemljišču in zanj. Gre torej za zemljiško skupnost, ki je močno in tipično navezana na vaško skupnost, četudi jo z njo lahko le redko enačimo (prim. Maček, 2020). Osnovni gospodarski enoti – zaselek in vas, kar knjižno poimenujemo »vaška skupnost« – je nekoč označevala skupnost gospodarsko povezanih sosedov. Toda izraz vaška skupnost ima lahko tudi druge, posebne pomeni, npr. pripadnost podružnični cerkvi, oblike sodelovanja, zborovališče soseske, skupnost upravičencev (Maček, 2020). Danes del vaške skupnosti ne gospodari z zemljišči, del pa se jih je zaradi gospodarjenja z zemljišči v agrarno skupnost povezal s sosednjimi vasm. Agrarne skupnosti torej izražajo vez s preteklostjo, pa tudi vez z zemljišči, s teritorijem. Obilje ledinskih imen v nadaljnjih samopredstavitvah kaže, da urbanizacija podeželskega življenja teh vezi (še?) ni pretrgala, čeprav imamo poleg podeželskih agrarnih skupnosti – podobno kot v Švici – tudi v Sloveniji meščansko korporacijo.

Skupnost je družbeni sistem, zemljišče pa je ekološki sistem. Agrarna skupnost sistema med seboj neločljivo povezuje. Vsak od pod-sistemov je živ in se spreminja, zato je povezava med njima kompleksna in dinamična (Dolšak in Ostrom, 2003). Upravljanje družbeno-ekološkega sistema je posebej zahtevno in terja pretanjeno pozornost, posluš za oba sistema, pa tudi nenehno medsebojno usklajevanje. Zato ne presenečajo težave vseh vrst, v enem ali drugem sistemu, nekoč ali danes. Obratno, lahko smo presenečeni, da težavam navkljub agrarne skupnosti še obstajajo in delujejo. Seveda ni dovolj, če jih opisujemo le z merljivimi kazalniki kot so njihovo število, površina posesti in število članov, saj kompleksnost bolje izražata delovanje in dinamika. Nedejavnost posamezne agrarne skupnosti je lahko le začasna in ne pomeni nedejavnosti vseh. Dobri zgledi vlečejo in eden takih je za regionalno raven dokazan zgleden odziv agrarnih skupnosti na velikopovršinske poškodbe gozda zaradi žledu (Bogataj in Krč, 2017). Socio-ekološke sisteme agrarnih skupnosti je torej potrebno potrpežljivo spoznavati in usklajevati ne pa poenostavljati (Ostrom, 2009). Boljše razumevanje njihove organizacije bi lahko omogočilo povezavo razdrobljenih perspektiv v interpretacijo priložnosti za razvoj ne le agrarnih skupnosti, ampak naše družbe. Okoljske in še zlasti podnebne spremembe terjajo natanko to. Zato želimo agrarne skupnosti razumeti kot zgled življenja, in sicer »... ne le skupek ljudi, ki obdeluje določeno zemljišče, seveda tudi to, ampak ne zgolj to. To so osebe, ki imajo zelo osebni odnos z zemljo. Ki udeležujejo običajem prednikov ... navade, ki so znotraj njihovih duš. Rekel bi, da tovrstna skupnost ni vitalna le z vidika gospodarstva in ekonomike, ampak je to predvsem duševna skupnost. V tem je bila vaša moč, ki vam je omogočila, da ste se zoperstavili številnim težavam in problemom« (cit. Grossi, 2016). Neprekinjen obstoj agrarnih skupnosti iz časov pred rimskim pravom ima torej neotipljivo, a močno jedro. To jedro je argument današnjega priznavanja, da so agrarne skup-

nosti nekaj posebnega in da so »specifična oblika pravnega subjekta« (Un altro modo di possedere, Grossi, 1977, 2017). Današnji pravni jezik odnos med skupnostjo in zemljiščem zaenkrat še poenostavlja v razmerje med stvarjo in osebo (Ravnik-Koprivec, 2014).

V 2. členu veljavnega zakona (ZAgRS, 2015) so agrarne skupnosti opredeljene kot »skupnost fizičnih in pravnih oseb«. Opredelitev skupnosti je torej razširjena s povezavo posameznikov v skupino in skupnost na članstvo institucije, npr. občine. Veljavni zakon poleg tega terja izpolnitev dodatnih pogojev: da je bila agrarna skupnost ponovno vzpostavljena in organizirana na podlagi ZPVAS (1994) - kar izloča del obstoječih - ter da je agrarna skupnost vpisana v (nov) register. Izvornemu pomenu in definiciji torej veljavni zakon dodaja zahteve organizacijskega in administrativnega značaja. To ruši izvorno večnivojsko organizacijo od spodaj navzgor, ki jo je zagovarjala Ostromova (1991). Prispevki v zborniku se opredeljujejo do teh zahtev kot do neskladnih s potrebami prakse.

Kako agrarne skupnosti opredeljujejo same sebe?

Doslej samoopredelitve agrarnih skupnosti nismo poznali. Zbornik pri- naša to novost, ubesedeno na različne načine:

- to so vaščani, ki prenašajo iz roda v rod poznanja in običaje, kako s kraškim gozdom trajno in sonaravno gospodariti (Škrlj, AS Škofl je-Zavrhek);
- podedovana oblika organiziranja (Mahnič, AS Povir);
- skupnost članstva fizičnih in pravnih oseb na podlagi pogodbe, ki določa skupne pravice, dolžnosti in tudi zakonske obveznosti ter pravila AS (Kersnik, AS Dovje - Mojstrana);
- skupna lastnina tudi, če so lastniki solastniki (Kuhar, AS Jezerca);

Novo je tudi to, da agrarno skupnost v Sloveniji lahko predstavlja skupek dveh ali treh naselij oz. vasi, kar v zapisu včasih ločuje vezaj, drugič presledek ali vejica, včasih pa vezna beseda: Škoflje - Zavrhek, Komen - Divči - Preserje; Paka, Jelenja vas in Predgrad; Dutovlje, Kreplje in Godnje; Stara Fužina-Studor, Volarje Selišče; Merče in Plešivica. Tradicijo sodelovanja izkazujejo tudi AS Bohinjska Bistrica in AS Ravne v Bohinju, novejšje pove-zave med agrarnimi skupnostmi ob Cerkniskem jezeru in na Gorenjskem. O sposobnosti sodelovanja na višji ravni in tim. »gnezdenju« (Ostrom, 1991) torej v Sloveniji ne gre dvomiti.

Toda terminologija se s prehodom državne meje v Italijo spremeni. Agrar-na skupnost v Italiji ohranja svoje starodavno poimenovanje »srenja« in v nekaterih primerih, zlasti na Krasu, »jus« (v zborniku predstavljen primer vasi Opčine – openski jus), medtem ko je skupek srenj in jusov »agrarna skupnost«.

Terminološka neenotnost sproža nejasnosti, a sporoča vplive časa: ne gre za slabost, ampak za prilagajanje izvornih imen zgodovinskim reorga-nizacijam. Ne gre torej za zmedo, ampak za že omenjeno kompleksnost ter vpliv časa. Zbrani opisi prikazujejo in povezujejo vse vidike definicije: značilnosti zemljišč, organizacijo dela in odločanja ter regulacijo odnosov.

Opisani primeri niso vsi, ki v Sloveniji delujejo, ampak le njihov manjši del. Njihovo število pa prepričljivo predstavlja pot skozi generacije, ki je še danes funkcionalna.

Zemljišča so po površini obsežna, ležijo ob meji, kljub zahtevni morfologiji pa zagotavljajo vse ekosistemске storitve

Zdi se, da je skupna površina zemljišč AS v Sloveniji primerljiva s površino državnih gozdov. Bila bi še večja, če bi se je v preteklem stoletju ne odvzemalo, izrivalo, zmanjševalo in drobilo.

Organizacijski nadomestki se niso izkazali za učinkovite, prav tako ne uveljavitev globalizacije in poudarjanje trženja. Del agrarnih skupnosti je usahnil, nakopičene težave pa bremenijo življenje obstoječih. Proces delitve se nadaljuje, četudi kot celota kljubujejo ukinjanju in avtoritetam z močjo administrativnega vplivanja na funkcionalnost in delovanje agrarnih skupnosti. Po rešitvi osnovnih izzivov so nekatere gospodarsko in družbeno zaživele. Iz zbornika zre v naš obraz utrujenost čakanja, krivic ter nerešenih problemov, pa tudi moč vabila, da prepoznamo odpornost in potencialne skupnosti, ki jo določata kraj bivanja in nedeljivo ter neodtujljivo zemljišče.

Makro lego zemljišč določa njihova obmejnost v geografskem, klimatskem, geološkem in jezikovnem smislu. Nekateri prav »mejnost« izpostavljajo kot temeljno značilnost svoje agrarne skupnosti. Od naselij so zemljišča agrarnih skupnosti večinoma oddaljena ter pogosto v velikem deležu neplodna. Prevladujejo naslednje zemljiške kategorije: senožeti in travniki, pašnik, gozd, pogosto v zaraščanju, steljnik, nedostopen varovalni gozd ali potreben sanacije po požaru, žledu ali vplivu prenamnoženih podlubnikov. Pomembno je poudariti, da zemljišče agrarne skupnosti najpogosteje povezuje več zemljiščnih kategorij, najpogosteje gozd in pašnik. Njihova ločena organiziranost je torej sekundarna.

Morfološke značilnosti reliefa in zemljišč so nekoč močno, delno pa tudi danes določale identiteto in vloge agrarnih skupnosti. Za Slovenijo sta jih opisala Hrvatin in Perko (2008), a le za tistih 25 %, ki so bila pred dobrim desetletjem v aktivni rabi. Ugotovila sta tipično kombinacijo naravnih kazalnikov: višinski pas med 1600 in 2000 m, naklonski razred med 35° in 40°, prevlado južne, vzhodne ali zahodne ekspozicije. Dve tretjini zemljišč je na apnencu, kjer med talnimi tipi izrazito oz. na $\frac{3}{4}$ prevladuje rendzina. Zbrani opisi trdijo, da so ta zemljišča strma ali celo prepadna, in sicer v vseh regijah, kar v pričujočem zborniku kažejo primeri agrarnih skupnosti Ravnace, Branik, Rateče-Planica, Tattenbach, Stržišče, Vrhpolje (pri Kozini). Zato so težko dostopna ali celo nedostopna, kadar gre za grape, globeli, pobočja in vrhove gora v Alpah (npr. Lom za njivco, Trenta, Poljšica, Ravne v Bohinju, Rateče - Planica) ali na kraškem robu. V Alpah in Dinaridih tudi sicer ne presenečajo skalnatost, kamnitost in sušnost, ob vznožjih pa plazovitost in naplavine. Pogosti so požari, burja ali izjemnost zaradi npr. močvirja, zasut podzemni rov nekdanje reke Pivke (Tomšič, AS Drskovče); odlagališče za plavljenje lesa (Leban, AS Tolmin, Lipičnik, AS Ribno, Zag, AS Bunčani). Rabo zemljišč poleg navedenih naravnih dejavnikov omejuje tudi:

- infrastruktura - npr. markirane planinske ali gozdne poti, kolovozi, gozdne ceste, strelišče, hlev in staje, koča, vaški dom, parkirišča, vodna zajetja, komunalne vode, kali za napajanje živine, peskokopi (Škerbec in Kandare, AS Šmarata);
- nacionalno varovanje zaradi
  - ekološkega pomena (Geršak in Breznik, AS Kačjak Luče),
  - Natura 2000 (Leban, AS Tolmin, Soklič, AS Potoki, Klemše, AS Spodnja Rečica – Nizka - Varpolje, Uršič Zupan, AS Merče in Plešivica),
  - Parkovnega posebnega režima (Kersnik, AS Dovje-Mojstrana, Poklukar, AS Poljšica),
  - več režimov hkrati - npr. TNP in Natura 2000 (Leban, AS Tolmin ali območje ob državni meji, npr. pobočje Košute (Pohar in Potočnik, AS Pungrat).

Posledica je težavno ali nemogoče gospodarjenje z zemljišči, ki »so jih številni rodovi s težaškim delom usposobili za eno skromno košnjo« (Dodič in Novak, AS Obrov); »je primerno samo za Istrijane, ki so vajeni trdega dela, skromni in z malim zadovoljni« (Rožac, AS Rakitovec); »so to le težje dostopni preostanki, ki jih ni bilo mogoče deliti med kmetije« (Smole, AS Cerkovska vas). Omejeno proizvodno sposobnost dokazuje tudi raba teh zemljišč le krajše obdobje v letu, na primer v času paše v Alpah.

Posameznik na teh površinah torej pridobi več dela kot koristi, skupnost pa dovolj, da ostane na varni strani vpliva nepredvidljivosti naravnih nihanj. S tega vidika je zgled odziva na žled v letu 2014 posebej pomemben (Bogataj in Krč, 2017). Nacionalni skupnosti zemljišča agrarnih skupnosti predstavljajo nacionalno ozemlje in potencial za ekosistemske storitve. Globalno povpraševanje (zlasti različnih podjetij) po teh zemljiščih raste zaradi globalnega segrevanja. Tudi za produkcijo neprimerna zemljišča namreč omogočajo in zagotavljajo regulacijo kroženja vode in zraka, ekološke, rekreacijske in druge vloge. Že desetletja je namreč njihova produktivnost ključna predvsem na lokalni ravni, na višji pa pomensko prednost dobivajo njihove druge značilnosti.

Poseben tip odnosov

Skupna zemljišča niso nekaj posebnega le zato, ker niso posameznikova ali državna, ampak skupinska last (Scheyer, 1898, Grossi, 1970, 2016). Ob zemlji in z njo namreč nastanejo posebni odnosi, ki presegajo običajno posestništvo. Posebna je osebna navezanost na zemljo, ki vsebuje iracionalna občutja in čustva ter je v Sloveniji »predstavljala ... osnovno skrb in s tem tudi vrednoto« (cit. Smrdel, 1983, glej tudi Grossi, 2016), pogosto celo pomembnejšo od družinskih in sosedskih vezi. Zbrana besedila so bogato pričevanje o teh odnosih in se nanašajo na:

- skrb za meje in kakovost zemljišč ter infrastrukturo,
- oblikovanje skupnega interesa, povezanega s preživetjem skupnosti,
- načine vzdrževanja skupnega cilja,
- organizacijo dela in njegovo dinamiko,
- dogovor o pravilih delitve koristi.

Posebej dragoceni so izrazi osebnih občutkov, ki vsebujejo pripadnost domačemu prostoru in so pretežno pozitivni. Ker so čustva osnova za motivacijo in osebno investiranje v trajanje skupnosti (vezane na zemljišče in teritorij), so hkrati osnova za učenje s prakso izzivov na poti skozi čas. Posebej zanimivi in spoštovanja vredni so zato primeri, kjer skupnost deluje, čeprav ji lastništvo ni priznano (Vovk, AS Dutovlje) ali kadar jo predstavljajo razseljeni potomci, ki redno skrbijo za obsežna zemljišča (Bucaj Paradiž, AS Zanigrad).

Iz zgodovinskih primežev v izzive prihodnosti – lastništvo in raba zemljišč ter koristi in odgovornosti za ta zemljišča

Skupno lastništvo teh zemljišč ni slučajno. Zgodovinski razvoj skupnih zemljišč, ki so iz različnih razlogov prehajala pod okrilje države, občin, se delila med posamezne upravičence ter se včasih vrnila nazaj pod okrilje agrarnih skupnosti, so element praktično vsake predstavitve. V nekaterih primerih je ta proces izjemno precizno dokumentiran. Solastništvo se kaže kot relativno novodoben pojav, h kateremu je, žal, prispevala tudi domača zakonodaja.

Primeri sosednjih držav so dodana vrednost, iz katere se je moč učiti. Tako npr. iz primera srenje Dolina pri Trstu razberemo pritisk nekdanje Avstro-ogrske na delitev skupne zemlje, pa tudi razvoj odnosa do nje. Ohranitev so omogočili volja in aktivnost tim. srenjašev, njihova redna skrb za zemljišča, ki so tudi v Dolini pašniki in gozdovi, ter njihove argumentirane pobude tako občini kot deželni upravi. Primeri slovenskih vasi nad Trstom, pa tudi primer meščanske korporacije Kamnik, izpostavljajo razmerje med mestom in podeželjem. V Italiji se to razmerje povezuje z nacionalnostjo in potrjuje enotno dolgoročno jedro srenj - skrb za neodtujljiva zemljišča ter »redno vzdrževanje naravnih virov« (Vremec, jus Opčine). Ta rdeča nit prehoda iz razgibane in naporne preteklosti v prihodnost je bistvena ne glede na razumevanje in interpretacije izvora in razvoja agrarnih skupnosti.

Le posamične agrarne skupnosti posedujejo proizvodno sposobna, dovolj obsežna zemljišča, da je pred njimi izziv uveljavitve na trgu za pridobivanje dohodka. Eden od dokazov za to je po mnenju zgodovinarjev (npr. Meden, 2019) ugotovitev, da v obdobju intenzivnega formalnega spodbujanja drobljenja zemljišč na posamezne upravičence administrativne oblasti ponekod skupnih zemljišč niso hotele deliti, ker bi naj bila njihova individualna raba nesmiselna. V obdobju agrarne prenaseljenosti so najmanj plodna zemljišča večinoma služila le za dodatek, ki je omogočil ali olajšal preživetje naselja.

Za rabo zemljišč je predpogoj njihova dostopnost. Ta je zlasti v Alpah zaradi strmin problematična, poti na pašnike se zaraščajo, dostop v proizvodno sposobnejše gozdove pa si zagotavljajo agrarne skupnosti same. Zavod za gozdove Slovenije je AS Čezsoča že dvakrat nagradil za dobro gospodarjenje, kamor sodijo tudi izjemna vlaganja v gradnjo gozdnih cest. Večje agrarne skupnosti, ki posedujejo velike površine zaradi neplodnih sten, strmin, globeli in obrečnih površin, morebitne iztržke za

les vlagajo v vzdrževanje cest, kar omogoča sanitarne sečnje. Meščanska korporacija Kamnik je s centralno in nižinsko lego za proizvodnjo dobrin v ugodnejšem položaju od drugih agrarnih skupnosti. To dokazuje število delovnih mest, ki jih je s svoje posesti zagotavljala v izteku devetnajstega stoletja, dolg proces denacionalizacije in interesi deležnikov. MKK pa tudi druge agrarne skupnosti so ravnotežja uspele vzpostaviti z lokalnimi akterji.

Danes se poleg ali celo mimo materialnih koristi skupnih zemljišč v ospredje prebijajo njihova strateška vloga, model organizacije s spretnostmi preseganja dihotomij in konfliktov, prilagodljivost in odpornost na spremembe. Javne vloge, vzporedne zasebnim, ki jih (nekatera) zemljišča dajejo, bi naj zagotavljal model gospodarjenja. Ta model omogoča rabo zemljišč, ne dopušča pa njihove okrnitve. Prav v tem je srž in bistvo skupinskega upravljanja: njegov učinek je ravnotežje med rabo in varovanjem. V obdobju digitalizacije in individualizacije v ospredje torej spet prihaja skupnost in njene v revščini oblikovane norme, med drugim ravnotežje med interesi.

Med normami, ki usmerjajo delovanje agrarnih skupnosti, velja omeniti vsaj tri: spoštovanje in upoštevanje preteklosti, dobro organizacijo, vključno s spoštovanjem vodje, ter demokratične odnose. Postopki in značilni organi to kažejo ne glede na velikost, starost ali lego agrarne skupnosti. Tudi vračanje koristi v razvoj kraja in njegovo infrastrukturo je ob veliki pestrosti primerov potrebno opaziti in izpostaviti, morda celo kot posebnost v današnjem kontekstu splošne blaginje. To še posebej velja, ker so dohodki agrarne skupnosti za veliko večino neprimerljivo nižji od (individualno razdeljenega) dohodka iz drugih dejavnosti. Vlaganja v skupno infrastrukturo včasih omogočijo tudi občina, država in zadnja desetletja tudi EU. Agrarne skupnosti so zato danes pred izzivom, kako ohraniti norme in pripadnost kraju ter lokalni skupnosti kljub centripetalnim silam omenjenih ravni in novim finančnim priložnostim, ki mlade privlačijo. Iz zgodovinskih primežev prehaja prek nas v prihodnost zgled povezujočega brezplačnega prostovoljnega dela in skupnega odločanja v tradicionalnih strukturah. Učinek so bile doslej vsem zagotvljene elementarne življenjske dobrine (zrak, pitna voda, prostor).

Toda spremembe podnebja in družbe to bistveno osnovo spreminjajo. Odgovornost odziva ni le na agrarnih skupnostih kot posestnikih in upravljavcih, ampak na vseh nas. Gre za našo skupno odgovornost za zemljišča in njihove regulativne in kulturne storitve. Kmetijske subvencije in trženje ponorov ogljikovega dioksida že izzivajo doslej pretežno lokalni trg in »tradicionalne proizvodne verige«, značilne za agrarne skupnosti. Se bodo iztržki od mleka in njegovih proizvodov, kuriva, gradbenega lesa in paše, v zadnjem času tudi rekreacije in turizma, individualizirali? Bodo dediči sedanjih članov v ospredje postavili potencialne trženja zemljišč, npr. za lov, turizem, vetrno energijo in pozabili na skupne koristi in preživetveno osnovo?

Zbrana besedila ne dajejo neposrednega odgovora. Nakazujejo vprašanje skrbi za zemljišča. Ta je utemeljena. Globalno se namreč išče še ohranjenost zemljišča, vodo in zlasti gozd, kar vodi v konflikte neenakih. Domačini

(kolikor so svojemu kraju še pripadni) bi naj zato investirali v troje: notranjo skladnost interesov, zunanjo promocijo svojih prednosti in nova znanja (npr. pogajalskih spretnosti, poznavanje mednarodnega prava).

Vizija prihodnosti je v predstavitvah najpogosteje izražena z mislijo ».. nadaljevati skrb za zemljišča po svoji najboljši moči in jih predajati zanamcem boljša, torej z dodano vrednostjo, četudi pogosto na robu možnega« (Bradaškja in Pretnar, AS Trenta). Ta skrb je skupna agrarnim skupnostim in vsem ter ni načelna, ampak praktična. Želja po nadaljevanju in krepitvi sodelovanja se nanaša predvsem na obilje institucij, ki regulirajo rabo zemljišč (npr. Zavod za gozdove, Vodna skupnost, Triglavski narodni park in druge) in so mlajšega izvora. Večinoma so utemeljene na plačanem delu in socialnih pravicah, kjer se odgovornost zaključi takoj, ko so formalne obveznosti opravljene. Še večji problem je možnost okoriščenja na račun agrarnih skupnosti. Primer so posamične občine, ki vidijo v zemljiščih agrarnih skupnosti priložnost zase. Dobre izkušnje po mnenju avtorjev v nadaljevanju zbornika najpogosteje izvirajo iz sodelovanja na lokalni ravni, na nacionalni pa iz odnosa z Zavodom za gozdove.

Agrarne skupnosti se že soočajo z (veliko) gospodarsko škodo, zato je utemeljeno vprašanje, kako da na (že štiri desetletja!) teh sprememb nismo pripravljeni bolje kot le izkušensko. S tega vidika so agrarne skupnosti v prednosti – izkušnje z ekosistemi in s skupinskim delovanjem so njihova moč. Odziv širše javnosti, ki vsaj trenutno prepušča odgovornost lastnikom zemljišč in plačanim službam, je namreč prej čudenje posledicam kot pa prilagajanje in blaženje sprememb, kjer brez skupinske akcije ne gre. Prihodnost skrbnikov strmin, globač, kamnitih gmajn in obrežij, ki v Sloveniji skušajo zaključiti denacionalizacijo in se prilagoditi rastočemu obisku občutljivih zemljišč, se počasi prebija iz predora nerazumevanja in težav. Hkrati se že sooča še s teže rešljivimi, celo globalnimi izzivi.

Zbornik je resda najprej zahvala nekdanjim in sedanjim članom agrarnih skupnosti, a je hkrati vabilo javnosti, da jim posveti pozornost. Z veseljem ugotavljamo zanimanje mladih v njihovih diplomskih in podiplomskih delih. Nekateri so svoje ugotovitve predstavili v tem zborniku. Opaziti velja stabilno zanimanje različnih fakultet Univerze v Ljubljani, Univerze na Primorskem in Nove Univerze v Kranju. Sporočajo nam, da raziskovanja in osnovnega razumevanja ni potrebno pričenjati od začetka. Zapisano čaka bralce – sebi in agrarnim skupnostim v prid, spodbuja konkretna dejanja in zlasti »mladim omogoči širše videnje«, »da znanega ne izumljajo, ... ter da preprečijo prehajanje posesti v neprave roke, njeno drobljenje in spreminjanje rabe« (Pohar, AS Pungrat).

Posvet o slovenskih agrarnih skupnostih, SAZU, 2016 (na sliki predavatelj prof. Grossi)

VIRI

- Bogataj, N. (2012). Model delovanja slovenskih agrarnih skupnosti. V: Rodela, R., (ur.) 2012. *Soupravljanje naravnih virov: vaške skupnosti in sorodne oblike skupne lastnine in skupnega upravljanja*; Wageningen University and Research Centre
- Bogataj, N., Krč, J. (2017). Odziv lastnikov gozdov na obsežne poškodbe gozdov - primer območne enote Postojna. V: Bordjan, D. (ur.), Jerina, K. (ur.). *Preučevanje in upravljanje gozdnih ekosistemov v Sloveniji : včeraj, danes, jutri : zbornik prispevkov posvetovanja*. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire. S. 67-77, ilustr. http://web.bf.uni-lj.si/go/gsd2017/material/Zbornik_GSD_2017.pdf
- Deisinger, M. (2012). Po poteh dediščine meščanske korporacije. *Interno gradivo*, 94 s.
- Dolšak, N., Ostrom, E. (2003). *The Commons in the New Millennium*. The MIT Press.
- Farjam, M., DeMoor, T., van Weeren, R., Forsman, A., Dehkordi, M. A.E., Ghorbani, A., Bravo, G. (2020). Shared Patterns in Long-Term Dynamics of Commons as Institutions for Collective Action. *International Journal of the Commons*, 14(1), pp. 78–90. DOI: <https://doi.org/10.5334/ijc.959>
- Grossi, P. (2016). Agrarne skupnosti, posebna oblika posedovanja. *Prispevek na Posvet o agrarnih skupnostih*. 16. februar, 2016, ZRC SAZU, Ljubljana
- Grossi, P. (1977, 2017). *Un altro modo di possedere*, Grossi, P., 1977. *Un altro modo di possedere: l' emersione di forme alternative di proprietà alla coscienza giuridica postunitaria*. Giuffrè založba, Milano.
- Hrvatini, M., Perko, D. (2008). Pokrajinske značilnosti skupnih zemljišč v Sloveniji. V: *Acta geographica Slovenica*, 48-1, 2008, 7–32
- Lojen, M. (2019). Agrarne skupnosti: kako ozdraviti hromega, V: *Pravna praksa* 32, 2019
- Maček, J. (2020). *Zgodovina slovenskega agrarnega prebivalstva*. Ljubljana, SAZU, 255 s.
- Meden, N. (2019). Srenjska zemlja v sodobnem mednarodnem zgodovinoписju: aktualna vprašanja. *Prispevki za novejšo zgodovino LVIX – 3/2019*, s. 132-153
- Ostrom, E. (1990). *Governing The Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*. New York: Cambridge University Press.
- Ravtar, F. 1941. (2012). Gozdno gospodarstvo agrarnih skupnosti. V: *Posvet o stanju gozdarstva na Slovenskem (1; 1941)*. 2012. *Za naš gozd: gozdarska anketa 1941: zbornik referatov prvega posveta o stanju gozdarstva na Slovenskem*, Ljubljana, 27. februarja – 1. marca. Uredila Anko, B., Perko, F., predgovor Granda, S., Zveza gozdarskih društev Slovenije, Gozdarska založba, Ljubljana
- Rodela, R. (2012). *Srenjske in jurske skupnosti na Krasu; Dva primera iz prakse v Tržaški pokrajini: jurska skupnost Opčine in srenjska skupnost Boljunec*. V: Rodela, R., (ur.) (2012). *Soupravljanje naravnih virov: vaške skupnosti in sorodne oblike skupne lastnine in skupnega upravljanja*; Wageningen University and Research Centre

Scheyer, M. (1869). Navod, kako naj ravnaajo posamesni kmetje in cele soseske z gozdom. Ljubljana:

Deželni odbor kranjski

Smrdel, I. (1983). Soseska vasi Selce, V: Razprave/Dissertationes, s. 5-34

Seznam 1: Temeljni viri o agrarnih skupnostih v slovenskem jeziku

Anko, Boštjan. (2013). Planine ob zgornji gozdni meji. V: Bogataj, N. (ur). Znamenja trajnosti. Andragoški center Slovenije, s. 98-106

Anko, Boštjan. (2013). Belokranjska soseska zidanica. V: Bogataj, N. (ur). Znamenja trajnosti. Andragoški center Slovenije, s. 107-111

Blaznik, Pavle. (1970). Kolektivna kmečka posest. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, I, ur. Pavle Blaznik, Bogo Grafenauer in Sergij Vilfan, 149–160. Državna založba Slovenije, Ljubljana

Bogataj, Nevenka, Krč, Janez. (2017). Odziv lastnikov gozdov na obsežne poškodbe gozdov - primer območne enote Postojna. V: Bordjan, Dejan (ur.), Jerina, Klemen (ur.). Preučevanje in upravljanje gozdnih ekosistemov v Sloveniji : včeraj, danes, jutri : zbornik prispevkov posvetovanja = Forest ecosystem research and management in Slovenia : past, present and future : lectures presented at the conference. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire. s. 67-77, ilustr. http://web.bf.uni-lj.si/go/gsd2017/material/Zbornik_GSD_2017.pdf

Cerar, Gašper, Kliner, Petra, Papež, Marjan, (2011). Prihodnost agrarnih skupnosti. Zelena dežela, 102: 7–10

Britovšek, Marjan. (1960). Razkroj fevdalne agrarne strukture in prehod na individualizirano kmetijstvo na Kranjskem. Kronika (Ljubljana) letnik 8, št. 2: 159–165

Britovšek, Marjan. (1964). Razkroj fevdalne agrarne strukture na Kranjskem. Ljubljana: Slovenska matiča v Ljubljani <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-CLVJNT3L>

Deisinger, Milan. (2012). Po poteh dediščine meščanske korporacije, Kamnik: 94 strani

Dodič, Dejan. (2007). Statistika števila agrarnih skupnosti pred drugo svetovno vojno in danes, prepisana in preurejena iz Poročevalca Državnega zbora RS 1993. neobjavljeno, Ljubljana

Dular, Jože. (1964). Soseske zidanice v vzhodni Beli krajini. Slovenski etnograf, št. 16-17: 35-55

Grgurevič Alčin Maša. (2009). Pravna vprašanja pri agrarnih skupnostih. Pravosodni bilten, št. 1: 91 – 97

Hacin Josip. (1948). K zakonu o agrarnih skupnostih. Ljudska uprava, št. 1 – 2: 72 - 73

Hafner, Andrej. (2011). (Ne)upravljanje s premoženjem agrarnih skupnosti. Pravna praksa 30, št. 12

Hafner, Andrej. (2016). Priročnik za uporabo Zakona o agrarnih skupnostih. Uradni list, Ljubljana

Hrvatina Mauro, Perko Drago. (2008). Pokrajinske značilnosti skupnih zemljišč v Sloveniji. Acta geographica Slovenica, 48–1: 7 – 32

Koren Marija. (2003). Podgorje. Brazde s trmuna. Koper, Beseda slovenske Istre, s. 30-34

Krošl Anton. (1941). Zemljiška odveza na bivšem Kranjskem. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SLUHYLSD>

Maček, Jože. (2013). Gorski vinogradi, gorske skupnosti in gorske pravde. Bogataj, N. (ur). 2013.

Znamenja trajnosti. Andragoški center Slovenije, Ljubljana https://arhiv.acs.si/publikacije/Znamenja_trajnosti_ACS_mini_za_objavo_na_www.pdf

Meden, Nikita. (2019). Srenjska zemlja v sodobnem mednarodnem zgodovinoписju: aktualna vprašanja. Prispevki za novejšo zgodovino LVIX – 3: 132-153

Melik, Anton. (1950). Planine v Julijskih Alpah. SAZU, Ljubljana

Meščanska korporacija a.s. (2018). Po poteh dediščine Meščanske korporacije Kamnik, Kamnik

Mlekuž, Iztok. (1992). Zveza razlaščenih vasi zahteva vrnitev srenjskih gozdov. Gozdarski vestnik 50, št. 5-6: 314-315

Ozbič, Milan. (2004). Ozemlje: razlastitve, urbanistično načrtovanje in srenjska lastnina. V: Bajc G. (ur.). Na oni strani meje: slovenska manjšina v Italiji in njeni pravni položaj. Knjižnica Annales Majora, Koper

Petek, Franci, Urbanc, Mimi. (2007). Skupna zemljišča v Sloveniji. Geografski vestnik 79, št. 2: 41-62

Petek, Franci, Urbanc Mimi. (2008). Skupni pašniki, Luthar Oto (ur.), Hrvatina Mauro. Kras: trajnostni razvoj kraške pokrajine, Založba ZRC, Ljubljana, s. 154 – 164

Pemrl, Tine. (2013). Analiza stanja agrarnih skupnosti v Sloveniji na podlagi podatkov upravnih enot.

Elaborat. Gozdarski inštitut Slovenije, Ljubljana

Pemrou, Branko. (1954). Agrarne skupnosti, Ljudska uprava, letnik VII, št. 1 – 2: 7 – 23.

Pemrou, Branko. (1954). Še o premoženju nekdanjih agrarnih skupnosti, Ljudska uprava, letnik VII, št. 8: 421 – 42

Ravtar, Fran. (1938). Gozdno gospodarstvo agrarnih skupnosti. V: Za izboljšanje življenjskih pogojev našega kmetijstva: Poročilo o kmetijski anketi II. Ljubljana: Kraljeva banska uprava dravske banovine v Ljubljani

Ravnik, Mojca. (1996). Bratje-sestre-strniči-zermani: družina in sorodstvo v vaseh v slovenski Istri. Koper, ZRC SAZU, Založba Lipa, 306 strani

Rožac Darovec, Vida. (2006). Enbot je bilo težko, ma lepo: Ekonomija istrskega podeželja med tradicijo in modernizacijo na primeru vasi Rakitovec v 1. polovici 20. stoletja. *Zgodovina za vse* 13 (1): 74-91

Rodela, Romina. (2012). Srenjske in jusarske skupnosti na Krasu; Dva primera iz prakse v Tržaški pokrajini: jusarska skupnost Opčine in srenjska skupnost Boljunec. V: Rodela, R., (ur.). *Soupravljanje naravnih virov: vaške skupnosti in sorodne oblike skupne lastnine in skupnega upravljanja*. Wageningen University and Research Centre

Scheyer, Mauricij. (1869). Navod, kako naj ravnaajo posamesni kmetje in cele soseske z gozdom. Deželni odbor kranjski, Ljubljana

S.G. (1956). Nova pravna ureditev agrarnih skupnosti, *Ljudska uprava*, letnik IX, št. 5 – 6: 236 – 244

Smrdel Inja. (1983). Soseska vasi Selce, *Razprave/Dissertationes*, s. 5-34

Spiller Muys, Fran. (1924). Agrarna vprašanja v Sloveniji, Samozaložba, Ljubljana

Sunčič, Vladimir. (1981). Deželna komisija za agrarne operacije na Kranjskem. *Arhivi*, letn. 4, št. 1/2: 60 – 62

Sunčič, Vladimir (1991). Komisije za agrarne operacije 1885–1945, 1. del, *Arhiv republike Slovenije*, Ljubljana, s. 5 – 19

Šimac, Rudi. (1993). Najstarejša oblika lastnine zemlje pri Slovencih: po sledih jusov, komunele in skupnine. *Primorske novice*, št. 43, junij 4

Šimac, Rudi. (1993). Razlastitev kot sredstvo raznarodovanja: po sledih jusov, komunele in skupnine. *Primorske novice*, št. 45, junij 11

Šimac, Rudi. (1993) Primorske vasi se že četrtrič borijo za zemljo: po sledih jusov, komunele in skupnine. *Primorske novice*, št. 47, junij 18

Torelli, Albin. (1952). Premoženje agrarnih skupnosti, *Ljudska uprava*, letnik V, št. 8: 374 – 387

Valenčič, Vlado. (1958). Agrarno gospodarstvo Ljubljane do zemljiške odveze, *Mestni arhiv*, Ljubljana

Vilfan, Sergij. (1980). Soseske in druge podeželske skupnosti. V: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog*, 2, ur. Pavle Blaznik, Bogo Grafenauer in Sergij Vilfan, 9–74. Državna založba Slovenije, Ljubljana

Vilfan Sergij. (1996). Zgodovinska pravotvornost in Slovenci, *Cankarjeva založba*, Ljubljana

Vilfan, Sergij. (1972). Komun v Črnotičah, *Traditiones*, 1: 155

Volčič, E. (1895). O naših agrarskih operacijah in dotičnih zakonih. *Slovenski pravnik* 11, št. 2.

Zupan, Janez. (1997). Poskus zgodovinskega pregleda srenjske posesti v Blejskem kotu, *Slovenska ljudska stranka*, Bled, Radovljica

Žitko, Salvator (2005). Objave in interpretacije listine rižanskega zbora v domačem in tujem zgodovinskem pisju. *Acta Histriae* 13(1): 151-164

Seznam 2: Magistrska dela o agrarnih skupnostih po abecednem redu avtorjev

Bernard, Benjamin. (2017). *Presoja organizacije gospodarjenja v gozdovih urbarialnih skupnosti na območju Murske Sobote*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Ljubljana

Boštjančič, Janko. (2007). *Pravnozgodovinski oris glavnih prelomnic v razvoju lokalne samouprave na Slovenskem*. Fakulteta za podiplomske in evropske študije, Nova univerza, Kranj

Czerny, Tomaž Alojzij. (2014). *Analiza skupnega upravljanja naravnih virov na primeru agrarne skupnosti Škrbine - Rubije - Šibelji*, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Ljubljana

Dodič, Dejan. (2007). *Agrarne skupnosti v Sloveniji*. Fakulteta za državne študije, Kranj

Meden, Nikita. (2017). *Vloga vaške skupnosti in zemljiškega gospoda pri upravljanju srenjske zemlje v zgodnjem novem veku na primeru devinskega gospodstva na Krasu*. Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper

Ravnik Koprivec, Vesna. (2014). *Pravni položaj agrarnih skupnosti*, Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Ljubljana

Žejn, Janja. (2009). *Dedovanje premoženja članov agrarnih skupnosti*, Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Ljubljana

Žužel, Helena. (2020). *Katastrski postopek razdružitve solastnine in skupne lastnine agrarne skupnosti*, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Ljubljana

MED PRETEKLOSTJO IN PRIHODNOSTJO

Mag. Vesna Ravnik Koprivec

Agrarne skupnosti so svojstvena entiteta, ki korenini v zgodovini. S pravnozgodovinskega zornega kota so specifična oblika pravnega subjekta, ki je bil v slovenskem prostoru pogost in dobro znan slovenskemu srednjeveškemu pravu. Gre torej za eno najstarejših oblik lastnine. Čeprav niso vse nastale naenkrat in hkrati, ampak so nastajale različno in so tudi različno pridobivale lastnino in posest, imajo nekaj skupnega: vsem so skupna načela delovanja plemenske ureditve ter je lastnina skupna vse do prihoda SFRJ. Ves čas je bilo lastništvo skupne zemlje vezano na posamezne kmetije oziroma njihove upravičence. Zakonodaja, ki je v letu 1994 omogočila ponovno vzpostavitev v nacionalizaciji odpravljenih agrarnih skupnosti in vračilo njihovega premoženja, je lastninsko pravico vezala zgolj na posameznika.

Pojem agrarne skupnosti ima dva neločljivo povezana vidika – osebnega in stvarnega. Pri osebnem vidiku gre za posebno obliko združenja oseb, kmetov, stvarnega pa opredeljuje premoženje, specifično po svoji lastninski pripadnosti in načinu upravljanja. Posebnost, drugačnost skupne lastnine in skupnostnega upravljanja je prav v tem, da upravljavec ni (bil) posameznik, nepovezana skupina solastnikov ali institucija (npr. država), ampak skupnost, ki jo vežejo preteklost, skupne norme in relativno enotni cilji.

Premoženje agrarnih skupnosti tudi danes v pretežni meri predstavljajo nepremičnine. Ravno zaradi načina upravljanja, ki je kleno ostajalo zvesto zgodovinskim koreninam, se je ves čas izkazovalo, da lastninske pripadnosti ni mogoče stlačiti v okvire splošnih pojmovanj.

V prispevku se bomo najprej posvetili zgodovinskemu razvoju agrarnih skupnosti, nato pa v luči časa kratko osvetlili današnji lastninski status premoženja (članov) ponovno vzpostavljenih agrarnih skupnosti. Utemeljemo ugotovitev, da lastninski status premoženja in obstoječi koncept lastninske pravice več oseb na stvari nista usklajena.

Skupna zemljišča od prazgodovine do druge svetovne vojne in razvoj agrarnih skupnosti

Večina agrarnih skupnosti je formalno nastala po letu 1848, ko se je začela ukinjati fevdalna ureditev v Avstro–Ogrski in so tudi slovenski kmetje začeli odkupovati v srednjem veku odvzeto skupno zemljo (regalni sistem). Kljub pritiskom oblasti na srenje in skupno lastnino v različnih zgodovinskih obdobjih ter delitvi skupne zemlje se je ta ohranila vse do danes.

V predfevdalni dobi je zaradi ekstenzivnega proizvodnega načina prevladovalo združeno delo in skupna raba vse zemlje. Prilastitev se je kazala le v tem, da so posamezne vasi (župe) svoja (kolektivna) zemljišča odrekala drugim podobnim skupinam.

V dobi zemljiških gospodstev so na mesto staroslovenskih skupnosti

(žup) kot uživalci kolektivnih pravic do zemlje stopile soseske ali srenje kot skupnosti kmetov. Zemljiška gospodstva so uvedla hubno ureditev, v individualno uživanje so prešla obdelovalna zemljišča. V kolektivni izrabi je pretežno ostal neobdelan svet (gozd, paša, vaška pota, voda), ki je teoretično pripadal vladarju. Uživalci nerazdeljenih zemljišč so bili predvsem člani sosesk, pri tem pa so lahko vaško zemljišče uživali podložniki različnih gospodov. Gospod kmetije pogosto ni bil tudi gospod gmajne, ki jo je ta kmetija uživala. Zemljiška gospodstva tedaj še niso imela velikega interesa za gozdove in pašnike. Del gozdov so pridržala povsem zase, drugi del pa prepustila v užitek srenjam, izjemoma posameznim podložnikom. Iz gozdov je vsakdo jemal, kar je potreboval (les za drva in stavbni les, steljo, dopolnilno pašništvo v gozdovih). Paša je potekala na skupnih soseskinih pašnikih v bližini naselij, oddaljenih planinskih pašnikih, večinoma vzdolž gornje gozdne meje, prehodnih planinah za pomladansko ali jesensko pašo, pa tudi na obdelovalni zemlji. Pravica celotne soseske do uživanja gmajne je bila pravno zaščiten. Šlo je za deljeno lastnino med gospodom neobdelanega sveta (praviloma teritorialnim zemljiškim gospodom) in sosesko.

Od 13. stoletja dalje so gmajne večinoma prešle na deželska sodišča. Veljalo je, da pripada neobdelani svet deželskosodnemu, tj. ozemeljskemu gospodu, ki je bil upravičen tudi do dajatev za uživanje tega sveta, razen če ni bilo za posamezen kompleks dokazano nasprotno. Nekatere upravičenosti na gmajnskem svetu so veljale za skupne pravice vasi (lat. *communione habere*) in obenem kot sestavni del posameznih hub. Zaradi širjenja fužinarstva in povečanja potreb po paši, potreb po lesu zaradi razvoja mest ter zaradi koloniziranja, ki je v 14. in 15. stoletju ponekod zajelo tudi srenjske planinske pašnike, je začel gospodarski pomen kolektivne kmečke posesti rasti. Zato se je vse bolj utrjeval in omejeval njihov obseg. Vse pogostejše spore so od primera do primera skušali zgladiti s točnimi razmejitvami pravic sosednjih srenj. Pri tem se je ugotavljala stara raba, ne iskalo splošno veljavnih načel.

Gospodarski pomen skupne zemlje je še nadalje rasel v obdobju od 16. do 18. stoletja. Vse več je bilo zainteresiranih uporabnikov in dejavnosti. Povečevale so se na primer potrebe po lesu za oglje ob množecih se fužinah, na Primorskem za uporabo v ladjedelništvu. Zato je prihajalo do nesporazumov. Z rudarskimi in gozdnimi redi so bile v interesu deželnega kneza ustvarjene različne kategorije gozdov. Gozdne in pašniške površine je prizadelo tudi naseljevanje kajžarjev predvsem na srenjski zemlji, praviloma s privoljenjem sosesk oziroma zemljiških gospodov. V okviru srenj se je začelo oblikovati članstvo dveh kategorij, pri čemer so imeli stari člani neomejeno pravico do paše in lesa, drugi pa omejene pravice, vezane na predhodno dovoljenje celotne soseske. Zemljiška gospodstva so poskušala natančneje odmeriti uživalne pravice podložnikov na gozdovih in pašniških površinah ter omejevati stare pravice. Pod vplivom rimskega prava so te v 16. stol. začeli opredeljevati kot servitute (z dodelitvijo le določenih gozdov v skupno izkoriščanje, dovoljevanje le steljarjenja in paše, omejeno po kraju, času in vrsti ter številu živine) in zanje zahtevali odškodnino (dajatve, tlako). Raznovrstne pravice so poskušali prevesti

v rimskopravne kategorije tako, da so priznali zemljiškemu (praviloma deželskosodnemu) gospodu neposredno lastninsko pravico, razne upravičenosti kmetov pa so šteli za služnosti. Obenem so tudi podložniki sami med seboj urejali pravice do srenjske zemlje. Ponekod so nastali planinski redi kot ureditve uživalnih pravic udeležencev in planšarskega obrata na planini. Postopno se je uveljavilo načelo povezanosti pravic do gmajne, zlasti do planinskih pašnikov, z obsegom gospodarskih enot. Presoja, kakšne pravice ima neka skupnost in kakšne pravice ima v njej posameznik, je v praksi ostala prepuščena običajnemu pravu in krajevnim običajem. Ob mnogih sporih je bila zemlja pogosto opustošena in zanemarjena. Z uveljavljanjem fiziokratskih načel se je od 18. stoletja dalje odnos do srenjskih zemljišč močno spremenil. Pričeli so se poskusi načrtnega izboljšanja zanemarenih gmajnskih površin in razdelitev pašniških površin z administrativnimi ukrepi, patenti in uredbami. Težko je bilo najti primerno odškodnino, saj je zlasti kajžarjem šele izraba skupne zemlje omogočala življenje. Pretežni del skupnega zemljišča so tako še vedno uporabljali na star način, podložniki pa so tudi dodeljene dele večinoma še naprej izkoriščali kot srenjske pašnike.

Razkosane kmetijske površine in zastarele agrarne tehnike so v drugi polovici 19. stoletja malega slovenskega kmeta ovirale v konkurenci s tujimi in ga ob prodiranju denarnega gospodarstva in kapitalističnih odnosov pahnilo na rob propada. Lastninska pravica gospodarstva na skupni zemlji je bila že močno zabrisana in taka zemljišča so pogosto veljala za občinsko premoženje. Kjer se je obdržala, je rimsko pravo pojmovanje upravičenosti na neobdelanem svetu (gozdovih, pašnikih) povzročalo nasprotovanja in spore. Na lastnini zemljiških gospodov so imeli posamezni kmetje, naselbinske ali podobne skupnosti le služnostne pravice. Marsikje pravice uporabnikov na skupni zemlji niso več pripadale gospodarstvu v vasi po enakih deležih. Zemljiški gospodje so imeli zaradi mnogih sporov že desetletja pred marčno revolucije interes za odvezo služnostnih pravic. Težnje so uresničevali bodisi z dodeljevanjem gozdnih parcel upravičencem glede na velikost posesti v individualno last bodisi celotni soseski upravičencev v skupno uporabo.

V Občem državljanskem zakoniku (ODZ, 1811) specifična kmetijsko-pravna razmerja glede gmajn niso našla mesta in pravne kvalifikacije. Hkrati je novi avstrijski občinski zakon namesto realne gospodarske skupščine (srenje, soseske) uvedel personalno politično občino, ne da bi karkoli določal o srenjski lastnini. V istem obdobju uveljavljeni zemljiškoknjižni zakon prav tako ni priznaval stvarnih kmečkih pravic kot pravic skupnosti kmetov. Zakonodaja je popolnoma spregledala obstoječa razmerja. ODZ skupne lastnine sploh ni poznal, pač pa je poznal samo solastništvo in organizirano juridično osebo. Ne eno ne drugo pa ne ustreza institutu agrarne skupnosti. Zemljišča, ki so bila tesno povezana z vasjo (gmajnski pašniki in vaški gozdovi), je ODZ štel kot občinsko premoženje (občinsko blago, občinsko dobro).

Leta 1848 so bili z zemljiško odvezo odpravljeni fevdalni odnosi med zemljiškimi gospodi in podložniki. Marčna revolucija je imela velik vpliv tudi na kolektivno kmečko posest. Z zemljiško-odveznimi operacijami v ožjem

smislu so odpravili tlako in dvolastništvo zemlje z vsemi privilegiji oziroma dajatvami, ki so iz tega razmerja izvirale: odpravili so torej fevdalne odnose med zemljiškimi gospodi in podložniki. Zemljiška odveza v širšem smislu zajema servitutno regulacijo, po kateri so se morala bivša zemljiška gospostva rešiti služnosti. Zakon o odkupu in ureditvi zemljiških dolžnosti iz leta 1853 je predvideval, da se te pravice bodisi uredijo z natančno ugotovitvijo in določitvijo obsega pravic služnostnih upravičencev in torej ostanejo ali pa se odpravijo z odkupom. Kot odkupnino je prejšnji lastnik obremenjenega zemljišča izplačal dotedanjim upravičencem nek znesek, da je služnost prenehala; lahko pa je kmečkim upravičencem odstopil del zemljišča v last oz. solastnino in s tem razbremenil preostali del. Prišlo je tudi do individualnih razdelitev, a praviloma naj bi odstopljena zemlja pripadala upravičencem kot celoti. Odstop gozdov je bil mogoč le upravičencem v celoti, ne pa individualno. Z letom 1848 se je tako prekinil trend upadanja srenjske zemlje, celo pridobila je na obsegu.

Takrat uvedene krajevne ali deželne komisije – oblastva za regulacijo in razbremenitev zemljišč – so vsebino pravic ugotovile po svoje ali prikrojile. Na industrijsko zanimivih ozemljih so skušali ukiniti pravico do gozdne paše. Na manj pomembnih zemljiščih so pri pašnih pravicah uvedli neke vrste solastništvo prejšnjih upravičencev. To so odmerili po enakih deležih ali po različnih ulomkih glede na obseg prejšnje pravice ali glede na velikost kmetije. Solastnina je pomenila prosto pot za delitev in pravni promet mnogih pravic, ki so bile prej vezane na določeno domačijo v vasi. To je bilo odločilnega pomena za usodo zemljišč – na eni strani se je odvijal proces drobljenja posesti, na drugi strani so se krepila veleposestva. Z delovanjem so komisije prenehale praviloma proti koncu 19. stoletja. Vpisovanje skupne posesti v zemljiško knjigo je bilo neenotno in je povzročilo še večjo zmedo. Leta 1849 so bile s provizoričnim občinskim patentom ustanovljene politične občine, ki naj bi varovale pravice članov agrarne skupnosti. Vendar patent ni jasno opredelil razmerja med novo politično občino in staro agrarno občino, ki je zajemala samo določen krog prebivalstva. Iz nejasnosti so se razvili številni spori. V mnogih primerih so skupno zemljo pripisali starim srenjam ali vsem; s tem je bilo lastništvo omejeno na določen krog upravičencev, ki je po svoje upravljal s skupno lastnino. Pogosto skupne zemlje v zemljiško knjigo sploh niso vpisovali, češ da ni samostojen zemljiškoknjižni predmet. Pri posameznih kmetijah so bile lahko zaznamovane pravice do uživanja skupnih zemljišč kot nekakšne služnosti. Marsikje so v zemljiško knjigo vpisovali nerazdelne deleže upravičencev. Niso bili redki niti primeri, ko so skupno zemljo pripisali politični občini. Včasih je bila vpisana bodisi solastnina na poimenske solastnike ali na hišne številke.

Po patentu iz leta 1853 so sicer nastale nove servitutne, agrarne skupnosti, vendar njihova organizacija ni bila urejena. Kljub mnogim državnim posegom so bila srenjska zemljišča pogosto gospodarsko povsem izrabljena, brez jasne uprave in z nejasnim krogom upravičencev. Zakon iz leta 1883 je tako predvidel bodisi delitev bodisi regulacijo skupnih zemljišč. V okviru ti. agrarnih operacij so posebne agrarne oblasti, na prvi stopnji komisar za agrarne operacije, izvajali delitvene postopke. Ti so sprva

zajeli večinoma gozdove, nato pa tudi pašnike. Pri regulaciji so natančneje opredelili vsebino deležev ali upravičenosti, pri razdeljevanju so skupni svet razparcelirali in posamezne dele prenesli na dotedanje upravičence. Pri ureditvi pravnih razmerij naj bi tudi vnesli ustrezne vrise v katastrske mape.

V delitvenih postopkih po letu 1853 so nastajale osamosvojene planinske srenje kot skupnosti solastnikov na planini, za katere je značilno, da upravičena gospodarstva niso nujno izhajala iz ene vasi ali srenje. Skupnost upravičencev je imela interes za nadaljevanje skupne planinske paše. Njihovi deleži so se lahko razlikovali glede na velikosti dotedanjih pravic, neodvisno od kmetije oziroma gospodarstva jih je bilo mogoče tudi deliti ali prodajati.

Regulacije služnosti in delitve so skupna zemljišča sosesk le ponekod spremenile v individualno lastnino. Kmetje so v tem času izpeljali vknjižbo in registracijo agrarnih skupnosti. Zaradi odnosov na novo vzpostavljeni skupni lastnini so morali dogovoriti tudi pravila skupnega gospodarjenja ter medsebojne pravice in dolžnosti, bolj razvite so sprejele pismene statute.

Po prvi svetovni vojni naj bi agrarna reforma zajezila vse večje diferenciacije na vasi. Dotlej je namreč na eni strani rasla drobna posest, kmetije so se delile, drobile in propadale, na drugi strani pa so se krepila veleposresta. Vaško prebivalstvo se je razslojevalo. Z agrarno reformo leta 1919 naj bi bila razlaščena vsa veleposresta, razlaščeno zemljo pa naj bi dobili poljedelci, ki niso imeli dovolj zemlje. Veleposresta so smela obdržati 75 ha obdelovalne zemlje oziroma 200 ha zemlje. Predmet agrarne reforme so postali tudi gozdovi in pašniki. Agrarni interesenti za pašnike ter deloma tudi za gozdove so bili lahko le občine, zemljiške skupnosti ali skupine poljedelcev kot pravne osebe, saj so morali pašniki, deloma tudi gozdovi, ostati celota. Zveza slovenskih agrarnih interesentov je zato v le 25 dneh organizirala 176 pašniških in gozdnih zadrug. Agrarna reforma pa ni dosegla svojega namena.

Nacionalizacija agrarnih skupnosti po drugi svetovni vojni

V času državne in kasneje družbene lastnine, od konca druge svetovne vojne do osamosvojitve Slovenije, sta Zakon o agrarnih skupnostih iz leta 1947 in Zakon o razpolaganju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti iz leta 1965 agrarne skupnosti odpravila. S tema aktoma je bilo premoženje agrarnih skupnosti (podobčin, vasi, srenj, sosesk, korporacij, urbarialnih in drugih sličnih skupnosti) podržavljeno. S prvim je bilo brez ozira na vpis v zemljiško knjigo razglašeno za občeljudsko imovino (ali kasneje splošno ljudsko premoženje) nepremično premoženje z vsemi k njemu spadajočimi pritiklinami, premičinami in pravicami, premično premoženje ter pravice do paše, lesa, gozdnih pridelkov in podobno, ki pristojajo skupnostim servitutnih upravičencev, ki so po svojem izvoru slične agrarnim skupnostim (1. člen Zakona o agrarnih skupnostih). Na njegovi podlagi je bil leta 1956 sprejet Zakon o upravljanju in gospodarjenju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti. Upravljanje premoženja, ki je bilo razglašeno za splošno ljudsko premoženje, je ta zakon načeloma zaupal občini, podrob-

no uredil skupne pašnike in pravico do lesa in stelje. To premoženje je bilo pozneje dodeljeno kmetijskim ali gozdnim gospodarskim organizacijam, zlasti pa tudi zajeto v skupnih pašnikih, ki jih, če jih ne upravlja kmetijska organizacija, upravlja in z njimi razpolaga kmetijska zemljiška skupnost. Po oceni Dodiča (2007) naj bi bilo ukinjenih približno 1000 agrarnih skupnosti.

V veliko vaseh se dejansko stanje z nacionalizacijo ni spremenilo, saj je premoženje ostalo v uporabi članov bivših agrarnih skupnosti oziroma njihovih potomcev. Agrarne skupnosti so dejansko obstajale še naprej in upravljale s (sicer državnim) premoženjem.

Skupna zemljišča na ozemlju Slovenije, ki je med obema vojnoma na podlagi sporazuma, sklenjenega med Kraljevino SHS in Italijo v Rapallu 12. 11. 1920 (Rapalska pogodba) pripadel Kraljevini, kasneje Republiki Italiji – zanj se je udomačilo ime Julijska krajina, kar v nadaljevanju opisujeta Vremec in Pečar za openski jus.

Denacionalizacija v samostojni Sloveniji

Položaj agrarnih skupnosti v času, ko jih je doletelo podržavljenje premoženja, je po osamosvojitvi predstavljal osnovo za odpravo krivic in vračanje premoženja. Bistvena okoliščina dotedanjega delovanja agrarnih skupnosti je bila povezanost večosebne lastninske udeležbe na skupni zemlji z nekim drugim premoženjem, ki je predstavljalo jedro kmetije. Iz tradicionalnega namena agrarnih skupnosti izhaja, da je (bilo) lastništvo zemlje v upravljanju agrarnih skupnosti vezano na posamezne kmetije oziroma na upravičence, določene po stvarnem, teritorialnem temelju (npr. na lastnike določenega grunta, posesti z določenimi hišnimi številkami ipd.),

ne pa po osebni vezanosti. Kolektivna posest je bila tesno povezana z individualno, vezana je bila torej na posest kot na stvarni temelj in ne na osebo. Taka povezava je udeležencem omogočila ali jih v določeni meri morebiti celo prisilila v tesno sodelovanje, spekter interesov posameznikov znotraj skupnosti pa ni mogel imeti velikega dometa.

Tak skupnostni pogled je tuj današnjemu, iz rimskopravnih temeljev izhajajočemu pravnemu pogledu na lastnino, ki lastninsko pravico nujno individualizirano pripisuje posamezni osebi in poudarja oblast te osebe nad stvarjo. Zakon o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic (dalje ZPVAS) določa natanko to, kar obljublja njegov povedni naslov – omogočil je povrnitev nekdanjih agrarnih skupnosti v življenje in določil pravno podlago za vrnitev njihovega premoženja. Teritorialno povezanost je popolnoma spregledal in lastninsko pravico vezal na posameznika.

ZPVAS – sicer namenjen odpravi krivic – je svojo nalogo (kot se je jasno izkazalo v nadaljnjem obstoju in predvsem poskusu delovanja agrarnih skupnosti) opravil zelo formalno togo in posledično parcialno. Omogočil je, da so se na nek način ponovno vzpostavile in organizirale agrarne skupnosti in da se je nacionalizirano premoženje preneslo nazaj v zasebno sfero. Zakonske določbe niso domišljeno uredile nadaljnjega obstoja in delovanja agrarnih skupnosti. Prvotna zakonodajna ideja, da bi se

odvzeto premoženje vrnilo agrarnim skupnostim kot pravnim osebam, je propadla. To dejstvo se je v zgodovino zapisalo kot »izvirni greh«. Names-to vračila enoviti skupnosti je bilo uzakonjeno vračilo nekdanjim članom v obliki lastninske pravice več oseb na isti stvari. Lastninska pravica na posameznih nepremičninah se je tako vrnila posameznim članom agrarnih skupnosti oziroma tistemu, kateremu je bila odvzeta, in sicer v obliki lastninske pravice več oseb na isti stvari – kot solastnina ali skupna lastnina, odvisno od tega, kakšen je bil prvoten vpis v zemljiški knjigi.

Od tega, koliko članov oziroma pravnih naslednikov nekdanjih članov je vložilo pravočasne in utemeljene zahteve, so odvisna lastninska razmerja glede posamezne nepremičnine. Imetnica neuveljavljenih deležev je postala ali ostala občina, na območju katere nepremičnine ležijo. Če je šlo za delno neuveljavljanje vračanja premoženjskih pravic, je postala občina tudi članica agrarne skupnosti.

Agrarne skupnosti torej bistveno zaznamujejo odnosi lastninske pravice več oseb na isti stvari.

Solastnina in skupna lastnina

Z vračilom premoženja po zakonu oziroma na podlagi odločbe o vračilu premoženja se je torej na nepremičninah v lasti članov agrarnih skupnosti vzpostavila ena izmed oblik lastninske pravice več oseb – bodisi solastnina bodisi skupna lastnina. Od tega, za katero obliko gre, je močno odvisno nadaljnje upravljanje s stvarjo. Za namene tega prispevka naj zadostuje omemba, da je zaradi olajšanja gospodarjenja s premoženjem v lasti članov agrarnih skupnosti novela ZPVAS–F z dne 2.11. 2011 prinesla nižji kvorum za odločitve o nekaterih taksativno naštetih poslih, ki presegajo okvir rednega upravljanja in za katere šteje, da so v javnem interesu.

Težave z upravljanjem premoženja in s tem dejansko delovanjem agrarnih skupnosti pa so bile eden izmed glavnih razlogov za sprejem ZAgRS leta 2015. Na tem mestu se zdi bistveno razložiti temeljna pojma solastnine in skupne lastnine. To sta obliki lastninske pravice več oseb na isti stvari.

Solastnina je posebna oblika lastninske pravice, ki pomeni pravno oblast več oseb na isti nerazdeljeni stvari, pri čemer vsakemu od solastnikov pripada računsko določen – idealni – delež te stvari. Z idealnim deležem solastnik samostojno razpolaga. Solastniki stvar lahko uporabljajo sorazmerno svojemu idealnemu deležu.

Skupna lastnina več oseb na nerazdeljeni stvari obstaja, če njihovi deleži niso vnaprej določeni. Skupni lastniki lahko samo skupno razpolagajo s celo stvarjo, imajo nerazdeljeno lastninsko pravico in jo lahko samo vsi skupaj izvršujejo skupno kot en lastnik. Bistvena značilnost njihovega medsebojnega razmerja je soglasje. Delovanje skupnolastninske skupnosti izhaja iz tega načela. Skupni lastniki skupno uporabljajo stvar in z njo razpolagajo.

Pri upravljanju stvari poleg pravice skupno upravljati stvar zakon ločuje med posli v zvezi z rednim upravljanjem stvari ter posli, ki presegajo redno upravljanje stvari:

Za posle rednega upravljanja je potrebno soglasje solastnikov z nadpolovičnim deležem. Le če gre hkrati za posle, ki so nujni za redno

vzdrževanje stvari, lahko zahtevano soglasje na predlog solastnika nadomesti sodišče v nepravdnem postopku.

Za posle, ki redno upravljanje presegajo, je potrebno soglasje vseh solastnikov. Tudi o takem poslu lahko odloči sodišče, vendar na predlog solastnikov, ki imajo skupaj več kot polovico idealnih deležev. Za posle rednega upravljanja se štejejo posli, potrebni za obratovanje in vzdrževanje stvari za doseg njenega namena, posli, ki presegajo okvire rednega upravljanja, pa so zlasti razpolaganje s celo stvarjo, določitev načina rabe in določitev upravitelja stvari.

Iz prikazanega lahko ugotovimo, da je kljub pripisovanju lastninskih upravičenj posamezni osebi solastnina bližje individualističnemu (rimsko-pravnemu) konceptu, medtem ko skupna lastnina vsaj pogleduje proti kolektivističnemu duhu.

Zakonodaja pravzaprav redko in le za posebne oblike povezav med subjekti določa pravni režim skupnega premoženja oziroma skupne lastnine. Običajno literatura pri režimu skupne lastnine posebej obravnava primere, za katere zakon določa njen nastanek. Pri tem je zanimivo, da pri tem ni nikjer omenjeno premoženje (članov) agrarnih skupnosti. Običajna navedba je, da je skupna lastnina določena z zakonom v naslednjih primerih: skupnosti zakoncev oziroma zunajzakonskih partnerjev, dediščinski skupnosti, rezervnem skladu v skupnosti etažnih lastnikov in mejnih znamenjih. Te bolj znane in zakonsko določene oblike skupne lastnine so (bile – pred uveljavitvijo ZAgRS

) zakonsko veliko natančneje normirane kot skupna lastnina članov agrarne skupnosti (na nepremičninah). Poleg tega zakon natančno predpisuje tudi njihovo (včasih že vnaprej predvideno in neizogibno) prenehanje (npr. dediščinske, tudi zakonske skupnosti). Naštete oblike skupne lastnine že po naravi stvari večinoma predpostavljajo manjše število udeleženih in v posebnih okoliščinah ali s posebnim namenom povezanih oseb.

Skupna lastnina članov agrarne skupnosti se od vseh teh primerov močno razlikuje. Lahko gre tudi za zelo številčne skupnosti, v katerih so člani povezani v zgodovinsko in (vsaj nekdanj) teritorialno. Agrarna skupnost je relativno trajna in ni vezana na posameznega člana, pač pa je pričakovati, da se subjekti pravic v času menjujejo.

Specifika mnogih skupnolastninskih razmerij v okviru agrarnih skupnosti je tudi opredeljenost »deležev« posameznih članov, skladna z notranjimi razmerji in pravili – tim. deležnimi pravicami. Ta notranji sistem pomeni le ključ za izvrševanje lastninskih upravičenj članov in ne ruši koncepta skupne lastnine, katerega bistvo je nedoločenost deležev. V sistemu skupne lastnine imajo člani agrarne skupnosti (včasih) določene deležne pravice, oblikovane zaradi upravljanja in uživanja skupnega premoženja.

Odločba Ustavnega sodišča RS, št. Up-527/13, Up-621/13 z dne 10. 6. 2015

Ko je govora o obliki lastninske pravice več oseb v povezavi z agrarnimi skupnostmi, ne moremo mimo pomembne odločbe Ustavnega sodišča, ki ločuje med:

obliko lastninske organiziranosti ob ponovni vzpostavitvi agrarne skupnosti na podlagi ZPVAS (kot je predvidena s sporazumom o ponovni vzpostavitvi) ter

pravico in upravičenostjo članov novo vzpostavljenih skupnosti zahtevati vrnitev premoženjskih pravic.

Ločitev med organiziranostjo in pravicami članov se zrcali v dolžnosti upravnih organov in sodišč, da upravičencem premoženje tudi vrnejo v ustrezni obliki oziroma, da z razlagami ne kršijo temeljne pravice članov do odprave krivic in (ustavno nedopustno) ožijo namena zakona. Odločba Ustavnega sodišča terja, da postopek vrnitve premoženjskih pravic upošteva to temeljno izhodišče zakona. Pri tem oblika organiziranosti vzpostavljene agrarne skupnosti ni pravno pomembna, gre za ureditev notranjih pravnih razmerij, med katere po naravi stvari sodi tudi ureditev načina izvrševanja lastninske pravice, ki je (bo) predmet vrnitve. Ustavna odločba se nanaša na konkretni sodni odločbi in predstavlja presojo v posamičnem primeru (Meščanska korporacija Kamnik, dalje MEKOK), toda temelji na stališčih, ki so splošna in imajo širši vpliv.

Ustavno sodišče je presojalo stališče upravnih organov in Upravnega sodišča, da člani ponovno vzpostavljene agrarne skupnosti niso aktivno legitimirani za uveljavljanje pravice do vrnitve premoženja na podlagi določb ZPVAS, ker obseg in vrsta njihovih premoženjskih pravic v ponovno vzpostavljeni MEKOK, ki je bila s sporazumom o ponovni vzpostavitvi vzpostavljena kot solastninska skupnost, nista identična obsegu in vrsti premoženjskih pravic nekdanje agrarne skupnosti MEKOK, ki je bila v času odvzema premoženja organizirana kot skupnolastninska skupnost.

Ustavno sodišče je v izhodišču poudarilo, da se je v vseh denacionalizacijskih zadevah izhajalo iz stališča, po katerem pravica do denacionalizacije pomeni upravičenje, ki ima svoj temelj v pravici do zasebne lastnine iz 33. člena Ustave. Stališča, ki jih je sprejelo, veljajo tudi v zadevah, v katerih se pravica do vrnitve podržavljenega premoženja uveljavlja na podlagi določb drugih zakonov, tudi ZPVAS. Vse ureditve vračanja podržavljenega premoženja namreč zasledujejo isti cilj, tj. popravilo krivic. Ob analizi zakonodajnega gradiva je izpostavilo, da je bil prvotni in v zakonodajnem postopku izgubljeni namen sprejema posebnega zakona za agrarne skupnosti v tem, da bi se jim omogočilo vračanje premoženja kot kolektivnim pravnim subjektom. Po analizi veljavnih zakonskih rešitev ter ob zgodovinskem pogledu na način podržavljenja je Ustavno sodišče opredelilo, da je temeljni namen ZPVAS možnost vrnitve odvzetega premoženja oziroma pravic v enakem obsegu, kot so bile podržavljene, in sicer na način, da se (po predhodni ponovni vzpostavitvi in organiziranju ob podržavljenju ukinjenih agrarnih skupnosti) vzpostavi enako lastninskopravno stanje, kot je bilo pred odvzemom. Za doseg tega namena pa ni pomembno, ali se članom ponovno vzpostavljene agrarne skupnosti lastninska pravica na podržavljenem premoženju vrne kot njihova skupna lastnina ali kot solastnina. Z vidika cilja, ki ga zasleduje ZPVAS, je bistveno le, da se premoženjske pravice (tudi lastninska pravica) z odločbo upravnega organa vrnejo članom ponovno vzpostavljene agrarne skupnosti v obsegu, ki je enak obsegu odvzetih premoženjskih pravic (prvi stavek

drugega odstavka 8. člena ZPVAS), in sicer v taki obliki, da jih bodo člani ponovno vzpostavljene agrarne skupnosti lahko izvrševali na način, ki ga (upoštevaje pravila nekdanje agrarne skupnosti in veljavno stvarnopravno zakonodajo) določijo v svojih pravilih (13. točka obrazložitve).

Ni nujno, da je v sporazumu o ponovni vzpostavitvi opredeljena že tudi oblika lastninske organiziranosti ponovno vzpostavljene agrarne skupnosti – torej kot solastninske ali skupnolastninske. Gre za določitev izvrševanja lastninske pravice, ki je (bo) predmet vrnitve, ZPVAS pa omogoča, da se ta (po vzpostavitvi in lahko tudi šele po vrnitvi pravic) določi v pravilih. Po odločilnem stališču Ustavnega sodišča oblika lastninske organiziranosti agrarne skupnosti ob njeni ponovni vzpostavitvi ni pomembna za presojo, ali člani ponovno vzpostavljene agrarne skupnosti lahko zahtevajo vrnitev odvzetih premoženjskih pravic na podlagi ZPVAS. Tako opredeli, da ni pravno pomemben zapis v Sporazumu, da je MEKOK organizirana kot solastninska skupnost, niti to, da ob ponovni vzpostavitvi MEKOK Statut še ni vseboval ureditve načina izvrševanja premoženjskih pravic (ki šele bodo vrnjene). Glede na namen ZPVAS navedeno tudi ne more biti ovira, da odvzete lastninske pravice ne bi bilo mogoče članom ponovno vzpostavljene MEKOK vrniti v obliki, kot je bila podržavljena, torej kot skupno lastnino. Kot odločilen Ustavno sodišče opredeli namen, ki ga je zakonodajalec zasledoval z ureditvijo ZPVAS (in je razviden iz povzete 13. točke obrazložitve), zato morajo sodišča ureditev razlagati tako, da bo varovana pravica članov do učinkovite uveljavitve njihovih lastninskih upravičenj.

Tega Upravno sodišče v konkretnih zadevah po presoji Ustavnega sodišča ni storilo, z zavzetim stališčem pa je kršilo pravico iz 33. člena Ustave, saj jima je onemogočilo uveljavitev pravice do vrnitve odvzetih premoženjskih pravic.

Način nastanka določa prihodnost agrarnih skupnosti

Lastnine (članov) agrarnih skupnosti ni mogoče opredeljevati in presojati zgolj skozi prizmi klasične solastnine in skupne lastnine. Ustavno sodišče je v zgoraj prikazani odločbi izpostavilo posebnost njenega izvora in namena, zaradi katerega naj se v okviru zagotavljanja pravice do zasebne lastnine vrne upravičencem. Jedro vrnitve je Ustavno sodišče ločilo od notranjih pravil, ki opredeljujejo nadaljnje upravljanje z njo oziroma način izvrševanja premoženjskih pravic. Vezanost, namenskost premoženja, vrnjenega po ZPVAS je (sicer ob robu) izpostavilo že v starejši odločbi št. U-I 324/94 z dne 5. 12. 1996, ko je v 14. točki obrazložitve zapisalo, da je z razdelitvijo premoženja, vrnjenega po ZPVAS, med prvotne dediče, zakonodajalec zagotovil uresničitev namena agrarnih skupnosti. »Člani agrarnih skupnosti pridobijo po ZPVAS namreč premoženjske pravice, ki so praviloma vezane na obstoj nekega drugega premoženja, predvsem kmetijskih in gozdnih zemljišč, in brez tega premoženja nimajo posebne-pomena«.

Agrarna skupnost je torej že po nastanku, organiziranosti in tudi nadaljnjem delovanju več kot le skupnost solastnikov ali skupnih lastnikov.

Obligacijskopравни element je v njih zelo močan, saj le s stvarnopravnimi pravili o solastnini in skupni lastnini ne moremo zajeti vseh vprašanj, ki nastajajo znotraj in zaradi agrarne skupnosti. Predvsem pa so nastale iz širše kot le stvarnopravne zasnove.

Priznanje načina nastanka je osrednje mesto, izhodišče in vodilo pri vračanju premoženja in tudi pri njegovem nadaljnjem upravljanju. Premoženje, ki ga člani oziroma udeleženci agrarnih skupnosti združujejo v njenem okviru, je ločeno od njihovega siceršnjega premoženja, posvečeno je skupnemu namenu, ki ga zasledujejo tako člani kot agrarna skupnost kot posebna institucija. Ta skupni namen je skrb za zemljo, njeno obdelovanje ter njeno ohranjanje za prihodnje rodove. V tem duhu velja interpretirati lastnino (članov) agrarnih skupnosti.

Kolektivni duh (skupne) lastnine in ustvarjanje posebnega premoženja skupnosti so ideje, ki se ne vklaplajo v (v našem pravnem prostoru sicer splošno sprejeto) rimskopravno individualistično pojmovanje, izhajajo pa iz zgodovinskega nastanka in izvora te lastninske oblike več oseb. Lahko bi celo rekli, da so agrarne skupnosti v svoji neprilagojenosti ohranile izvorno kolektivno bistvo do današnjih dni. Umetnost in izziv sedanje (zakonodajne) ureditve je v polnosti zajeti in ohraniti to njihovo bistvo in zgodovinski izvor ter jim ob sodobnih pravnih konceptih in institutih zagotoviti prihodnost z vsemi specifičnostmi vred.

Povezava med človekom in zemljo je doslej potekala tisočletja. Ljudje na zemlji so se organizirali, zanj borili, jo negovali, obdelovali, v svojih prevlekih željah tudi izkoriščali do osiromašenja in pustošenja. Razvijala so se njihova orodja, od zgolj ognja in motike so prešli na železo, nato motorne pripomočke. Ta razvoj je zaznaven v generacijah, ne v življenju ene osebe. Jedro je bila zemlja, katere gospodarski pomen je rasel. Skupnost ljudi se je razvila na njej. Ko so zemljo poddržavili, je bila odvezeta osnova, skupnost pa je ostala. Izkazala se je za tako močno, da je preživela skoraj pol stoletja, ko je lahko zahtevala nazaj svoj premoženjski pol, bistveni substrat. Vrnjen ji je bil nerodno, neusklajeno. Poteka tranzicija. Razvoja ne razumemo več kot stvar generacij. Toda še vedno živimo na Zemlji in zemlja je tista, ki nas hrani. Zato je kljub tehnološkemu napredku in našemu virtualnemu vsakdanu tudi realna gospodarska skupščina (srenja, soseska) utemeljena.

VIRI

Dodič, D. (2007). *Agrarne skupnosti v Sloveniji. Magistrsko delo, Fakulteta za državne študije, Kranj*
Poročevalec št. 39/1993, stran 29.

Obči državljanski zakonik (ODZ). 1811.

Zakon o agrarnih skupnostih (1947). Uradni list LRS, št. 52/47 Ljubljana,

Zakon o upravljanju in gospodarjenju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti (1956). Uradni list LRS, št. 7/56

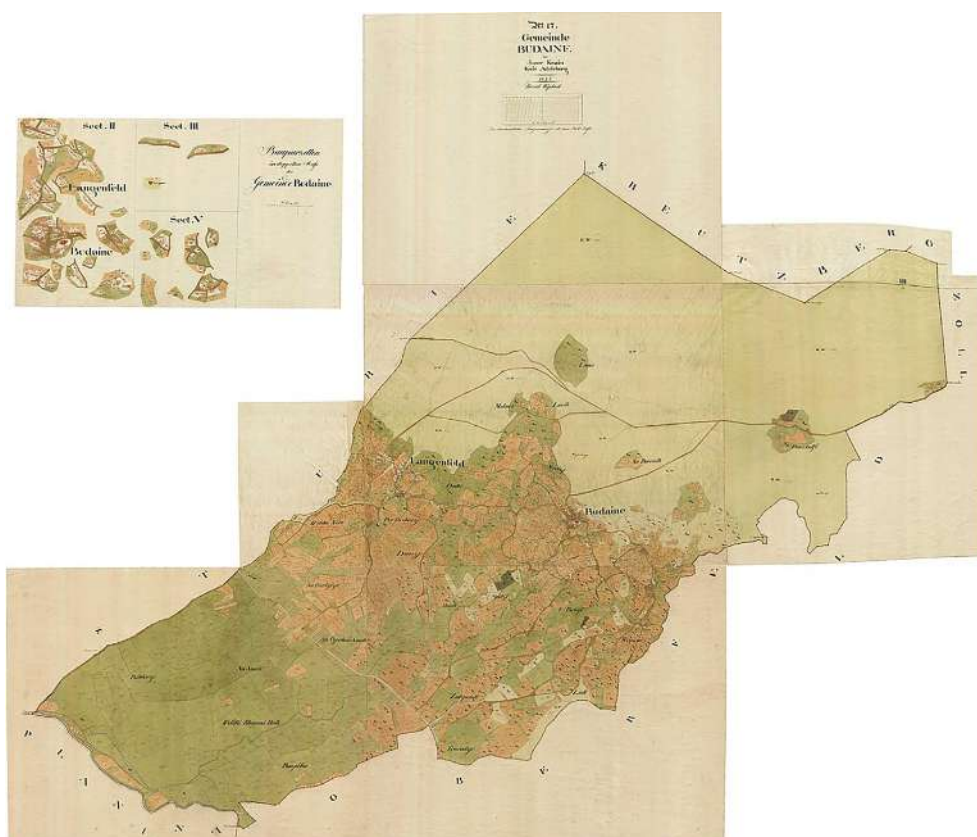
Zakon o razpolaganju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti (1964). Uradni list SRS, št. 30/64, 7/65

Zakon o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic (ZPVAS).

(1994). Uradni list RS, št. 5/94, 38/94, 69/95, 22/97, 79/98, 56/99, 72/00, 51/04 in 87/11

Zakon o agrarnih skupnostih (ZAgRS). (2015). Uradni list RS, št. 74/15.

Zakon o denacionalizaciji. (1991). Uradni list RS 27I/1991-I. Ljubljana

Franciscejski kataster je vir podatkov o agrarnih skupnostih. Primer: Budanje v Vipavski dolini.
 Arhiv RS, spletni dostop 2021

O AGRARNIH SKUPNOSTIH NA SPLOŠNO

Mag. Gašper Cerar²

Po zemljiški odvezi pred dobrimi 170 leti so nekatere površine ostale nerazdeljene: planinski ali vaški pašniki za potrebe paše blizu vasi in gozdovi za skupno uporabo ter tudi neobdelan svet so prešli v skupno upravljanje vaščanov. Skupne pašnike in gozdove so vaščani redko prodajali in odtuževali, saj so jih potrebovali za preživetje. Pravica uživanja solastniškega premoženja ali premoženja v skupni lastnini je bila vezana na kmetijo in se je prenašala ob menjavi gospodarja kmetije in skupaj s kmetijo iz roda v rod. Nekdanje agrarne skupnosti, ki so v Sloveniji obstajale pred podržavljanjem premoženja v 50. letih prejšnjega stoletja, so se ponovno vzpostavile po letu 1994 na podlagi ZPVAS. Manjši del ponovno vzpostavljenih se je od 2015 naprej preoblikoval po ZAgRS. Namen solastniških ali skupno lastniških agrarnih skupnosti je že stoletja enak: skupno obdelovanje kmetijskih in gozdnih površin, ki so manj primerne za opravljanje kmetijske ali gozdarske dejavnosti.

Agrarne skupnosti so vzpostavljene predvsem na hribovitih, kraških in obmejnih območjih. Nepremičnine, s katerimi člani kolektivno gospodarijo, ležijo v strminah ali celo na prepadnih območjih, na skalnatem in kamnitem ter zato sušnem in požarno ogroženem kraškem površju, na poplavnih površinah ob rekah in presihajočih jezerih. Več deset jih je vzpostavljenih v obmejnem območju in na ta način povezujejo Slovence v matici in zamejstvu. Velik delež ima v solasti ali skupni lasti neplodna zemljišča, ki se nadaljujejo predvsem v pašnike, travnike in senožeti ter v gozdove. Planine agrarnih skupnosti v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah ter Karavankah ležijo na višjih nadmorskih višinah in je zato njihova raba omejena na nekaj mesecev v letu.

Zadnji poglobljeni analizi stanja agrarnih skupnosti sta bili opravljeni v letih 2013 in 2015 (Premrl, 2013 in Križ, 2019). Pregled podatkov po upravnih enotah je podal rezultate o ponovno vzpostavljenih (pred podržavljenjem naj bi jih obstajalo več kot tisoč), v 1994 pa se jih je vzpostavilo 638, ki gospodarijo s slabimi štirimi odstotki Slovenije oziroma z več kot 77.000 ha površin. Povprečna agrarna skupnost poseduje od 15 do 300 ha, največje gospodarijo z nekaj tisoč ha zemljišč (npr. agrarni skupnosti Dovje – Mojstrana in Meščanska korporacija Kamnik). Izrazita koncentracija se kaže na območju upravnih enot (UE) Tolmin, Radovljica in Jesenice ter na območju UE Sežana in Postojna. Člani upravljajo s solastnino (okrog 60 %) in skupno lastnino (25 %), ostalo je kombinacija solastnine in skupne lastnine. Občina je kot solastnik ali skupni lastnik udeležena v več kot 40 % agrarnih skupnosti. Članstvo se giblje v povprečju okrog 34 solastnikov ali skupnih lastnikov, pri čemer najmanjše štejejo nekaj članov, največje pa dobrih 500 članov (npr. AS Dobrovnik in AS Drežniška vas).

Večina agrarnih skupnosti deluje po določbah ZPVAS, ki ne določa posebnih pravil glede upravljanja s solastniškim ali skupno lastniškim

premoženjem. Kljub relativno togim pravilom Stvarnopravnega zakonika (SPZ) o upravljanju s solastnino in skupno lastnino in večjemu številu solastnikov ali skupnih lastnikov tiste z urejenim dedovanjem uspešno delujejo in gospodarijo s premoženjem v skladu s SPZ ter statuti oziroma svojimi pravilniki. Člani teh agrarnih skupnosti se na srečanjih dogovorijo o upravljanju s svojim premoženjem, v okviru skupnih akcij pa npr. odpravljajo zaraščanje planin, skrbijo za skupno pašo, postavljajo skupne prostore, skupno koristijo gozdove ipd. S tem se v celoti uresničuje osnovni namen agrarnih skupnosti: gospodarjenje s skupnim premoženjem v dobro vseh članov oziroma solastnikov in skupnih lastnikov.

Delovanje nekaterih drugih agrarnih skupnosti je oteženo zaradi težavnega ali celo nemogočega pridobivanja soglasij vseh solastnikov, zato ima marsikatera gospodarjenje popolnoma onemogočeno in premoženje postaja »mrtvo«. Člani agrarnih skupnosti, ki se ukvarjajo s kmetijstvom, želijo ohranяти skupne površine, zagotavljati dobre pogoje za pašo, ustrezen dostop do skupnih površin, nasprotno pa ostali, ki se s kmetovanjem ne ukvarjajo, v solastniškem ali skupnem premoženju vidijo zgolj priložnost za zaslužek (zahteve po delitvi pridobljenih plačil iz naslova ukrepov kmetijske politike ipd.). Jeseni 2015 sprejeti ZAgRS agrarnim skupnostim, ki se preoblikujejo po njegovih določbah, pomaga k ureditvi in oživitvi stoletja stare oblike skupnega upravljanja kmetijskih in gozdnih površin. Po njem za odločanje o večini poslov za razliko od ureditve v SPZ in ZAGRS ni več potrebno popolno, ampak le več kot 50-odstotno soglasje lastniškega deleža članov (npr. skrb za pravno in dejansko urejenost nepremičnin, izkoriščanje gozdov in uporaba kmetijskih zemljišč, investicijsko vzdrževanje, dajanje gozdov v uporabo ter dajanje kmetijskih zemljišč v najem). Sodišča določajo solastnike ali skupne lastnike v postopkih dedovanja po načelu enega dediča. Za uresničevanje kolektivnega upravljanja solastnine ali skupne lastnine je smiselno omogočiti status davčnega zavezanca (ureditev plačila davčne obveznosti). Ideja in namen, pa tudi duh agrarnih skupnosti, pa tudi po ZAgRS ostajajo skupno gospodarjenje s premoženjem.

Agrarne skupnosti so skupaj držali pristni medosebni odnosi solastnikov in skupnih lastnikov, zato obstajajo že dolgo. Kolektivno upravljanje s premoženjem v predvsem območjih, kjer je kmetovanje in opravljanje gozdarske dejavnosti oteženo, bo ob pravilnem in pravočasnem vzgajanju naslednjih rodov članov ter od spodbujajoči zakonodaji obstalo še mnoga leta.

VIRI

Križ, K. (2019). ZAgRS – postopki na upravni enoti. Posvet o agrarnih skupnostih in skupni lastnini, 10. december 2019, Ljubljana

Pemrl, T. (2013). Analiza stanja agrarnih skupnosti v Sloveniji na podlagi podatkov upravnih enot: ekspertiza. Ljubljana: Gozdarski inštitut Slovenije

ZDRUŽENJE PREDSTAVNIKOV AGRARNIH SKUPNOSTI SLOVENIJE (ZPASS)

Damijan Pobega³, Egon Rebec⁴

Združenje predstavnikov agrarnih skupnosti Slovenije (dalje ZPASS) je prostovoljna, neodvisna in nestrankarska organizacija, ki zastopa interese slovenskih agrarnih, pašnih, vaških in srenjskih skupnosti.

Članstvo

V združenje je včlanjen 101 predstavnik agrarnih skupnosti, agrarnih vaških skupnosti, urbarialnih skupnosti ali pašnih skupnosti (v nadaljevanju uporabljamo skupen izraz agrarna skupnost za vse naštete skupnosti) iz vseh slovenskih statističnih regij, z izjemo Koroške in Zasavske, oziroma iz 40 občin in 37 upravnih enot. Član ZPASS je tudi združenje Agrarna skupnost srenj in jusov Tržaške pokrajine, ki združuje 31 srenj in jusov v zamejstvu v Italiji, od katerih imajo nekatere premoženje tudi v Sloveniji. Člani ZPASS zastopajo več kot 5500 članov agrarnih skupnosti, ki razpolagajo z več kot 43.400 ha zemljišč v skupni lastnini ali solastnini, pri čemer niso upoštevani jusi in srenje (agrarne skupnosti) v Italiji, ki delujejo pod okriljem Agrarne skupnosti srenj in jusov Tržaške pokrajine.

Nastanek

Na podlagi ZPVAS se je v register agrarnih skupnosti od leta 1994 do 2001 vpisalo 638 agrarnih skupnosti. Vendar kljub temu, predvsem zaradi neustreznih zakonodaje, dejansko niso mogle legalno delovati. Nejasnosti so se pojavile že pri vprašanju, kdo je lahko njihov član. Nadalje, kdo in kako deduje delež v agrarni skupnosti, kdo je zavezanec za plačilo davkov, kdo lahko zastopa skupnost v upravnih in sodnih postopkih, kako se lahko uredi lastniško razmerje za agrarno parcelo z lastnikom objekta na njej itd... Tudi sodišča in upravni organi so si zakonodajo razlagali vsak po svoje. Ker se takrat v Sloveniji z njimi, razen Komisije za agrarne skupnosti pri Kmetijsko gozdarski zbornici Slovenije (KGZS), nihče ni resno in sistematsko ukvarjal, so predstavniki agrarnih skupnosti sami začeli iskati rešitve za zatečene probleme in se tako začeli na nek način spontano povezovati. V letu 2011 so se v Divači začeli sestajati predstavniki nekaterih primorskih agrarnih skupnosti in predstavnik KGZS, ki so se pozneje imenovali Iniciativni odbor za ustanovitev združenja agrarnih skupnosti. Iniciativni odbor, ki je na začetku štel 5 članov, se je kmalu okrepil tudi s predstavniki z ostalih območij Slovenije. Ideja o združenju je bila uresničena 2. junija 2012 v Sežani, ko je bila izpeljana ustanovna skupščina Združenja predstavnikov agrarnih skupnosti Slovenije. Združenje je že ob ustanovitvi imelo 37 članov oziroma predstavnikov agrarnih skupnosti iz vseh koncev Slovenije. Glavna naloga združenja je bila poleg medsebojne izmenjave izkušenj predvsem sprememba zakonodaje, da bi lahko zadihale in začele delovati

³ Damijan Pobega, predsednik ZPASS

⁴ Egon Rebec, generalni sekretar

v skladu s poslanstvom.

Aktivnosti

ZPASS je začela z resnim delom takoj po ustanovitvi in vzpostavila sodelovanje z Ministrstvom za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrana (MKGP) za spremembo zakonodaje o agrarnih skupnostih. Veliko truda je bilo v tem času vloženega v prikaz delovanja agrarnih skupnosti in njihove pomembne vloge tako za lokalno, državno in mednarodno okolje. Rezultat sodelovanja sta bila ZAgRS (2015) in Uredba o določitvi vrednosti zapuščine za nepremičnine, ki so v lasti članov agrarne skupnosti (2017). Žal pa se je s tem rešilo samo del velikih problemov, zato imajo agrarne skupnosti še danes nepremostljive probleme pri legitimnem delovanju. Rešitve se išče v okviru Skupine za spremljanje agrarnih skupnosti in Delovne skupine za pripravo predlogov rešitev s področja davčne in zemljiškopravne problematike agrarnih skupnosti, ki jih je ustanovilo MKGP in v katerih so tudi predstavniki ZPASS.

ZPASS je v letu 2013 za promocijo združevanja in seznanjanja s problemi, potrebami in željami agrarnih skupnosti organizirala tri zelo dobro obiskane okrogle mize v Hrpeljah, Ratečah in Lukovici. V okviru rednih letnih skupščin ZPASS se vsako leto pripravi izobraževanja in delavnice v zvezi z najbolj perečimi problemi. Prav tako se vsako leto organizira strokovno ekskurzijo z namenom spoznavanja agrarnih skupnosti in izmenjave izkušenj v Sloveniji in tujini. Spoznali smo že agrarne skupnosti na Gorenjskem, v Beli krajini, Prekmurju, na Tolminskem, v Italiji, Avstriji in na Slovaškem.

Predvsem predsednik in generalni sekretar, pa tudi drugi člani organov ZPASS, skoraj dnevno svetujejo in pomagajo agrarnim skupnostim in njihovim članom pri reševanju konkretnih zadev.

ZPASS pri svojem delu sodeluje s številnimi organizacijam in ustanovami doma in v tujini, ki so kakorkoli povezane z delovanjem agrarnih skupnosti, kot so MKGP, Ministrstvo za pravosodje, Ministrstvo za finance, Služba vlade za zakonodajo, Vrhovno sodišče RS, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Gozdarski inštitut Slovenije, Biotehniška fakulteta, Državna konzulta za skupno lastnino v Italiji, Kmetijsko gozdarska zbornico avstrijske Koroške itd.

Za namen informiranja članov ZPASS in druge zainteresirane javnosti ima združenje vzpostavljeno spletno stran <https://agrarne.si>, na kateri si lahko več preberete o delu in poslanstvu ZPASS.

Vse aktivnosti ZPASS izvaja prostovoljno brez kakršnihkoli nagrad, akterjem se poravna le materialne stroške.

Največje težave pri delovanju in obravnavi agrarnih skupnosti

- agrarne skupnosti nimajo statusa pravne osebe v vseh postopkih,
- dvojni status agrarnih skupnosti (registracija po ZPVAS in po ZAgRS),
- ne morejo se na novo registrirati, niti tiste, katerim premoženje ni bilo podržavljeno,
- nerešeni postopki dedovanja,

- neenotna sodna praksa,
- dolgotrajnost upravnih in sodnih postopkov,
- nesorazmerno visoki stroški sodnih in upravnih taks ter drugih
- dajatev, zaradi katerih dediči nočejo dedovat premoženja v agrarni skupnosti,
- delež na premoženju agrarne skupnosti v lasti občine ali države, nekje celo presega polovico,
- ni profesionalnega koordinatorja (agrarni komisar?).

Pogled v prihodnost ZPASS

V zadnjem času se sicer počasi, vendar končno le uveljavlja spoznanje, da imajo agrarne skupnosti velik pomen za lokalne skupnosti, kjer delujejo, ter za družbo nasploh, hkrati pa so zelo specifična tvorba, ki se je ohranila s svojimi posebnostmi skozi mnoga zgodovinsko viharna obdobja, kar potrjuje tudi vitalnost in dobro ukoreninjenost le-teh v svojih okoljih in jih zagotovo ne gre enačiti z drugimi institucionaliziranimi oblikami združevanja. Ker navsezadnje razpolagajo z nezanemarljivim deležem površin Republike Slovenije, so marsikje nepogrešljiv sogovornik pri raznih razvojnih projektih. Zaradi svojih značilnosti nudijo popolnoma drugačno vizijo razvoja, saj niso omejene zgolj na ekonomski učinek, ki izhaja iz lastninske pravice, temveč dajejo v ospredje skupnost in ne posameznika, povezujejo in nadgrajujejo lokalne skupnosti, ohranjajo identiteto ter so most med preteklostjo in prihodnostjo.

Glede na navedene značilnosti si agrarne skupnosti zagotovo zaslužijo razumevanje za svoje posebnosti, zlasti pri umeščanju svojega delovanja v pravni okvir, ki ga postavlja država. Država jim bo morala prisluhniti in zanje ustvariti ustrezne normativne okvirje, da bodo lahko normalno delovale in se razvijale.

V tem smislu je zagotovo potrebna organizirana oblika združevanja agrarnih skupnosti, ki jo v tem trenutku predstavlja ravno ZPASS. Zato je njihov predstavnik v stikih z državnimi organi. Da bi prišli do ustreznih rezultatov za njihovo dobrobit, mora biti cilj deležnikov skupen, kar pomeni povedati in si pustiti povedati, slišati in biti slišan.

V tem smislu bo združenje še naprej svetovalo svojim članom pri konkretnih težavah, še naprej bo sredina, kjer se bodo izmenjevale izkušnje in širilo znanje, hkrati pa bo še naprej sogovornik, ki bo težave agrarnih skupnosti znal na ustrezen način predstaviti državnim organom in javnosti. ZPASS si želi, da bi ji to povezovalno vlogo priznala na ustrezen način tudi država, pri čemer se krog sogovornikov in somišljenikov na drugi strani sicer počasi, a vendarle vztrajno širi.

Strokovna ekskurzija pri agrarni skupnosti Čezsoča. Čezsoča. Foto: Pobega 2017

Strokovna ekskurzija ZPASS pri agrarnih skupnostih v Beli krajini. Krasinec. Foto: Rebec 2017

AGRARNE SKUPNOSTI NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Friedrich Walter Merlin

Programi za upravljanje agrarnih skupnosti in nadzor nad njimi so v Avstriji umeščeni na pravno področje, ki se nanaša na zemljiško reformo. Ukrepi zemljiške reforme se izvajajo v okviru državne uprave, kar pomeni, da jih izvajajo organi in ne civilna sodišča. Zakonodajo v zvezi z zemljiško reformo v Avstriji izvajajo kmetijski organi skladno z zakonodajo. Zakonodaja v zvezi z zemljiško reformo je v pristojnosti posameznih zveznih dežel. Gre torej za deželno zadevo. Vsaka zvezna dežela ima svoj kmetijski organ. Ker je Avstrija zvezna država, zakonodaja med zveznimi deželami na tem področju ni enotna. Pristojnost je organizirana na treh stopnjah:

- na prvi stopnji so za pravno področje zemljiške reforme pristojni kmetijski organi, ki izvajajo zakonodajo na deželni ravni;
- na drugi stopnji je pristojno deželno upravno sodišče;
- na tretji stopnji je pristojno zvezno upravno sodišče, ki odloča samo v posebnih primerih.

Kmetijski organ na avstrijskem Koroškem ima dva urada, in sicer enega v Celovcu in drugega v Beljaku. Njegova naloga je nadzor agrarnih skupnosti, obsega pa pravno in tehnično službo, ki tesno sodelujeta, ter enotno upravo. V pravni službi je vključno s tajniki zaposlenih 11 oseb, v tehnični službi pa 23. Pravno službo vodi pravnik, tehnično pa tehnik.

Agrarne skupnosti na Koroškem

Na Koroškem je 1715 agrarnih skupnosti, ki obsegajo približno 138.000 ha:

- 1059 jih poseduje 130.000 ha zemlje na Zgornjem Koroškem,
- 656 jih poseduje 8.000 ha zemlje na Spodnjem Koroškem.

Agrarne skupnosti so pravni subjekti, ki jih predstavlja predsednik. Vsako leto imajo generalno skupščino. Uradniki agrarnih skupnosti so na novo izvoljeni vsake tri leta.

Kot upravni predpisi se za agrarne skupnosti uporabljajo splošni akti in statuti. S splošnimi akti se ureja članstvo v agrarni skupnosti, z gospodarskimi predpisi pa gospodarske dejavnosti na gorskih pašnikih in v gozdu. To spremlja in nadzoruje kmetijski organ. Kmetijski organ v sodelovanju z zasebnimi uradi pripravi načrte za gospodarjenje z gozdovi za agrarne skupnosti z veliki gozdnimi posestvi (nad 100 ha). Odobriti mora vse prodaje zemljišč, ki jih opravijo agrarne skupnosti.

O sporih v agrarni skupnosti odloča kmetijski organ in ne redna sodišča. Kadar nekdo noče biti več član, kmetijski organ odloči o njegovem umiku. Odloča tudi v primerih, kadar se želi agrarna skupnost razpustiti.

Zaradi strukturnih sprememb v kmetijstvu je v agrarnih skupnostih vedno več sporov. Člani velikokrat nimajo več enotnih interesov, zato je odločanje na sestankih skupnosti oteženo. Ker pogosto niso več kmetje, prihaja

do nesoglasij v skupnosti. Na Koroškem se zato spodbuja, da agrarne skupnosti odkupijo delež, ki je na voljo. To je priznано kot ukrep komasacije. Upajo, da bo to vodilo do združevanja kmetijskih interesov v skupnosti in s tem do večje stabilnosti agrarnih skupnosti in boljšega upravljanja zemljišč, ki so namenjena kmetijstvu in gozdarstvu, ter do ciljno usmerjenega odločanja z večino, ki koristi tudi državni kulturi.

VIRI

Flurverfassungs-Grundsatzgesetz (1951). BGBl. Nr. 103/1951, zuletzt geändert BGBl. I Nr. 189/2013. K-FLG (1979). Kärntner Flurverfassungs-Landesgesetz. LGBl. Nr. 64/1979, zuletzt geändert durch LGBl. Nr. 85/2013.

Strokovna ekskurzija ZPASS pri urbarialnih skupnostih na Slovaškem. Visoke Tatry. Foto: Rebec 2015

TRADICIONALNO KOLEKTIVNO LASTNIŠTVO IN NJEGOVA PROBLEMATIKA

Ivan Milotić⁵, Tomislav Sadrić⁶

V različnih delih Hrvaške so bile v preteklosti priznane številne oblike tradicionalnega lastništva ali različne oblike upravljanja kmetijskih virov. To ni vodilo le do nastanka posebnega podeželskega gospodarstva, ki je bilo vezano na posamezen kraj ali njegovo ožje območje, ampak tudi do edinstvenih in tradicionalnih pravnih ureditev, ki so se same oblikovale in so bile prilagojene potrebam in posebnim okoliščinam (gospodarskim, pravnim, družbenim in demografskim) posamezne komunele ter so bile torej omejene izključno na te komunele.

Istrske komunele so bile poseben izraz teh tradicionalnih kmetijskih in pravnih razmerij, raztezale pa so se čez velik del pašnikov in gozdov na gorskih območjih Čičarije (severna Istra). Obstoj takih lastniških oblik v Čičariji lahko zanesljivo zasledimo že vsaj v prvi polovici 19. stoletja, čeprav bi bilo treba raziskati še, ali so morda v drugačni obliki obstajale že prej, v času beneške prevlade.

Komunele, o katerih so danes številni zapisi, so bile ustanovljene v tridesetih letih 19. stoletja na podlagi pogodbe, ko so posamezne podeželske skupnosti (pri čemer so skupnost sestavljali ena vas in njeni prebivalci) sodelovale na javnih dražbah, ki so jih organizirali habsburški organi in na katerih je bil naprodaj velik del zemljišč v Čičariji, ki so bila v okolici teh vasi. Skupnosti so prek predstavnikov (ki so jih izbrali vaščani) sodelovale na dražbi, dale najboljšo ponudbo in podpisale pogodbo o nakupu s habsburškimi organi. Skupnosti so v takih pogodbenih okoliščinah pridobile bistvene kmetijske vire, ki so jih prebivalci vedno uporabljali skupaj, in sicer za pašo živine, rabo gozdov ali gospodarjenje z njimi in sčasoma obdelovanje dostopnih zemljišč. Podeželske skupnosti (vasi) so se tesno identificirale z zemljišči, ki so jih imele v lasti, družine, ki so živele v vasi, pa so kot vaščani koristile ta zemljišča, čeprav nihče ni izrazil potrebe ali želje, da se njihovi pravni deleži v skupnostnem premoženju izrazijo ali določijo. Dejstvo, da je družina stalno živela v vasi, je bilo dovolj, da so bili njeni družinski člani neposredno upravičeni do koristi in obveznosti skupnostne lastnine. Če je družina odšla iz vasi, je izgubila pravico do sodelovanja v komuneli, prišli pa so pridobili pravico do sodelovanja, takoj ko so se stalno naselili, kar sicer ni bilo pogosto.

Vsaka vas v Čičariji je imela svojo komunelo, ki je imela svoj izvor, vedno temeljila na pogodbi, se od drugih razlikovala in bila popolnoma neodvisna. Kljub razlikam so si bile komunele na tem območju v svojem bistvu primerljive. Pravne usode komunel se danes močno razlikujejo, zato je potreben individualen pristop od primera do primera. Vas, njeni prebivalci in njihova komunela so (bili) tesno povezani.

5 *Ivan Milotić, izv.prof.dr.sc., Pravna fakulteta v Zagrebu*

6 *Tomislav Sadrić, mag. iur., odvetnik v Zagrebu*

V polfevdalni ureditvi in pravnem sistemu Habsburške monarhije in Avstro-Ogrskega cesarstva iz 19. in zgodnjega 20. stoletja ni bilo ovir za kolektivno premoženje in kolektivno sodelovanje družin v Čičariji. Obstajale so posebne pravne ureditve za take skupnostne subjekte, ki so bili z veljavnimi zakoni ustrezno priznani in so obstajali kot pravna stvarnost. Kolektivnost, nedeljivost skupnostne lastnine in nesklincevanje na določitev lastninskih deležev v komunelah so sovpadali s posebno naravo kmetijskega upravljanja na tem gorskem območju. Za pašo in rabo gozdov so bila nujno potrebna velika zemljišča brez pravnih ali fizičnih omejitev. Potrebovali so torej prostor, ki je bil pravno popolnoma enoten in primeren za skupno uporabo.

Po padcu Avstro-Ogrskega cesarstva in opustitvi polfevdalnega sistema, ki je znatno pripomogel k obstoju komunel, ter prehodu na pravne ureditve, ki so temeljile na individualizmu in zasebni lastnini, so se pojavila vprašanja o obstoju takih kolektivnih subjektov. Največja težava je bila, kako prepoznati in individualizirati resničnega imetnika premoženja komunel, saj je sodobno zasebno pravo v Kraljevini Italiji težko priznalo zamisel o podeželski skupnosti, ki je sovpadala s posamezno vasjo. Izziv je bil tudi, kako določiti pravni položaj družin v nekaterih vaseh, ki so sodelovale v komuneli, saj njihovo sodelovanje nikoli ni bilo izraženo z deležem, ki bi ga bilo mogoče določiti fizično ali z idealnim deležem. Komunele so kljub temu preživele Kraljevino Italijo.

Temeljile so na kolektivnosti, tesni in neločljivi povezanosti s posamezno vasjo in vaščani (kot družinami in ne kot posamezniki), nedeljivosti (fizični ali po idealnih delih) in skupnem izvrševanju pravic in dolžnosti. Komunelo lahko opišemo in razumemo kot kompaktno pravno in gospodarsko enoto, ki je zagotavljala predvsem pašo na skupnih zemljiščih in gospodarjenje z gozdovi ter s tem pomagala prebivalstvu obstati na teh odročnih gorskih območjih. Opustitev katerega koli od teh bistvenih dejavnikov bi nujno vodilo do razpada komunele, njenih posebnih vlog in funkcij ter predvsem njenega pravnega, gospodarskega in demografskega bistva.

Druga svetovna vojna je vasi v Čičariji močno opustošila. Zaradi vojnih grozot, boja proti upornikom in povračilnih ukrepov okupatorskih sil so se ljudje iz Čičarije množično odseljevali. Demografske posledice so vidne še danes. S koncem vojne se je končala tudi italijanska oblast nad Čičarijo, ki jo je nadomestil nov režim komunistične Jugoslavije. Prišlo je do popolne spremembe paradigme v vseh družbenih razmerjih, pri čemer se je pokazal izrazit premik k kolektivizaciji in planskemu gospodarstvu. V okviru tega procesa so bili nacionalizirani vsi bistveni gospodarski viri, zlasti zemljišča in gozdovi. Nacionalizacija premoženja se je imenovala kolektivizacija, v skladu s takrat prevladujočim komunističnim izrazjem pa je bila razložena kot prenos zasebne posesti v družbeno lastništvo, s čimer je postala last vse jugoslovanske družbe. Ironično je, da so bile celo tradicionalne skupnosti, ki so imele zemljišča v kolektivni lasti, prisiljene v nacionalizacijo, da bi »dosegli najpopolnejšo obliko kolektivne lastnine«, kot so takrat govorili. Sprva so bile tudi komunele vključene v nacionalizacijo, vendar so bile iz še neznanih razlogov izpuščene iz jugoslovanskih

zakonodajnih aktov kot pravne podlage za nacionalizacijo. Člani komunel so posledično uspeli ohraniti svoje pravice, in sicer z vlaganjem prošenj na sodišča, ki so razveljavila odločitve o nacionalizaciji komunel.

Državne oblasti se v drugi polovici 20. stoletja zaradi močnega odseljevanja, odročnosti in pomanjkanja pomembnih gospodarskih dejavnosti niso posebej osredotočale na Čičarijo. Hkrati so komunele iz istih razlogov ostale v negotovem položaju, saj so svoj pravni položaj formalno ohranile, dejansko pa obenem izgubile svoj pravi namen zaradi postopnega opuščanja tradicionalnega življenja v Čičariji.

Demokratske spremembe in hrvaška neodvisnost na komunele sprva niso imele neposrednega vpliva. Za Čičarijo ni bilo skoraj nobenega zanimanja vse do začetka 21. stoletja, ko je prišlo do dveh različnih in vsaj delno pravnih postopkov. Nekaj preostalih vaščanov ali celo potomcev vaščanov (ki ne živijo na območju Čičarije) je začelo pravne postopke za preoblikovanje in medsebojno razdelitev komunel, ki so pripadale njihovim prednikom. Močno so si prizadevali za njihov prenos v zasebno lastništvo. Državno odvetništvo je menilo, da bi bilo treba komunele pravno opredeliti kot državno lastnino, zato je začelo iskati pravni način za izvajanje te zamisli. Sodišča, ki niso imela jasne predstave o tem, kaj komunele dejansko so, so večinoma ustavila proces delitve komunel med preostale vaščane ter so trdno zastopala stališče, da komunel pravno ni mogoče razdeliti na način, ki so ga predlagali vaščani. Državno odvetništvo je bilo bolj aktivno in je po mnogih težavah v sodnih postopkih uspelo kategorizirati zemljišča in gozdove komunel za državno lastnino. Pri tem je ironično, da se je v bistvu sklicevalo na enake pravne argumente, kot jih je pred petdesetimi leti uporabil jugoslovanski režim in so jih takratna sodišča na koncu zavrnila. Vaščani in lokalna občina Čičarija so se na vpis lastništva pritožili, zadeva pa še ni dobila sodnega epiloga.

Medtem ko čakamo na končno odločitev v opisani zadevi, se lahko posvetimo razpravi o prihodnosti komunel. Ena od številnih možnosti je, da se poskuša oživiti stanje, kakršno je bilo ob ustanovitvi komunel. Postavlja se vprašanje, ali je tako upravljanje zaradi odseljevanja prebivalstva in prenehanja kmetijskih dejavnosti v Čičariji danes še mogoče. Poleg tega hrvaška zakonodaja ne priznava komunel kot oblike kolektivne lastnine. Je torej treba iskati rešitve v izvorni različici Občega državlanskega zakonika, v katerem obstajajo nekatere določbe o kolektivnih subjektih? Morda bi bilo treba razmisliti o novi sodobni zakonodaji? Kateri model lastništva bi bil za komunele v tem primeru primeren? Kdo bi moral biti upravičen do uporabe njihovih zemljišč in gozdov? Kdo bo predstavljal in upravljal zadeve, povezane s komunelami? Kakšen status bodo imeli potomci vaščanov, ki ne živijo v Čičariji? In kakšen status bi imeli morebitni novi priseljenci v Čičariji? Ali bi bili upravičeni do sodelovanja v komunelah, čeprav ne izvirajo iz vasi v Čičariji? Gre za pomembna vprašanja, o katerih bi bilo treba odprto razpravljati, hkrati pa bi se morali potruditi, da bi našli model za ohranitev komunel za prihodnje generacije.

SKUPNO PREMOŽENJE SKOZI ČAS

Edo Črnac, Anton Medica

Društvo za upravljanje skupnega premoženja v vasi Račja Vas

Vaška skupnost Račja Vas se nahaja na območju istrskega krasa, znanega kot Čičarija, in je posebna oblika zasebne lastnine na celotnem ozemlju Republike Hrvaške. Nahaja se v občini Lanišće v Istrski županiji. Kraj Račja Vas leži na 690 m nadmorske višine in je bila prvič omenjena leta 1264, ko se omenja tudi mesto Rašpor. Takrat je bilo v Račji Vasi 12 naselij, v njih pa je živel 12 družin. Je na krasu Čičarije izjemna, ker je edina v Republiki Hrvaški, pridobljena z nakupom lastnine.

Razvoj podeželske skupnosti

V začetku devetnajstega stoletja, 31.8.1833 so domačini, 43 družin kraja Račja vas, na javni dražbi kupili hrib Mocvilo. Za 270 ha pašnikov so plačali 250 forintov. Namenjeni so bili splošni uporabi vseh domačinov, za pašo. Pogodbo so podpisali 27. junija 1836. Vpisana je v register pod št. 262. 125 forintov so plačali takoj, preostalo polovico pa v petih enakih letnih obrokih po 25 forintov, in sicer vsakokrat 4. avgusta v letih 1834, 1835, 1836, 1837 in 1838. Obrestna mera je znašala 5 % za vsak obrok, zaračunala se je od 5. avgusta 1833 in je bila zavarovana s hipoteko na nepremičnin. Iz zapisa pogodbe XVI v letih 1836-1837 št. 9203/1, vpisane pod št. 262 z dne 27. junija 1836, je nesporno, da je vaška skupnost 31. avgusta 1833 od državne uprave takratne države Avstro-Ogrske monarhije kupila nepremičnino (goro Mozvil) in jo v imenu vasi Cernaz Michele vpisala po protokolu 16/97 v takratne zemljiške knjige pod k.o 234 Trstenik. V zemljiško knjigo je bilo septembra 1883 vpisanih 38 hiš. Leta 1938 so dodali še eno hišo. Tako jih je bilo 39 registriranih kot zasebna lastnina vaške skupnosti v k.o. Trstenik.

Kraljevina Italija je poskušala izpodbijati zasebno last vaške skupnosti Račja Vas leta 1943, ko so bili sprejeti predpisi za preverjanje pravne podlage lastništva zemljišč. Likvidacijski pooblaščenca so tedaj dobili pravico do likvidacije posesti na zemljišču, če so ugotovili, da zanjo ni pravne podlage. Skupina prebivalcev vasi Račja Vas je vložila pritožbo in podrobno opisala svoj nastanek. Priložen je tudi zapis pogodbe iz leta 1836. Kjer so dokazali pravno podlago vaške skupnosti, je zaživela pravica uporabe za prebivalce vasi Račje Vasi.

Tudi Ljudska republika Jugoslavija je zasebno last vaške skupnosti Račja Vas poskušala izpodbijati in jo zaseči. Zemljiškoknjižno sodišče v Buzetu je 29. septembra 1948 na podlagi odločbe okrožnega sodišča v Buzetu z dne 21. avgusta 1948 vpisalo vaško skupnost (komunelo) v javno lastnino. Po zahtevi za varstvo zakonitosti je vrhovno sodišče Ljudske republike Hrvaške 16. julija 1952 sklep o prenosu premoženja v narodni lasti razveljavilo. Ugotovljeno je bilo, da gre za podeželska posestva na krasu, ki so bila pridobljena v času Avstro-Ogrske z nakupom, v katerem je bil kupec cela vas. Tako niti v času Avstro-Ogrske niti v času Italije, socialistične

Jugoslavije premoženje podeželskih skupnosti ni veljalo za občinsko ali državno, ampak izključno za zasebno lastnino.

Značilnosti zemljišča in njegove spremembe

Zemljišče skupnosti se razprostira na 1600 ha gozdov in pašnikov, teren je strm, skalnat. Razprostira se na goratem površju na 600 do 1100 m nadmorske višine. Spremembe so predvsem v obliki zaraščanja v gozdove v škodo pašnikov, kar je deloma posledica razseljevanja prebivalcev, deloma pa nerazrešeno in mestoma sporno lastništvo.

Posebnosti in urejanje pravnega položaja

Ta oblika podeželske skupnosti je edinstvena na Hrvaškem, obstaja le v Istri in je v zasebni lasti. Njeno premoženje je bilo kupljeno, za razliko od nekaterih drugih delov Hrvaške, ki so v državni lasti in vključeni v kategorijo zemljiškoknjižnih skupnosti. Toda gre za zasebno lastnino, katere dediči so znani in so iz iste vasi. Republika Hrvaška je odvzeto nasilno vpisala v zemljiško knjigo, čeprav lastništva ne more dokazati. S tem je kršila številna načela EU za pripadnike podeželske skupnosti kot so na primer neupoštevanje kupoprodajne pogodbe, pravica do dedovanja, neovirana posest več kot 185 let in človekove pravice.

Nepremičnina je v zemljiški knjigi od ustanovitve dalje vpisana pod imenom občinski oddelek v izvirniku od nastanka frazione comunale, ki ga Republika Hrvaška doslej ni urejala z nobenim zakonom ter trdi, da gre za kategorijo, ki v hrvaškem pravnem sistemu ne obstaja več. Mnenja pravnih strokovnjakov so deljena, nekateri trdijo, da še vedno obstaja. Po drugi strani se kljub številnim materialnim dokazom v sodnih sporih poizkuša izpodbijati dediščina naših prednikov.

Trenutno je 23 družin aktivnih članov, ki so tudi člani društva za upravljanje skupnega premoženja v vasi Račja Vas. Ključna težava je, da je nepremičnina trenutno v zemljiških knjigah občinskega sodišča v Pazinu, zemljiškoknjižni oddelek Buzet iz let 2017 in 2018 v z.k.ul. 234 in 1087, oba k.o. Trstenik, vpisana kot last Republike Hrvaške. Republika Hrvaška ne more dokazati, da je pravna naslednica vasi, saj določba čl. 363. st.3. Zakona o lastnini pravi, da je vpis Republike Hrvaške neresničen, ker ni v skladu dejanskim pravnim stanjem nepremičnine, v zemljiški knjigi vpisanim imetnikom knjižne pravice. Kolektivno-komunalno so imetniki knjižnih pravic solastniki, prebivalci (dediči) vasi Račja vas.

Solastništvo občine Račja Vas ne predstavlja skupnega lastništva kot nobena od skupnosti v okviru Zakona o razglasitvi lastnine in podobnih skupnosti ter krajinskih premoženjskih občin, sprejetega leta 1947.

Vaška skupnost Račja Vas se je organizirala v društvo. Za dokončno in pravično rešitev je vložila stavekovno tožbo in sprožila nepravdni postopek proti Republiki Hrvaški. Oba postopka se vodita na občinskem sodišču v Pazinu, kjer je bilo pred tremi leti zasebno premoženje vaše skupnosti Račja Vas preneseno v Republiko Hrvaško v neresnično in nezakonito. Tako je bila izgubljena dejanska komunalna in nemotena posest, lastništvo skupnosti pa prekinjeno za več kot 185 let. Tako je bil razvoj večkrat ustavljen, tudi z nacionalizacijo, ki so jo v Istri in Republiki Hrvaški izvajali

v poznih devetdesetih letih. V primeru, da Republika Hrvaška (državno pravobranilstvo, sodišča) ohrani nacionalizirano (ugrabljeno) premoženje podeželske skupnosti, bo vas prisiljena vložiti pritožbo na institucije EU in na Sodišče Evropskih skupnosti človekovih pravic v Strasbourgu.

Upravljanje

Do leta 2018 smo se dobro odrezali: obnovili smo vodnjake, cerkev, pokopališče, pokosili travo na vasi. Sečnja je bila opravljena kot običajno za drva pozimi, saj je tu gorsko območje, za katerega smo sedaj prikrajšani. Preostanek lesne mase je bil dan na trg, prihodki pa so pokrili strošek letnih davkov in drugih stroškov. Z njim je skupnost neposredno upravljala v korist vasi in vaščanov v sodelovanju z občino Lanišće.

Prihodnost

Za prihodnji razvoj in upravljanje podeželske skupnosti-občine vasi Račje Vas so solastniki po zaključku poštenega in na zakonu utemeljenega sodnega postopka sprejeli realen razvojni načrt. Prebivalci Račje Vasi na istrskem krasu so s svojo stoletno dediščino lahko umeščeni v kategorijo najmanj razvitih vasi v Istri in Republiki Hrvaški. Načrtujejo razvoj gorskega turizma, lova, kolesarjenja, eko-energetskih projektov z zeleno energijo, gorskega tabora ter nadaljnje izkoriščanje in vzdrževanje gozdov s sečnjo in distribucijo lesa.

150 LET POSKUSOV PRILAŠČANJA SKUPNE VAŠKE LASTNINE NA OPČINAH IN NOVI IZZIVI

Dr. Vladimir Vremec

Primer openskega jusa na Opčinah, največje in najbolj izpostavljene agrarne skupnosti na Tržaškem, je zrcalo odnosov med некоč skoraj popolnoma slovensko vasjo in nacionalistično in gospodovalno usmerjeno mestno upravo. Vas je bila некоč zelo navezana na svojo skupno lastnino, dandanes pa je to večinsko italijansko govoreče predmestje Trsta. Tržaška mestna uprava si več kot 150 let prizadeva postati lastnica vaške skupne lastnine, ki danes obsega 400 ha, pred II. svetovno vojno pa je bila še večja (500 ha).

Poskusi občine, da bi jusersko lastnino vpisala kot občinsko

Prva sodna preizkušnja je bila za openski jus zelo ugodna, pozneje prezrta razsodba v drugi polovici 19. stoletja. Poskus tržaške občinske uprave leta 1864, da bi lastnino openskega jusa vpisala v zemljiško knjigo kot občinsko, je spodletel, ker je od cesarja neposredno imenovan generalni prokurator v Trstu presodil, da v zemljiški knjigi vpisane skupne vaške lastnine nikakor ne gre istovetiti s tržaško mestno občino. Postopek je ustavil in označil za brezpredmeten. Besed »Ortsgemeinde in Ortsgemeinschaft« za opensko vaško skupnost ni bilo mogoče istovetiti s pomenom besede občina. Poleg tega je bila tržaška občina kot samostojna ustanova ustanovljena leta 1862 z izključno upravnimi nalogami in je vsaj sprva delovala brez lastnine, ob vpisu openskega jusa v zemljiško knjigo leta 1834 pa ni še obstajala.

Urad zemljiške knjige, ki so jo uvedli v času cesarice Marije Terezije, je postopek, kateremu se je moral podvreči openski jus, izvedel skladno z veljavnim pravnim redom. Slednjega je italijanska država potrdila leta 1920 z Rapalsko pogodbo, nekaj let pozneje tudi v državnem zboru. Vsled tega je v Trstu še lahko deloval Urad zemljiške knjige, ki v srednji in južni Italiji ni obstajal. Toda stališče (prejšnjega) komisarja v Trstu je bilo, da nasledstvo sedanjega openskega jusa ni dovolj dokazano, ker da je bil vpis v zemljiški knjigi opravljen v drugačnih časih in torej ni dovolj zanesljiv. Po mnenju odvetnika openskega jusa to ni res in gre lahko samo za komisarjevo osebno mnenje, saj velja pravni red, katerega bistveni del je zakon št.168 iz decembra 1917. Tovrstni pomisleki so se s časom prelevili v uradno dogmo in prakso, kar je zaostriło odnose z vsemi občinami, ki imajo juse v tržaški, pa tudi v drugih občinah.

Skupnih površin ni nikoli upravljal nihče drug kot jus

Openski jus je bil ponovno blizu sporazuma o sodelovanju in reševanju mnogih odprtih vprašanj v obojestransko korist še pred 10 leti. Neke vrste tleča vojna, ki traja več kot 150 let, je znova izbruhnila leta 2020, le nekaj mesecev pred dokončno obravnavo prvostopenjskega sodišča v Rimu, sklicano v februarju 2021. Tržaška občina je vložila priziv na Državni svet in

na Urad zemljiške knjige v Trstu. Stališča tržaške občine in preko komisarja tudi deželne uprave so v nasprotju s temeljno, če ne celo epohalno razsodbo Vrhovnega kasacijskega sodišča, ki je označila komisarjevo stališče za protiustavno, ker ni upošteval povojnih zakonov, ki so ponovno uvedli starodavne juse, in da se mora zato zadeva vrniti v ponovno obravnavo prvostopenjskega sodišča, čigar dokončna razsodba mora sloneti izključno na državnem zakonu št. 168/2017. Ta zakon ne predvideva in pogojuje obstoja bogatega arhivskega gradiva, ker sloni na čisto drugačni predpostavki in logiki, kot jo poudarjajo njegovi nasprotniki - predvsem iz vrst občinskih pravnikov in tajnikov. Njegova podlaga je na občnem pravu, t. j. na navadah in običajih, ki so sčasoma postali obvezni in so veljali dolga stoletja, ker jih je nadrejena oblast ves čas spoštovala. Tako je na primer beneški dož na polovici 15. stoletja nastali morski jus v maranski in gradeški laguni priznal ne toliko na osnovi kakega obstoječega uradnega zapisa, ampak zaradi dejstva, da je samo krajevni jus in nihče drug skrbel in varoval območje s trajnostnim gospodarjenjem. Zavedal se je torej, da so takratni prebivalci dobro razumeli pomen trajnostnega gospodarjenja z naravnimi viri. To ni nič drugače kot velja za juse v tržaški okolici, juse iz Barkovelj, Kontovela, Sv. Križa in Nabrežine v tržaškem zalivu.

Kar se Opčin tiče, gre poudariti, da se ni nikdar pojavila kaka druga skupina avtohtonih prebivalcev oziroma staroselcev, ki bi se bila pozneje organizirala vzporedno in nadomestila do takrat delujoči jus pri upravljanju vaških skupnih površin. Ko so se odborniki openskega jusa podpisali v zemljiški knjigi, ni sledil noben priziv od kake druge skupine jusarjev in tudi ne s strani takratnih uradnih ustanov, ker so jusi predstavljali prvo vaško upravno jedro. Upravičeno torej veljajo za predhodnike današnjih občinskih uprav.

Posledično bi občinske uprave morale upoštevati samo polno veljavni zakon 168/2017, ki je odpravil služnost nad skupno vaško lastnino, vpeljano s fašističnim zakonom 1766 iz leta 1927, ko je bila tudi ukinjena pristojnost odborov za ločeno upravo v vseh krajih države, kjer so prisotni oziroma obstajajo jusi.

Vsled opisanega bi obstoj jusov in njihov prispevek oziroma doprinos pri rednem vzdrževanju naravnih virov moral biti bolj cenjen. Nenadomestljiv je prav v današnjih razmerah, ko so bile občinske uprave prisiljene zmanjšati število svojih uslužbencev in jih čaka zaradi pandemije zelo negotova prihodnost vsled verjetnega zmanjšanja državnih denarnih prispevkov.

V takšnih časih se sama od sebe ponuja partnerska vloga krajevnih jusov, seveda na osnovi dogovorov oziroma transakcij med občinskimi upravami in jusi. Taki dogovori bi bili nujni tudi zaradi pomanjkanja deželnega pravilnika o izvajanju zakona 168/2017, ki ga prejšnja deželna uprava ni uspela odobriti v predpisanem roku. Vzor za dogovor naj ne bi bil toliko prvi, upravičeno pionirski dogovor s kontovelskim jusom, ampak nabrežinski, v katerem so sodelovali vsi obstoječi jusi devinsko-nabrežinske občine. To smer je kot dolgoročno strategijo načrtala osrednja zveza jusov tržaški pokrajin, ki združuje 29 priznanih in delujočih jusov.

Jusi in srenje dobivajo v trajnostnem razvoju pomembno vlogo

Vzpostavitev odnosov na novih temeljih narekuje ne samo pandemija in posledično večja potreba po javnih zelenih površinah, ampak tudi usmerjenost v trajnostni razvoj jusarskih površin, ki imajo vedno bolj polivalenten značaj in namembnost. Trenutno ga jusi in njihovi gozdovi, ki so vsem lahko dostopni in v neposredni bližini mesta, še zagotavljajo.

Vendar ima dolgotrajen ne povsem jasen položaj jusov tudi posledice. Zmanjšal se je občutek pripadnosti in prepoznavanja koristi, ki jih skupna vaška lastnina daje družbi. Mlajše člane, pa tudi nove prebivalce Opčin, zato načrtno informiramo, osveščamo in vključujemo v delo. Menjava generacij je bila na Opčinah izvršena le delno, ker Opčine niso več vas, ampak predmestje Trsta. Vključitev v krajevno skupnost ni nikoli lahka, hkrati pa je možna s pripravljenostjo aktivne pomoči pri vzdrževanju in ovrednotenju jusarskih površin. Potrebna sta prostovoljna podlaga in spoštovanje slovenskega značaja openskega jusa. Najboljše jamstvo za to, da bodo prihodnje generacije imele na razpolago dovolj kakovostnega okolja, je nedvomno samo skupna vaška lastnina, ker je zaščiten od dveh v zadnjem desetletju sprejetih državnih zakonov in velja za neodtujljivo dobrino. To za občinsko lastnino ne velja.

Današnje poslanstvo openskega jusa je nuditi življenjsko nujno zdravo okolje, pravzaprav zeleni obroč okoli vsake vasi. To ni značilno le za tržaško pokrajino, ampak tudi za tujino z jusarsko tradicijo (npr. zeleni obroč v Bostonu, imenovan Bostoncommon, jasno pove, da so ga osnovali v tem mestu angleški koloni, ki so bili prej doma jusarji in ta zgled se je razširil postopoma po vsej Severni Ameriki).

Trenutni položaj jusov je zaradi preteklega zapostavljanja in celo onemogočanja nezadovoljiv. Openski jus si ni mogel privoščiti stalno zaposlenih uradnikov ali izvedencev in isto velja tudi za že omenjeno osrednjo zvezo jusov. Nujne so torej učinkovite organizacijske izboljšave za vsakodnevno delovanje. Sodelovanje visokošolskih in raziskovalnih ustanov, med katerimi ima najvažnejša sedež na Krasu, bi bilo več kot nujno in dobrodošlo, če hočejo jusi razvijati nove pobude na svojih površinah.

DOLGA POT SRENJE DOLINA PRI TRSTU

Franko Pečar

Sedem srenj v občini Dolina

V občini Dolina pri Trstu je sedem »srenj«, ki so vpisane v zemljiško knjigo: Srenja Ricmanje 1786, Srenja iz Boršta 1832, Srenja Draga 1832, Srenja Dolina 1880, Srenja Boljunec 1881, Jus Prebeneg 1912 in Srenja Gročana 1882. Skupaj so lastnice 11.041.038 kvadratnih metrov površine. Vas Dolina in vas Krogelje imata danes približno 1.000 prebivalcev in 57 »srenjašev« ali »srenjskih upravičencev«.

Člani srenje so potomci starih družin, ki so nesebično skrbele za obširne pašnike in gozdove, premoženje vaške srenje od srednjega veka dalje. Člani Srenje Dolina so prebivalci Doline in sosednjih Krogelj. Članstvo se prenaša iz roda v rod, deduje pa ga samo en predstavnik družine. V kolikor bi radi drugi člani pristopili v srenjo, bi morali za to pravico doplačati. Kdor se izseli iz davčne občine Dolina, izgubi članstvo. Tako določa »Ustanovno določilo«, ki ga je odobril občinski zastop Krajne občine Dolina leta 1904. Stoletja so vaščani skupno pasli in koristili svoje gozdove za pridobivanje lesa ali kamenja. Najstarejši podatki segajo v 16. stoletje. Vsi so imeli enake pravice in enake dolžnosti. Komur so se slednje zdele pretirano breme, je iz srenje izstopil.

Poskusi razdelitve zemlje niso uspeli

Konec 19. stoletja so tudi v Mejni grofiji Istra, kamor je spadala Krajna občina Dolina, začeli razmišljati, da bi si po zgledu drugih avstrijskih dežel zemljo razdelili med upravičence. Prebivalstvo se je namnožilo in kmetje niso uspeli več z razpoložljivimi njivami vzdrževati svojih družin.

Leta 1906 so tako dolinski srenjski upravičenci (vseh je bilo 142, za delitev se jih je odločilo 117) podpisali dokument, s katerim so večinoma izrazili voljo, da si številne skupne parcele razdelijo. Občinski zastop, ki je imel nalogo nadzorovati gospodarjenje s srenjskim premoženjem, je prošnjo posredoval odboru Mejne grofije Istra, ki je izdal pozitivno mnenje. Novica, da si bodo srenjaši zemljo delili, je povzročila naval prošenj za sprejem v srenjo. Vse so natančno preučili, toda stvar se je zavlekla, tudi zato, ker delitev ni bila enostavna. Prišla je prva svetovna vojna in vse se je ustavilo. Leta 1918 je italijanska vojska zasedla Trst in zaledje. Nova oblast je kmalu pokazala Slovencem nenaklonjen obraz. Dolinčani so tako dosegli, da je občinski zastop (posloval je po avstrijskih zakonih do leta 1923) ponovno odobril delitev skupne zemlje. Leta 1921 je bila vložena zahteva po delitvi na Civilno in kazensko sodišče v Trstu. Leta 1925 se je predstavila kot oškodovana stran Občina Dolina, ki jo je vodil podesta Radovani, v skladu z dekretom iz leta 1924, ki je na novo urejal skupno rabo oziroma obče užitke (usi civici). Sodišče je mirovalo do leta 1927, ko je stopil v veljavo zakon o likvidaciji skupnih zemljišč. Takrat je razsodilo, da ni pristojno za tovrstno tematiko. Dolinčani so se pritožili na Prizivno sodišče v Trstu, ki

je razsodilo, da je pristojen Komisar za likvidacijo občin užitkov, ki je na osnovi omenjenega zakona iz leta 1927 dobil tudi sodne zadolžitve.

Dolga pot dokazovanja lastništva zemlje

Komisar je obravnavo začel leta 1930, zavrzel je dokaj nerodno postavljene teze dolinske srenje, in leta 1931 razsodil, da srenjski upravičenci iz Doline niso lastniki svojih zemljišč, temveč na njih izvajajo le pravico do paše in nabiranje lesa. Podvrženi so torej zakonu o likvidaciji. Na razsodbo se ni nihče pritožil, zato je postala pravnomočna. Težko si je predstavljati, da bi v obdobju največjega raznarodovalnega pritiska in le nekaj mesecev po ustrelitvi bazoviških junakov kdo pomislil, da bi se na razsodbo pritožil. Komisarju se ni mudilo in je leta 1933 dal nalog izvedencem, da ugotovijo, če v Občini Dolina obstajajo obči užitki. Izvedenci so študijo oddali leto kasneje in premoženje dolinske srenje razdelili na dva dela: na zemljišča, ki bi se jih dalo spremeniti v kmetijska in razdeliti kmetom, ter na gozdove in strme pašnike, ki bi pripadale občini na osnovi zakona iz leta 1927.

Komisar ni izdal nobenega razpisa ali posega v lastništvo Srenje Dolina, ki se je nemoteno redno upravljala in plačevala davke, kot je bila stoletna tradicija, vse do leta 1966. Takrat so obsežne razlastitve za industrijsko področje prisilile srenje, da so upravo na tiho prepustile občini, tako da jim ni bilo treba plačevati davkov, ki jih niso več zmogle.

Občina Dolina ni nikdar zanikala lastništva srenjam. Vsakič, ko je bilo kaj prodanega ali danega v najem, je občinska uprava povprašala prizade-to srenjo za mnenje. Ob ugodnem odgovoru je nato do prodaje prišlo, vnovčena vsota pa je bila vpisana v poseben fond, ločeno za vsako srenjo v občini Dolina. Počasi so novi funkcionarji, ki niso poznali krajevnih navad, začeli spregledovati ta pravilni odnos in pričeli s skupno zemljo ravnati, kot da bi bila občinska.

Srenje so bile nezadovoljne in so po letu 2001 pričele zbirati dokumente za pravno priznanje in s tem polnopravno upravljanje svojega premoženja. Tudi Srenja Dolina, na čigar zemljiščih je občina zgradila celo več objektov, je šla v isto smer. Državni Zakon št. 97 z dne 31. januarja 1994 je omogočil, da je Deželni svet soglasno odobril Deželni Zakon št. 3/1996. Kot ostale srenje smo začeli takoj zbirati dokumente za prošnjo predsedniku Dežele FJK, da nam prizna pravno osebnost. Zakon št. 3/1996 namreč predvideva, da se predsedniku Dežele s prošnjo predstavi tudi statut, seznam članov ter izvlečke iz zemljiške knjige o premoženju srenje. Premoženje Srenje Dolina je bilo vknjiženo leta 1880. Prošnjo smo poslali 23. maja 2007. Predsednik Dežele je s svojim dekretom priznal pravno osebnost in seznanil Občino Dolina, da je Srenja Dolina na podlagi prošnje priznana kot pravna oseba. Občina Dolina se temu ni uprla v roku 60 dni oziroma 120 dni, zato bi moralo priznanje pravne osebnosti Srenji Dolina postati veljavno. A prišlo je do zapleta, saj so se funkcionarji in upravitelji potegovali za tranzicijo po zgledu Srenje Boljunec. Občinski svet je namreč leta 2009 priznal tranzicijo Srenji Ricmanje in Srenji Dolina, kar je veljalo tudi za Srenjo Dolina, ki pa sklepa ni izvajala, češ da ga niso podpisali občinski funkcionarji. Tudi tranzicije Srenje Boljunec niso podpisali funkcionarji, a sprejel jo je po fašističnem zakonu iz leta 1927 komisar za

ločeno upravljanje jusarskega oziroma srenjskega premoženja). Upravitelji srenjskega premoženja – domačini so tako naložili srenji breme, da zbere dokaze o pravici do svoje lastnine.

Iskanje dokumentov

To nalogo je prevzel član Vojko Kocjančič, ki je v naslednjih letih zbral veliko dokumentov in dokazov o upravičenosti lastniške zahteve. V Italiji se je v tem obdobju močno razvnelo prizadevanje, da se dokončno prizna skupno lastnino, ki jo italijanski Civilni kodeks ni priznaval. To se je končno zgodilo z odobritvijo Zakona 168 z dne 20. 11. 2017. Toda zataknilo se je pri komisarju, ki je opozoril, da je treba predhodno razveljaviti rzsodbo iz leta 1931. To je sicer mogoče, a zelo zapleteno, saj je treba odkriti dokumente, ki spreminjajo pogoje, v katerih je nastala rzsodba, ter nato v roku 30 dni zaprositi za njeno razveljavitev.

Srečni slučaj je nastal decembra 2017, ko so občinski funkcionarji našli v občinskem arhivu svežnje podpisanih izjav dolinskih srenjašev o prodaji zemljišč baronu Economo in o delitvi zemlje. Srenja je zaprosila za kopije in januarja 2018 vložila na Komisariat zahtevo po razveljavitvi omenjene rzsodbe. Postopek je trajal tri leta, ker je izbrani občinski odvetnik ostro nasprotoval zahtevi. Občinski funkcionarji so bili pod pritiskom – dosegli so, da je sodnik imenoval posebnega izvedenca, ki je v katastru in zemljiški knjigi preverjal upravičenost srenjske zahteve. Odvetnik Mitja Ozbič, ki je zastopal dolinsko srenjo, je imel precej dela, da je z argumenti izpodbijal nasprotne zahteve. Sodni izvedenec Kreissl se je izkazal za sposobnega in korektnega. S sodelovanjem geometra Davida Bandi, ki ga je imenovala Srenja Dolina, je razčlenil vse dvomljive situacije in na koncu izdelal zajetno študijo z osnutkom sporazuma med srenjo in občino.

Sodnik Oliviero Drigani je bil medtem premeščen v Bologno, a je vseeno izdal rzsodbo št. 1/2021, s katero je razveljavil rzsodbo iz leta 1931 in kot sestavni del vključil osnutek sporazuma med srenjo in občino, s katerim so bile razčiščene vse nedorečene poteze desetletnega upravljanja. S tem se je približal konec dolge poti Srenje Dolina. Sedaj moramo urediti vse potrebno na zemljiški knjigi in katastru za izvajanje te rzsodbe.

Srenja Dolina redno organizira občne zборе, delovanje in upravljanje svojega skupnega premoženja. Zemljiške površine daje v najem. Člani redno čistijo in urejajo poti, čistijo in spreminjajo zaraščene površine v pašnike ter po gospodarskem gozdnem načrtu, ki ga je odobrila Deželna gozdna uprava, čistijo in sekajo bore v svojih gozdovih.

***SLOVENSKE AGRARNE SKUPNOSTI
PO STATISTIČNIH REGIJAH***

Goriška statistična regija leži na zahodu države ob italijanski meji. Vključuje 13 občin (Ajdovščina, Bovec, Brda, Cerkno, Idrija, Kanal ob Soči, Kobarid, Miren - Kostanjevica, Nova Gorica, Renče - Vogrsko, Šempeter - Vrtojba, Tolmin in Vipava). Celinsko podnebje z veliko padavinami je stičišče Julijskih Alp, reliefno razgibanih predalpsko-dinarskih kraških planot in sredozemske Vipavske doline ter Goriških Brd kot najbolj gosto naseljenih območij te regije in njeno gospodarsko stičišče. Težka prehodnost in slaba prometna povezanost s prestolnico ovirata še večjo moč gospodarstva, ki ga omogočajo posamezna močna podjetja, bogata dediščina (npr. idrijski rudnik, prelaz Vršič), turizem (npr. ob reki Soči, smučišče Kanin, dolina Trenta itd.) in čezmejno sodelovanje. Prevladujejo bukovi gozdovi, ki v nerodovitna skalovja prehajajo v grmovno, travniško in zeliščno vegetacijo. Zato ne preseneča zaščita dela območja z režimom Triglavskega narodnega parka. Rodovitna Vipavska dolina na flišni podlagi je znana po burji, pa tudi po sadju in vinski trti. Kljub visoki količini padavin v jesenskih mesecih in zgodaj spomladi je to območje poleti sušno. Agrarne skupnosti v tej regiji so si različne. Večje so v gorskem delu, manjše pa v nižini. Družijo jih sistemske težave, npr. nerešeni dedni postopki, nezmožnost subjektivitete v davčnih postopkih in prehajanje zapuščine članov brez dedičev na občino.

Agrarna skupnost Logje - Robidišče je najzahodnejša točka Slovenije, ob meji z Italijo. Od skupno 730 ha strmega in kamnitega terena, ki je le ponekod položnejši in ilovnat, je skoraj 600 ha pretežno bukovih gozdov, ostalo so travniki in pašniki. Agrarna skupnost tvori 79 članov, od tega jih je aktivnih 30. V zadnjem času se posvečajo predvsem sanaciji gozdov po žledolomu ter boleznim, ki so posledica poškodb. Večino lesa porabijo sami, del pa ga prodajo, s čimer omogočajo vzdrževanje gozdnih prometnic. Dobro sodelujejo z deležniki v prostoru in si želijo krepiti turistično infrastrukturo.

Agrarna skupnost vasi Trenta oživlja po dveh desetletjih negotovosti, nerazumevanja, včasih celo nasprotovanja tej obliki skupnega upravljanja. 30 članov pričanja prepoznavati pomen in koristi naravnega vira za preživetje v dolini, kjer je imela raba vedno prednost pred lastnino. Danes je prihodnost manj negotova, a vseeno polna izzivov, povezanih tudi s počasnimi in dragimi postopki dedovanja, vpisa v zemljiško knjigo itd. Vloga AS Trenta se v tem prostoru spreminja, saj je mimo ekonomskega vidika v ospredje prebijata socialni vidik ter sonaravno in trajnostno gospodarjenje z gozdovi. Agrarna skupnost želi, da gozd, nekoč vzet dedom in pradedom, dobi svojo pravo vlogo in vrednost ter ga bo mogoče s ponosom predati bodočim rodovom.

Agrarna skupnost Čezsoča je po površini zemljišč ena največjih ne le na Goriškem, ampak tudi v Sloveniji. Obsega več kot 2.300 ha, zlasti gozda, od katerega je polovica varovalnega, torej za izkoriščanje neprimerne. Približno četrtina vseh zemljišč so pašniki, delno v planinah in delno za rekreacijo po določilih OPN-ja. Gozdove izkorišča s prodajo »lesa na panju«, kar želi spremeniti v bolj gospodarne oblike prodaje. V letih 2006 in 2013 je bila nagrajena za najbolj skrbnega lastnika gozda. Znana je po izjemnih vlaganjih v gozdne ceste in vlake na zahtevnem alpskem terenu

za dostop do kakovostnega gozda. Zagotavljajo tudi krajevni razvoj in drva za kurjavo, do katerih imajo poleg članov agrarne skupnosti pravico tudi ostala krajevna gospodinjstva, le da jih plačajo po tržni ceni, medtem ko je za člane ta strošek simboličen. Glede prihodnosti imajo mešana pričakovanja in občutke, vsaj z vidika aktivnega gospodarjenja ter nadaljnje oddaje površin za pašo in rekreacijo. Z dedovanjem namreč prehaja pravica na odseljene ter včasih kar na občino, postopki prevzema deleža pa so dolgi in dragi. Sodelujejo v Združenju in tudi z različnimi deležniki v prostoru.

Agrarna skupnost Sužid poseduje planino na severozahodnem pobočju Matajurja v velikosti cca 220 ha. Poleg pašnikov in gozda je precej nerodovitnih skalnatih zemljišč. Letno se pase nekaj več ko 80 govedi, krav dojilj s teleti. Z loviščem na območju planine upravlja Lovska družina Kobarid. AS si želi več pozornosti zakonodajalca za lokalne posebnosti, ker imajo visokogorske in oddaljene AS drugačno vlogo od manjših v nižini in blizu večjih mest. Poudarjajo dobro sodelovanje tako znotraj agrarne skupnosti kot z deležniki izven nje.

Agrarna skupnost Livek je na pobočjih Matajurja in Kolovrata v Posočju ob meji z Italijo v občini Kobarid in UE Tolmin. Skupna površina na 130 parcelah pretežno gozdnih površin znaša 623 ha. Gre za skupno lastnino z enakimi deleži, ki je po urejenosti registra članstva, organiziranosti in aktivnem delovanju med najuspešnejšimi v regiji. 96 članov, med katerimi so mnogi oddaljeni, ima za temeljno poslanstvo trajnostno gospodarjenje z gozdnimi in kmetijskimi zemljišči oz. s skupnim premoženjem. To pomeni sečnjo gozda na panju za prodajo ter sanitarne sečnje. Na ta način AS pridobiva sredstva za ohranjanje in vzdrževanje gozda ter lokalne skupnosti. Decembra 2018 je prejela priznanje najbolj skrben lastnik gozda za leto 2018 za območno enoto Zavoda za gozdove Tolmin. Še boljše delo ovirajo počasni upravni in dedni postopki ter netočna evidenca v zemljiški knjigi.

Agrarna skupnost Poljubinj v občini Tolmin ima solastniška zemljišča na planini Razor na višini 1300 metrov. Obsegajo gozd, pašnike in neplodno zemljišče v skupnem obsegu približno 860 ha. Zemljišča v skupni lastnini so v glavnem v dolini, okoli vasi v skupnem obsegu 50 ha. Zemljišča, ki so primerna za planšarstvo, ima na planini v zakupu pašna skupnost, za kar plačuje simbolično zakupnino. Člani so sami investirali v infrastrukturo ter jo vzdržujejo, kar pa ovira nerazumevanje in neusklajenost z drugimi pravnimi akti. Otežena je npr. investicija v elektrifikacijo planine, z dedovanjem pa je število članov naraslo do mere, da je oteženo odločanje. Na planini se zadnja leta pase od 30 do 40 glav živine (pred stoletjem je bilo živine 100 glav). Kmetje izdelujejo sir tolminc in albuminsko skuto.

Agrarna skupnost Ljubinj je last članov iz vasi Ljubinj in se razteza od Kobilje glave do vznožja gore Kuk ter vasi Podmelec, Poljubinj in Žabče. Nekaj parcel je raztresenih, v posesti pa je tudi objekt, v katerem sta bili nekoč šola in zadružna mlekarna. Strnjene so planine Kobilja glava, kjer se trenutno pase nekaj nad 80 ovac, ter Lom in Podkuk, kjer se pasejo mlečne krave. Skupna površina planin je okoli 600 ha. Del je gozdov in del neplodnega zemljišča. Z vsem tem gospodari 22 članov.

Agrarna skupnost Tolmin poseduje 100 ha gozda, večino v Triglavskem narodnem parku ter ob reki Soči, kar je zavarovano tudi kot območje Natura 2000. Doslej je v gozdovih izvajala le sanitarne sečnje zaradi žledu in lubadarja, sedaj pa se ukvarja s potrpežljivim urejanjem nedokončanih denacionalizacijskih postopkov in dedovanja, ki vpliva tudi na socialne transferje. Pašnike in travnike oddaja v najem.

Agrarna skupnost Stržišče povezuje 42 članov na zemljišču pod vznožjem Črne prsti, Matajurskega vrha in Znojlskega vrha. Nekaj čez 400 ha je mešanega gozda v strminah, više pa je kamnito in sušno. Pozimi je zelo plazovito. V zadnjih letih so trije močnejši plazovi poškodovali veliko gozda, ki ga je v nedostopnih grapah in globelih težko ali skoraj nemogoče pospraviti. Precejšnja škoda povzročajo tudi vetrolomi in žled, posledično pa podlubniki. Lastniki te škode v gozdovih sproti sanirajo, zaradi česar so investirali v gozdne ceste (4,3 km), vlake (1 km) in opremo (mulčer). Opravili so gromno prostovoljnega dela ter se pri tem uskladili z individualnimi lastniki. Večjih problemov nimajo, dobro sodelujejo tako z društvi kot z deležniki. Menijo, da je poraba sredstev za skupne potrebe najsmotrnejši način poslovanja.

Agrarna skupnost Volarje - Selišče v občini Tolmin poseduje približno 254 ha pretežno gozdnih in težje dostopnih površin. V zadnjih 25 letih je predvsem z lastnimi sredstvi zgradila približno 15 km gozdnih cest, ki so olajšale spravilo lesa za ogrevanje stanovanj prebivalcev krajevnosti. Prodaja drv krajanom je edini prihodek AS ter hkrati osnovno poslanstvo agrarne skupnosti. Nakup letno omejene količine drv vsem krajanom omogoča prihodek, ki je v celoti namenjen vzdrževanju in izgradnji novih gozdnih cest

Agrarna skupnost Kal nad Kanalom ima svoja zemljišča na Trnovsko-Banjški planoti, v občini Kanal ob Soči. Gozdne površine se raztezajo od Kala nad Kanalom na severozahodu proti Tolminskemu Lomu, do meje z Levpo, na vzhodu mejijo z Lokovcem in Banjšicami, na jugu proti Avčam. Prevladujejo bukova in smrekova drevesa, površine pa so z gozdovi poraščene do 90 %, le 10 % so gmajne. Skupna površina v tej solastnini presega 700 ha, poleg tega pa je bilo dodatnih 116,9 ha vrnjenih v solastnino 237 deležev.

Agrarna skupnost Dol - Otlica šteje nad 90 članov, ki v večini prebivajo na Trnovski planoti, in sicer v vaseh Predmeja in Otlica v občini Ajdovščina. Zemljišča segajo od izvira reke Hubelj na vzhodu do vzhodnih obronkov Čavna, v manjši meri so na območju vasi Otlica in Predmeja. Prvotno so bila ta zemljišča namenjena skupni rabi za vaške poti (kolovozi in tako imenovane zgojne ali gonje, namenjene za vodenje živine na pašo in do napajališč – kalov) in za pašo. Še danes so to večinoma nerodovitne in kamnite površine. Ostalo se je po opustitvi paše po vojni zaraslo z gosto podrastjo, grmovjem in gabrom ter jesenom, torej so prešle v pretežno gozdne površine, porasle s smreko, borom, bukvijo in gabrom. Agrarna skupnost sledi svoji tradiciji, ureja pravna razmerja in želi nadaljevati gospodarjenje v skupno dobro. Pri tem bi koristila predkupno pravico agrarne skupnosti za deleže, ki bi jih posameznik želel prodati ali bi prešli na

občino, saj je cilj nadaljevanje tradicije, torej tudi kmetovanja in gospodarjenja z zemljišči.

Agrarna skupnost Čaven je na planini na robu Trnovske planote, ki jo domačini imenujejo Avška gmajna. Na severu je gozd mogočnega bukovja, ki ščiti planino pred močno burjo, na zahodu pa 1237 m visok vrh, ki ponuja lep razgled na Vipavsko dolino, kraško planoto in morje. Ob vznožju planine je pastirska hiška, potrebna celovite obnove. Vse parcele so ograjene s kamnitim zidom, ker je teren večinoma strm in kamnit. Vas Avče leži v spodnji soški dolini in je planino dobila v dar od avstrijske cesarice Marije Terezije z namenom, da vaščani vzdržujejo cerkev Marije Snežne Nadavč kot prve romarske poti v Soški dolini (1515). To sporočilo se prenaša iz roda v rod, hkrati pa so domačini ponosni na nekdanjo naprednost in razvitost vasi tako z vidika gospodarstva kot z vidika kulture (šola, izobraževalno društvo, lastna vaška knjižnica z več kot 400 knjigami, gledališka dejavnost ter storitve vseh vrst za kakovostno življenje). Kritični so do počasnih zapuščinskih postopkov, ki tudi povečujejo število lastnikov in dopuščajo oddaljene lastnike, kar otežuje odločanje in povečuje raznolikost interesov. Agrarna skupnost ima načrte nadaljnjega razvoja.

Agrarna skupnost Temnica - Novelo je na Goriškem krasu v občini Miren – Kostanjevica. 35 članov gospodari z 10,3 ha večinoma kraške kamnite gmajne, ki je težko dostopna in poraščena z grmičevjem. Na takem zemljišču je delo težko, hkrati pa nekateri postopki še tečejo, solastniški deleži dedičev brez potomcev pa se prenašajo na občino, ki je lastnik sedmih deležev.

Agrarna skupnost Branik ima parcele na kraškem robu med dolino Branice in Komenskim krasom. Pokrajina je kraška; kamnita, strma in težko dostopna. Skupnost šteje 27 članov, ki skrbijo za 70 ha zemljišč na kraškem območju. Večina je pašnikov, le manjši del predstavlja gozd. Površino 20 ha je zajel požar, zato je opustošena. Dobro sodeluje tako navznoter kot z deležniki v prostoru. Agrarna skupnost ima vizijo prihodnosti, ki lastništvo veže na hišo, zaradi strateške vloge, minimalne proizvodne sposobnosti, skrbi za naravo in nadaljevanja starodavne tradicije pa predlaga neobdavčenje, skupno lastništvo in negovanje zaupanja.

Predstavljeni primeri še zdaleč niso vsi, ki obstajajo. Pogled prek državne meje v Beneško Slovenijo, njeno Kamenico in prakse bomo še iskali, ker so del naše poti iz preteklosti v prihodnost.

NA NAJZAHODNEJŠEM DELU SLOVENIJE

Darko Rosič

Agrarna skupnost Logje - Robidišče zajema območje katastrskih občin Logje in Robidišče, ki ležita na najzahodnejšem delu Slovenije, ob meji z Italijo. Spada pod UE Tolmin. Ponovno je bila ustanovljena v aprilu 1995. Pobudnik ponovne ustanovitve je bil domačin Karel Rosič. Na začetku so se ukvarjali predvsem z administrativnimi in pravnimi postopki ustanovitve AS. Tudi danes je še veliko podobnih opravil, saj se še zmeraj ukvarjamo z dednimi postopki, da zagotovimo nadaljnji obstoj in delovanje agrarne skupnosti.

Prevladujejo listnati gozdovi

Površina, ki jo pokriva naša AS, znaša dobrih 730 ha, od teh je skoraj 600 ha gozdov (prevladuje listnati gozd), ostalo so travniki in pašniki. Teren je ponekod strm in kamnit, v nekateri predelih pa položnejši in ilovnat. Prizadel ga je žledolom ter v zadnjem času tudi bolezni.

Po ponovni ustanovitvi ima AS Logje - Robidišče 79 članov, od tega jih je aktivnih 30. Delujemo po pravilih, ki so zapisana v statutu agrarne skupnosti. Na zboru sprejememo načrt in usmeritve, ki jih nato udejanjimo preko upravnega odbora in nadzornega odbora, ki se sestajata večkrat na leto. Predvsem delamo na temelju dogovarjanja in konsenza v imenu vseh članov.

Logje Robidišče. Foto: Rosič 2011

Predvsem sanitarna sečnja

Pri gospodarjenju dajemo poudarek predvsem sanitarni sečnji in lastni porabi. Manjši del sečnje opravimo tudi za prodajo na trg, da si zagotovimo denarna sredstva za delovanje in izdelavo gozdnih prometnic. Dobro sodelujemo z lokalno skupnostjo (krajevno skupnostjo, občino, turističnimi ponudniki, ...), kjer skupaj usklajujemo potrebe za boljšo kakovost življenja na podeželju.

Želimo si, da bi prevladalo skupno dobro

Prihodnost vidimo predvsem v ureditvi in posodobitvi veljavnega ZAgRS, ki je bistvenega pomena za nadaljnje delovanje agrarnih skupnosti. Želimo pa si tudi, da bi sodišča pospešila izpeljavo dednih postopkov. Kot agrarna skupnost bi radi skupaj z lokalno skupnostjo še bolj sodelovali in usklajevali potrebe, ki bi izboljšale kakovost življenja v naših krajih. Že do sedaj smo pomagali pri vzpostavitvi, čiščenju in dograditvi mnogih sprehajalnih in lokalnih poti, ki jih potrebujemo vsi, tako domačini kot turisti. Vendar nekateri člani (to so sicer le posamezniki) vidijo v agrarni skupnosti predvsem vir finančnega izplena zgolj za svojo korist, kar pa za nobeno agrarno skupnost ni dobro.

Logje. Foto: Rosič 2011

PRIHODNOST AGRARNE SKUPNOSTI JE BOLJ JASNA

Božo Bradaškja, Marko Pretner

Po drugi svetovni vojni, leta 1947, je bilo z Zakonom o agrarnih skupnostih premoženje tedanjih agrarnih skupnosti v SRS nacionalizirano. Izdane so bile odločbe o prehodu premoženja agrarnih skupnosti, med njimi tudi Agrarne skupnosti vasi Trenta (AS Trenta), v splošno ljudsko premoženje. Formalnopravno je bilo premoženje AS Trenta na zemljiščih k. o. Trenta leva in k. o. Trenta desna odvzeto z odločbama OLO Tolmin št. 211/49-109 in št. 212/49-109 z dne 10. 6. 1949. Na ta dan je bilo razlastninjenih 55 takratnih članov AS.

Za delno popravo krivic, ki so se zgodile s prenosom lastninskih pravic na državo, je leta 1995 poskrbel ZPVAS. Naj omenimo, da je imel za sprejetje omenjenega zakona največje zasluge Rudi Šimac iz Breginjskega kota, bolj poznan kot dolgoletni predsednik Zveze pevskih zborov Primorske in ZKD Slovenije ter največjega zborovskega gibanja Primorska poje. V naslednjih treh letih so bili vloženi veliki naporji za ponovno ustanovitev več agrarnih skupnosti v naši dolini. Pobudnik je bil Rudi Kravanja - Tonšč, ki je s pomočjo še nekaterih zbral dovolj naslednikov bivših lastnikov agrarnih skupnosti, ki so dokazali pravno nasledstvo.

Skoraj polovici nekdanjih članov ni uspelo dokazati nasledstva

Agrarna skupnost vasi Trenta je bila ponovno ustanovljena 4. decembra 1998, ko je bil na ustanovnem zboru članov sklenjen in podpisan sporazum. Sprejeta so bila tudi pravila o delovanju AS. Čast in odgovornost prvega predsednika je sprejel njen idejni oče Rudi Kravanja. V začetku je štela 23 članov (vsi nekdanji člani oziroma njihovi pravni nasledniki), naknadno pa se je včlanilo še 6 domačij.

Prvo delno odločbo je UE Tolmin izdala 10. 10. 2005, dopolnilno pa 31. 7. 2007. Z obema odločbama je bila vrnjena večina parcel, ki so bile nacionalizirane leta 1949. Ker 26 od 55 bivših lastnikov ni dokazalo pravnega nasledstva, so po zgoraj omenjenem zakonu ti neuveljavljeni deleži prešli v last Občine Bovec. S tem je le-ta postala članica AS vasi Trenta.

Žal se takrat ni uspela ponovno vzpostaviti AS vasi Soča. Po zakonu bi morala Občina Bovec nacionalizirane gozdove AS vasi Soča dati v brezplačno upravljanje in koriščenje vaški skupnosti Soča, vendar se to do danes še ni zgodilo. Resnici na ljubo so to storile le redke občine.

AS Trenta ima poleg Občine Bovec še 29 članov oziroma domačij: Metevž, Otokar, Gousner, Plajer, Fačer, PodSkaler, Maselc, Metic, Marka, Tomaž, Metoja, Jurc, Tonšč, Sp. Rogar, Čuot, Čuot, Tužin, Mota, Zg. Rogar, Špik, Kurtle, Rutar, Rožen, Andrej, Kopiščar, Plajer Za Vršičem, Štrukelj, Paver in Frlan. Skozi leta so se pokazale številne pomanjkljivosti in nedorečenost ZPVAS. Po vsej državi so se pojavljale zelo različne pravne prakse, zato je bil 2015 sprejet ZAgrS, ki odpravlja vsaj nekatere pomanjkljivosti. Med pomembne novosti zakona sodijo registracija agrarne skupnosti po novih pravilih in vpis v novi register ter preoblikovanje njenega statusa v pravno osebo.

Pogoj za ponovno registracijo AS Trenta je vpis sedanjih članov in njihovih lastniških deležev v Zemljiško knjigo (ZK). Leta 2017 je zbor članov AS Trenta, ki je najvišji organ, odločil, da sproži dvostopenjski vpis agrarne skupnosti v ZK, in sicer najprej na nekdanje - pokojne lastnike (navedene na odločbi 211/49-109), nato pa na njihove še živeče dediče, ki bodo sestavljali dejanski članski imenik nove agrarne skupnosti. Potrebno je povedati, da bi vse to morala storiti že UE Tolmin po službeni dolžnosti in sicer takoj po tem, ko je izdala odločbi. Nekatere UE so to izvedle, druge, žal, ne.

Dohodek se ne deli med člane

Postopek vpisa v ZK je (bil) finančno zajeten zalogaj, zato se je Zbor članov AS kot najvišji organ soglasno odločil, da celoten znesek vpisa v ZK ter pravnega svetovanja krije iz sredstev agrarne skupnosti. Prihodek predstavlja renta iz gospodarjenja z gozdovi, ki se je zbirala od dneva njene ustanovitve dalje. Pomembno je poudariti, da se ta sredstva nikoli niso delila med člane. Izjema je bil del sredstev, ki jih je zaradi zmotnega razumevanja zakona agrarna skupnost namenila Občini Bovec iz naslova neuveljavljenih deležev in so se porabila v KS Soča-Trenta.

Do konca leta 2020 je bilo v ZK pravnomočno vpisanih nekaj manj kot 20 sedanjih članov AS Trenta, kar bo omogočilo ponovno registracijo in olajšalo njeno delovanje v prihodnosti. Le jasna medsebojna razmerja na skupni lastnini, kjer kot članica sodeluje tudi Občina Bovec, so pogoj za njeno uspešno delovanje.

Prihodnost : sonaravno gospodarjenje z gozdovi

Prepričani smo, da sta bili prvi dve desetletji obdobje negotovosti, nerazumevanja, včasih celo nasprotovanja tej obliki skupnega upravljanja pomembnega naravnega vira za preživetje v naši dolini, kjer je imela raba prednost pred lastnino, potrebni in koristni. Danes lahko rečemo, da je prihodnost manj negotova in bolj jasna, predvsem pa polna izzivov.

Vloga AS Trenta se v našem prostoru spreminja. Ne zgolj iz ekonomskega vidika, vse bolj tudi s socialnega in z vidika sonaravnega in trajnostnega gospodarjenja z gozdovi. Sedanji člani moramo zagotoviti, da bo gozd, ki je bil nekoč vzet našim dedom in pradedom, dobil svojo pravo vlogo in vrednost. Takega bomo lahko s ponosom predali rodovom za nami.

PO POVRŠINI ENA NAJVEČJIH V SLOVENIJI

Dušan Čopi

Agrarna skupnost Čezsoča a. s. je skupnost fizičnih oseb z enakimi deleži in ene pravne osebe - Občine Bovec, ki ima dva deleža. Nahaja se v občini Bovec in spada pod UE Tolmin. Po površini zemljišč je - po našem vedenju - ena največjih, saj obsega več kot 2300 ha.

AS Čezsoča je nastala leta 1995, za kar je zaslužna skupina treh mož, sedaj že pokojnih. To so bili Franc Kenda, Peter Šuler in Rudi Šimac. Po takratnem prvem zakonu je bilo polno zadev glede statusa nedorečenih, a se je dalo gospodariti.

Po letu 2010, ko je delo prevzelo novo vodstvo, smo pričeli z več večjimi projekti. Spremenili in dopolnili smo akte o delovanju ter začeli z aktivnim urejanjem dedovanja in vpisa pravih lastnikov v zemljiško knjigo. Potrebna je bilo veliko potrpljenja, dogovarjanja, iskanja informacij in tudi prepričevanja, da smo lahko sledili zahtevam in določilom takrat prihajajočega novega zakona.

Nepodeljeni deleži ne bi smeli preiti v last občine

Kar se prihodnosti agrarnih skupnosti tiče, so občutki in pričakovanja mešani. Večina sedanjih vpisanih članov je starih, povprečna starost je 66 let. S postopki dedovanja sicer ob smrti člana prihajajo mlajši, ki pa so večinoma zaradi služb odsotni ali živijo v drugih krajih po državi.

Še večja neznanka je, kako se bo izšlo z dedovanjem deležev, ki so še vedno vpisani kot lastnina že pokojnih članov. Po ZAgRS namreč nepodeljeni deleži preidejo v last lokalni skupnosti - občini, kar bo botrovalo temu, da bo država dobila nazaj, kar je pred ne toliko leti vrnila fizičnim lastnikom. Poteka sicer pobuda za spremembo zakona, tudi z našo pobudo, da nepodeljeni deleži ostanejo agrarni skupnosti, vendar že potekajo postopki, ki lahko privedejo do tega, da bo občina postala lastnik prej, kot bo sprememba zakona uveljavljena.

Marsikdo se tudi ne odloča za dedovanje, ker so stroški (takse in davki) previsoki glede na ugodnosti, ki jih s prevzemom deleža pridobi.

Največja težava je, da je bila večina od 77 članov ob njeni ustanovitvi že pokojnih, tako da so bili le-ti zastopani s strani najaktivnejšega dediča.

Ko smo presegli kvoto polovice vpisanih članov v zemljiško knjigo, smo se junija 2018 registrirali po novem ZAgRS. Trenutno je vpisanih 47 članov, vendar je deležev sedaj 76, ker sta prešla na občino Bovec 2 deleža. Spremembe v številu članstva in številu vpisanih deležev so pogoste.

Koristno povezovanje agrarnih skupnosti

Že od same ustanovitve smo člani združenja ZPASS, v katerem dokaj aktivno sodelujemo. Povezovanje v ZPASS je pomembno, ker je veliko več možnosti za boljšo in pomembnejšo prihodnost agrarnih skupnosti.

Menimo, da prihodnost ni najbolj rožnata, ker je bil ZAgRS že ob sprejetju pomanjkljiv in z nekaterimi nelogičnimi določbami, kot je npr. prehod

nepodeljenih deležev nazaj v last občini. Verjetno bi morali že pred sprejetjem prvega zakona razmišljati tudi o spremembi zakona o dedovanju z določbo časovne in tematske veljavnosti samo za dedovanje na novo »najdenega« premoženja agrarne skupnosti. Prav tako ni jasne opredelitve glede aktivnost posameznih članov v smislu, ali lahko član, ki zaradi starosti ne more opravljati svojih obveznosti, trajno pooblasti osebo, ki v njegovem imenu opravlja funkcijo v skupnosti (npr. članstvo v upravnem ali nadzornem odboru).

450.000 evrov za cesto na Polovnik

Naša agrarna skupnost obsega več kot 2300 ha zemljišč, ki so v glavnem gozd z več kot polovico varovalnega, torej za izkoriščanje neprimernega gozda. Približno četrтина vseh zemljišč so pašniki, od katerih imamo nekaj tudi pašnikov v planinah, nekaj je po občinskem prostorskem načrtu zemljišč za rekreacijo.

Gozdove izkoriščamo s prodajo »lesa na panju«, kar sicer ni najbolj gospodarno. Poleg članov agrarne skupnosti imajo tudi ostala krajevna gospodinjstva pravico do drv, s tem da jih plačajo po tržni ceni, medtem ko je za člane ta strošek simboličen.

Že leta 2010 smo pristopili k načrtovanju ceste na Polovnik, kjer imamo kvaliteten bukov in smrekov gozd, ki je bil praktično nedotaknjen. V štirih letih smo odsek Gomila II-Polica dokončali tako, da smo rekonstruirali obstoječo vlako z dodatkom novogradnje v skupni dolžini 2,5 km. Trenutno gradimo odsek Polica-Peščenk v dolžini 1,6 km, ki bo dokončan in prevzet v letu 2021. Vrednost obeh odsekov je približno 450.000 evrov. Uspešni smo bili na razpisih Agencije za kmetijske trge in razvoj podeželja. Iz tega naslova smo pridobili 155.000 evrov nepovratnih sredstev, ostalo so naša lastna sredstva. Do sedaj smo vse vlagali v cestno in okoljsko infrastrukturo, ko pa bo drugi odsek ceste dokončan, načrtujemo tudi delitev dividend od dela prihodkov, ker bomo prodajali les večinoma »na gozdni cesti« in ne več, kot do sedaj, le »na panju«. Za svoje delo smo dobili tudi že dve priznanji Zavoda za gozdove kot najbolj skrben lastnik Območne enote Tolmin - v letih 2006 in 2013.

Prihodke ustvarjamo tudi z oddajanjem zemljišč v najem: To velja tako za pašnike kot tudi za površine, namenjene rekreaciji.

V zadnjem času, predvsem pa od leta 2018, se vse več pravnih in fizičnih oseb obrača na nas z željo po najemu zemljišč, z zahtevami za zamenjavo, prodajo ali s prošnjo po odobritvi služnosti. Do sedaj smo uspevali pravočasno reševati vse vloge, čeprav morajo nekateri kar dolgo čakati, saj je za večino postopkov potreben sklep zbora članov, ki pa je le enkrat letno.

Uspešno delujemo in sodelujemo v lokalni skupnosti, z Občino Bovec in s krajevnimi društvi. Trenutno skupno urejamo zemljišče ob Soči pri mostu ob vstopu v Čezsočo, ki je sedaj na pol divje parkirišče. Sedaj smo v fazi projektiranja, kjer pa je težava zaradi priobalnega pasu. Ta je v naši lasti in interesnem območju, a v pristojnosti Agencije za vode. Nadejamo se ustrezne rešitve, ki bo v zadovoljstvo obeh strani.

V bistvu dobro sodelujemo z vsemi deležniki, tako z Zavodom za gozdove,

UE Tolmin, Občino Bovec, Zemljiško knjigo. Pri našem delu je potrebno veliko potrpljenja, konstruktivnega dogovarjanja in želje, da se ubira ustrezno in zakonito pot za doseg cilja.

Ne vemo, če je naša agrarna skupnost v čem izjemna, je pa posebna, ker smo se v času, ko investicije niso bile pogoste, še posebej v gozdno infrastrukturo ne, odločili za gradnjo tako obsežnega in zahtevnega objekta, kot je cesta na Polovnik.

Zahvala dvema pokojnima prijateljema

Na koncu ne moremo mimo tega, da ne bi omenili dveh velikih prijateljev, ki ju ni več med nami. Prvi je bil Iztok Mlekuž, vodja krajevne enote Bovec Zavoda za gozdove, drugi pa Tine Premrl, tajnik ZPASS in gozdarski inšpektor. Naši uspehi in dosežki so tudi njuna zasluga, saj sta nas v naših prizadevanjih strokovno usmerjala in nenehno spodbujala. Omenjamo le dve stvari od mnogih, ki sta njuno delo: po Tinetovi zaslugi imamo kvaliteten posestni načrt, Iztokova zasluga pa je, da so za nas slišali tudi v tujini, ko je leta 2011 z referatom na mednarodnem srečanju v Kölnu v Nemčiji predstavil našo agrarno skupnost.

AS Čezsoča. Foto: Čopi 2019

VSAKA VAS JE MALO DRUGAČNA

Dušan Breška

Agrarna skupnost Sužid je lastnica planine na severozahodnem pobočju Matajurja v velikosti približno 220 ha. Zajema pašnike, gozd in deloma tudi nerodovitne skalnate predele. Lastniško smo opredeljeni kot solastniki z različnimi velikostmi deležev.

Nahajamo se v zgornjem Posočju, planina se razteza čez dve katastrski občini. To sta k. o. Sužid in k. o. Staro Selo v občini Kobarid, ki spada pod UE Tolmin.

Prvič vpisani leta 1882

Agrarna skupnost Sužid je bila ustanovljena v času avstro-ogrske monarhije, verjetno okoli leta 1880. Prvi vpis v zemljiško knjigo je iz leta 1882. Začetno je bila zastavljena kot skupnost 14 članov (deležev) po 12 pravic goveda (krav) na delež. Po ustnem izročilu je v okviru takratne cesarjeve agrarne reforme polovico zemlje cesar podaril, drugo polovico, ki je bila v grofovi lasti, pa je moral polovico grof podariti, polovico pa je prodal upravičenim kmetom. V Sužidu so stvar takoj izpeljali. Očitno pa niso bili vsi upravičenci zmožni odkupiti celotnega deleža in je že v ustanovitvenem vpisu navedenih 23 solastnikov različnih velikosti deležev. V Starem Selu so čakali v upanju, da bi grof podaril še preostalo polovico. Nastalo situacijo so izkoristili premožnejši kmetje iz Sužida, ki so zbrali še druge zainteresirane po dolini in leta 1889 odkupili še del v k. o. Staro Selo. Tako je že od same ustanovitve imela agrarna skupnost drugačen status od sosednjih. Njeni člani niso bili samo iz lokalno pripadajoče vasi Sužid, ampak tudi še iz vasi Kamno, Smast, Ladra, Trnovo ob Soči, Staro Selo in Potoki. Vsako leto prvo nedeljo po veliki noči so sklicali zbor AS, kjer so sprejeli plan za tekoče leto, izvolili predsednika in odbore. Predsednik je bil vedno izbran iz Sužida. Po zaključku pašne sezone so napravili obračun in razdelili dohodek v naravi (sir, maslo) ali v denarju od prodaje. Za večje investicije so ponavadi posekali del gozda in les odprodali.

Glede na geografsko lego so jih (nas) doletela vsa dogajanja v Soški dolini: 1. svetovna vojna, razpad Avstro-Ogrske, zasedba s strani Italije, obdobje fašizma, 2. svetovna vojna, socializem, nacionalizacija, skorajšnje izumrtje planine, ponovna oživetev in končno tudi denacionalizacija.

Planina je bila brez dovozne cestne povezave vse do leta 1992, ko je bila zgrajena traktorska pot. Pravo kamionsko pot smo zgradili šele leta 2008.

Vrhunec delovanja med obema vojnama

Vrhunec delovanja je planina doživela med obema vojnama, verjetno tudi zaradi fašističnega ekonomskega pritiska na slovenski živelj, ko je postala planina izjemnega pomena za preživetje. Takrat se je na planini paslo vseh 168 krav in še kakšnih 300 telic. Dela je bilo za 12 do 14 pastirjev in mlekarja. Vse je natančno urejal statut.

Od ustanovitve agrarne skupnosti se je z njenim lastništvom prosto razpo-

lagalo. Solastnik je delež lahko razdelil na več dedičev, delno ali v celoti odprodal, zastavil, oddal v najem ali dokupil. Ob nacionalizaciji leta 1947 je bilo tako razlaščenih 42 solastnikov. Dva, katerima je bilo zaplenjeno tudi vse ostalo premoženje, sta bila razlaščena že prej.

Zakonodaja bi morala upoštevati posebnosti agrarne skupnosti

Po ponovni formalni ustanovitvi agrarne skupnosti leta 1997 smo veliko časa in energije porabili za postopke denacionalizacije, ki je še vedno v teku. Trenutno dobivamo prve odločbe o dedovanju. Vsa pravila gospodarjenja iz preteklosti sedaj ne bodo več možna zaradi novih zakonov. Ti ne dajejo dovolj veljave lokalnim posebnostim in vse skupaj tlačijo v enoten zakonski okvir brez razlike. Vsaka agrarna skupnost bi morala delovati po svojem statutu v splošnem zakonodajnem okviru. Prepričani smo, da se Ministrstvo za kmetijstvo zaveda pomena agrarnih skupnosti za urejenost kmetijskih zemljišč, še zlasti na izpostavljenih območjih pa tudi težav, s katerimi se agrarne skupnosti srečujejo pri aktivnem iskanju rešitev. Ker so v pripravi spremembe in dopolnitve ZAgRS, apeliramo, da se opredelijo razlike med različnimi vrstami agrarnih skupnosti in kot take v zakonu upoštevajo. Na tak način bi agrarne skupnosti v prihodnosti lažje preživele.

Trenutno planino uporabljata dva aktivna solastnika in en zunanji član. Število živali se iz leta v leto nekoliko spreminja. Vsako leto se pase nekaj več ko 80 govedi, krav dojlj s teleti. Pri gospodarjenju se srečujemo z Lovsko družino Kobarid, ki upravlja z loviščem na območju naše planine. Z njimi večjih sporov nimamo, pa tudi sodelovanja ne. Vse viške prihodkov investiramo nazaj v infrastrukturo in obnovo objektov.

Kot v starih časih tudi sedaj enkrat letno skličemo zbor AS, po možnosti prvo nedeljo po veliki noči, na katerem potrdimo finančni obračun pretekle sezone, sprejmemo plan dela za naslednjo sezono in obravnavamo pobude in pripombe članov. Vsaka štiri leta tudi na novo volimo organe AS. Trenutno nas onemogoča epidemija, tako da smo letos izvedli nekakšno obliko izrednega dopisnega zbora.

Verjetno nam bo končan postopek denacionalizacije in dedovanja prinesel kar nekaj sprememb v lastništvu in, upajmo, tudi novih idej za prihodnost agrarne skupnosti.

NA POBOČJIH MATAJURJA IN KOLOVRATA

Boris Drešček

Agrarna skupnost Livek se nahaja v Posočju, ob meji z Italijo, na pobočjih Matajurja in Kolovrata v občini Kobarid. Spada pod UE Tolmin.

Razvojna pot

AS Livek je bila ustanovljena na podlagi ZPVAS z odločbo Občine Tolmin 5. 12. 1994. Ob ustanovitvi je bilo evidentiranih 81 članov, ki jim je bilo z nacionalizacijo po 2. sv. vojni odvzeto premoženje. Oddelek za gospodarstvo UE Tolmin je 22. 5. 1996 izdal Odločbo št. 464-1/96 o vrnitvi odvzetega premoženja AS Livek. Skupna površina na 130 parcelah pretežno gozdnih površin znaša 623,6 ha, oblika premoženja je skupna lastnina z enakimi deleži.

Prvi predsednik AS Livek je bil Anton Medved, predsednik Zbora pa je bil od ustanovitve do registracije po novem zakonu Pavel Mašera. V prvih letih je bilo opravljenega velika dela pri pripravi podatkov o odvzetih parcelah in izdelavi seznamov dedičev za izpeljavo dednih postopkov na sodišču. Premoženje je bilo namreč vrnjeno prvotnim lastnikom, ki so bili v času registracije večinoma že pokojni.

Občni zbor AS Livek, 8.9.2019. Foto: Drešček 2019

AS Livek je po urejenosti registra članstva, organiziranosti in aktivnem delovanju med najuspešnejšimi agrarnimi skupnostmi v regiji in tudi v državi. Ima 96 članov, ki so vpisani v zemljiško knjigo kot solastniki. Število se je od prvotnih 81 povečalo zaradi nerazumnega tolmačenja zakona o dedovanju v agrarnih skupnostih. Iz ene domačije je dedovalo deleže v agrarni skupnosti več dedičev, kar je bilo v nasprotju s tradicionalnim pravilom dedovanja od ustanovitve pred več kot 150 leti. Vsaka domačija na Livku je imela namreč v agrarni skupnosti samo en delež. Na srečo je ta problem odpravljen z novim ZAgRS (Ur.l. RS št. 74/2015), ki določa pravilo enega dediča.

AS Livek se je dne 22. 9. 2017 kot prva na območju UE Tolmin registrirala po novem ZAgRS. Od 27. 9. 2015 je predsednik AS Livek Boris Drešček, podpredsednik pa Jože Skočir, ki jo je pred tem štiri leta vodil kot predsednik. Od ustanovitve leta 1994 do danes sta bila predsednika AS Livek še Izidor Kutin in Joško Mašera.

Organiziranost

Vodenje agrarne skupnosti temelji na delu upravnega odbora (UO), ki šteje poleg predsednika in podpredsednika še pet članov, predstavnikov pašnih skupnosti iz posameznih zaselkov - vasi v KS Livek. Pašne skupnosti so v preteklosti po posameznih vaseh Livka predstavljale avtonomne celote, ki so upravljale s pašniki in gozdom.

Po ponovni ustanovitvi AS Livek se je avtonomnost zmanjšala in prešla v upravljanje UO. Poleg UO je izvoljen tudi nadzorni odbor s tremi člani. UO se redno sestaja enkrat mesečno, po potrebi pa tudi na korespondenčnih sejah. Sklepčnost na sejah UO je vedno zagotovljena, kar kaže na odgovorno delo članov. Na sejo UO je vedno vabljen tudi predsednik NO ali njegov namestnik. Enkrat letno, prvi vikend v mesecu septembru, pa je sklican občni zbor. Za zagotavljanje sklepčnosti in potrebne večine na občnem zboru je potrebnega veliko truda in neposrednega stika s člani, saj veliko članov agrarne skupnosti živi izven KS Livek. Vse računovodske storitve za AS izvaja računovodkinja, pregledno in po računovodskih standardih.

Transparentnost finančnega poslovanja je temelj zaupanja članstva v vodstvo agrarne skupnosti. Predsednik je tudi član nadzornega odbora pri Združenju predstavnikov agrarnih skupnosti Slovenije. Z rednim udeleževanjem na sestankih in strokovnih ekskurzijah je omogočena zelo koristna izmenjava izkušenj in dobrih praks s predstavniki drugih agrarnih skupnosti v Sloveniji.

Značilnosti dela

Agrarna skupnost ima v svojem programu dela široko paleto aktivnosti. Temeljno poslanstvo agrarne skupnosti je gospodarjenje s skupnim premoženjem. Obsega sečnjo gozda na panju za prodajo ter sanitarne sečnje. Na ta način pridobiva sredstva in skrbi za ohranjanje in vzdrževanje gozda ter trajnostno gospodarjenje z gozdnimi in kmetijskimi zemljišči. Za svoje člane vsako leto pod ugodnimi pogoji razpiše tudi sečnjo gozda za lastne potrebe.

Redno vlaga sredstva v izgradnjo novih gozdnih vlak ter skrbi za vzdrževanje in obnovo gozdnih cest. Večkratna neurja in močni nalivi, nazadnje v poletnih mesecih leta 2020, močno poškodujejo gozdne ceste in vlake. Agrarna skupnost zato namenja velika denarna sredstva za odpravo posledic na poškodovanih poteh. Proti zaraščanju kmetijskih zemljišč vsako leto v sodelovanju s svetom krajevne skupnosti organizira čistilne akcije za odstranjevanje grmovja in robidovja na parcelah ob glavni cesti do vasi Livek. Osnovna skrb je tudi varovanje okolja in ohranjanje čiste narave, zato so enkrat letno organizirane čistilne akcije pobiranja odpadkov ob glavni cesti Idrsko-Livške Ravne.

V juniju 2019 so bili v AS na obisku predstavniki Geografskega inštituta Antona Melika pri ZRC SAZU Ljubljana z gostoma z Japonske. Sodelovanje z inštitutom se je nadaljevalo tudi lani spomladi, ko sta bili Krajevna skupnost Livek in AS Livek izbrani kot vzorec pri izdelavi projektne raziskovalne naloge. Več lahko preberete v knjigi *Kultura prožnosti - prožnost kulture* (Urbanc in Šmid Hribar, 2021).

Poleg osnovnih nalog agrarna skupnost skrbi za izobraževanje članstva in prebivalcev Livka z organizacijo tečajev in predavanj. Organizirana sta bila tečaj za varno delo z motorno žago in tečaj za varno delo s traktorjem v gozdu. Že petkrat je bilo organizirano predavanje iz temeljnih postopkov oživljanja z uporabo defibrilatorja. Izvedeno je bilo tudi predavanje na temo nege bolnika na domu. Organiziran je bil začetni in nadaljevalni tečaj računalništva za starejše občane. Skupaj z gasilsko desetino Livek je bilo izvedeno izobraževanje in predstavitev gašenja začetnih požarov. AS Livek za svoje člane in vaščane Livka vsako leto organizira izlete in ekskurzije. Zanje je veliko zanimanje, kar potrjuje upravičenost tovrstnih dejavnosti, s čemer se utrjuje povezanost med članstvom in zaupanje v agrarno skupnost. Poleg tega AS Livek z donacijami KS Livek in društvom (športno društvo, gasilsko društvo, kulturna društva, Karitas) v zadnjih letih izdatno finančno podpira njihovo dejavnost in s tem izpolnjuje svoje temeljno poslanstvo: uresničevanje interesov prebivalcev KS Livek, ohranjanja običajev ter razvoj podeželja. V obdobju zadnjih petih let je bilo doniranih več kot 45.000 evrov za lokalno skupnost. S temi sredstvi je bila zgrajena kanalizacija na Livških Ravnah, kupljen gasilski avto in oprema za gasilsko desetino Livek, asfaltirana vaška cesta v vasi Livek, obnovljena streha na poslovilni vežici, športnemu društvu so bila namenjena sredstva za izgradnjo brunarice in nakup prireditvenega šotora, kulturnim društvom pa so bila donirana sredstva za organizacijo rednih letnih prireditev (KD Liwkstok, KD Gorenj konc). Na ta način AS Livek vlaga sredstva v lokalno skupnost v korist prebivalcev Livka. Prihodek torej vlaga v okolje, kjer je nastal.

Težave in ovire pri delu

Od 96 članov agrarne skupnosti jih na Livku stalno živi manj kot 60 %. Veliko jih živi v različnih krajih po Sloveniji, nekateri tudi v tujini (Nemčija, Francija, Italija, Srbija, Avstralija). Člani, ki ne živijo na Livku, niso zainteresirani za delovanje v AS, zato je sklicivanje občnega zbora in zagotavljanje sklepčnosti (posebej 2/3 večine) izredno zahtevno in negotovo.

Z veliko težavami se srečujemo tudi pri upravnih in sodnih postopkih. Z registracijo po novem ZAgRS smo verjeli, da so odprte možnosti za hitrejša upravna postopke pri prodaji gradbenih parcel. Žal pa novi zakon v 7. in 9. členu določa, da je predsednik (-ca) izključen pri zastopanju v davčnih postopkih. Kljub sprejetim sklepom o prodaji nepremičnine s potrebno večino glasov na občnem zboru, je potrebno še vedno od vseh solastnikov pridobiti napoved dohodnine, kar je zelo zahtevno in dolgotrajno. Skoraj nemogoče je izpeljati postopke pri članih, ki živijo v tujini. Imamo primer, da 94-letni član AS, ki živi v Avstraliji in še komaj razume slovensko, niti ne ve, kaj je agrarna skupnost. Naš predlog je, da se z min-

istrstvom za finance uskladimo o spremembi 7. in 9. člena ZAgRS.

Še večje težave nastajajo na sodišču pri postopkih dedovanja. Ti postopki trajajo več let in onemogočajo izpeljavo postopkov odkupa deležev. Pred več kot dvema letoma je bil na občnem zboru z dvotretjinsko večino (kar je bil zaradi že opisanih težav velik uspeh) sprejet sklep o odkupu 22 deležev solastnikov, ki nimajo interesa članstva v AS. Z zmanjšanjem članstva bi pomembno olajšali delo občnega zbora pri zagotavljanju sklepčnosti. Vsi postopki na sodišču stojijo zaradi nezaključenih postopkov o dedovanju.

Tečaj sečnje. AS Livek Matajur. Foto: Drešček 2018

Velik problem predstavlja tudi evidenca v zemljiški knjigi, ki ni točna. Računalniški program ne dovoljuje, da bi imel en solastnik dva deleža (enega je podedoval po očetu in drugega po materi). Do leta 2011, ko je bil za evidenco zemljiške knjige uveden nov program, smo imeli evidenco z izpisom enega solastnika z dvema deležema, sedaj pa ne več. Na sodišču in na zemljiški knjigi nas prepričujejo, da moramo to urediti z internimi akti. Mnenja smo, da je to stališče sporno, saj postavlja interni akt nad uradno evidenco o lastništvu nepremičnin - zemljiško knjigo. S počasnostjo upravnih postopkov se srečujemo tudi na UE Tolmin. Od leta 2017, ko smo bili registrirani po novem zakonu, še vedno niso za vse parcele v lasti agrarne skupnosti vpisane v zemljiško knjigo zaznambe, da za upravljanje z nepremičnino velja poseben pravni režim. Zaznamba se vpiše na podlagi obvestila upravne enote, ki mu je priložena pravnomočna odločba o vpisu v register (16. člen ZAgRS).

Zaključek

AS Livek je v Novem mestu decembra 2018 prejela priznanje »Najbolj skrben lastnik gozda za leto 2018« za območno enoto Zavoda za gozdove Tolmin. Prizadevanja za skrbno ravnanje z gozdom so bila opažena pri re- virnem gozdarju in odgovornih na območni enoti Zavoda za gozdove RS.

Priznanje pomeni potrditev o pravilnosti in kakovosti našega dosedanjega dela ter hkrati obvezo za nadaljnje strokovno in skrbno gospodarjenje z gozdom in ostalim premoženjem agrarne skupnosti, ki smo ga v upravljanje prejeli od naših prednikov in ga moramo ohraniti našim potomcem. Na ta način bo agrarna skupnost tudi v bodoče aktiven in spoštovan deležnik zagotavljanja boljših pogojev za delo in življenje ne le svojih članov, temveč vseh prebivalcev Livka, vasi na naši zahodni meji, na prelepih pobočjih Matajurja in Kolovrata.

VIRI

Urbanc, M., Šmid Hribar, M. (2021). *Livek: a mountainous border area's transformation from skiing paradise to resilient community*. In: Martinez, Grit, *Culture of Resilience - Resilience of Culture*, Springer, Cham. Prevod naslova članka: *Livek: preobrazba obmejnega gorskega območja iz smučarskega raja v prožno skupnost*

Prikaz gašenja začetnih požarov, Jevšček. Foto: Drešček 2019

VELIKA SKUPNOST SE OSIPA ZARADI PRODAJE DELEŽEV

Miroslav Šavli

Agrarna skupnost Poljubinj, ki deluje v občini Tolmin, je bila ponovno ustanovljena leta 1994 po ZPVAS. Zemljišča ima v solastnini in v skupni lastnini. Zemljišča v solastnini so na območju planine Razor na višini 1300 metrov po namenski rabi vsakega nekaj (gozd, pašniki, neplodno). Vseh skupaj je približno 860 ha. Zemljišča v skupni lastnini so v glavnem v dolini, največ zemljišč manjših vrednosti je okoli vasi, vseh skupaj je okrog 50 ha.

Pri tem ni zanemarljivo dejstvo, da je bilo prvotnih članov, ki so imeli v lasti zemljišča v solastnini, več kot tistih, ki so imeli v lasti zemljišča v skupni lastnini. Približno tri četrtine članov, ki imajo zemljišča v solastnini, ima tudi zemljišča v skupni lastnini. Solastniški deleži sicer niso bili enaki, večji kmetje so imeli takrat več vpisane solastnine od manjših kmetov ali drugih vaščanov nekmetov.

Z dednimi postopki je število članov naraslo

Ko smo pred desetimi leti začeli z dednimi postopki, se je število članov v agrarni skupnosti povečalo, ker po ZPVAS lahko po prvotnem članu deduje tudi več dedičev. Takih primerov je bilo kar nekaj, iz različnih vzrokov. Eni iz nostalgije, drugi so videli kak zaslužek, tretji kar tako. Bili so primeri, kjer je dedovalo pet dedičev.

Glede dedovanja imamo s sodiščem v Tolminu dobre izkušnje. V agrarni skupnosti smo vzpodbujali dediče prvotnih članov, da so se odločili oddati vloge za dedni postopek. Veliko vlog sem vložil tudi jaz kot predsednik s pooblastilom posameznih dedičev, tako da nam je ostalo še približno 15 primerov, kjer ni znanih dedičev, ali pa dediči nočejo podati vloge za dedovanje. Teh 15 primerov pa zdaj rešuje sodišče po uradni dolžnosti. Število članov bo po končanih postopkih naraslo na okoli 130.

Stoletna tradicija paše in sirarstva

Kot že omenjeno, ima AS Poljubinj zemljišča na območju planine Razor, kjer se je pasla živina in izdeloval sir že stoletja nazaj. Zemljišča, ki so primerna za planšarstvo, ima na planini v zakupu pašna skupnost, za kar plačuje simbolično zakupnino. Na planini se pase zadnja leta 30 do 40 glav živine, pred stoletjem jih je bilo 100. Kmetje izdelujejo sir tolminc in albuminsko skuto. Zelo izčrpno je opisal zgodovino planine Razor domačin Vojko Žagar v knjigi Tolminsko sirarstvo tisočletna kultura. Na planini Razor stojita dve stavbi, hlev in mlekarina in še nekaj pomožnih objektov, ki so bili postavljeni še pod italijansko državo okoli leta 1935. Predvsem hlev je do nekaj let nazaj kazal zelo klavrno podobo z uničeno streho in zanemarjeno okolico. Zdaj lahko rečemo, da smo imeli srečo, da so bili objekti na planini Razor uvrščeni na seznam za sanacijo po potresih, ki so se zgodili na našem območju od leta 1976 do 2003. Nastal pa je problem, ker stavbe niso bile vrnjene agrarni skupnosti, bile so namreč v

lasti tuje pravne osebe (Josip Kraš, Zagreb). Po daljšem usklajevanju smo prišli do rešitve z dogovorom med AS Poljubinj, Občino Tolmin in slovensko družbo, ki je zastopala Josip Kraš. Tako se je leta 2007 začela obnova objektov, ki je trajala še vse leto 2008. Višina sredstev za sanacijo se je na koncu ustavila pri 376.000 evrov. Bolj kot višina državnih sredstev je pomembno, da smo morali člani agrarne skupnosti prispevati 10-% delež. Denarja nismo imeli, zato smo se z izvajalcem del dogovorili, da bomo teh 10 % prispevali s fizičnim delom (rušenje strehe, objektov, tlakov, pomoč pri betoniranju, pleskanju ...). Zelo smo ponosni, da nam je uspelo angažirati večino članov (takrat smo bili še kot člani ponovno ustanovljene agrarne skupnosti), da smo teh 10 % vložka lahko prispevali. Treba je vedeti, da leži planina na 1300 m nad morjem in da je enourni dostop po večinoma makadamski cesti kar zahteven. Še več, s prodajo drv smo dobili nekaj sredstev, da smo opremili in uredili še bivalne in druge potrebne prostore za sodobno obratovanje planšarije, ki olajšajo delo na planini (tekoča voda, čeprav kapnica, sanitarni objekti, spalnice, kuhinja, električna iz sončne elektrarne ...).

Zakoni bolj ovirajo kot omogočajo

Delovanje agrarne skupnosti je zelo oteženo. Število članov je veliko. V preteklosti sta bili morda ena ali dve skupščini sklepčni. Vse, kar se sprejme na skupščini, je tako lahko pravno sporno. Po mojem je bil izvirni greh narejen ob sprejemu zakona o agrarnih skupnostih ZPVAS leta 1994. Ena država je premoženje agrarnim skupnostim po drugi svetovni vojni odvzela, druga država pa ga ni dala nazaj agrarnim skupnostim, ampak fizičnim osebam. Iz tega izhajajo vsi problemi v našem delovanju - glede dedovanj, zagotavljanja sklepčnosti na skupščinah, pridobivanja sredstev na razpisih ... Tudi novi ZAgRS bistvenih novosti ni prinesel. Kot je slišati iz tistih AS, ki so se po njem preoblikovale, so nekateri problemi iz prejšnjega zakona sicer odpravljeni, pojavili pa so se drugi.

Agrarne skupnosti so bile pred 100 in več leti ustanovljene s posebnim statusom, imele so svoja pravila, ki so omogočala članom učinkovito gospodarjenje s premoženjem. Učinkovito upravljanje agrarne skupnosti v današnjem času, posebno v naši z velikim številom članstva, ni mogoče. Uradno ne moremo dati v zakup zemljišč, ne moremo prodati posameznih parcel, ki so nefunkcionalne in bi prišle prav drugim interesentom, tudi državi, ne moremo dati služnosti (prav zdaj bi potrebovali služnost na parcelah, po katerih bi speljali elektriko na planino Razor), ... Zmerom trčimo ob zakone, ki sicer urejajo vsakodnevno življenje v državi (med drugim 100-odstotna privolitev za nekatere pravne posle, ki je v naši agrarni skupnosti z več kot 100 člani nikoli ne bo).

Skrb zbujajoča prodaja deležev

Sredstva za delovanje dobimo v glavnem od zakupa kmetijskih zemljišč, nekaj od prodaje lesa. V zadnjem času člani solastniki agrarne skupnosti prodajajo svoje deleže državi (Slovenski državni gozdovi), ki ponuja sprejemljivo odkupno ceno. Prav kmalu se bo zgodilo, da bo imela država večinski delež v naši agrarni skupnosti. Kaj bo potem z njo? Ali bo to sploh

še agrarna skupnost? Ne vem. Odločitve na skupščinah bi morali sprejemati z večino prisotnih članov. Vsaj za našo agrarno skupnost pa velja, da člani, ki so to postali z dedovanjem, nimajo velikih ambicij za dejavno vključevanje ali delo. Pasivno članstvo vsaj po zdajšnjih zakonih zelo otežuje upravljanje premoženja.

VIRI

Žagar, Vojko, 2018. Tolminsko sirarstvo- tisočletna kultura. Knjigarna Bukla Ljubljana.

DELEŽI AGRARNE SKUPNOSTI BI MORALI OSTATI V VASI

Anton Kenda

Agrarna skupnost Mlekarska zadruga Ljubinj je last članov iz vasi Ljubinj in zajema področje od Kobilje glave do vznožja gore Kuk v k. o. Ljubinj, Podmelec, Poljubinj in Žabče. Celotna posest se nahaja v UE Tolmin. Poleg teh je še več posameznih parcel raztresenih po k. o. Ljubinj. V lasti agrarne skupnosti je tudi objekt v vasi, v katerem je bila šola in zadružna mlekar-
na.

Na največjem strnjenem področju ležijo planine Kobilja glava, kjer se trenutno pase med 80 in 100 ovc in obsega približno 20 ha, in planini Lom in Podkuk, kjer se pasejo mlečne krave in obsega 60 ha pašnih površin. Celoten obseg posesti oz. parcel ocenjujemo na več kot 600 ha (ostalo so gozdovi, del je v zaraščanju oziroma so to neplodna območja). Agrarna skupnost ima 22 članov, upravni odbor 3 člane in nadzorni odbor 3 člane.

Kako je bilo v preteklosti

AS Mlekarska skupnost Ljubinj je nastala že pod Avstrijo. Menda so prvotno posest dobili od Rozaškega samostana. Imeli so svoja pisana pravila, ki so se žal med vojno izgubila. Lastnina je bila skupna. Vsaka hiša v vasi je imela pravico do enakega deleža v agrarni skupnosti in ta ni bil vezan na lastnika hiše: kdor se je iz vasi izselil, je pravice izgubil, kdor se je priselil, je pravice pridobil.

Po okupaciji Italije so Ljubinjci te zadeve uredili zelo enostavno in hitro tudi z italijanskimi oblastmi (obstaja zapis o tem v zemljiški knjigi, ki smo ga tudi prevedli). Ob nastanku Jugoslavije pa so med prvimi odvzeli vso lastnino prav agrarnim skupnostim (»... po sklepu OLO se premoženje odvzame in to postane splošno ljudsko premoženje ... SF SN...«). V našem primeru so bili tako hitri, da so odvzeli samo del parcel, ki so jih knjižili kasneje kot lastnino občine oziroma kmetijsko zemljiške skupnosti, velikega dela parcel pa sploh niso ne vzeli in ne preknjižili. Agrarne skupnosti niso smele več obstajati.

22 let za vračilo polovice parcel

Na podlagi ZPVAS ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic iz leta 1994 smo leta 1998 ponovno ustanovili agrarno skupnost z istim imenom, kot je obstajala prej. V našem primeru je že takoj prišlo do pomembnega zapleta. Zakon ni predvidel skupne lastnine, ampak samo solastnino. Sami smo morali poiskati vse lastnike a leto 1947 in njihove dedne verige do leta 1998, sicer se ne bi mogli registrirati! Z veliko muko in z zavedanjem, da to ni prav, sem pregledal na zemljiški knjigi vse te povezave in ugotovil, da je samo 22 hiš od približno 35 interesentov imelo nepretrgano dedno verigo. Nekaj hiš se je v tem času izpraznilo, nekaj prodalo in so prišli drugi lastniki, nekaj hiš pa iz različnih razlogov ni hotelo vstopiti v novo agrarno skupnost.

Še istega leta smo vložili na UE Tolmin zahtevek za vračilo vsega pre-

moženja. Priložili smo seznam parcel in status le-teh. Do 1. 1. 2021 so nam uspeli vrniti »že« približno polovico parcel. Upravni odbor in nadzorni odbor AS ves čas vztrajamo, da morajo pred izpeljavo dedovanja vrniti vse najdeno premoženje. Kaže, da bo to trajalo še naslednjih 22 let.

Prodaje brez soglasja agrarne skupnosti bi ne smelo biti

V razpravah o posodobitvah zakonodaje je bilo kar nekaj dobrih pobud, a so jih poslanci in birokrati žal povozili. Administracija Republike Slovenije še ni dojela pomena skupnega premoženja in je stvari na vsakem koraku poskušala ovirati. Uveljavljala je svoja videnja, preslišala pa pobude članov agrarnih skupnosti.

Seveda sta se dejavnost in smisel upravljanja premoženja agrarnih skupnosti spremenila. Včasih je bila agrarna skupnost sredstvo preživetja vasi in članov, danes pa bi morali dobiti nove dimenzije upravljanja: paša, predelava mleka v krajevno značilne izdelke in prodajo le-teh na kraju pridelave, kjer je le mogoče, izkoriščanje gozda za potrebe vlaganja v planine in za vaške potrebe, turizem in še bi se našlo.

Deleži agrarnih skupnosti bi morali ostati v vasi: lastnik lahko proda delež samo vaščanom, ki so bili prej vanjo sprejeti. Če nosilec deleža umre in nima naslednikov, bi delež pridobila agrarna skupnost in ga v določenem času prodala novemu članu ali v skrajnem primeru razdelila med ostale člane. Prodaje brez soglasja agrarne skupnosti bi ne smelo biti. So pa še druge težave, ki bi jih morda lahko rešil novi zakon.

Nelogičen sistem obdavčitve

Z novim zakonom je nastala še nova zelo pomembna težava. Finančna uprava RS meni, da bi se morali vsi prihodki agrarne skupnosti vlagati v njeno delovanje, vse davke od premoženja pa bi morali plačevati njeni člani. Kje je tu pamet? V našem primeru že od leta 2015 ne moremo plačati davka za oddajanje stanovanja v najem, saj nam vlogo FURS vsako leto zavrne in zahteva poimenski seznam članov agrarne skupnosti. V našem primeru je od 22 članov od leta 1998 do 1. 1. 2021 že 13 pokojnih.

Prav tako prispevek za gozdne ceste in NUSZ bremeni kar trenutne uporabnike planine, od katerih pa polovica ni članov agrarne skupnosti. Kot agrarna skupnost se zavedamo in sprejemamo, da je davke treba plačati, zato vsako leto predlagamo, da bi davek plačevala AS, a vsako leto dobimo nekaj pisem s povratnico ...

Kaj bi morali spremeniti in rešiti

Če strnem povzetek težav, ki bremenijo agrarne skupnosti in bi jih bilo nujno rešiti:

- Vračilo premoženja
- Dedovanje
- Upravljanje z deleži in prenosi deležev
- Sistem obdavčitve
- Možnost preoblikovanja agrarne skupnosti
- Upravni odbori bi morali imeti večjo moč pri odločanju – tudi pri nakupu in prodaji premoženja. Še marsikaj bi se našlo. Vse pa resnično po-

teka zelo prepočasi in kot mi je povedal nekdanji poslanec v državnem zboru, ki je - eden redkih - razumel pomen in način delovanja agrarnih skupnosti: ni politične volje.

VEČINA ZEMLJIŠČ V ZAVAROVANIH OBMOČJIH

Franc Leban

Agrarna skupnost Tolmin leži v občini Tolmin, na območju upravne enote Tolmin.

Izguba parcel v času nacionalizacije

Agrarna skupnost Tolmin je bila vpisana v k. o. Tolmin in k. o. Zato Tolmin leta 1865. Do leta 1947, ko ji je bilo z nacionalizacijo premoženje odvzeto, ni bilo bistveno spremenjeno niti število parcel niti njihova površina. V času, ko je bilo premoženje agrarne skupnosti v lasti države, so se odprodajale celotne parcele ali njihovi deli. Pašniki so se zaraščali in se spreminjali v gozdove.

AS Tolmin se je po ZPVAS registrirala na UE Tolmin 24. 3. 1999. Do danes smo pridobili ali bili zavrtnjeni pri približno 90 % premoženja, 10 % premoženja pa je še v obravnavi na sodišču ali UE.

V AS Tolmin je včlanjenih 23 članov. V letu 2020 se je začel postopek dedovanja.

Od ponovne vzpostavitve AS Tolmin delujeta upravni odbor in nadzorni odbor. Okvirno enkrat letno je sklican občni zbor članov, kjer jih upravni odbor seznani s finančnim poslovanjem in z dejavnostjo upravnega odbora v tekočem letu. Upravni odbor se sestaja po potrebi glede na problematiko.

Večina površin v Triglavskem narodnem parku

AS Tolmin ima v posesti 100 ha gozda, večino v Triglavskem narodnem parku in ob reki Soči (na zavarovanem območju Natura 2000) ter 16 ha pašnikov in travnikov, ki ležijo večinoma ob reki Soči (poplavno območje in Natura 2000).

Gospodarjenje s premoženjem agrarne skupnosti je oteženo, ker še niso dedovali vsi člani, AS pa še ni dobila vrnjenih vseh parcel. Doslej smo v gozdovih izvajali samo sanitarne sečnje (zaradi žleda in lubadarja), pašnike in travnike pa oddajamo v najem. Ko bodo vsi člani dedovali in bo agrarna skupnost pridobila vse odvzeto premoženje, se bomo odločili, kako z upravljanjem premoženja naprej.

Zamudni in dragi postopki

Marca 2021 bo minilo 22 let, odkar so člani AS Tolmin vložili zahtevek za vračilo premoženja. Na vseslovenskem zboru agrarnih skupnosti 7. maja 2000 v Bohinjski Bistrici je bilo rečeno, da bo v štirih letih večina dedovala z minimalnimi stroški (predsednik Združenja agrarnih skupnosti Slovenije Rudi Šimac).

Danes vidimo, da so stroški enormni: za odvetnike, sodna taksa pri dedovanju, plačilo nujnega deleža, davek na dediščine in darila. Nekateri člani se sprašujejo, ali sploh pristopiti k dedovanju.

Zaradi deleža ob socialno pomoč

Nekateri, ki so dedovali, so zaradi pridobljenega deleža izgubili različne oblike socialne pomoči ali so jim bile te zmanjšane.

Na področju dedovanja in socialnih transferjev bo potrebno v zakonodaji marsikaj doreči in spremeniti. Za to bi se morala angažirati tudi zakonodajna služba pri Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Združenje predstavnikov agrarnih skupnosti Slovenije, v katerem je včlanjena tudi AS Tolmin, nam daje koristne informacije o zakonih in predpisih glede dedovanja in upravljanja AS ter pripravlja tudi spremembo ZAgRS. Če bodo predlagane spremembe sprejete, bo to agrarni skupnosti precej olajšalo delo.

NA POBOČJIH ČRNE PRSTI IN MATAJURSKEGA VRHA

Vinko Beguš, Vladislav Kemperle, Gregor Kleč

Agrarna skupnost Stržišče je bila 31. 8. 1995 z odločbo vpisana v register agrarnih skupnosti pri UE Tolmin, na oddelku za gospodarstvo. Od nastanka se niso zgodile nikakršne spremembe, dandanes ima enak status. Ureditev in poslovanje, kakršno imamo sedaj, nam povsem ustreza. Njeno zemljišče se nahaja pod vznožjem Črne prsti, Matajurskega vrha in Znojilskega vrha. Obsega 417 ha. Gozdovi pripadajo vasema Stržišče in Kal. V strmih območjih pobočja Črne prsti, Matajurskega in Znojilskega vrha so v glavnem mešani. V višjih legah je območje slabo poraslo, kamnito in sušno. Pobočje Črne prsti in Matajurskega vrha je v zimskem času zelo plazovito. V zadnjih letih so se sprožili trije močnejši plazovi, ki so poškodovali veliko gozda. Predvsem ob zadnjem, leta 2014, je veliko lesne mase zaradi nedostopnosti terena ostalo nepospravljen v nedostopnih grapah in globelih. Precejšnjo škodo povzročajo tudi vetrolomi in žled. V zadnjem obdobju delajo škodo na smrekah tudi podlubniki. Tako agrarna skupnost kot individualni lastniki te škode v gozdovih sproti sanirajo. Prav zaradi lažjega dostopa in spravila lesa je bilo zgrajenih 4.306 m gozdnih cest in 10.224 m gozdnih vlak. Oboje poteka tudi po gozdovih individualnih lastnikov. V glavnem se je vsa ta izgradnja financirala s posekom lesa na trasah. Za vzdrževanje cest in vlak se lepo skrbi. V ta namen je agrarna skupnost kupila mulčer, da se lažje opravlja sečnja trave in grmovja ob cestah.

Vsi prihodki izključno za skupne potrebe

Vsakoletni posek lesa se opravi po sprejemu sklepa o sečnji na zboru članov AS in odkazilu območnega gozdarja. Sečnjo opravljajo pooblaščen organizacije ali člani, ki so usposobljeni za taka dela.

Vsa sredstva od prodaje lesa se porabijo izključno za skupne potrebe krajanov Krajevne skupnosti Stržišče. Iz sredstev agrarne skupnosti smo financirali ali sofinancirali projekte v skupni višini 117.574 evrov. Poudariti moramo, da se je pri teh projektih opravilo tudi ogromno prostovoljnega dela krajanov in članov agrarne skupnosti.

AS Stržišče ima 42 članov, 32 v vasi Stržišče in 10 v vasi Kal. Vsi letni plani dela in odločitve se sprejemajo na zboru članov, predloge pa pripravi petčlanski Upravni odbor agrarne skupnosti. Zbor članov se sestane najmanj enkrat letno, UO pa večkrat letno, saj spremlja izvajanje letnega programa dela. Finančno poslovanje se vodi preko transakcijskega računa, ki ga vodi za taka dela usposobljena oseba. Letno finančno poročilo, ki ga prej pregleda in potrdi nadzorni odbor AS, se poda in potrdi na zboru članov AS.

Ni teženj po delitvi premoženja

Večjih problemov pri delovanju doslej nismo imeli. Dobro je sodelovanje s krajevno skupnostjo Stržišče in z drugimi organizacijami in društvi v kraju

in sosednjih krajevnih skupnostih. Trenutno nimamo teženj po razdelitvi premoženja ali ustvarjenega dohodka od poseka lesa. Sedanji način dela in poslovanja nam ustreza, saj menimo, da je poraba sredstev za skupne potrebe najsmotrnejši način poslovanja. V prihodnje pa bo potrebno urediti razmerja glede izkoriščanja gozdov, gozdnih plodov, živali in infrastrukture.

S PRODAJO DRV DO UREJENIH POTI

Peter Gregorčič, Mitja Rutar

Agrarna skupnost Volarje - Selišče se nahaja v občini Tolmin, v krajevnem okraju Volarje in krajevnem okraju Dolje. Celotna površina zemljišč znaša približno 2.540.000 m² pretežno gozdnih in težje dostopnih površin.

S prodajo drv gradijo in urejajo gozdne poti

V zadnjih 25 letih smo predvsem z lastnimi sredstvi uredili približno 15 km gozdnih cest, ki so nam zelo olajšale spravilo lesa za ogrevanje stanovanj prebivalcev Krajevne skupnosti Volarje - Selišče. Prodaja drv krajanom je edini prihodek AS, prihodek pa je namenjen vzdrževanju in izgradnji novih gozdnih cest.

Ob ustanovitvi je agrarna skupnost štela 52 članov. Člani so bile vse domačije, ki so takrat imele svojo hišno številko v krajih Volarje in Selišče. Tako kot druge je tudi nas doletela nacionalizacija in kasneje denacionalizacija, ki pa nam je poleg svobodnega upravljanja prinesla tudi nekaj težav. Največja je lastništvo. V dolgem postopku denacionalizacije je veliko tistih, ki so bili lastniki ob nacionalizaciji, žal postalo pokojnih. V nekaterih primerih so že pokojni tudi njihovi dediči, zato je v nekaterih primerih nemogoče urediti lastništvo. Dodatno težavo predstavlja tudi določba, da je dedič v agrarni skupnosti lahko samo eden in se morajo ostali morebitni dediči odpovedati lastništvu. Trenutno imamo 32 članov, ki imajo urejeno dedovanje in članstvo.

Tri oblike članstva

Imamo tri različne oblike članstva:

- 1) Člani, ki imajo urejeno članstvo (urejeno dedovanje in sklep sodišča)
- 2) Člani, ki urejajo članstvo (velika večina nima možnosti za ureditev)
- 3) Člani, ki nimajo možnosti za ureditev članstva (novo priseljeni)

Še vedno sledimo osnovnem poslanstvu agrarne skupnosti in omogočamo nakup letno omejene količine drv vsem našim krajanom. Slednje bomo morali spremeniti, vendar ne vemo, kako. Tisti, ki imajo urejeno lastništvo, se s takim načinom nakupa drv ne strinjajo in zahtevajo razliko med člani in nečlani.

Najvišji organ je zbor članov, ki ga predsednik skliče vsake 4 leta. Zbor določi predsednika in tričlanski upravni odbor, ki vodi delovanje AS. Delovanje upravnega odbora pa preverja nadzorni odbor.

Vprašanji, ki ju bomo morali v prihodnosti razrešiti, sta predvsem:

- določitev ugodnosti in obveznosti med člani in nečlani
- prehod na poslovanje po novem ZAgRS (pogoji, prednosti, slabosti).

GOZDOVI NA TRNOVSKO-BANJŠKI PLANOTI

Bruno Colavini, Martin Brezavšek, Marjan Jug

Zemljišče AS Kal nad Kanalom, imenovane tudi AS KNK, se nahaja na območju Trnovsko - Banjške planote, spada v občino Kanal ob Soči in pod UE Nova Gorica.

Bukov in smrekov gozd

V naravi se gozdne površine agrarne skupnosti raztezajo od Kala nad Kanalom na severozahodu proti Tolminskemu Lomu, do meje z Levpo, na vzhodu mejijo z Lokovcem in Banjšicami, na jugu proti Avčam. Prevladujejo bukova in smrekova drevesa, površine pa so z gozdovi poraščene do 90 %, le 10 % so gmajne.

Na podlagi aktivnosti in pobud krajanov Kala nad Kanalom je zbor AS KNK v skladu z ZPVAS dne 8. 12. 1994 sprejel pravila AS KNK in sporazum o ponovni vzpostavitvi AS KNK. Predsednik zbora je pri okrajnem sodišču v Novi Gorici v letu 1995 predložil zahtevana zgodovinska navedena dokumenta, seznam prejšnjih članov in seznam novih članov za ponovno vrnitev zemljišč AS KNK. Sodišče je zadevi ugodilo. Zbor AS KNK je imenoval vodstvo, ki je delovalo po pooblastilu občine Kanal ob Soči. Poiskali smo primerno reševanje upravno pravnih zadev ob veliki aktivnosti pravnice, ki je zbrala in pravno uredila vse potrebno za izpeljavo postopkov na UE Nova Gorica, kjer so kasneje trikrat z delnimi odločbami vrnili zemljišča članom v solastnino.

Prve volitve organov leta 2009

Dediči pokojnih članov so bili večkrat pozvani, da si uredijo dedovanje in članstvo po pokojnih članih AS KNK. V juniju 2009 je bil sklican sestanek članov solastnikov (urejeno dedovanje). V juliju 2009 so bile izpeljane prve volitve. Izvoljen je bil upravni odbor, ki je deloval do novembra 2013, to je do novih volitev. Odbor je deloval aktivno pri izpeljavi gozdno gospodarskih aktivnosti. Te so bile: izgradnja vlak in gozdnih cest, končni seki, redčenje, sanitarna sečnja, sanacije po ujmah, gozdno gojitvena dela in gozdna nega. Prav tako je bilo vodstvo aktivno na drugih področjih. Ob koncu mandata je bil pripravljen in potrjen Statut AS KNK, ki je osnova za volitve, pripravo novih aktov in za delovanje agrarne skupnosti. V novembru 2013 so bile izpeljane druge volitve. Upravni odbor se je v skladu s statutom zmanjšal z 9 na 7 članov. Člani pa so večinoma ostali isti. V skladu s statutom je bil izvoljen tudi tričlanski nadzorni odbor in petčlanska komisija za spremljanje aktivnosti na nepremičninah AS KNK.

Rešeni dobri dve tretjini dednih postopkov

Trenutno so z dedovanjem rešeni 104 deleži od 144. Skupna površina v tej solastnini je 773,46 ha. V drugem delu, ki je bil vrnjen po zadnji delni odločbi v solastnino (237 deležev), obsega skupna površina 116,92 ha.

SKUPNA LASTNINA POSESTNIKOV Z »GORE«

Slavko Vidic, Alfonz Krapež, Branka Likar

Agrarna skupnost Dol - Otlica a. s. šteje nekaj več kot 90 članov, ki v večini prebivamo na tako imenovani Gori, v vaseh Otlica in Predmeja v občini Ajdovščina. Sodi pod UE Ajdovščina.

Nastanek in delovanje

Po zapisih dolskega nadučitelja Edmunda Čibeja, povzetih po grajski kroniki grofov D'Attems iz Vipavskega Križa, je agrarna skupnost nastala že daljnega leta 1774. Krajan Dol - Otlice so v devetletni pravdi namesto pravic, ki so jih imeli pri lokavški cerkvi, dobili del Rebri in del pobočja Čavna v skupni površini 337 ha. Zemljišča, ki jih je dobila AS, predstavljajo pretežno gozdne površine, porasle s smreko, borom, bukvijo in gabrom. Ob prvotni ustanovitvi so bila zemljišča pretežno pašne površine, v velikem delu neporaščene in nerodovitne ter kamnite. V povojnih letih so se te površine zarasle predvsem z gosto podrastjo, grmovjem in gabrom ter jesenom, ker se ni paslo.

Zemljišča ležijo na območju od izvira reke Hubelj na vzhodu do vzhodnih obronkov Čavna. V manjši meri je agrarna skupnost dobila tudi zemljišča na območju obeh vasi - Otlice in Predmeje. Prvotno so bile to vaške poti, kolovozi in tako imenovane zgojne ali gonje, namenjene za vodenje živine na pašo, ter poti do napajališč - kalov.

To zemljišče je postalo skupna last krajanov vasi Dola in Otlice. Pod avstro-ogrsko oblastjo, v drugi polovici 19. stoletja, ko je bil na našem ozemlju vzpostavljen zemljiški kataster, je državna oblast več manj vrednih zemljišč na Gori, ki niso bila razdeljena posameznikom, dodelila v skupno last. Člani so bili vsi gospodarji na kmetijah na Dolu in Otlici, članstvo pa je praviloma podedoval tisti, ki je postal nov gospodar na kmetiji. Na zemljišču v skupni lasti so imeli vsi člani enake pravice in obveznosti. O vseh pomembnejših odločitvah je odločal zbor vseh članov z večino vseh glasov. Sprva je agrarno skupnost vodil župan, ki ga je izvolil zbor, kasneje pa izvoljeni predsednik. Člani agrarne skupnosti so imeli za tiste čase za preživetje na Gori zelo pomembne pravice, med katerimi so najvažnejše:

- paša živine, drobnice in konj na skupnih pašnikih v Rebri;
- brezplačen les iz skupnih gozdov za kurjavo, za gradnjo in obnovo hiš, streh, hlevov, za izdelavo in popravilo orodja;
- koriščenje vode na skupnih napajališčih;
- del dobička, ustvarjenega z gospodarjenjem s skupnimi zemljišči in drugo.

Člani so imeli tudi veliko obveznosti, ki so agrarni skupnosti omogočale obstoj:

- pogozdovanje skupnega zemljišča;
- vzdrževanje skupnih poti in stez v Rebri in Malem Čavnu;
- vzdrževanje skupnih zgradb, vključno s cerkvijo, pokopališčem,

župniščem;

- čiščenje gozdov, napajališč in pašnikov;
- preganjanje zveri;
- dajanje bire župniku in mežnarju;
- vzdrževanje vaških revežev (hrana, obleka, obutev);
- skupna obramba posesti pred krajo, motenjem posesti, vključno s stroški za advokate;
- pokrivanje denarnih obveznosti agrarne skupnosti in drugo.

Tako je AS Dol - Otlica delovala do leta 1947 in bila vseskozi pomemben del življenja krajanov vasi Dol - Otlica, danes vasi Otlica in Predmeja.

Pridobljene pravice so jim pomagale pri preživetju na odročnem in težko dostopnem območju Gore, kjer so hude zime z veliko snega in je par ur hoje oddaljena od »Dežele«. Omogočala jim je, da so lahko redili živino, ki jim je nudila možnosti za prehrano tako, da so imeli pri vsaki hiši meso, mleko in mlečne izdelke ter v mrzlih dneh les za kurjavo.

Agrarna skupnost je bila pomembna tudi za družabno življenje ljudi. Ljudje so se vsakodnevno dobivali pri skupnih kmečkih in gozdarskih opravilih, kot so sečnja in spravilo lesa, košnja, paša in napajanje živine, kidanje snega, pomoč pri raznih nesrečah in nezgodah. Skupno delo jih je povezovalo, da so se med seboj srečevali tudi na zabavah, otroci pa pri igri. Skupaj so preživeli vesele in zelo hude čase, tudi prvo in drugo svetovno vojno.

Nacionalizacija

Z mirovno pogodbo, sklenjeno z Italijo 10. februarja 1947, je bilo celotno premoženje agrarne skupnosti podržavljeno. Premoženje je prešlo deloma v državno, deloma v občinsko last. S tem je za dolgih petdeset let prenehala z delovanjem, kar je marsikoga, ki je sebe in družino preživljal na majhni kmetiji, ki je za krmo živali uporabljala zemljišča agrarne skupnosti, kurjavo za zimo pa dobil v njenem gozdu, pahnilo v hud eksistenčni položaj. Veliko ljudi je bilo prisiljenih iti s trebuhom za kruhom v mesta, kjer so bile službe. Zaradi slabe prometne dostopnosti Gore se iz služb in šol ni bilo možno vsakodnevno vračati domov, zato se je veliko »Gorjanov« za stalno preselilo v bližnja mesta, nekateri pa so odšli za boljšim kruhom tudi v tujino. Tisti, ki so ostali na »Gori«, so morali svoje življenje prilagoditi drugačnim prioritetam v življenju, ki sta jih prinesla razvoj in družbeno-politični sistem.

Ponovna vzpostavitev

Agrarna skupnost je bila ponovno vzpostavljena 11. 2. 1997 pod imenom Agrarna skupnost Otlica in Predmeja. Premoženje ji je bilo vrnjeno v postopku denacionalizacije z odločbo UE Ajdovščina 27. 3. 2000. Da je prišlo do vračila premoženja, se moramo zahvaliti skupini ljudi, ki se je od leta 1993 dalje borila za to, zbrala vse potrebne listine, motivirala člane in njihove pravne naslednike, premagala številne birokratske ovire in v to vložila ogromno prostovoljnega dela in prostega časa. To so bili Jožica

Krapež in Alojz Krapež (Otlica 60), Peter Likar (Predmeja 73/a), Franc Likar (Predmeja 87), Rinald Polanc (Otlica 46) in Jožef Krapež (Otlica 76).

Od ponovne vzpostavitve v letu 1997 agrarna skupnost vse pomembnejše odločitve sprejema na občnem zboru. Predstavlja jo in z njenim premoženjem upravlja upravni odbor, do septembra 2019 pa predsednik upravnega odbora. Delo nadzira nadzorni odbor.

Premoženje je bilo v letu 2000 vrnjeno vsem prvotnim 90 članom, ki jim je bilo v letu 1947 podržavljeno, a ne več kot skupna lastnina, pač pa v solastninskih deležih, vsakemu do 1/90.

Agrarni skupnosti ni bilo vrnjeno vse odvzeto premoženje. Občina Ajdovščina je v času do vrnitve zemljišč namreč prodala več zemljišč: na območju »Križca«, na Predmeji ter zemljišča (brez odškodnine) za stanovanjsko gradnjo oziroma za funkcionalna zemljišča k obstoječim stavbam ob soglasju takratne Kmetijsko zemljiške skupnosti oziroma kasneje Sklada kmetijskih zemljišč.

Vrnjena zemljišča so bila v večini primerov zelo slabo vzdrževana. Kmetijska zemljišča, ki so bila večinoma pašniki, so se v tem času zarasla, prav tako tudi veliko stez in poti, po katerih se je nekoč hodilo in gonilo živino. Neuporabnih ali zasutih je zdaj tudi večina kalov in napajališč za živino. Glavno vrednost agrarne skupnosti predstavljajo vrnjeni gozdovi. Ti so ji bili vrnjeni v večini primerov brez poti in gozdnih vlak.

Organi agrarne skupnosti se vseskozi trudijo oziroma se trudimo upravljati z vrnjenim premoženjem kot dober gospodar. Zlasti se trudimo, da bi se v gozdovih posekalo staro in propadajoče drevje, da se razredči pregosto poraščen borov gozd, da se poseka stara gabrova drevesa, da bo lahko zrastel nov kvalitetnejši gozd. Skrbimo za pogozdovanje na posekanih površinah ter poskušamo narediti čim več nujno potrebnih gozdnih vlak in poti.

Veliko dela in problemov

Poleg tega opravljajo organi še mnoge druge naloge. Ena takih je reševanje prošenj za uporabo zemljišč, ki so v naši lasti. Rešujemo prežete vloge za uporabo naših zemljišč, ki jih posamezniki že uporabljajo ali jih želijo koristiti. Vse rešujemo v obojestransko korist. Zaradi zakonskih ovir teh zemljišč nismo mogli prodati zainteresiranim strankam in jih še danes ne moremo, saj kljub sprejemu statusnih sprememb le te še niso potrjene na sodišču. Po izjavah sodišča se čaka na vrstni red vpisov sprememb v zemljiški knjigi. Prednost imajo vloge za vpis sprememb lastništva zaradi odkupa zemljišč za državno cesto.

Agrarna skupnost aktivno sodeluje z ZPASS. Sodelovali smo pri pripravi in sprejemanju ZAgRS. Združenje nam je nudilo tudi strokovno pomoč pri izvajanjih naših nalog in urejanju pravno formalnih zadev. V veliko pomoč nam je bil takratni tajnik oziroma strokovni delavec pri združenju Tine Premrl. Udeleževali smo se strokovnih posvetov in predstavitev, ki jih je zveza organizirala.

Z Zavodom za gozdove RS smo zgledno sodelovali pri načrtovanju in gospodarjenju z gozdom. Zavod nam je nudil vso strokovno pomoč pri izvajanju gojitvenih in gozdno spravilnih del ter pri načrtovanju in gradnji

gozdnih prometnic in vlak. Pri Kmetijsko gozdarski zbornici Slovenije smo uspeli pridobiti Potrdilo o vključenosti v regijsko certifikacijo gozdov PEFC regije Slovenija. Posebno pozornost je potrebno posvetiti in pohvaliti izvajalce gozdno spravilnih del, še posebej družbo SGG Tolmin. Zadovoljni smo bili tudi z drugimi izvajalci gozdno spravilnih del, kot tudi z izvajalci gradbenih del pri izvedbi gozdnih prometnic in vlak.

Pomembno je bilo tudi sodelovanje z Direkcijo RS za infrastrukturo. Direkcija je končno le pričela z urejanjem premoženjsko pravnih zadev na državni cesti R 609, odsek 2117 Ajdovščina-Predmeja. Izvedena je bila odmera ceste ter izpeljani postopki odkupa zemljišč. Žal pa je bil postopek prenosa zemljišč izveden tik pred našo novo registracijo, s katero bi bil omogočen prenos zemljišč z eno pogodbo. Zasebne družbe so v svojem interesu za DRI sklepale pogodbe z vsakim solastnikom posebej, z vsakim po tri pogodbe in to za bagatelne zneske po nekaj evrov. Prav zaradi te neumnosti s strani DRI čakamo na novo registracijo že več kot dve leti. Naše zadeve na zemljiški knjigi pa zaradi tega stojijo.

Največ dela, ki se je vleklo skozi vsa ta leta, smo imeli z urejanjem dedovanj sedanjih članov AS. Zelo dobro smo sodelovali z Okrajnim sodiščem v Ajdovščini, ki smo mu pomagali pri iskanju dedičev prvotnih lastnikov. Pri iskanju sorodnikom pa nam je bil v veliko pomoč tudi župnik župnije Otlica.

Ena od nalog za naše uspešno delo je bilo tudi reševanje sprotnih zadev v zvezi z najemi in uporabo zemljišč, ki so v lasti AS. Vse prejete vloge za najem in uporabo zemljišč, ki so jih posamezniki že uporabljali, smo rešili v obojestransko korist. Zaradi zakonskih ovir teh zemljišč nismo mogli prodati zainteresiranim strankam. Po ureditvi statusnih sprememb pa bo tudi to mogoče. Sklepe o prodaji je občni zbor že sprejel. Čakamo le na vrstni red vpisov v zemljiško knjigo, kjer imajo prednost vpisi sprememb po odmeri in odkupu zemljišč na državni cesti Ajdovščina-Predmeja.

Od 2019 spet staro ime Dol - Otlica

V septembru 2019 je agrarna skupnost ob več kot 80-% udeležbi članov na občnem zboru uspelo sprejeti nova pravila in se registrirati v skladu z določbami ZAgRS (2015). Po odločitvi občnega zbora je agrarna skupnost ponovno prevzela svoje staro ime AS Dol - Otlica, imenu pa je dodana še oznaka a. s. (pomeni registracijo po ZAgRS). Ta registracija omogoča lažje delo, saj pooblastila za izvedbe premoženjskih poslov prenaša na predsednika agrarne skupnosti. Čakamo vpis registracije v zemljiško knjigo.

Sedanji problemi in težave pri delovanju

Agrarna skupnost je imela prvotno 90 članov. Po ponovni vzpostavitvi in izpeljavi dedovanj, ki pa še ni dokončno, je članov nekaj več. Sodišče, ki je v začetku vodilo zapuščinske postopke, namreč ni upoštevalo ZAgRS, da premoženje lahko deduje samo eden od zakonitih dedičev prvotnega člana, ampak je dovolilo delitev deleža med več dedičev. Kljub vsemu so danes člani večinoma iz vasi Otlica in Predmeja, kot so bili tudi prvotno. Zemljišča v lasti agrarne skupnosti so pretežno gozdne površine, porasle s smreko, borom, bukvijo in gabrom. Ob prvotni ustanovitvi AS Dol - Otlica

so bile to pretežno pašne površine, v velikem delu neporaščene in nerodovitne ter kamnite. Po vojni so se zarasle z gosto podrastjo, grmovjem in gabrom ter jesenom. V manjši meri so v lasti AS tudi zemljišča na območju obeh vasi - Otlice in Predmeje. Prvotno so bila ta zemljišča namenjena skupni rabi kot vaške poti (kolovozi in tako imenovane zgojne ali gonje za vodenje živine na pašo in do napajališč - kalov). Z napredkom in spremenjeno kmetijsko politiko in s tem povezano spremembo načina kmetovanja se je spremenila oziroma opustila uporabo marsikaterih poti. Opustili so se tudi kolovozi za napajanje živine in tudi skoraj vsi pašniki na senožetih in slabših pašnikih. S tem se je pričelo zaraščanje površin.

Tudi pri gospodarjenju in izkoriščanju gozda je prišlo do sprememb. Tudi tu so se pojavile nove tehnologije in način gospodarjenja, ki danes od nas terjajo nov pristop. Da smo sploh lahko pristopili k gospodarjenju, smo morali najprej poskrbeti za izgradnjo prometne infrastrukture, ki je danes nujno potrebna, zlasti novih cestnih prometnic in gozdnih vlak. Ob sodelovanju in pomoči Zavoda za gozdove, območne enote Ajdovščina, smo pristopili k strokovnemu izvajanju gojitvenih in gozdno pravilnih del. Pri tem so nam bili v veliko pomoč člani, ki so imeli strokovno gozdarsko znanja ter dolgoletno prakso na tem področju.

Tako kot v preteklosti, se tudi sedaj pri svojem delu srečujemo s številnimi težavami. Ob ponovni vzpostavitvi je bilo potrebno urediti dedovanja, saj je bilo premoženje vrnjeno pokojnim lastnikom, ki jim je bilo v letu 1947 odvzeto. Ta problem se počasi, a uspešno približuje koncu, saj so dedovanja rešena že za 85 deležev od 90.

Med 70 članov, ki jim je prvim uspelo rešiti dedovanje, je agrarna skupnost že razdelila večino svojih prihodkov (vsakemu 3000 evrov). Povrnila jim je tudi sodno takso, ki jim je nastala ob izdaji sklepa o dedovanju za premoženje agrarne skupnosti. Za izplačilo teh sredstev tistim članom, ki jim tega ni še uspela izplačati, je agrarna skupnost v zimi 2019/2020 načrtovala sečnjo na Porobanovšu in prodajo nepremičnin, za katere je bilo na občnem zboru odločeno, da se jih proda. Teh načrtov še nismo uspeli izpeljati. Sečnja je bila prestavljena v zimo 2020/2021, ker so odkupne cene lesa zelo padle. Na našem območju se večino lesa proda v Italijo, ki je sprva zmanjšala odkup in cene zaradi odpravljanja posledic žledoloma v svojih gozdovih. Februarja 2020 je za več mesecev skoraj popolnoma ustavila poslovanje, med drugim tudi uvoz lesa, zaradi epidemije novega koronavirusa. Po napovedih naj bi se cene lesa popravile v začetku leta 2021. Če se bodo, bo agrarna skupnost nadaljevala uresničevanje svojih načrtov. Tudi s prodajo nepremičnin smo prisiljeni še počakati do izvedbe nove registracije na sodišču. Problem je v zasičenosti zemljiške knjige z različnimi zemljiškooknjižnimi predlogi. Pravnomočna odločba o novi registraciji je bila zemljiški knjigi posredovana v novembru 2019. Prehitelo jo je nad 170 različnih zemljiškooknjižnih predlogov, ki jih Direkcija RS za infrastrukturo sklene z vsakim posameznikom po tri, namesto združitve odkupa v eno pogodbo. Ker zemljiška knjiga zaporedno rešuje zadeve po vrstnem redu dospelosti zadev, ki se nanašajo na iste nepremičnine, bo registracija agrarne skupnosti izvedena v zemljiški knjigi šele potem, ko bodo

pravnomočno rešeni vsi zemljiškoknjižni predlogi, ki so v zemljiško knjigo dospeli pred njo (še okrog 60).

Pogled naprej: ohraniti skupnost ljudi z našega območja

Agrarna skupnost ne razpolaga z bogatim premoženjem, niti z obsežnimi površinami. Ker so slednje slabše kakovosti, praktično nerodovitni svet, ne prinašajo večjega prihodka. Poleg tega je gospodarjenje omejeno, saj del zemljišč predstavlja ožji ali celo najožji del vodovarstvenega območja. Kljub vsemu smo se z vso vnemo in zagnanostjo lotili gospodarjenja s pridobljenim premoženjem. Naša poglobljena skrb in naloga je, da ohranimo zgodovinsko poslanstvo naših prednikov. S težavo pridobljeno premoženje, ki so si ga naši predniki izborili, želimo ohraniti in z njim čim bolj smotrno gospodariti. V prvi vrsti so naša prizadevanja usmerjana v sonaravno gospodarjenje, s končnim ciljem, da nam prinaša tudi finančno korist. Drugi del sredstev smo namenili za pomoč članom pri urejanju dedovanj in s tem povezanim pridobivanjem lastništva solastniških deležev. Članom, ki so si uredili dedovanje, smo dodelili sredstva za pokritje sodnih in drugih stroškov. Do sedaj smo kolikor toliko uspeli pridobiti dovolj sredstev za pokritje teh stroškov. Glede na izredne razmere zaradi gozdnih katastrof v zadnjih letih je lesnim asortimentom cena tako padla, da se je izkupiček za prodani les, kar je praktično naš edini finančni vir, zelo zmanjšal. Zato z dogovorjenimi izplačili malo zamujamo. Upamo, da se bodo razmere stabilizirale in se bo tudi cena lesnih sortimentov povrnila na prvotno raven. Svoje obveznosti do članov bomo čim prej poravnali. Peščica je članov, ki aktivno sodelujejo in delujejo pri gospodarjenju s premoženjem agrarne skupnosti. Na žalost večina članov ne kmetje več aktivno, zato jim interes za članstvo upada. Nekateri med njimi so pripravljene svoj solastniški delež prodati. Članom, ki želijo še naprej delovati v agrarni skupnosti in s tem ohranjati staro tradicijo naših prednikov, bi moralo biti v interesu, da bi se tako ponujene deleže odkupilo oz. uveljavilo predkupno pravico. Tako bi se ognili možnosti, da solastninske deleže pridobijo tretje osebe ali celo družbe. S tem bi v doglednem času izgubili tudi pravico odločanja in gospodarjenja s premoženjem.

Za cilj in nalogo bi si morali postaviti nadaljevanje dosedanjega dela in gospodarjenja s premoženjem ter nadaljnje ohranjanje tradicije naših prednikov. Vsa dosedanja prizadevanja in naporji bodo izgubljeni, če ne bomo poskrbeli, da ostanemo oziroma ostanejo člani in s tem solastniki agrarne skupnosti sedanji gospodarji kmetij s tega območja.

POZNAVANJE ZGODOVINE NAJ BO KLJUČ ZA PRIHODNOST

Jože De Posarelli

Geografska lega in zgodovina delovanja agrarne skupnosti Čaven

Na robu Trnovske planote leži planina Čaven. Domačini jo imenujejo Avška gmajna. Na severu je gozd, kjer rastejo mogočna bukova drevesa in ščitijo planino pred močno burjo. Na zahodu planine se dviga mogočni hrib Kucelj, ki meri 1237 m in ponuja lep razgled na Vipavsko dolino in na kraško planoto vse do morja. Ob vznožju planine se nahaja pastirska hiška v izmeri 5x4 m. Sedaj je v zelo slabem stanju, potrebna je celovite obnove. Vse parcele so ograjene z kamnitim zidom, teren je večinoma strm in kamnit. Parcele so v zemljiški knjigi vpisane pod k. o. Črniče, k. o. Gojače in k. o. Vrtovin, UE Ajdovščina.

Planina Čaven ima burno zgodovino. Leta 1927 je hotela Italija podržaviti vso lastnino, ki je bila v lasti vaščanov Avč. S pritožbo na komisariat za ugotovitev služnostnih pravic v Trstu, z dokumentom že od leta 1870, je Čaven ostal v lasti vaščanov Avč.

Prav tako je bila preprečena tudi prodaja v letu 1942.

Po koncu 2. svetovne vojne pa je bil leta 1946 Čaven podržavljen. To je bil za vaško skupnost hud udarec. To dokazuje tudi reakcija vaščanov, da sta 29.12.1958 odšla v Beograd Ivan Gorjup (Avče 35) in Franc Jericijo mlajši (Avče 6). Pritožila sta se pri najvišji instituciji (g. Beblerju) z obširno dokumentacijo, toda brez uspeha.

Vaščani so na Čaven zadnjič prignali živino leta 1964, cca 100 glav živine. Hoja s čredo je iz Avč pa do planine Čaven trajala 12 ur. Sedaj ima najemnik na planini približno 40 glav živine.

Zakon je izničil agrarno skupnost kot celoto

AS Čaven je bila ustanovljena 3. 3. 1995. Pristopnih članov je bilo 60. Do takrat se je imenovala Avška skupnost. 19. junija 2007 je bil Čaven vrnjen AS Avče kot celota, brez delitve na dediče. To je veljalo do takrat že 100 let toda z ZAgRS je leta 2015 izničil agrarno skupnost kot celoto. Določil je dodelitev deležev dedičem, ki živijo v različnih krajih Slovenije in tudi v tujini. Vaščani se zato odpovedujejo solastništvu in se hudujejo zaradi stroškov vpisa v zemljiško knjigo.

Ko sem začel postopek za vrnitev Čavna, me je vodila ljubezen do domače zemlje. Porabil sem ogromno časa in denarja. Postopki so bili naporni in dolgotrajni. Zelo sem žalosten zaradi kompliciranih postopkov, ki jih narekuje naša država. To se dogaja zato, ker narod ne pozna svoje zgodovine.

Vas Avče leži v spodnji soški dolini, z nadmorsko višino 192 m. Planino Avška gmajna - Čaven je vasi Avče podarila avstrijska cesarica Marija Terezija z namenom, da vaščani vzdržujejo cerkev Marije Snežne Nadavč. Cerkev je bila dokončana leta 1515 in je bila prva romarska pot v Soški dolini. To sporočilo se prenaša iz roda v rod. Kdaj točno je prišla planina

Čaven v last Avč, se točno ne ve. Vas Avče je bila skozi stoletja zelo napredna. Zelo so bili razviti kmetijstvo, sadjarstvo, živinoreja in poljedelstvo. Posebno mesto je imela tudi kultura. Vaščani so ustanovili izobraževalno društvo, knjižnica je imela cca 400 knjig, vsaka četrta družina je bila naročena na knjige Mohorjeve družbe. Imeli so tudi igralski krožek, vsaj enkrat letno so pripravili igro, gostovali so tudi v okoliških vaseh. Vas je bila precej samozadostna. Imela je pošto, trgovino, cerkev, železniško postajo, mline, gostilne, različne obrti in celo šolo.

Značilnosti agrarne skupnosti Čaven danes

Magda Mugerli - Vesnič

Po zapuščinskih postopkih za premoženje iz leta 2017 ima AS Čaven 59 članov. Zaradi dedovanja se trenutno točnega števila članov ne ve. Želeli bi, da se te postopke hitreje uredi oziroma pridobi dokumentacijo. Odbor sestavlja šest članov. Glede na to, da sem funkcijo predsednice sprejela šele 1. 6. 2020, se s problemi, ki jih postopki prinašajo, šele soočam. Postopki plačevanja davkov (kaj je obdavčeno, koliko ...) bi morali biti jasni, dorečeni in enostavni.

Prihodnost

V naslednjih letih bi radi v sodelovanju z Zavodom za gozdove Slovenije očistili in posekali drevje, ki to nujno potrebuje. Dela se bodo začela letos. Obnovili bi radi tudi pastirsko hiško. Trenutno planino oddajamo v najem za pašo.

Planina Čaven in hrib Kucelj sta planinsko zelo obiskana. Zato bi lahko v prihodnje razmišljali tudi v smeri razvoja kmetijskih in dopolnilnih dejavnosti, povezanih s turizmom, morda celo o sirarni. Predlogi so s strani članov AS Čaven dobrodošli. Upam, da se bo trenutna zdravstvena situacija vsaj malo umirila, da bomo lahko organizirali zbor vseh članov.

GMAJNA 60 SOSEDOV

Karel Grobiša

Agrarna skupnost Temnica - Novelo leži na Goriškem krasu. Spada v občino Miren - Kostanjevica in pod UE Nova Gorica.

Preteklost: »60 sosedov in vsi imajo iste pravice«

Dokumenti, ki jih hrani Pokrajinski arhiv Gorica, pričajo o starosti, velikosti in mejah nekdanje agrarne skupnosti. V dokumentu (busta 224) namreč o mejah piše: »Gmajna meji: na jutro Lipo in Juvanji grad in na poldne Vojščico in na večir na Kostanjevico.« O površini najdemo zapis v tedanjih merskih enotah: »Obširna je 183 Johov in 471 Klafter.«

V dokumentu, ki nosi datum 15. 7. 1864, piše, da sestavlja agrarno skupnost »60 sosedov in vsi imajo iste pravice.« Navaja še, da vsakemu pripadajo dva deleža: prvi je blizu vasi (prva izbira), drugi je oddaljen (slabši). Dokument je napisal Janez Stantič, vsi so se podpisali s križem.

Arhiv hrani še dokument iz 4. 2. 1866, ki ga je napisal Anton Kolman, ki je znal pisati, v Lipi pa je dokument z datumom 20. 2. 1866 napisal Rudolf Kavčič, vendar je vse pisano v nemščini. Iz kasnejšega obdobja so ohranjeni tudi zapisi o pritožbah Marjane, rojene Dogulin, Marjane Lojez Javorove, pa Franca Kavčiča iz Lipe »proti (rekurs) županu Temenice«.

Sedanost: deleži ne bi smeli prehajati v last občine

Ustanovitveni zbor ponovno vzpostavljene AS Temnica - Novelo je bil 31. 7. 1994. Zbor je takrat potrdil organe upravljanja: upravni odbor in nadzorni odbor. Ob vračilu premoženja smo dobili z odločbo UE Nova Gorica 59 solastniških deležev članov ter 2 deleža Občine Miren - Kostanjevica. Sedanji zakon bi se moral po našem mnenju spremeniti tako, da bi člani lahko prodali svoj delež, ne pa, da prehaja lastništvo na občino. V arhivu pridobljen zapisnik dokazuje, da je bilo v prejšnji AS Temnica - Novelo 60 članov brez občine. Zakonodaja predvideva prenos solastniških deležev dedičev brez potomcev na občino, kar je za nas nerazumljivo. Danes šteje AS Temnica - Novelo 35 članov in 7 deležev Občine, ostali postopki še niso zaključeni na sodišču.

Gospodarjenje: kamnita kraška gmajna

Zemljišče obsega skupno površino 103.329 m², večinoma gre za kraško kamnito gmajno. Ker so zemljišča kamnita, težko dostopna in poraščena z grmičevjem, je z njimi težko gospodariti.

ODLOČANJE NAJ OSTANE SKUPNO

Rafael Gvardjančič

Parcele, ki so v lasti AS Branik, se nahajajo na kraškem robu med dolino Branice in Komenskim krasom, v k. o. Branik. Spadamo pod UE Nova Gorica.

Pašna skupnost

Agrarna skupnost je nastala s sporazumom o ponovni vzpostavitvi vaške pašne skupnosti 4. 4. 1995 in po sklepu Okrajnega sodišča v Novi Gorici s sklepom, ki dovoljuje vračanje zemljišč lastnikom, ki so bila po vojni nacionalizirana. Problem pa je bil, ker so parcele vrnili na imena naših prednikov. Naši člani so morali sami sprožati postopke o dedovanju, da so lahko uredili lastništvo.

Za prihodnost je ključno, da se lastništvo ne bo delilo. Za to naj poskrbi država. Deleži lastništva bi morali biti vezani na hišno številko lastnika. Država mora tudi poskrbeti, da ne pride do obdavčitev, saj bi to pomenilo prenehanje njihovega obstoja. Lastnina mora ostati skupna, delitev ne pride v poštev. Upravljanje naj se vrši po pravilih in po ustnem izročilu naših prednikov.

Naša skupnost ima v lasti devet parcel, ki so pretežno na kraškem območju. Obsegajo 70 ha površin. Večina je pašnikov, le manjši del predstavlja gozd. Pokrajina je kraška; kamnita, strma in težko dostopna. Površino 20 ha je zajel požar, zato je opustošena. Branik šteje 27 članov in posluje po 5. členu ZPVAS. Delujemo po pravilih vaške pašne skupnosti, ki so bila potrjena na skupščini dne 4. 4. 1995. Agrarna skupnost ima svoj žig, ki predstavlja grad Rihemberk.

Skupno odločanje izključuje samovoljo

Aktivni sta dve tretjini članov. Za delovanje poskrbi upravni odbor, ki šteje pet članov. Pravice in dolžnosti so pri vseh članih enake, o vseh ključnih stvareh odloča skupščina. Tak način delovanja je odločilen za vodenje skupnosti in njen obstoj. Samovolja je izključena. Sodelovanje in komunikacija morata ostati na ravni, zaupati je potrebno vodstvu. Sodelujemo z vsemi dejavniki v našem prostoru in nimamo nobenih težav. Naša agrarna skupnost ima prednost, ker člani živijo v naši krajevni skupnosti in smo med seboj povezani. Sodelujemo z gozdarji in lovci ter skrbimo za našo naravo.

Po naših dosedanjih izkušnjah ni potrebno spreminjati statusa in načina delovanja. Lastnina mora ostati skupna in se ne sme deliti. Delovanje v duhu pravil naših prednikov naj ostane. Naši prihodki so minimalni, obdavčitev bi zato lahko povzročila ukinitve agrarnih skupnosti.

Gorenjska leži v jugovzhodnih Alpah in je zaradi strmih visokih gora, planot ter pomanjkanja obdelovalne zemlje od nekdaj znana po gozdarski dejavnosti, živinoreji in planšarstvu. Nekdaj razpršeno železarstvo je prešlo v železarno Jesenice in bližnjo jeklarno. Naravni pogoji za zimske športe in estetika krajine so omogočili ne le vzpostavitev edinega slovenskega nacionalnega parka, ampak tudi mednarodno uveljavitev in prepoznavnost krajev, kot sta npr. Planica in Kranjska Gora, kjer so organizirani tudi svetovni zimsko-športni dogodki, ter Bled in Brdo kot okolje diplomacije in kulturno-zgodovinskih dogodkov. Kljub številnim reorganizacijam upravne in siceršnje organiziranosti so vasi povezane, agrarne skupnosti pa nadaljujejo tradicijo gozdarstva, živinoreje ter planšarstva. Predstavitve izražajo težaven zgodovinski razvoj in opuščanje gospodarjenja z zemljišči, hkrati pa tudi oživljanje rabe zemljišč po osamosvojitvi. Značilnosti predstavljamo za manjša zaokrožena območja Gorenjske, in sicer:

Zgornjesavska dolina leži ob meji z Italijo in Avstrijo in jo določa reka Sava. Poleg železarske industrije, železniškega vozlišča in smučarskih središč so zanjo značilne naravne znamenitosti, ob katerih se je razvila turistična ponudba (npr. Triglavski narodni park, slikoviti izviri, slapovi in pobočja) Obsežne so simbolne in kulturno-zgodovinske znamenitosti (tromeja, najvišja gora v državi, lik Ajdovske deklice v Prisankovi steni, kapelica na Vršiču, pripoved Josipa Vandota o Kekcu kot slovenska vzporednica švedski Piki Nogavički). V tem delu Gorenjske domujejo znani slovenski smučarji, skakalci in veslači.

Bohinj in Bled določata ledeniški jezери in značilna krajina z izviri vode (npr. slap Savica, reka Radovna). Bohinj obsega lok bohinjskih gora, planin in dolin ter prek planote Pokljuka preide v blejsko kotlino. Bohinj ni vas, ampak prostorsko zaokrožena celota, poznana po prvopristopnikih na Triglav, bohinjskem siru in cikah, nekdanjem železarstvu, bohinjski železnici in smučišču, ki danes ne deluje več. Tradicija planšarske rabe bohinjskih planin je živa. Predstavljenih je skupno devet agrarnih skupnosti, ki sodijo v okvir UE Radovljica. Bled je eno najstarejših in najbolj znanih turističnih krajev v Sloveniji. V njegovi okolici so pod planotama Pokljuke in Jelovice vasi, v katerih še delujejo agrarne skupnosti.

Jugozahodno pobočje grebena Karavank obsega pobočja Košute nad Zgornjesavsko dolino in planine nad Tržičem, kjer strmina preide v naseljeno dolino po triasnem dolomitu in prodnih nanosih skozi razloženo naselje Jelendol. Vznožja so gozdnata, potoki v svojem izteku nasipajo vršaje. Največji kraj je Tržič, znan po čevljarski tradiciji, Jelendolu in Dolžanovi soteski z bogato geološko dediščino. Alpski vodotok tega prostora je Tržiška Bistrica.

V gorenjski regiji na prehodu v osrednjeslovensko regijo je Krvavec, najpopularnejši zimsko-rekreacijski center osrednje Slovenije, ki ob sončnih poletnih dneh že zbere več obiskovalcev, kot je dnevnih zimskih smučarjev. Turizem zato že povzroča preobremenitve, zaradi česar avtorji želijo usmeriti turiste na sprehajalne poti in jim omejiti množično nabiranje zelišč.

Agrarne skupnosti, ki predstavljajo Gorenjsko, po površini pogosto prese-gajo 1000 ha, a več kot polovico zemljišč obsegajo neplodne strmine in

prepadne stene. Plodni del zemljišč je na gozdni meji in obsega planinske pašnike na strmih, južnih pobočjih in kraških planotah z vrtačami. Tipično planinsko rastje tega prostora je ruševje, najdemo pa tudi drugo planinsko grmičevje, posamična drevesa smreke, jelše in macesna ter vrbe. Nižje raste mešani gozd. Padavin je včasih preveč, kar povzroča proženje plazov, ali premalo, zaradi česar je oskrba z vodo na kraškem terenu težavna. Alpske reke imajo velik padec in nihajoč vodostaj, ki v zadnjem desetletju upada. Občasen orkanski veter (fen) povzroča vetrolome. Gospodarjenje z gozdom na strminah in v alpskih globelih je težavno. V zadnjem času zlasti v Bohinju opozarjajo na velikopovršinsko odmiranje iglavcev, zlasti smreke. Sušna poletja in zelene zime smreko namreč oslabijo, kar omogoči prenamnožitev lubadarja. Vse agrarne skupnosti aktivno gospodarijo s svojimi zemljišči, pa naj bodo to pašniki ali gozdovi. Vzdržujejo spremljevalno infrastrukturo in živo planšarstvo. Pasejo se konji, govedo, ovce, posamično pa tudi koze, kar terja vzdrževanje napajališč, koč, poti in ograj. Ograje pozimi umikajo s smučišč. Živahen obisk omogoča dopolnilni dohodek in ohranjanje dediščine. Del zemljišč je zaščiten z ukrepi Natura 2000. Problemi so kombinirani in v različnih agrarnih skupnostih različno izraženi: starost članov, pomanjkanje sredstev za investicije, nedokončana denacionalizacija in slabi pogoji delovanja.

Za Zgornjesavsko dolino je prva predstavljena **agrarna skupnost Rateče - Planica**, ki upravlja s 1.573 ha zemljišč na območju dveh držav z različnima pravnima ureditvama (Slovenija, Italija) in sega do avstrijske meje. Rateška ravnina na dolinskem razvodju med Savo Dolinko in v Ziljico sega proti Podkorenu in Poncam v Julijskih Alpah, proti severu pa se zaključi na stičišču treh držav in narodov na tromeji v Karavankah. Pogoste reorganizacije niso spremenile dejstva, da so pašniki okoli vasi dopolnjeni s sezonsko uporabljanimi oddaljenimi pašniki ter z višinskimi pašniki, kjer se pasejo le še ovce, včasih pa se je pasla tudi jalova živina. Zahtevno in naporno vzdrževanje in urejanje pašnikov je povezano z nego gozdov, ki jih danes ogrožajo podlubniki. Skupnost je poleg tega obnovila nekdanjo sirarno v Tamarju, gozdne vlake in odvodnjavanje hudournikov, še vedno pa ureja dedovanje, vpis v zemljiško knjigo in posledice denacionalizacije, ki je zemljišča vrnila posameznikom in ne agrarni skupnosti kot celoti ter vsled tega tudi notranja nesoglasja rastočega števila članov. **Agrarna skupnost Kranjska Gora** v istoimenski občini je umeščena v UE Jesenice in po obsegu ena večjih, s 1750 ha zemljišč na Vršiču in v Karavankah. Med obsežnimi neplodnimi zemljišči je tudi cca 200 ha Prisojnikove stene, sicer pa prevladujejo planine in pašniki, nekaj je tudi gozda. Na planini Vršič se pase okoli 50 govedi in 200 ovac. Del pašnika je pozimi na voljo smučišču in pripravi 15 km smučarskih prog. **Agrarna skupnost Dovje - Mojstrana** obsega več vasi zgornjesavske doline in se razprostira od zemljišča na 640 m nadmorske višine do vrha Triglava na 2843 m. Sega do državne meje z Avstrijo na Karavankah. Dovje ima bogato in dokumentirano zgodovino ter precizno spremlja razvoj pravne ureditve in sprememb, ker vplivajo na njeno delovanje in učinek. Kot tudi druge izpostavlja svoj namen – skupno trajno upravljanje s premoženjem, ki je skupno. Poudarja, da je prav to povezano z »uresničevanjem

interesov prebivalcev podeželja, ohranjanjem poseljenosti in običajev ter razvojem podeželja» ter uspeh agrarne skupnosti pogojuje s »kvalitetnim in pravočasnim delom gospodarskega odbora, ki je po Pravilih zadolžen za organizacijske, upravne, administrativne, strokovne zadeve, ... zaradi česar je pomembna njegova sestava«. AS Dovje - Mojstrana vanj vključuje gospodarje planin in najuspešnejše gospodarje kmetij. **Agrarna skupnost Planina nad Golico** ima skupno 90 ha skupnih površin, travnikov, pašnikov in gozda. Pašniki in gozdovi na Golici so zelo strmi, suhi, kamniti in težko dostopni. Od 25 članov jih je zaradi starosti malo delovno aktivnih, vseeno pa od Sklada kmetijskih zemljišč najemajo del zemljišč ter poleg paše dajejo največji poudarek vzdrževanju dveh koč – ene za pastirja in druge za oddih članov AS. **Agrarna skupnost Javorniški Rovt - Slovenski Javornik** gospodari s približno 70 ha zemljišči na nadmorski višini približno 1300 m. Namen 32 članov je trajno gospodarjenje s srenjskimi zemljišči. Vzdržujejo pastirsko kočjo in hlev, za napajanje živine je urejeno močilo. Kmetijstvo v Javornškem Rovtu je sonaravno in ohranja naravno znamenitost poljan narcis, ki cvetijo v aprilu in maju. **Agrarna skupnost Potoki** ima v lasti razgledno lokacijo, ki pa je zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in kadra ni mogoče tržiti. 14 članov vzdržuje pašne površine in gozd na ilovnatem terenu, kjer možnost zemeljskega plazu stalno nadzira Geološki zavod Ljubljana. Na zemljišču je lasten izvir vode, del Potoške planine pa je vključen v program Natura 2000. Bled je eden starejših in najbolj znanih turističnih krajev v Sloveniji, v zadnjem stoletju ga bolj kot planšarstvo določa turizem ob ledeniškem jezeru, okoli katerega so vasi z agrarnimi skupnostmi. Po zemljiški odvezi so kmetje najprivlačnejša kmetijska zemljišča ob vzhodni obali jezera pričeli prodajati premožnim meščanom za gradnjo počitniških vil, zato so se vasi Grad, Zagorice in Želeče postopno združile, čeprav jih ločujejo samostojne vzpetine. V okolici Bleda je ob vznožju planote Pokljuka v občini Gorje več agrarnih skupnosti, ki so bile nekoč povezane v agrarno skupnost Kranjska dolina (na Pokljuki), med katerimi pa je imela le **agrarna skupnost Poljšica** tam tudi svoj trop, hlev in kočjo s pastirjem, ostale pa so imele taisto skupaj. Danes le-ta poseduje 75 ha zemljišč, nekaj gozdnih, nekaj grmovnatih in 25 ha pašnih površin. Slednje so razdeljene v 9 čredink in ograjene ter opremljene z električnim pastirjem in koriti za napajanje. 113 deležev je razporejenih med 42 članov, ki razmišljajo o viziji bodisi v povezavi s turizmom bodisi s krepitvijo kmetijstva, kjer bi bila potrebna krepitev gospodarske moči agrarnih skupnosti ali pa posameznih kmetij. **Agrarna skupnost Rečica pri Bledu** poseduje veliko površino med jezerom, Pokljuko in pobočji gora Debela Peč in Lipanca, kjer pa je aktivnih le še malo upravičencev, ki predlagajo združevanje sosednjih agrarnih skupnosti. Skalnat, strm in prepaden teren je le na Rečiški planini položen in obdan z gozdom, medtem ko planoto Brdo poraščajo macesni in grmičevje. Problem predstavljajo oskrba z vodo, omejitve zaradi lege v nacionalnem parku ter prepoved paše v cerkvenih gozdovih. Agrarna skupnost skuša ohranjati objekte in pašne površine, da se ne bi zarasle. Imena agrarnih skupnosti v Bohinju so razvidna že iz poimenovanja: **Agrarna skupnost Ravne v Bohinju** ima 15 članov, ki imajo v solast-

nini in skupni lastnini cca 150 ha pašnikov in gozdov, ki se razprostirajo od nižine na nadmorski višini 510 m do planinskih pašnikov na 1500 m nadmorske višine. V planini se pase govedo, v dolini pa tudi konji in ovce. Gozdove v nižini so v zadnjih letih napadli podlubniki, ostali so le še listavci. Del gozdnih zemljišč, drč, grabnov in danes zaraslih pašnikov ter tudi nekdanjega smučišča je povezan z zemljišči AS Bohinjska Bistrica, ker sta nekoč agrarni skupnosti na približno 100 ha pasli skupaj. **Agrarna skupnost Bohinjska Bistrica** ima 100 članov in 3 pravne osebe ter je dokumentirana s kar 1652 dokumenti. Nepremičnine v treh katastrskih občinah so pred zaplembo obsegale 1093 ha, od česar pa je bilo kar 750 ha nerodovitnih zemljišč. Površine so izmerjene do m² natančno, po denacionalizaciji pa še vedno ni vrnjenih 20 ha površin. **Agrarna skupnost Savica** ima 95 članov, od katerih je aktiven le manjši del. Urejajo pašnike, vzdržujejo gozd in krajino, pa tudi objekte. Po svojih močeh torej preprečujejo zaraščanje, skrbijo za krajino in kulturno, tudi stavbno arhitekturno dediščino. **Agrarna skupnost Srednja vas v Bohinju** ima 62 članov in skupno približno 720 ha površin. Precej je nerodovitnega sveta, toda tudi okroglo 70 ha pašnikov, nekaj gozdov in dve prenovljeni sirarni. Planine na nadmorski višini med 1100 m in 1400 m niso strme in ne skalnate ter imajo vodo tudi v poletnem času. Pašniki so očiščeni in jim je vrnjen prvotni namen, kar omogoča zadovoljivo organiziranje skupne paše s pastirjem, ki je zaposlen in odgovoren za približno sto glav goveje živine in deset konj. **Agrarna skupnost Savica** gospodari na strmih skalnatih pobočjih, kjer sta mogoča le pašništvo in deloma gozdarstvo, a je kakršnokoli gospodarjenje zelo težavno. Poudarek je že iz preteklosti na paši, vzdrževanju kulturne krajine in stavbne dediščine. Danes različne interesne skupine organizirano in v duhu družbene koristnosti turno smučajo in planinarijo skupaj s štirinožnimi prijatelji, a brez obzira do živali, ki so na paši. AS redno sodeluje s Kmetijsko gozdarsko zbornico oziroma kmetijskimi svetovalci, Triglavskim narodnim parkom, z Občino Bohinj, lovci in Zavodom za gozdove. **Agrarna skupnost Stara Fužina - Studor** gospodari s približno 170 ha pašnikov, tudi z gozdom, ne pa z nedostopnimi skalnatimi zemljišči. 145 članov nadaljuje tradicijo pašništva in planšarstva, kar poleg paše živine vključuje tudi pridelavo sira. Leta 2020 je bilo na pašnikih več kot 130 govedi in 5 konj, na visokih planinah pa prek 100 glav govedi in podobno število ovc ter nekaj nad 10 koz. **Agrarna skupnost Ribenska in Grofova planina** v osrčju Jelovice obsega 26 ha in jo določajo obširni gozdovi v dveh kotlinah, nižjih od okoliških gozdov. Kupili so jo kmetje dveh vasi leta 1934, po nacionalizaciji pa je z njo gospodarila zadruga, ki so jo večkrat reorganizirali. Precej je kamenja, zato primanjkuje vode, zlasti v sušnih obdobjih. Okoliški gozdovi zmanjšujejo vpliv vetra. Število članov, ki na planini pasejo, upada, število pašnih živali pa ne. Članov je 72, od tega 69 fizičnih oseb ter tri pravne osebe: občini Bled in Radovljica ter Župnijski urad Ribno. Aktivna je tretjina članov, ki imajo različne deleže. Deleži se prodajajo, ker je bilo vračanje po denacionalizaciji napačno in krivično, ker je dedovanje počasno in vrednost deležev za solastnike s predkupno pravico previsoka. Deleže tako kupujejo nelokalni in tudi zelo oddaljeni ljudje, zaradi česar bi bilo potreb-

no trgovanje morda omejiti v okviru upravne enote. **Agrarna skupnost Ribno** leži na nadmorski višini 490 m, ima 49 članov in 68 ha zemljišč. Približno dve tretjini je slabših gozdnih zemljišč, ki so razdrobljena po vasi in na robu vasi. Pašnik obsega 17 ha in se nahaja ob reki Savi, zato ga je težko vzdrževati, vseeno pa so skozi 70 let to ročno uspevali. Doslej zelo enotni člani so naloge izpolnjevali po planih, včasih z zakasnitvijo, a uspešno. Želijo priznanje, da so pomemben člen podežolja in skupnosti, v kateri deluje za dobrobit vseh ljudi, ki tam živijo in uživajo v urejeni naravi. **Agrarna skupnost Mošenjska planina** je na najvišjih točkah jelovške planote in poseduje le dobrih 6 ha lastnih pašnikov, čeprav so stare pašne pravice bistveno večje - v kar nekaj 100 ha gozda. V drugi svetovni vojni je bila požgana in z velikim trdom zgrajena planinska koča, po njej pa je bila planina nacionalizirana in zaprta. Pašne pravice so se izgubile, planina pa se je zarasla v gozd. Člani skušajo oživiti in pridobiti nazaj pašne pravice, postaviti manjšo kočo in omogočiti pašo.

Jugozahodno pobočje Karavank je predstavljeno s **sedmimi agrarnimi skupnostmi**:

Pungrat na prostrani planini južnih pobočij Košute, s katere plazovi spomladi prinašajo obilje kamenja. V poprečju se na 80 ha pase od 120 do 130 glav goveje živine, poleg tega je približno 70 ha neplodnih površin. Dostopna je po gozdni cesti, ki pa jo je potrebno po zimah z veliko snega zaradi plazov vzdrževati. 35 lastnikov z različnimi deleži večinoma ne kmetuje več, zato na planini pasejo tudi drugi.

Lom - Za Njivco ima skupne pašnike na severnem pobočju Kriške Gore v okviru UE Tržič. Od 105 ha zemljišč jih je večina neplodnih (53 ha), le 5 ha pa kmetijskih. Gozda je 46 ha, pri čemer se pobočna melišča zaraščajo s plazečim borom in macesnom. Kmetuje 11 članov, pase pa samo še 6 članov agrarne skupnosti. Zato se gospodarjenje, ki omogoča vsem participacijo na doseženem dohodku, sooča z izzivom članov brez živine in pritiskom na spremembo pašnih površin.

Bičevje obsega zgornji del vasi Lom pod Storžičem v občini Tržič, Grahovše ob zgornji Lomščici in njenih pritokih na nadmorski višini med 800 in 1520 m, zaselka Hrib in Slaparska vas ter samotne kmetije na prisojnem pobočju pod Konjščico. Planinske staje na Javorniku, kjer je tudi planinska koča, so skupaj s 41 ha zemljišč na strmem, skalnatem pobočju stalno predmet vpliva ujm, ki za seboj puščajo naplavine. Devet ha je pašnikov, ostalo pa je gozd, zlasti iglavcev, ki se ga redno seka, čisti in obnavlja, les pa prodaja. Potrebna sta redno vzdrževanje in obnova za pašo povprečno 42 glav živine. Sredstva od prodaje se večinoma nameni za vzdrževanje pašnikov.

Bistrica pri Tržiču v UE Tržič in katastrski občini Bistrica ima gozdne parcele v glavnem v strminah. Zemljišča so dejansko v glavnem gozd, na dobrih 6 ha pašnika Bistriške planine pa se letno pase do 20 govedi, pretežno telic in telet ter do dve kravi mlekarici za tradicionalno ponudbo na planšariji v pašni sezoni. Bistriška planina je namreč priljubljena turistična in rekreacijska točka, zaradi česar ima tudi širši družbeni pomen.

Agrarna skupnost ohranja avtohtono krajino, čeprav se s kmetijstvom ukvarjata le še dva člana.

Leše ima sedež v vasi Leše v občini in upravni enoti Tržič. Zemljišča so pretežno na strmem južnem pobočju Dobrče in obsegajo 50 ha gozda in pašnika. 35 članov deluje po statutu in z upravnimi organi, kot so občni zbor, izvršilni odbor, odbor za planino in nadzorni odbor, predsednik izvršilnega odbora je tudi predsednik AS Leše in jo zastopa navzven. Gospodarski odbor za planino skrbi za objekte na Lešanski planini na Dobrči in tam organizira poletno pašo.

Tegošče v občini Tržič je tudi ena od številnih planin v Karavankah. S svojimi 1450 m meji na planino Pungrat in je približno uro hoda oddaljena od planine Dolga njiva. Zemljišče obsega 132 ha, od česar je približno 95 ha pašnikov in 37 ha gozdov. Na planini se vsako leto pase približno 100 glav govedi. Zaradi strmih pobočij je precejšen izziv ohranjanje infrastrukture, kot so pašna ograja, cesta in kočja po vplivu padavin in snežnih plazov. Zato je nujno vsa sredstva vračati v ohranitev in razvoj planine.

Zvirče leži ob Tržiški Bistrici, kjer je teren strm in skalnat ter z obiljem manjših izvirov. Do leta 2012 lastniki niso omejevali zaraščanja, po menjava vodstva pa so mlajši obnovili poti, posekali podrast in omogočili rejo koz. Prehod v Osrednje-slovensko regijo predstavljata agrarni skupnosti na Krvavcu, in sicer Agrarna Pašna skupnost Kriška Planina in Agrarna Pašna skupnost Jezerca. **Agrarna pašna skupnost Kriška planina** je po površini druga največja planina v Kamniško-Savinjskih Alpah, takoj za Veliko Planino. Kar 100 ha je neplodnega in nedostopnega sveta, ostalo je poraslo s posamičnimi drevesi. Pašniki Kriške planine se raztezajo na severnem pobočju Krvavca in segajo vse do vrha Zvoha (1971 m). Kmetijskih zemljišč je le 257 ha, pase pa se le na približno 150 ha. Člani so dolžni opraviti 4 ure na glavo goveje živine obveznih ur, tako imenovane tlake. Z ograjo, ki jo pozimi odstranijo, so ločeni od nekaj manjše in nižje planine Jezerca.

Agrarna skupnost Jezerca leži na južnem pobočju Krvavca na nadmorski višini 1450 m do 1690 m in obsega 161 ha. Planina je ime dobila po vrtačah, ki se občasno napolnijo z vodo. Njeni člani pasejo živino približno 20 dni dlje kot na Kriški planini. Pašna sezona se začne v začetku junija in traja prek 100 dni, do druge polovice septembra. Približno 150 glav goveje živine pasejo pastirji, s predelavo pa se ukvarja samo ena pastirica. V zadnjih desetletjih je bilo urejenih 10 napajalnih korit s pitno vodo za živino, dober dostop in elektrika v kočah, prepadna območja pa so zaščitena z ograjo skoraj po celem zunanem robu planine.

Predstavljeni primeri še zdaleč niso vsi, ki obstajajo. Pogled prek državne meje na Koroško in prakse bomo še iskali, ker so del naše poti iz preteklosti v prihodnost.

ENA ZEMLJA, ENA SKUPNOST, TRIJE PRAVNI STATUSI

Jožef Brudar

Naselje Rateče - Planica (864 m) je bilo pred in med obema vojnama samostojna občina do združitve vseh treh občin zgornjesavske doline v Občino Jesenice v letu 1955. Tudi po tej združitvi je imelo naselje zaradi svoje obmejne lege in dvolastništva na območju Občine Trbiž v Italiji v novi upravni organiziranosti opredeljeno specifično vlogo (dvolastništvo). Specifično vlogo je naselje ohranilo v ožjem obmejnem teritorialnem delu tudi po osamosvojitvi Slovenije v novonastali Občini Kranjska Gora konec leta 1994.

Na stičišču treh narodov in treh držav

Naselje se nahaja v zgornjem delu Zgornjesavske doline, na dolinskem razvodju (raztečju) med rekama Savo Dolinko na Gorenjskem in po dvolastniškem območju v Italiji do Bele peči v Ziljico - pritokom Drave na Koroškem. Če pogledamo zahodno z mednarodnega mejnega prehoda Rateče/Fusine, vidimo rateško ravnino - dvolastniško območje v današnji katastrski občini Bela Peč - Fusine na območju Občine Trbiž (Italija). Proti vzhodu se razgled odpre proti Podkorenu do meje s katastrsko občino Podkoren pred znamenitimi Zelenci. Južno proti Julijskim Alpam se razkrije dolina Planice s planiškimi skakalnicami ter se konča s ponosnim Jalovcem in izviri Save Dolinke - Nadiža izpod Ponc. Pogled proti severu v Karavanke se zaključi na Tromeji (Peč 1.510 m), stičišču treh držav in narodov - Italije, Avstrije in Slovenije.

Ko govorimo o geografskem območju AS Rateče Planica (v nadaljevanju AS Rateče), lahko trdimo, da je zgodovinsko gledano upravno oblast nad naseljem Rateče izvrševala gospoda z Belopeškega gradu. V posameznih časovnih obdobjih so jo nasledili drugi oblastniki. Zadnjih sto let je nekdanje lastniško in upravno enovito območje razdeljeno med dve državi - Republiko Italijo in Republiko Slovenijo (pred tem pa Kraljevino SHS oziroma Jugoslavijo).

Rapalska pogodba je z mejo presekala zemljišča na dve državi

Največja sprememba in delitev enovitega skupnega premoženja AS Rateče se je zgodila po koncu prve svetovne vojne leta 1918 oziroma po podpisu Rapalske pogodbe 3. 11. 1920, sklenjene med Kraljevino Italijo in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Takrat je nastalo tako imenovano dvolastniško območje zemljišč v zasebni lasti prebivalcev Rateč na italijanski strani in tudi skupnih zemljišč AS Rateče v na novo oblikovani katastrski občini Fusine in Valromana (Bela peč), kjer so vpisani upravičeni člani agrarne skupnosti z vl. št. posesti in hišno številko v Ratečah. Skupaj je članov upravičencev 97.

Nova fizična razmejitev meje med državama je dobredno presekala posamezna obdelovalna zemljišča, pašnike in gozdove na dve državi. Pet rateških kmetijskih gospodarstev in s tem tudi članov nekdanje AS

Rateče, je bilo v celoti priključenih italijanski strani. Od nekdanj enotnega skupnega premoženja 2.350 ha v lasti upravičencev AS Rateče (bivše Občine Rateče), je pod italijansko upravo okoli 750 ha (brez zasebnega in državnega premoženja). Upravljanje s tem delom skupnega premoženja članov agrarne skupnosti na dvolastniškem premoženju v Italiji sicer ni problematično in z njim nemoteno upravljamo od leta 1920 do danes, ko je od podpisa te, sicer za nas krivične meje, minilo že sto let (3. 11. 2020). Seveda prihaja tudi do posameznih težav in problemov, ki pa so v Italiji rešljivi predvsem zaradi spoštovanja predpisov in dokumentov tudi še iz obdobja monarhije.

Nacionalizacija in (nekoliko posebna) denacionalizacija

Po drugi svetovni vojni je nova jugoslovanska oblast enotno premoženje AS v k. o. Rateče nacionalizirala z odločbo 13. 5. 1949. Navajamo: »Ugotovi se, da je na podlagi 1. člena Zakona o agrarnih skupnostih prišlo v splošno ljudsko premoženje vse nepremično premoženje z vsem k njim pripadajočimi pritliklinami, premičinami in pravicami in premično premoženje, ki je pripadalo Agrarni skupnosti - upravičenci vasi Rateče in ki se sestoji iz: I. nepremičnin, II. servitutnih pravic.«

Leta 1991 je bil sprejet ZDen (Ur. list RS št. 27/91). Takratni upravni organ Občine Jesenice je zato pozval AS Rateče, da vloži zahtevek za denacionalizacijo skupnega premoženja, nacionaliziranega z odločbo leta 1949.

Ker je AS Rateče razpolagala z večino dokumentov še iz časa pred nacionalizacijo zaradi nepretrganega delovanja na dvolastniškem območju, je vložila zahtevek za denacionalizacijo. To se je zgodilo v drugi polovici leta 1992. Na zahtevo upravnega organa je vlogo nato dopolnjevala z zahtevanimi dokumenti.

Prvo delno denacionalizacijsko odločbo je upravni organ Občine Jesenice izdal 15. 1. 1994 v skladu z določili ZDen (Ur. list RS št. 27 /91) in se je glasila na 103 upravičence. S to odločbo je bilo vrnjenega okoli 90 % lastniško nekdanj enovitega premoženja AS Rateče, nacionaliziranega leta 1949, ki se je takrat glasilo na 103 upravičence. V kasnejših letih je bilo z delnimi odločbami, izdanimi v skladu z določbami ZPVAS, vrnjeno še vse preostalo (okoli 10 %) premoženje AS Rateče.

Zemljišča agrarne skupnosti in gospodarjenje z njimi

Posesti/kmetije v AS Rateče niso nikoli imele zasebnih pašnikov. V Karavankah so imeli kmetje senožeti, ki so jih kosili za krmo živine, ki so jo morali zaradi dolgih zim krmiti najmanj 6 mesecev letno. Vsak posestnik lahko pase svojo živino na skupnih pašnikih v obsegu pravic, določenih z deležnimi pravicami na skupnem premoženju AS.

Skupne pašnike AS Rateče bi lahko razporedili na tri vrste: pašnike okoli vasi, s katerih se molzna živina dnevno vrača v domače hleve, saj so v neposredni bližini vasi, na pašnike, ki so oddaljeni, na katerih se sezonsko pase jalova živina, so ograjeni, nekateri tudi s stalnim pastirjem na planini, in na višinske pašnike v Julijskih Alpah, kjer se danes pasejo samo še ovce, na nekaterih od teh pa se je nekdanj pasla tudi jalova živina – teh je 205 ha v Sloveniji in 150 ha v Italiji.

V gozdove so poleg gozdov v nižinskih območjih (smreka, bukev, macesen) prišteti tudi višinsko nedostopni predeli, kjer rastejo le planinski bor, rušje, posamezne vrste viharikov itd.), niso pa opredeljeni kot neplodno zemljišče. Območja so se zarasla po naravni poti, delno tudi zaradi opuščanja višinske paše (ovčereja, kozjereja) oziroma premajhne obremenitve tal. Teh zemljišč je 896 ha v Sloveniji in 300 ha v Italiji. Pozidana skupna stavbna zemljišča agrarne skupnosti v Sloveniji obsegajo 94 ha.

Nerodovitna skupna zemljišča agrarne skupnosti predstavlja predvsem gorska krona doline Planica od vznožja v strmino in višino Julijskih Alp od Ciprnika, Slemenca, Mojstrovke, Jalovca, Vevnice, ter gorski venec doline mangartskih jezer od Ponc do Mangarta. Obsega 378 ha v Sloveniji in 300 ha v Italiji. Skupaj zemljišča obsegajo okoli 2350 ha.

Zadnja leta se ukvarjamo predvsem z urejanjem in čiščenjem pašnikov, posekom lesa zaradi napadov podlubnika, obnovo bivše ovčje sirarne v Tamarju (sedaj Planinski dom Tamar), gradnjo gozdnih vlak in povezovalnih poti, odvodnjavanjem in urejanjem hudournikov, oddajanjem premoženja v najem ipd.

Članstvo

V Sloveniji ima po članskem imeniku iz leta 1995 agrarna skupnost 103 člane. Trenutno je po stanju zemljiške knjige v Sloveniji okoli 180 članov. Stanje v zemljiški knjigi še ni dokončno, saj po vsakem pokojnem članu, ki mu pripadajo tudi deležne pravice po ZDen, sodišče te deležne pravice razdeli na vse upravičence (Birč, Grilc, Mahalon, itd.). Tako bo v nekaj letih število članov preseglo 200.

V Italiji, na dvolastniškem območju, ima AS Rateče ima vedno enako število članov (97).

Upravljanje

AS Rateče ima obvezno redni letni občni zbor v mesecu februarju ali marcu. Vsi člani so vabljeni osebno z vabilom in z vsemi pisnimi in obrazloženimi prilogami dnevnega reda po pošti ali e-pošti. Občnega zbora se udeleži okoli polovica deležnih upravičencev. Delitev premoženja oziroma deležev na več upravičencev po posamezni posesti je pripeljala do tega, da je veliko družin v sporu, kar se odraža tudi pri udeležbi na občnih zbora. Pred pričetkom dedovanja premoženja po ZDen, to je pred letom 2006, se je občnega zbora agrarne skupnosti udeleževalo tudi do 75 % članov, zato za sprejem kakršnegakoli sklepa sploh ni bilo težav. Po tem letu so se stvari bistveno spremenile. Pristojno sodišče je deležne pravice posameznih posesti razdeljevalo na več dedičev (primer: kmetija Grilc nad 20 dedičev), zato je odtlej udeležba skromnejša. To se je kljub velikim prizadevanjem gospodarskega in nadzornega odbora izkazalo tudi pri predlogu uskladitve Statuta AS z ZAS v letih 2017 in 2018. Na obeh zbora je bila ob prisotnosti notarja sicer dosežena minimalna potrebna večina, pri glasovanju pa je v prvem primeru zmanjkal en glas deležnega upravičenca, v drugem pa sta zmanjkala dva glasova.

Sicer ima AS Rateče v skladu s trenutno veljavnim statutom tudi

sedemčlanski gospodarski odbor s predsednikom, podpredsednikom, tajnikom, blagajnikom in člani ter nadzorni odbor in razsodišče. Statut določa upravljanje vsega premoženja, ki je last upravičencev in je predmet uprave premoženja AS Rateče, po parcelnih številkah, navedenih v denacionalizacijskih delnih odločbah po ZDen in ZPVAS, ter da je Register deležnih pravic iz leta 1920, dopolnjen z dne 28.9.1992, lastnoročno podpisal vsak deležni upravičenec (103).

Dve državi in trije lastniški režimi

AS Rateče je brez dvoma zelo specifična agrarna skupnost. Njena prva posebnost je v tem, da upravlja z obsežnimi zemljišči na območju dveh držav in torej na območju dveh različnih pravnih ureditev. Verjetno je edina na območju nekdanje Jugoslavije, ki je zaradi premoženja, ki ga je po nacionalizaciji leta 1949 obdržala v upravljanju na dvolastniškem območju v Republiki Italiji (približno 750 ha), skladno s statutom iz leta 1939 aktivno delovala tudi v obdobju od nacionalizacije premoženja leta 1949 do njene ponovne vzpostavitve skladno z ZPVAS leta 1995.

Njena druga specifika je v tem, da je bil njenim nekdanjim članom v postopku vračanja premoženja v Sloveniji pretežni del premoženja (90 %) vrnjen že v času veljavnosti ZDEN (torej pred uveljavitvijo ZPVAS), manjši del (10 %) pa v času veljavnosti ZPVAS. Skupaj je bilo AS Rateče v Sloveniji vrnjenih približno 1.600 ha zemljišč. ZDen in ZPVAS imata različne zakonodajne rešitve glede dedovanja nekdanj lastniško enotnega premoženja. ZDen daje prednost zakonitemu dedovanju, zaradi česar se članstvo razprši, po ZPVAS pa se premoženje deduje kot pozneje najdeno premoženje v naravi dedič, ki je član agrarne skupnosti, drugi dediči pa lahko zahtevajo le nujni delež v denarju (8. člen ZPVAS). Razlika v zakonodajni ureditvi glede dedovanja tovrstnega premoženja, ki ji zvesto sledi tudi sodna praksa, je pri AS Rateče pripeljala do situacije, je krog dedičev, ki so dedovali premoženje po določbah ZDen, povsem drugačen kot krog dedičev, ki tovrstno premoženje dedujejo skladno z ZPVAS. To pa je, upoštevaje še premoženje, s katerim upravljamo v Republiki Italiji, pripeljalo do dejanske situacije, da je nekdanj lastniško enotno premoženje AS Rateče sedaj »razbito« na tri različne lastniške režime, in sicer:

- premoženje v Republiki Italiji, ki je načeloma še vedno vezano na nekdanje hišne številke v Ratečah in okolici z nekdanjimi upravičenci ter je podvrženo zakonodaji Republike Italije;
- premoženje v Republiki Sloveniji, vrnjeno po ZDen, po katerem je zaradi prednosti zakonitega dedovanja namesto nekdanjih 103 upravičencev dedovalo več kot 180 dedičev iz cele Slovenije in celo iz različnih koncev sveta in
- premoženje v Republiki Sloveniji, vrnjeno po ZPVAS, kjer se zaradi posebne ureditve deduje po drugačnih pravilih (praviloma en sam dedič).

Zaradi opisanih posebnosti, zlasti pa zaradi neustrezne zakonodaje na področju dedovanja tega premoženja, je pri AS Rateče prišlo do porov med člani. Ti spori onemogočajo učinkovito upravljanje s tem premoženjem. Taka lastniška ureditev agrarne skupnosti nedvomno ni skladna z namen-

om, zaradi katerega so agrarne skupnosti ustanovljene. Onemogočeno je učinkovito gospodarjenje s premoženjem, s katerim je zaradi številčne solastniške skupnosti v današnjih razmerah že samo po sebi zelo zahtevno upravljati.

AS Rateče se je zaradi poskusa preprečitve tovrstnega »razbijanja« premoženja v zapuščinskih postopkih poskušala kot stranka vključiti v zapuščinske postopke, a ji to zaradi sistemskih oziroma zakonskih omejitev ni uspelo. Predlagala je revizijo zapuščinskih postopkov na za to pristojnih sodiščih, a je tudi pri tem naletela na gluha ušesa. Zaradi nastale situacije, ki je izključno posledica neustreznih zakonodajnih rešitev, se je že večkrat obrnila na Republiko Slovenijo (sodišča, ministrstva ipd.), da bi ji pomagala pri razrešitvi nastalega položaja, za katerega člani nedvomno niso in tudi ne morejo biti odgovorni. Žal pa je doslej vedno naletela na nerazumevanje in gluha ušesa države. V nasprotju z državo je naredila vse, kar je bilo v njeni moči, da je, kljub zapletenemu lastniškemu stanju, Republika Slovenija lahko prišla do urejenega in enotnega lastništva v okviru projekta Nordijski center Planica, ki se prav tako nahaja na nekdanj podržavljenih zemljiščih v upravljanju AS Rateče.

Prihodnost: nujna sistemska pomoč države

Menimo, da bo brez načrtne in sistemske pomoči države, ki je po oceni vodstva AS Rateče najbolj odgovorna za predhodno opisani nastali pravni položaj, zelo težko presekati opisani gordijski voz. Če bo do sistemske pravne pomoči prišlo, bo AS Rateče imela prihodnost in bo lahko učinkovito upravljala s premoženjem v (so)lasti njenih članov, ki ni majhno in ni zanemarljivo. Gre za premoženje, ki si nedvomno zasluži učinkovitega gospodarja in ne stalnih medsebojnih sporov ter razvojne blokade, ki teži same člane KS Rateče - Planica, Občino Kranjska Gora in tudi celotno regijo, v kateri se zemljišča v upravljanju AS Rateče nahajajo.

POSEST IN UPRAVLJANJE: UŽITNE IN GOSPODARSKE PRAVICE

Mihael Kersnik

Zgodovinski oris

Po znanih listinah, ki jih je preučil prof. dr. Pavle Blaznik (Blaznik, 1958, 1963), je ozemlje Dovjega, Mojstrane, Zgornje Radovne in Belce že od 11. stoletja kot enotna dovška županija spadalo v loško gospostvo, ustanovljeno leta 973, vse do sekularizacije v 19. st. (leta 1803). Že leta 1033 je podelil cesar Konrad II. del dovške posesti freisenškemu škofu, drugi del dovške posesti pa je daroval grof Adalberon freisenški cerkvi med letoma 1029 in 1045. Loško gospostvo je poleg Škofje Loke s Poljansko in Selško dolino obsegalo še Klevevško posest na Dolenjskem, to je območje: Čretež, Klevevž, Otok, Gracarjev turn, Prežek (Florjančič, 1998).

Listina iz leta 1160 omenja Dovje s slovenskim prebivalstvom (de Sclauis) in le 4 hube (posestva - kmetije). Kolonizacija se je nadaljevala, Dovje je leta 1286 postala samostojna županija. Iz listin (urbarjev) je razvidno, da je bila največja kolonizacija tega območja v letih 1291 in 1318. Leta 1291 je bilo na Dovjem 28 hub in šele v letu 1317 je prišlo do ustanovitve prvih petih hub v Mojstrani. Ker se je prebivalstvo še povečevalo, je bil na Dovjem leta 1362 ustanovljen vikariat (Höfler, 1986), vključen v pražupnijo Rodine. Leta 1755 je bilo na Dovjem poleg cerkvene hube še 27 hub in poleg petih mojstranskih hub še ena huba na Belci in ena huba pri Sedučniku nad Dovjem, poleg hub pa še 72 pol hub, 8 kajž, 52 gostačev in 2 mlina. Dodatno so bili v Mojstrani naseljeni (okrog leta 1291) štirje prazniki (SSKJ, 2014, s. 42) kot rudarji (fužinarji) brez hub. Takrat je bilo na tem območju 121 domačij in 926 prebivalcev.

Hube so bile odmerjene zemljiške enote, ki so služile zemljiškemu gospodu kot osnova za ureditev razmerja med njim in podrejenimi kmeti (tlaka - delo, plačila). V hubni sistem so se vključevale stare naselbine in razdeljena zemlja, ki jih je dal zemljiški gospod na novo kultivirati. Z uvažanjem hubnega sistema se je zemljiški gospod lotil načrtne kolonizacije. V individualno posest kmetij so prešle njive in z njivami pomešani travniki. Pašniki in gozdni svet večinoma niso bili razdeljeni med podložnike. Zemljiški gospod je obdržal dominikalno last, gozdove in pašnike pa puščal v skupni užitek podložnikom v naseljih. Podložniki so se v skupnih gozdovih oskrbovali s kurjavo, pridobivali so stavbni les za domače potrebe, nabirali so steljo in pasli živino. Na tleh loškega gospostva je bila ustaljena navada, da je podložnik ostal na kmetiji dosmrtno. Ker je šlo v bistvu za zakupno pravo, podložnik ni mogel kmetije zapustiti po svoji volji, pač pa je gospod odločil, kdo jo bo po smrti podložnika prevzel. Navadno je očetu sledil najmlajši sin ali vdova proti plačilu mrtvaščine - za kar je šel iz hleva vol ali ovca (cit. po Blaznik, 1973).

Po opisu v urbarjih se je okrog leta 1501 (Blaznik, 1955) oblikovalo enotno ozemlje dovške posesti v obsegu: od potoka Belca (na zahodu), po vrhovih Karavank do potoka Dobršnika (na vzhodu pri Hrušici), preko

Save Dolinke na Bel plaz (na severni strani Mežakle), na Utrov plaz in od tam na Jerebikovec (najvišji vrh na Mežakli), nato na Čimžo peč, Polevc (na Mežakli), v dolino Zgornje Radovne in naprej na Srednjo goro, Rjavino, Kredarico, Triglav, nato pa na Luknjo, Križ, Roglico, Kukovo špico, Vrtaški vrh in nato navzdol preko Save Dolinke in po potoku Belca (na zahodu). Na vzhodni in južni strani (od potoka Dobršnika, Mežakle, Zgornje Radovne) je ozemlje mejilo na blejsko (brixenško) gospostvo, na zahodni strani (preko potoka Belce) na belopeško (brixenško) gospostvo, na Karavankah pa na koroško gospostvo.

Dovje je bilo dolgo časa (od 1033 do 1803) loško - freisinška zemljiška enklava. To je vplivalo na močno povezanost prebivalstva med seboj. Prebivalstvo na tem območju se je preživljalo s kmetijstvom, prevoznijstvom, gozdarstvom, fužinarstvom, oglarjenjem, dninarstvom, raznimi rokodelskimi deli (tesarstvom, žagarstvom, zidarstvom, kovaštvom, tkalstvom, krojaštvom, čevljarstvom, usnjarstvom), mlinarstvom, čebelarstvom, kasneje z gostinstvom, gorskim vodnijstvom, s planinskim in lovskim turizmom. Skozi vas Dovje je potekala najkrajša tovarna pot z Dolenjske in Primorske proti Freisingu (Blaznik, 1968).

Razvoj fužinarstva na Jesenicah in v Bohinju je povezal fužino v Mojstrani z obratom Plavž na Jesenicah. Že leta 1630 so fužino (peči na volka) v Mojstrani kupili Locatelliji, leta 1752 je prešla v last Žige Zoisa, kasneje rodbine Ruard, vse do 1871, ko je bila vključena v Kranjsko industrijsko družbo na Jesenicah. Fužina je obratovala do likvidacije v letu 1888. Velik napredek je prispevala leta 1870 speljana proga Jesenice-Trbiž. Nato je bila v letu 1893 v Mojstrani na prostoru fužin zgrajena cementarna, ki je obratovala do leta 1935 (Rjazancev).

Po sekularizaciji se je sredi 19. st. na Dovjem veliko urejalo glede razdelitve gozdov, na katerih so imeli kmetje le služnostne pravice do lesa in drv, na planinah pa pašne pravice. Pravico do drvarjenja so imele tudi fužine zaradi oglarjenja. Dovžani so leta 1844 sklenili, da bodo skupne gozdove razdelili med seboj, vendar tega niso mogli izvesti. Delitev gozdov je zastala v letu 1848, nato pa je zemljiška odveza povzročila veliko izkoriščanje gozdov. Takratna oblast ga je že leta 1854 hotela preprečiti s politično sekvestracijo gozdov (Stariha, 2014). Sekvestracija gozdov v letih 1858-1871 je bila hud udarec občinski skupnosti Dovje, saj občina Dovje ni več mogla prosto razpolagati z gozdovi, kmetje pa so dobili od pristojnega urada odkazan le najnujnejši posek. Občina Dovje je po več letih s sodbo 15. 3. 1870 uspela z dokazi, da so gozdovi ves čas v posesti občine Dovje in da so podložniki v gozdovih sečnjo opravljali skupno, pri čemer jih gospostvo Loka ni omejevalo. S to sodbo so gozdovi ostali Dovžanom in leta 1875 so nadaljevali z delitvijo gozdov. Nerazdeljene gozdove in planine so kasneje vključili v Agrarno skupnost (Zima, 1992). Že takrat so se Dovžani pokazali v enotnosti pri sklicevanju na stare običaje - običajno pravo, z enotnim odločanjem občinskega odbora z vaško skupnostjo in z uporom občanov, da zaščitijo skupno lastnino.

Geografska opredelitev

Vasi Dovje, Mojstrana, Belca in Zgornja Radovna so v Zgornjesavski dolini, na območju med Karavankami in Julijskimi Alpami. Mojstrana leži na nadmorski višini 641 m, Belca 690 m, Dovje 730 m in Zgornja Radovna pa na nadmorski višini 790 m. Območje obsega spodnji del Zgornjesavske doline in sega od državne meje na Karavankah (z najvišjo goro Kepo 2143 m) v območje Julijskih Alp z dolinama Vrata in Kot do najvišjega vrha Triglava (2863 m).

Dovje je postala samostojna županija leta 1286, sedež občine je bil na Dovjem vse do leta 1921, ko je prešel v Mojstrano. Občina Dovje - Mojstrana je bila samostojna vse do konca 2. sv. vojne, ko so bile vasi vključene v občino Jesenice. Sedaj so prebivalci teh vasi povezani v krajevni skupnosti Dovje - Mojstrana, krajevna skupnost je del občine Kranjska Gora.

Prva ureditev

Najprej se je organizirala leta 1888, ki je takrat dobila začasna pravila. Nato je odlok Komisije za agrarne operacije z dne 19.12.1891 dodelil koristne in gospodarske pravice na skupnem svetu posestnikov Dovjega in Mojstrane za 119 upravičencev. Okrajni komisar za agrarne operacije v Ljubljani je že 11. 6. 1892 pripravil načrt - register deležnih pravic za 134 posestnikov z Dovjega in iz Mojstrane. Ti posestniki so navedeni z imeni in priimki in takratnimi hišnimi številkami.

Komisar za agrarne operacije v Ljubljani je na podlagi določbe 79 Zakona z dne 26. 10. 1887 izdal 17. 3. 1922 Register (popis) deležnih pravic (tikajoč se skupnih zemljišč), ki se prevzemajo v uredbo koristnih in gospodarskih pravic in sicer parcele, ki so vpisane pod vl. št. 138, 179, 233 in 257 d. o. (sedaj k. o.) Dovje in parc. št. 557/2 v d. o. Gozd.

AS Dovje-Mojstrana (zemljiška zajednica) je po 1. sv. vojni sprejela Pravila 30.9.1923. Ta pravila smo upoštevali pri novih pravilih pri ponovni vzpostavitvi naše agrarne skupnosti.

Prenehanje

Agrarnim skupnostim je bilo odvzeto premoženje in s tem pravice z Zakonom o agrarnih skupnostih (Ur. list LRS, št. 52/47). Vse premoženje AS Dovje - Mojstrana je bilo podržavljeno z dvema odločbama:

- Odločbo o prehodu agrarne skupnosti v obče ljudsko premoženje, ki jo je izdal OLO Jesenice, št. 2772 (6772971-48 z dne 3. 11. 1948. Na podlagi te odločbe je bila za nepremičnine pri vl. št. 179 k. o. Dovje vknjižena (dn. št. 933/50) lastninska pravica na SLP, KLO Dovje-Mojstrana;
- Odločbo o prehodu agrarne skupnosti v obče ljudsko premoženje, OLO Radovljica, št. 4449/1-54 z dne 16.8.1954. Na podlagi te odločbe je bila za nepremičnine pri vl. št. 138,233 in 257 k. o. Dovje vknjižena lastninska pravica na SLP, OLO Dovje -Mojstrana;

V zemljiških knjigah Okrajnega sodišča na Jesenicah so bile nepremičnine, ki so bile v skupni lasti članov agrarne skupnosti, vpisane pri posameznih vložnih številkah: v A (popisnem) listu so bile navedene številke parcel z izmero in kulturo, v B (lastninskem) listu je bila vpisana AS Dovje - Mojstrana in v C (bremenskem) listu so bili vpisani upravičenci agrarne

skupnosti z deležnimi pravicami (5 ali 8). Zato se je odločba o odvzemu premoženjskih pravic glasila le na AS Dovje - Mojstrana (brez navedbe upravičencev).

Ob odvzemu premoženja agrarni skupnosti je bilo v njej 134 upravičencev, njenih članov. Premoženje agrarne skupnosti je bilo razdeljeno. Gozdovi so prišli pod upravo GG Bled, kmetijska zemljišča (njive in travniki ter pašniki) pa v novo nastalo Zadrugo Dovje - Mojstrana. Kasneje je vprašanje premoženja bivših agrarnih skupnosti uredil Zakon o razpolaganju s tem premoženjem (ur. list SRS, št. 7/65). Na podlagi tega se je uredila pašna skupnost Dovje - Mojstrana.

Ponovna vzpostavitev

ZPVAS (Ur. list RS, št. 5/94) s spremembo (Ur. list RS, št. 38/1994) je dal pravico za ponovno vzpostavitev in delovanje. Po določbi tega zakona (čl. 2) je agrarna skupnost skupnost članov (fizičnih in pravnih oseb) na podlagi pogodbe. Člani imajo skupne pravice, dolžnosti in obveznosti, ki so določene z zakonom in pravili agrarne skupnosti. Po določbi zakona agrarna skupnost ni samostojna pravna oseba, ampak je družba civilnega prava. Gre za posebno ureditev, ki bolj sledi pravilom korporativnega prava kot pa določbam SPZ. Gre za skupnost članov, za skupno lastnino in skupne pravice, dolžnosti in obveznosti, ki se urejajo na poseben način - poleg zakona - s svojimi pravili.

V skladu z zakonom smo pripravili Sporazum o ponovni vzpostavitvi agrarne skupnosti 10. 7. 1994 (Janez Skumavc, Nada Rabič, Cecilija Branc), ki je bil potrjen na ustanovnem občnem zboru.

Na podlagi Pravilnika o bistvenih sestavinah pravil agrarne skupnosti (Ur. list RS, št. 16/1994) smo pripravili Pravila AS Dovje - Mojstrana, ki so bila sprejeta na ustanovnem občnem zboru 9. 9. 1994 na Dovjem in overjena pri OS Jesenice, N 6/96-R 345/94 31. 5. 1995. Ta pravila so pripravljena na podlagi prejšnjih pravil z dne 30. 9. 1923. Taka odločitev je bila sprejeta zaradi napotila zakona, zagotavljanja pravne kontinuitete in tradicionalne zavesti članov. Kot je določal Pravilnik v čl. 2, tč. 12, smo pri pripravi Pravil upoštevali seznam parcel, ki so bile agrarni skupnosti odvzete (s katastrsko mapo). Kot obliko lastninske pravice smo upoštevali skupno lastnino, kot je veljala pri naši agrarni skupnosti do odvzema. Pri skupni lastnini smo upoštevali kriterije za določitev deležev članov agrarne skupnosti, to je deležne pravice, ki jim pripadajo po zadnjem registru (popisu) deležnih pravic iz leta 1922, to je v obsegu 5 ali 8 deležnih pravic posameznega člana agrarne skupnosti. Kriterij za določitev deležnih pravic v letu 1892 in spremenjenih v letu 1922, je bila velikost posestva (»po posestveni kategoriji«). V letu 1892 so bile določene naslednje deležne pravice:

1 (velika kmetija), $\frac{3}{4}$ (tričetrtina kmetija), $\frac{1}{2}$ (polkmetija), (kajža). Register deležnih pravic iz leta 1922 določa velikost deležne pravice le na 8 ali 5 deležev (na velike kmetije in druga posestva - kmetije in kajže).

Po naših Pravilih imajo posamezni člani določene deležne pravice v višini 8 ali 5 deležev na skupnem premoženju. To je v skladu z zakonom (čl. 4 ZAgRS), ki določa, da so deleži na skupnem premoženju članov enaki, če ni s temeljnim aktom agrarne skupnosti določeno drugače. Seznam

članov agrarne skupnosti obsega 97 članov fizičnih oseb, župnijo Dovje kot civilnopravno osebo in glede na to, da se vsi upravičenci (134) niso priglasili, še Občino Kranjska gora.

Pravila

ZPVAS opredeljuje agrarno skupnost kot skupnost članov (fizičnih in pravnih oseb) na podlagi pogodbe, ki imajo skupne pravice, dolžnosti in obveznosti, določene z zakonom in pravili agrarne skupnosti.

Čeprav zakon določa, da agrarna skupnost ni pravna oseba, pa opredeljuje, da ima agrarna skupnost svojo davčno številko in svoj žiro račun pri poslovni banki.

Zakon opozarja na velik pomen pravil agrarne skupnosti za članstvo (čl. 4). V pisnih pravilih se upoštevajo nekdanje pravice, dolžnosti in odgovornosti, ki so jih imeli ob odvzemu premoženjskih pravic (z Odločbo o prehodu agrarne skupnosti v obče ljudsko premoženje, ki jo je izdal OLO Jesenice, št. 2772 (6772/1-48 z dne 3. 11. 1948 in z Odločbo o prehodu agrarne skupnosti v obče ljudsko premoženje, OLO Radovljica, št. 4449/1-54 z dne 16. 8. 1954).

Ker še ni bilo notariata, se je sodišče v nepravdnem postopku, kot določa zakon (čl. 5, odst. 2), prepričalo o usklajenosti sporazuma o ponovni vzpostavitvi agrarne skupnosti in članskega imenika ter pravil agrarne skupnosti. Agrarna skupnost se je nato uspešno registrirala pri UE Jesenice. AS Dovje - Mojstrana je vpisana v Register agrarnih skupnosti pri UE Jesenice, Oddelka za gospodarstvo in negospodarstvo št.: 321-12/1996 z dne 20. 3. 1996

Na podlagi zakona in zahteve agrarne skupnosti se je članom AS Dovje - Mojstrana vrnilo premoženjske pravice, ki so bile njim oziroma njihovim pravnim prednikom odvzete, v obsegu, ki jih je imel sam oziroma njegov pravni prednik ob podržavljenju. To kaže na to, da je zakonodajalec hotel obnoviti agrarne skupnosti v obliki delovanja, kot je to potekalo ves čas do podržavljenja. Gre za pravno in dejansko nasledstvo. Dodatno je zakon dal velik pomen pravilom agrarne skupnosti, ko določa, da nepremičnine (premoženjske pravice) lahko člani agrarne skupnosti izkoriščajo le v skladu s predpisi, ki tako izkoriščanje urejajo in v skladu s svojimi pravili. Gre za načelo avtonomnosti urejanja razmerij med člani, ki je lahko omejena le z zakonskimi prepovedmi. To sledi tudi iz novega ZAgRS - čl. 5.

Vrnitev premoženja

Agrarna skupnost je 3. 3. 1993 po svojem pooblaščenцу, predsedniku AS, vložila zahtevo za denacionalizacijo za vrnitev odvzetih nepremičnin. Po sprejemu zakona o agrarnih skupnostih in ponovni vzpostavitvi AS Dovje - Mojstrana ter njenem vpisu v register je skupna pooblaščenka odvetnica Maja Rakoše prvotno zahtevo z vlogo preoblikovala v skladu z novim zakonom.

Pri naši agrarni skupnosti je bila z 20 delnimi odločbami UE Jesenice vrnjena večina premoženja in to kot skupna lastnina upravičencev - članov AS. Do sedaj je bilo vrnjenih 557 parcel v izmeri 5396 ha 44 a 67 m².

Izrek prve delne odločbe pod tč. 1 se je glasil: »Naslednjim članom nek-

danje Agrarne skupnosti Dovje - Mojstrana so zavezanci, določeni v tč. 3 izreka te delne odločbe, dolžni vrniti po pravnomočnosti te delne odločbe v last in posest kot skupno lastnino nepremičnine, navedene v tč. 2 izreka te delne odločbe.« Nato so bili navedeni:

- člani (96 individualnih in župnišče) z imeni in priimki, s številko v imeniku nekdanjih članov, z datumov rojstva in smrti,
- pod tč. 2: odločbi OLO Jesenice, št. 6772/1-48 z dne 3. 11. 1948 in OLO Radovljica, št. 4449/1 z dne 16. 8. 1954, z navedbo posameznih številk parcel, kulturo, katastrskim razredom, izmero po podatkih ZK in GU, številko vložka, k. o. in imetnika pravice uporabe oziroma lastnika, ki je bil vpisan v zemljiško knjigo,
- pod tč. 3: zavezanci za vrnitev nepremičnin: Občina Kranjska Gora, Gozdno gospodarstvo Bled, Republika Slovenija, Kmetijska gozdarska zadruga Sava Lesce, Triglavski narodni park Bled in Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov,
- pod tč. 4 je bilo odločeno, katere parcele se ne vrnejo agrarni skupnosti,
- pod tč. 5 je bilo odločeno, da se za nekdanje člane, ki niso uveljavljali vračanja (36 oseb in nekdanja cementarna v Mojstrani), vknjiži lastninska pravica na skupni lastnini tudi za Občino Kranjska Gora. (Žal na našem območju ni bilo vseh pogojev za ponovno ustanovitev občine Dovje - Mojstrana, op. a.),
- pod tč. 6 je bila določena vrednost nepremičnin ob podržavljanju in v času vračanja.

Skupna lastnina

Skupna lastnina v slovenskem pravnem redu ni tujek. Poznamo skupnost dedičev (čl. 145 ZD), ki določa, da do delitve dediščine dediči upravljajo in razpolagajo z dediščino skupno; dediči se lahko sporazumejo glede uprave dediščine. Še bolj znano je skupno premoženje zakoncev. Skupna lastnina je znana tudi pri etažnih lastnikih.

Pri skupni lastnini agrarnih skupnosti prevladuje »kolektivistični duh«, večjo težo kot osebe (skupni lastniki) dobijo stvari, zemljišča (Hafner, 2017). Gre za kolektivno kmečko posest in staro obliko lastnine, ki se ohranja s spoštovanjem starih pravil (kot običajno pravo) in se utrjuje z novimi zakoni: ZPVAS in ZAgRS, kot sui generis ureditev agrarnih skupnosti. Agrarne skupnosti imajo skupen trajen namen upravljanja s skupnim premoženjem. ZPVAS omogoča, da se v Pravilih agrarne skupnosti določijo načini izvrševanja lastninske pravice (skupne lastnine). Pravna razmerja med člani ponovno vzpostavljene agrarne skupnosti se v naših pravilih urejajo enako, kot so bila urejena v nekdanji agrarni skupnosti. Hkrati je pomembno, da se zagotavlja trajno gospodarjenje s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči, skupno uresničevanje interesov prebivalcev na podeželju, ohranjanje poseljenosti, običajev podeželja in razvoj podeželja.

Vknjižba skupne lastnine v zemljiško knjigo

Pod tč. 7 prve delne odločbe je bil določen način vknjižbe v zemljiško knjigo: Okrajno sodišče na Jesenicah po pravnomočnosti te delne odločbe

po uradni dolžnosti vpiše pri nepremičninah, navedenih v tč. 2 izreka te delne odločbe, lastninsko pravico na ime Agrarne skupnosti Dovje - Mojstrana in fizične osebe, navedene v 1. tč. izreka te delne odločbe, brez navedbe deležev in na podlagi 5. tč. te delne odločbe tudi na Občino Kranjska Gora. Iz obrazložitve odločbe je razvidno, da je nalog sodišču izdan na podlagi 2.odst. 66. Čl. ZDen v zvezi s 4.odst. 8. čl. ZPVAS ter oblikovan v skladu z 12.čl. ZPVAS.

V ostalih delnih odločbah se izrek glasi: Nekdanji AS Dovje - Mojstrana se prizna pravica do vrnitve premoženja /.../ tako, da se vrne v last in posest naslednjim članom ... (97), neuveljavljeni deleži pa postanejo last Občine Kranjska gora. Pri teh delnih odločbah ni več zemljiškoknjižne klavzule. Na podlagi teh delnih odločb UE Jesenice so zemljiške knjige različnih okrajnih sodišč pri vsaki vrnjeni parceli vpisale skupno lastnino na ime posameznih bivših članov (z imenom in priimkom in 1/1). Pri 11 delnih odločbah pri parcelah ni vpisana tudi AS Dovje - Mojstrana, je pa vpisana na podlagi 8 delnih odločb. Neenotni vpisi povzročajo težave pri poslovanju. Menimo, da bi morala zemljiška knjiga popraviti vpise. Po čl. 12 ZPVAS se na podlagi pravnomočne odločbe pravice na nepremičninah vpišejo v zemljiško knjigo (če gre za vračilo skupne lastnine) tako, da se v lastniški list (B) vpiše poleg imena agrarne skupnosti in fizičnih oseb ..., za neuveljavljeni del tudi sedanji lastnik.

O tem, kako naj bi se vpisovala v zemljiško knjigo, je že pojasnilo Višje sodišče v Kopru v sklepu CDn 2/2003 z dne 4. 6. 2013: v zemljiško knjigo se vpiše tudi ime agrarne skupnosti, kar je določeno v čl. 12 ZPVAS. Skupaj z določbo čl. 7 ZPVAS (o vpisu agrarne skupnosti in njenih članov) se predvideva vpis pravnega dejstva, da je razvidno, da gre za premoženje imetnika stvarne pravice kot člana AS.

Problem je predstavljala sprememba vpisov v zemljiško knjigo, ki ne pozna več zemljiškoknjižnih vložkov in s tem ni več A, B in C listov. Višje sodišče v Kopru (VSK 00011814 z dne 25. 4. 2018) je pojasnilo, da ima vpis imena agrarne skupnosti v zemljiško knjigo, o kateri govori 12.čl. ZPVAS, zgolj pomen vpisa pravnega dejstva (da se iz zemljiške knjige jasno vidi, za kakšno premoženje gre). Na podlagi 10 tč. 22.čl.ZZK-1 se v zemljiško knjigo vpisujejo druga pravna dejstva, za katera zakon določa, da se vpišejo - to pa je določeno v čl. 12 ZPVAS.

Dodatni problem nastaja z vpisi sklepov o dedovanju. Ko zemljiška knjiga izbriše vpisanega (pokojnega) člana in vpiše novega člana agrarne skupnosti, izbriše vpis agrarne skupnosti. Ko smo na to opozorili Vrhovno sodišče RS, nam je zavrnilo predlog, da bi Vrhovno sodišče sprejelo načelno pravno mnenje o pravilnem vpisu v zemljiško knjigo za skupne lastnike in agrarne skupnosti. Pomemben je zato, da bi agrarne skupnosti lahko zagotavljale trajno gospodarjenje s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči, skupno uresničevanje interesov prebivalcev na podeželju, ohranjanje poseljenosti, običajev podeželja in razvoj podeželja.

Predsednik gospodarskega odbora - predsednik agrarne skupnosti

Glede na naša pravila člani lahko svoja skupna lastninska upravičenja (upravljanje in razpolaganje) prenesejo na pravno osebo - agrarno skup-

nost, na gospodarski odbor (GO) in s tem na predsednika gospodarskega odbora, ki je hkrati predsednik agrarne skupnosti. Po čl. 19 Pravil je določeno, da predsednik gospodarskega odbora (predsednik agrarne skupnosti) zastopa (po navodilih gospodarskega odbora) AS Dovje - Mojstrana pred državnimi organi, sodišči in drugimi organizacijami in tretjimi osebami. Po določbi čl. 22 Pravil je izrecno določeno, da gospodarski odbor, ki ga vodi predsednik skrbi za materialno in finančno poslovanje, za sredstva agrarne skupnosti in tudi vlaga tožbe. To ustreza določbi v Pravilih z dne 30. 9. 1923: Gospodarski odbor agrarne skupnosti plačuje iz skupne blagajne predpisane davke in druge obveznosti, pobira denar za razna plačila, najemnine, pašne takse, globe in skrbi, da je vse pravočasno plačano. Zato menimo, da je s tem dano pooblastilo predsedniku agrarne skupnosti, da podpisuje vse listine in pogodbe.

Za uspešno delo agrarne skupnosti je potrebno, da GO kvalitetno in pravočasno opravlja vse zadeve, za katere je zadolžen po Pravilih: organizacijske, upravne, administrativne, strokovne, po sklepu občnega zbora (OZ) in druge zadeve, ki niso v pristojnosti OZ. GO in člani so odgovorni OZ, predsednik GO/AS je po zakonu posebej odgovoren. Zato je pomembna sestava GO: vključeni so gospodarji planin Rožce, Belega polja, Rebra in Vrtaški vrh in najbolj uspešni člani - gospodarji kmetij.

VIRI

- Anonymus. (1984). *Pavletu Blazniku (1903-1984) v slovo in spomin*; Muzejsko društvo v Škofji Loki
Blaznik P. (1955). *Freisinška županija Dovje, Zgodovinski časopis*, št. 9/1955. *Urbar loškega gospostva 1501*, s. 316
Blaznik, P. (1958). *Zemljiška gospostva v območju Freisinške dolenske posesti*, SAZU, Ljubljana
Blaznik, P. (1963). *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*, SAZU, Ljubljana
Blaznik, P. (1968). *Stare prometne povezave med Škofjo Loko in Freisingom, Loški razgledi*, št. 15/1968
Blaznik, P. (1973). *Škofja Loka in Loško gospostvo*, MD Š. L.
Florjančič, A. P. (1998). *Dolenjske posesti nekdanjega loškega gospostva, Loški razgledi*, letnik 45, št. 1: 129-140
Hafner, A. (2017). *ZAgRS s komentarjem*, Ur. List, Ljubljana
Höfler, J. (1986). *O prvih cerkvah in prazupnijah na Slovenskem*, FF, Znanstveni inštitut, Ljubljana
SSKJ, *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2014. SAZU in Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU – *pojem praznik (podložniki, naseljeni kot rudarji brez hub (zemlje) v Mojstrani)*; *Prazniki = (Srednjeveški urbarji)*
Rjazancev, A. *Jeklo in ljudje 1964 in 1969*, Muzejsko društvo Jesenice
Stariha, G. (2014). *Občina Dovje in njeni gozdovi*, Jeseniški zbornik, MD Jesenice
Zima, S. (1992). *Zapis 6.6.1992, p. d. Železnikov iz Mojstrane*, Arhiv AS

PAŠNIKI V STRMINAH GOLICE

Janez Razinger

Naša agrarna skupnost je ponovno nastala leta 1995. Potrebno je bilo pristopiti k vrnitvi premoženja, ki nam je bilo odvzeto in urediti dedovanje, saj so bili v zemljiški knjigi vpisani še naši predniki. To nam je uspelo brez težav, tako da smo sedaj registrirani po novem zakonu o AS.

Strmi pašniki in gozdovi

Imamo 90 ha skupnih površin. Nekaj je travnikov, več pa pašnikov in gozda. Pašniki se nahajajo na Golici, zato so zelo strmi, suhi, vendar tudi precej kamniti. Prav tako so tudi naši gozdovi precej strmi in težko dostopni. Na srečo nimamo velikih težav z vremenskimi pojavi. Nekoliko težav nam povzročajo snežni plazovi, ki s seboj odnašajo rodovitno zemljo in travo.

Hitro rešili vse dedne postopke

V AS Planina pod Golico se premoženja ne deli, ampak imamo skupno premoženje, v katerem ima vsak član določen svoj delež. Problemov pri dedovanju k sreči nismo imeli, saj so vsi člani na okrajnem sodišču Jesenice uredili dedovanje lastništva AS Planina. Mislimo, da agrarna skupnost lažje deluje, če je premoženje skupno, kot pa, če se ga deli. Veliko lažje je finančno poslovanje in izvajanje drugih dejavnosti, kot so na primer prodaja ali nakup nepremičnin.

Dve koči: ena za pastirja, ena za člane

Veliko poudarka dajemo urejanju naših pašnikov, nekaj jih imamo tudi v najemu od Sklada kmetijskih zemljišč.

Veliko truda vlagamo tudi v vzdrževanje koč. AS Planina ima v lasti dve koči - kočo za pastirja, ki smo jo v letu 2019 obnovili, in novo kočo za člane AS, ki je namenjena za oddih naših članov.

V okviru agrarne skupnosti deluje ovčarski odbor, s katerim odlično sodelujemo. V tem odboru so sami mladi ovčerejci. Čeprav vsi niso člani agrarne skupnosti, delujejo kot skupnost odlično. Vsaka kočica ima tudi svojega oskrbnika, zato nimamo težav pri vzdrževanju.

Pomembno je sodelovanje

V AS Planina pod Golico je 25 članov. Ker je veliko članov starejših od 70 let, je delovno aktivnih le peščica, od sedem do deset. Kljub temu težav z delovanjem nimamo, ker imamo dobro sestavljen upravni odbor. Agrarna skupnost dobro sodeluje tudi z ostalimi organizacijami v vasi, saj smo samo tako lahko uspešni.

Glede prihodnosti menimo, da bi morala država bolj prisluhniti našim predlogom. Potrebne pa bi bilo tudi več medsebojnega usklajevanja in sodelovanja med agrarnimi skupnostmi, vladnimi organizacijami in ZPASS.

AGRARNA SKUPNOST, KI ZDRUŽUJE DVE VASI

Peter Razinger

Agrarna skupnost Javorniški Rovt - Slovenski Javornik obsega srenjska zemljišča v naseljih Javorniški Rovt in Slovenski Javornik, v glavnem v katastrski občini Javorniški Rovt. Spada pod upravno enoto Jesenice.

Značilnosti

V AS Javorniški Rovt - Slovenski Javornik je 32 članov. V lasti ima približno 70 ha zemljišč. Pred začetkom dednih postopkov je bilo v agrarni skupnosti 23 članov, in sicer 15 iz Javorniškega Rovta in 8 iz Slovenskega Javornika.

Namen agrarne skupnosti je trajno gospodarjenje s srenjskimi zemljišči. Večji del površin, ki jih ima v lasti, predstavlja planino Pusti rovt na nadmorski višini približno 1300 m, kjer se danes odvija paša v začetnem in končnem delu pašne sezone. Na planini sta pastirska koča in hlev. Čeznjo vodi gozdna cesta proti Sedlu na Golici, za napajanje živine je urejeno močilo.

Na gozdnih zemljiščih in pašnikih, ki so ob nekdanjih glavnih poteh, so nekdanj gonili živino na pašo ali raztovarjali ter prekladali les. Zdaj so ta zemljišča zmanjšana za ceste, ki niso bile vrnjene agrarni skupnosti, in za zemljišča, ki so edini dostop do objektov, zgrajenih po nacionalizaciji. Tudi srenjskim zemljiščem ni bilo prizaneseno s škodo, ki so jo povzročali lubadarji. Kar nekaj zemljišč je strmih, kamnitih in odmaknjenih od cest. Višje od Pustega rovta na območju Lepega vrha in Plazu se varovalni smrekov gozd že umakne ruševju.

Dvanajst članov se še ukvarja z živinorejo, v skupno pašo govedi pa jih je vključenih devet. Paša se začne in konča na zakupljenem pašniku na Pristavi. Poleti govedo pasemo skupaj s sosednjo AS Koroška Bela na planini Pusti rovt in na planini Svečica.

Iz Javorniškega Rovta je na paši približno 60 govedi, med katerimi je večina krav dojilj s teleti. Konec 90. let prejšnjega stoletja jih je bilo okoli 80. Skupaj se na planinah Pusti rovt in Svečica pase od 100 do 120 glav živine, poleg govedi še konji. Posestniki iz Javorniškega Rovta redijo tudi večje število ovc, danes okoli 100, od katerih se polovica pase čez poletje na planini Belščica. Poleg tega imajo tudi nekaj koz. Kmetijstvo v Javorniškem Rovtu poteka na sonaraven način, da se ohranjajo naravne znamenitosti, kamor sodijo tudi poljane narcis, ki cvetijo v aprilu in maju. Kmetija Pr' Lenčk ima kot ekološka kmetija registrirano dopolnilno dejavnost za predelavo mleka, poleg tega pa ponuja še sire, jogurte, skuto in jajca. Tudi pri nekaterih drugih kmetijah je možno dobiti meso in mleko. Na kmetijah pridelujejo še krompir, sadje in zelenjavo.

AS Javorniški Rovt - Slovenski Javornik povezuje vaščane Javorniškega Rovta in Slovenskega Javornika, ki se ukvarjajo z živinorejo, obenem pa tudi ostale krajanje, ki podpirajo ohranjanje življenjskega okolja za pri-

hodnje generacije, se zavedajo kulturnega bogastva vasi iz preteklosti in dajejo dušo kraju. Vsekakor je obstoj živinoreje ter ohranjanje travnikov in pašnikov pogojen s pašo. Skupna paša ima torej zelo pomembno vlogo. V okviru agrarne skupnosti se dogovarja o vzdrževanju in širjenju pašnikov, paši, skrbi, vzdrževanju in obnavljanju objektov na planini ter strojev in naprav, med katerimi je tudi prikolica za prevoz živine. Skupnost predstavlja možnost lažjega gospodarjenja s skupnimi zemljišči, kjer ni potrebno soglasje vseh članov skupnosti, temveč večine.

AS Javorniški Rovt - Slovenski Javornik je že od ustanovitve članica ZPASS.

Razvoj

Razvoj vasi Slovenski Javornik je povezan z izgradnjo plavža in fužine, ki je izkoriščala vodno silo potoka Javornik. Gašper Senus je po iznajdbi postopka za pridobivanje finega jekla uvedel manufakturo. Zamenjalo se je več lastnikov, med katerim velja omeniti Jeronima Schwarza, Buccatelije, Pasarelje, ki so na Javorniku postavili graščino, v Javorniškem Rovtu pa rudarsko postojanko, in Zoise. Javorniški Rovt je nastajal ob prehodni poti na Koroško čez Seče oziroma preko Sedla na Golici. Višje so bili rudniki železove rude v Savskih jamah, Lepenah in na področju Belščice. Življenje vaščanov je bilo zaznamovano s kmetijstvom, rudarjenjem, oglarjenjem in tovorjenjem rude, lesa in drugih surovin za fužino, plavž in kasneje za druge železarske obrate.

AS Javorniški Rovt - Slovenski Javornik izhaja iz predvojne Agrarne podobčine Javornik. Posestniki iz obeh vasi so že od nekdaj pasli živino na Pustem rovtu, Svečici, po srenjskih parcelah in posamezno po okoliških gozdovih. Postopki ureditve upravljanja planine Pusti rovt so se začeli v letu 1911. Najprej je Občina Koroška Bela pripravila imenik 15 upravičenih posestnikov iz Javorniškega Rovta in 15 iz Javornika. V letu 1913 je agrarni komisar Vrtačnik izdal imenik 15 upravičenih posestnikov iz J. Rovta. Leta 1934 so ureditev uživanja in upravljanja s planino Pusti rovt razširili na druga skupna zemljišča Slovenskem Javorniku in Javorniškem Rovtu. Vasi sta imeli vsaka svoj statut, gospodarski odbor in izmenično vsaka tri leta svojega predsednika za načelnika skupnega gospodarskega odseka. Poleg planine Pusti rovt so srenjska zemljišča obsegala pašne površine ter gozdove, iz katerih so uporabljali les za urejanje skupnih poti ter za pomoč v primeru naravnih nesreč. Posestniki iz Javornika so bili upravičenci tudi na planini Belščica skupaj s posestniki iz Koroške Bele, Vrbe, Brega, Hraš in Studenščic.

Leta 1947 so bila zemljišča z odlokom podržavljena. Območje Slovenskega Javornika je postajalo vse bolj primestno in industrijsko naselje, povezano z železarstvom, medtem ko je Javorniški Rovt ostal kmečka vas, iz katere je veliko polkmetov hodilo delat v dolino v jeklarske obrate. Paša je potekala skupaj s kmeti iz Koroške Bele in Javornika.

Leta 1988 se je v Javorniškem Rovtu osnovala samostojna pašna skupnost. Že leta 1985 je bila narejena cesta do Pustega rovta, na mestu prejšnje pastirske kočje se je začela gradnja nove ceste in kasneje še hleva.

V letu 1994 je bila na osnovi ZPVAS ustanovljena AS Javorniški Rovt. Leta 1997 je dobila vrnjenih večino srenjskih zemljišč, leto kasneje pa je bila ustanovljena še AS Koroška Bela - Javornik, v kateri je tudi osem članov, agrarnih upravičencev iz Javornika. V letu 2008 so se pridružili 15 članom AS Javorniški Rovt, ki se je preimenovala v AS Javorniški Rovt - Slovenski Javornik. Stekli so postopki za obnovo vračanja premoženja agrarnim upravičencem iz obeh vasi, kasneje pa še dedni postopki. V nekaterih primerih je sodišče delež razdelilo. Ob organiziranju agrarne skupnosti po ZAgRS (2015) je bilo leta 2017 članov agrarne skupnosti 32, med njimi sta bili tudi Občina Jesenice in Republika Slovenija.

Prihodnost

Ravnanje z zemljišči v smislu trajnega gospodarjenja s srenjskimi zemljišči je vsekakor povezano s kmetijstvom. Če so bili pred podržavljenjem upravičeni posestniki srenjskih zemljišč samo kmetje, so sedaj lastniki, ki se ukvarjajo s kmetijstvom, v manjšini. K temu je pripomogla tudi sprememba vezanosti lastnine na hišo in izvedba dednih postopkov, kjer je bilo za en delež več dedičev. Verjetno je, da se bo v prihodnosti v agrarni skupnosti povečal interes po prodaji lastniških deležev.

ILOVNAT SVET SREDI PLANIN

Bogdan Soklič

Nastanek, razvoj in spremembe

Prvi zapiski, s katerimi razpolagamo, segajo v leto 1916, ko so bile določene deležne pravice, ki jih je potrdil Komisar za agrarske operacije v Ljubljani 14. 2. 1916. Deležne pravice so bile razdeljene na 16 domačij, ki so bile navedene z imenom domačije. Določeno je bilo 96 deležnih pravic in 1.152 glasov, pri čemer je predstavljala ena pravica 12 glasov. Na osnovi zakonodaje o nacionalizaciji sta po letu 1945 postala lastnika zemljišč Kmetijska zadruga Lesce in Gozdno gospodarstvo Bled. Kljub temu pa so kmetje še naprej planino redno vzdrževali in uporabljali za pašo svoje živine. S sprejetjem ZDen (Ur.l.RS 27/91) in ZPVAS (Ur.l.RS št.5/94) so se pričeli postopki za legalizacijo agrarnih skupnosti.

Ponovna vzpostavitev

Iniciativni odbor za ustanovitev AS Potoki, ki ga je zastopal Niko Praprotnik, je 27. 5. 1995 sklical ustanovni občni zbor AS Potoki, na katerem so prisotni (15 članov) sprejeli Sporazum o ponovni vzpostavitvi AS Potoki in Pravila AS Potoki. Na ustanovnem občnem zboru so za predsednika izvolili Bogdana Sokliča, za namestnika predsednika Lovra Jurca, tajnika, blagajnika, gospodarja in enega člana.

Navedene aktivnosti so bile osnova za uvedbo postopka vrnitve premoženja prvotnim lastnikom. UE Jesenice, Oddelek za gospodarstvo in negospodarstvo, je izdala 5. 6. 1998 Odločbo, na osnovi katere je bilo vrnjeno premoženje AS Potoki upravičencem, bivšim članom agrarne skupnosti. Podana je bila tudi osnova za vpis v zemljiško knjigo.

Glede na to, da se je odločba sklicevala na prvotne lastnike deležev AS Potoki in glede na dejstvo, da se v dednih postopkih do leta 1998, kjer je bil lastnik AS Potoki Gozdno gospodarstvo Bled, ni izvajal postopek dedovanja, je bilo potrebno naknadno urediti lastništvo deležev glede na dejansko stanje. Do današnjega dne nista lastništva uredila le dva potomca prvotnih članov AS.

AS Potoki danes

Agrarna skupnost poseduje pašne površine in gozd. Zemljišče leži na ilovnatem terenu, kjer obstaja velika nevarnost zemeljskih plazov. Področje je pod stalnim nadzorom, ki ga izvaja Geološki zavod Ljubljana. Na zemljišču je lasten izvir vode, del Potoške planine je vključen v program Natura 2000.

Na dan 31. 12. 2020 je bilo v zemljiško knjigo vpisanih 14 članov - dejanskih lastnikov, potomci dveh lastnikov iz leta 1945 pa sprememb niso uveljavljali. Aktivno dela le 10 članov.

Na osnovi Pravil AS Potoki, sprejetih na občnem zboru AS Potoki 2. 12. 2006, se izvajajo aktivnosti na osnovi sklepov gospodarskega odbora in zbora članov.

Poslovanje in gospodarno ravnanje s premoženjem nadzira nadzorni odbor. Letno je sprejet program določeni so nosilci aktivnosti in število prostovoljnih ur, ki jih mora opraviti vsak član.

Prihodnost

Razgledni kraj obsega pašne površine, pastirsko kočo, hlev in planinske poti na vrhove. Idejo turistične ponudbe smo opustili zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in kadra, a planino vključujemo v ponudbo kolesarjenja, konjskih poti in planinarjenja.

AGRARNA SKUPNOST KRANJSKA GORA - LOG

ALPSKE STRMINE ZA PAŠO IN SMUČANJE TER V PRISOJNIKOVI STENI

Božidar Tarman

Naših 1750 ha leži v zgornjesavski dolini Julijskih Alp (Vršič), delno v Karavankah, v občini Kranjska Gora in v UE Jesenice. Le malo zemljišč se nahaja v dolini, večinoma so to planine in pašniki ter nekaj gozdov, zelo veliko pa neplodnega (200 ha Prisojnikove stene). Na planini Vršič se pase okoli 50 govedi in 200 ovac. Lesne mase ni veliko, njeno spravilo je zaradi strmeh težavno. Za košnjo primernih travnikov skoraj ni. Poleti se 15 ha uporablja za pašo, pozimi pa za smučarske proge. Stavbna zemljišča so predvsem v Logu. Na naših zemljiščih je precej javne infrastrukture (ceste, vodna zajetja, parkirišča in komunalni vodi), kar počasi, a uspešno urejamo z Občino. Arhiv kaže pravico do uporabe zemljišč za 93 hiš (upravičencev), razdeljenih v 6 razredov. Kmetijstvo usiha, živino ima le še okoli 10 hiš, leta 1900 pa skoraj vse. Odločba o nacionalizaciji (1948) je bila napisana na treh straneh in je čez noč ukinila vso dejavnost, kar je bilo po 45 letih zelo težko oživeti, saj približno tretjina potomcev upravičencev ne živi več v Kranjski Gori, zapuščinski postopki pa potekajo nenormalno počasi: po 20 letih jih je rešenih približno 60.

Delovanje in negotova prihodnost zaradi upada kmetovanja

UO AS sestavljamo tu živeči dediči, ki se sestanemo v povprečju petkrat letno. Pravne zadeve ureja odvetnik Marko Klofutar, Franci Hlebanja je gospodar, ki skrbi predvsem za gozd, predsednik pašne skupnosti v sklopu AS pa je Jože Jakelj (vsi člani UO). Zelo se trudimo pomagati še aktivnim kmetom, ki jih je, žal, vedno manj. V Klinu se odvija Kekčeva dežela agencije Julijana. Prihodnost se zdi negotova. Vse je usmerjeno v turizem, svoje pa je naredila tudi globalizacija. Od nove zakonodaje pričakujemo učinkovitejše delovanje agrarnih skupnosti.

PO DOLGOLETNI TRADICIJI DANES V PAT POLOŽAJU

Anton Poklukar

Agrarna skupnost Poljšica se nahaja v občini Gorje. V kolikor z blejskega gradu pogledamo proti Triglavu, nas pogled pelje preko zemljišč naše agrarne skupnosti.

Gozd in pašniki

AS Poljšica ima v lasti 75 ha zemljišč. Od tega je nekaj gozdnih, nekaj slabših zemljišč, ki so poraščena z grmovjem, približno 25 ha pa je urejenih za pašništvo.

Pašni del je razdeljen v 9 čredink. Vse so ograjene s fiksno ograjo, med čredinkami pa je električni pastir. Vsaka čredinka ima korito za napajanje. Na vodovod so priključena tri korita, dve imata lasten izvir, ostala štiri pa se polnijo iz zbiralnika, v katerega je speljana voda s strehe hleva.

Površine so lepo urejene in sproti vzdrževane. Čistilna košnja in košnja praproti se izvaja dvakrat letno, zaradi česar je posledično praprot v večini že iztrebljena. Vsako leto se del površin v zaraščanju na novo očisti.

Gozd je v veliki meri uničil lubadar, tako da je lesne zaloge razmeroma malo. Vse subvencije se vložijo v urejanje in vzdrževanje pašnikov (čistilna košnja, odstranjevanje kamenja in grmovja ...).

Hlev se uporablja samo, če je potrebno kakšno žival uhleviti zaradi zdravljenja, poškodb ali težav s teleti.

Na površinah agrarne skupnosti se pase okrog 35 glav goveje živine in 10 konj. S pašo se prične 1. maja in traja do novembra. Seveda pa je vse odvisno od vremenskih razmer. V kolikor je potrebno živali dokrmiti, imamo dva krmilnika, ki ju predstavljamo.

Ograjo na pašniku vzdržujejo tisti, ki pasejo živali. Prav tako sami v medsebojnem dogovoru nadzorujejo živino. Oddaljenost pašnikov od vasi je v povprečju pet minut vožnje z avtomobilom. Pasejo samo člani agrarne skupnosti, pašnine ni. Z ozirom na upad staleža živine v vasi bomo v bodoče primorani na pašo vzeti tudi živino od drugih.

Nekoč ...

Včasih se je na celotni površini v lasti agrarne skupnosti paslo več kot 120 govedi. Spomladi so se iz vasi vsakodnevno gnale na pašo in zvečer nazaj. Okrog 20. junija so mlado živino in krave s teleti odgnali na pašo na Pokljuko, na planino Kranjska dolina. Kot se je reklo »med planino«, se je na pašniku za vasjo paslo med 25 in 35 krav, ki so bile doma za mleko. Velikokrat so bili za pastirje »med planino« šoloobvezni otroci.

Pastir, ki so ga »udinali« - izbrali in potrdili po novem letu, je pasel od pomladi do jeseni. Spomladi je pastirju pri paši pomagal »tretinek«. To smo bili mladi fantje, ki smo spomladi pomagali pastirju, ko živina še ni bila uhojena in je bilo več težav. Če si bil »tretinek«, ni bilo treba v šolo. Ko so pastirja »udinali«, so se tudi dogovorili za »kešt« hrano pastirja. Pastir je zjutraj prišel na »frušt« (zajtrk). Prejšnji dan je prinesel »mavho«

(torbo), vanjo mu je gospodinja dala malico za tisti dan, zvečer, ko je prinesel »malho«, pa je dobil še večerjo.

Pri hiši je bil za vsako žival en dan, potem je odšel k sosednji hiši. Od hiše do hiše je hodil po vrsti, kot so si sledile hišne številke. Kjer je jeseni nehal, je prihodnjo pomlad začel. Poseben dogovor pa je bil za planino na Pokljuki. Ko je sporočil, je bilo hrano treba dostaviti v planino. V jeseni pa je prišel po ozimnico in pašnino. Pašnina se je plačala za krave s teletom, krave in »javovo« mlado živino. Razdeljena je bila v štiri kategorije: pred planino, v planini, po planini in med planino v domači gmajni.

Vse agrarne skupnosti v Gorjah so povezane v AS Kranjska dolina

Vsi člani AS Poljšica so bili tudi člani AS Kranjska dolina na Pokljuki. AS Kranjska dolina so sestavljali še člani ostalih AS, ki so v Gorjah. To so AS Spodnje Gorje, AS Zgornje Gorje, AS Mevkuž, AS Višelnica, AS Grabče in AS Krnica.

AS Poljšica je imela na Kranjski dolini svoj trop, hlev in svojo kočo s pastirjem. Ostale agrarne skupnosti so skupaj imele svojo kočo in hlev ter pastirja.

Oporekanje servitutnih pašnih pravic

Na planini Kranjska dolina je bilo dovoljeno pasti do 250 glav goveje živine. Planina sama je velika 17 ha, vendar ima servitutne pašne pravice na okrog 1000 ha zemljišč. Ta so bila od verskega sklada, po denacionalizaciji državna, sedaj pa so škofijska.

Zakon prepoveduje gozdno pašo, zato prihaja do konfliktov, saj inšpektor piše kazni. To je zelo po godu sedanjim lastnikom, ki nas hočejo izriniti iz njihovih zemljišč, saj ne priznajo servitutnih pravic. Glede tega bo v prihodnje še zanimivo, kajti kmetje se kar tako ne damo in ne prodamo.

V prihodnje ...

Glede prihodnosti ima AS Poljšica več možnih smeri razvoja. Prva je, da deluje kot do sedaj, kar pa, z ozirom na upadanje staleža živine, vodi v stagnacijo oziroma nazadovanje. Druga možnost je, da - glede na atraktivno lego (samo tri kilometre od Bleda) - poskusimo povezavo s turizmom, kar bi prineslo možnosti dodatnega denarja za agrarno skupnost in zaposlitev domačinom. Tretji scenarij bi bil, da zainteresirani odkupijo zemljišča, ostali dobijo odškodnino, agrarno skupnost pa bi ukinili.

Naša agrarna skupnost ima 113 deležev, ki so razporejeni med 42 članov. Cela pravica šteje šest deležev, polovična tri deleže, tretjinska dva, šestinska pa en delež. Vsi deleži so v lasti članov in se ob vračilu niso delili. Agrarna skupnost se je že registrirala po novi zakonodaji, zato je njena usoda v naših rokah.

Vsaka odločitev je težka. Ne glede na to, kaj bo odločil občni zbor, bo vedno odločitev za nekatere nesprejemljiva. Tudi s tega vidika imam občutek, da so agrarne skupnosti v nekem pat položaju, ki bi ga bilo potrebno preseči. Mogoče bi bilo najbolje, da bi jim država podelila status gospodarskih družb in bi s tem pospešila racionalno gospodarjenje z njihovo lastnino, ki ni majhna.

Parcele AS Rečica se nahajajo v UE Radovljica. Razprostrte so tako rekoč vse od Blejskega jezera in preko Pokljuke do goratega predela Debele Peči. Poglavitna sta Rečiška planina, velika približno tri ha, ki leži v bližini Mrzlega studenca v osrčju Pokljuke, in največje območje, ki ga predstavlja pobočje od predela Lipance preko Brda, Debele Peči in vse do Klešč. Nekaj manjših parcel zavzema gozd. Večino parcel predstavljajo poti od Bleda do Lipance. V starih časih, ko se je uporabljala živina kot prevozno sredstvo, so služile predvsem kot povezovalne poti. V današnjem času nekatere še vedno služijo svojemu namenu, postale pa so tudi sprehalne poti ali pa samo nakazujejo, da so nekdaj obstajale.

Nekoč so pasli tudi 120 glav živine

S podatki, kdaj dejansko je bila ustanovljena naša AS, ne razpolagamo. Vendar nekateri dokumenti, ki omenjajo našo vas z zemljišči, ki so sedaj v lasti AS Rečica, obstajajo že iz leta 1868 (N.1496 / 1868 Von der k.k.Grundlasten - Ablösungs - und Regulirungs-Landes - Commision für Krain). Med letoma 1870 in 1888 naj bi se na planini paslo od 100 do 120 glav goveje živine od 43 hišnih števil iz Rečice. Uvedene so bile servitutne pravice na določenih parcelah župnijske posesti.

Koče za živino in pastirje

Leta 1925 se je na Rečiški planini pričela izgradnja koče, ki je bila v naslednjem letu tudi zgrajena. V spodnjem delu sta dva prostora za 40 glav živine, v zgornjem pa prostori za pastirja in predelavo mleka. Predelava mleka se je v poznejših časih opustila. Pred tem so imele večje kmetije na planini svoje koče za živino, v zgornjem delu pa prostor za pastirja. Danes sta ohranjeni samo še dve taki koči.

V Triglavskem narodnem parku

Na planoti Brda, ki obsega več kot 150 ha, se je v prejšnjem stoletju oddajalo zemljišča interesantom za lov na divje živali. Med letom so se gori pasle ovce in konji. Zgrajen je bil tudi preprost stan za pastirja, malo nad tako imenovano Titovo kočjo. Pred približno desetimi leti se je paša ovac zaradi pojava volka in s tem nastale škode v čredi opustila. Konj pa se ne pase že več časa. Sedaj ženemo govejo živino po začetni paši na Rečiški planini na to območje za približno dva meseca, nato pa spet nazaj na planino.

Zemljišče Rečiške planine je v večjem delu ravno, obdano z gozdom. Planota Brdo pa se razteza med 1700 in 2014 m nadmorske višine in je porasla z macesni in grmičevjem ter z večjimi in manjšimi površinami travinja. Večji del je strm in skalnat, nekateri deli so prepadni. Problem v zadnjih desetletjih je zaraščanje z grmičevjem. Tu je ob sušnih časih problem tudi voda za živino.

Planini sta v Triglavskem narodnem parku, planota Brda v 2. kategoriji. AS Rečica ima 32 deležnikov z različnim številom deležnih pravic. Ob smrti predhodnikov so v nekaterih primerih postali člani agrarne skupnosti vsi dediči, zato je to število večje. Aktivnih je okoli deset članov. Delovanje agrarne skupnosti je usmerjeno predvsem v ohranjanje objektov in pašnih površin v dobrem stanju. Objekta sta bila v preteklosti prekrita z novo kritino. S čistilnimi akcijami skušamo površine obvarovati pred zaraščanjem.

Povezovanje

Že v prejšnjem času se je ob manjšanju živine na planini jemala živina tudi od drugih kmetov, ki niso bili iz naše vsi. Sedaj, ob drugačni vzreji živine in zaradi izumrtja manjših kmetij (kajž), ki so imela po dve ali tri glave živine, v tem obdobju paseva živino na planini samo še dva člana AS. Tako se sedaj pase od 10 do 15 glav živine.

Ker so planine na Pokljuki obdane z gozdovi, ki so v cerkveni lasti, je postal problem prepoved paše v njih. Ker imamo majhno število živine, zaenkrat teh problemov nimamo, se pa pojavljajo pri nekaterih drugih.

Po smrti starejših članov in posledično propadanju kmetij se pri mlajših ne kaže več velika pripadnost obstoju agrarnih skupnosti. Zato bi bilo v bodoče pametno povezovanje ali celo združenje AS, ki so si blizu. To naša agrarna skupnost pri paši živine do določene mere že tudi izvaja.

Rečiška planina v Pokljuških gozdovih. Foto: Zupan 2020

VEZ V REDKO POSELJENI VASI

Ivanka Repinc, Milan Rozman

Agrarna skupnost Ravne v Bohinju je bila ponovno vzpostavljena 3. 12. 1994. Združuje 15 članov, vsi so pravni nasledniki nekdanjih upravičencev in so lastniki zemljišč ali gozdov na območju vasi Ravne. Od tega je 12 vaščanov vasi Ravne v Bohinju, en član naselja Bohinjska Bistrica, dva člana živita izven občine Bohinj.

Število članov je enako kot pred podržavljenjem premoženja. Očitna je razlika v velikosti družin in obsegu kmetijstva. Nekdaj močne kmetije s številnimi otroki, živino in obdelanimi zemljišči so se v zadnji generaciji zmanjšale na le približno 40 prebivalcev vasi, ki so si osnovni vir preživljanja našli v zaposlitvah izven kmetij. Kmetijska zemljišča so pretežno porasla s travinjem.

Najemnik na svojih zemljiščih

Zadnji denacionalizacijski postopek je bil zaključen leta 2010. Vzrok za dolgotrajnost postopka so bile predvsem žičniške naprave smučišča Smučarskega centra Kobla. Zemljišča pod njimi AS Ravne niso bila vrnjena. Na delu teh zemljišč, kjer se izvaja paša, je sedaj agrarna skupnost najemnik.

AS Ravne v Bohinju se še ni preoblikovala po novem zakonu. Za ta namen je sodišče v Radovljici zaprosila za izpeljavo dednih postopkov. Dedne postopke ima zaključenih že 60 % naših članov. Želja je, da se agrarna skupnost preoblikuje, da zadosti zakonskim zahtevam in posluje enakovredno kot velike agrarne skupnosti.

Dejansko pa bi naša agrarna skupnost glede na število svojih članov, živečih v eni vasi, še naprej lahko delovala kot skupnost fizičnih oseb. Informacije potujejo tekoče do članov, pripombe in predlogi so omogočeni tudi pred sprejemom odločitev. Nova organiziranost bo za tako majhno agrarno skupnost pomenila administrativno in finančno breme, še posebej pa bo, glede na predpisano odgovornost, problem prevzem predsedovanja.

Tudi skupna lastnina z agrarno skupnostjo Bohinjska Bistrica

AS Ravne v Bohinju oziroma njenih 15 članov ima v solastnini in skupni lastnini približno 150 ha pašnikov in gozdov. Razprostirajo se od nadmorske višine 510 m (nad naseljem Bohinjska Bistrica), kjer imamo nižinske pašnike Kozji hrbet, Srednji laz in Zajčji rob, do 1500 m nadmorske višine s planinskimi pašniki Črti pod Kravjo Črno goro, Snoviša in Ravharsko planino, imenovano tudi Planina za Črno goro. Oba pašnika, nižinski in planinski, sta aktivna, v manjšem številu se v planini pase govedo, v dolini pa poleg goveda tudi konji in ovce.

Agrarna skupnost upravlja tudi z gozdovi. Gozdove v nižini so v zadnjih letih napadli podlubniki v tolikšni meri, da rastejo le še listavci. V razredčenem gozdu je opaziti povečano moč vetra, ki občasno že povzroča škodo.

Kot posebnost bi izpostavili skupno lastnino z AS Bohinjska Bistrica, smučišče Kobla ter polano v Ravharski planini. Skupna lastnina z AS Bohinjska Bistrica je posledica nekdanje paše obeh agrarnih skupnosti na istih pašnikih, ki so se v 100 letih zarasli v gozd. V denacionalizacijskem postopku so bili vrnjeni nekdanjim članom obeh agrarnih skupnosti. Tako je AS Ravne v Bohinju solastnik gozdov, drč in grabnov z AS Bohinjska Bistrica na površini 164 ha, ki se razprostirajo po pobočju smučišča Kobla, pod Črno Goro in Liscem. Pri gospodarjenju z zemljišči, ki so v skupni lasti dveh agrarnih skupnosti z večjim številom članov, se soočamo s precejšnjimi izzivi in različnimi pogledi na posamezna vprašanja, ki vplivajo tudi na optimalno rabo kmetijskih površin.

Z vrha Koble je po pašnikih in gozdovih agrarne skupnosti speljano smučišče Kobla, ki pa že več kot deset let ne obratuje. Gozd se tu počasi zarašča, vendar bo potrebnega še veliko časa, da bodo drevesa zrela za posek in bo gozd dal dohodek. Hkrati je v postopku izdaje tudi gradbeno dovoljenje za nov žičniški sistem in smučišče, katerega trasa je predvidena poleg stare, zato bo potreben ponoven poseg v gozd in s tem v gospodarjenje z njim. Agrarna skupnost gradnji in razvoju smučišča ne nasprotuje, opazamo pa, da je tudi zakonodaja, ki ureja to področje, izrazito neuravnotežena v škodo kmetijskih zemljišč in gospodarjenja z njimi, n sicer tako z vidika posegov v lastninsko pravico kmetov kot pri nadomestilih za tovrstne posege.

Polano v planini bi radi nazaj

V Ravharski planini so v času gradnje bohinjskega predora uredili odtok hudournika, da voda ne bi udirala in zalivala predora. Takrat še avstrijska država je zato ravnino (imenovano polana) zaupala v upravljanje državnim železnicam. Kasneje se je izkazalo, da voda s planine sploh ne odteka v predor, zaradi česar so železnice z vzdrževanjem polane prenehale. Prevezela jo je agrarna skupnost.

Kljub temu, da je agrarna skupnost z izvajanjem paše planino ohranjala kot celoto, ostaja nerešeno vprašanje njenega formalnega lastništva, saj je bila s predajo železnicam odvzeta tudi njena lastninska pravica. Mnenja smo, da bi morala država zaradi prenehanja vzroka, ki je vodil do odvzema Polane, le-to vrniti nazaj agrarni skupnosti.

Naša agrarna skupnost povezuje redko naseljeno vas, jo spodbuja k sodelovanju, iskanju najboljših rešitev za skupno premoženje, s tem pa k ohranjanju narave, kmetijske zemlje in dediščine naših prednikov. S tega vidika je njeno nadaljnje delovanje več kot nujno, druženja na občnih ali izrednih zborih pa povezovalna.

DVANAJST DELNIH ODLOČB, DVANAJST LET ČAKANJA

Lovrenc Vojvoda

Bogat arhiv o preteklosti

Agrarna skupnost Bohinjska Bistrica je bila ustanovljena na osnovi zemljiške odveze leta 1848. Odkup in ureditev služnosti v korist kmetov sta se dovršila z objavo cesarskega patenta julija 1853, z določbami o odkupu in ureditvi vseh vrst služnosti in pravic. Na osnovi tega zakona in pravilnika k njemu iz leta 1857 se je pričelo štiridesetletno odkupovanje. 14. 4. 1877 je Okrajno glavarstvo v Radovljici sporočilo prebivalcem Bohinjske Bistrice, da namerava Kranjska industrijska družba KID skleniti s prebivalci Bohinjske Bistrice pogodbo o pavšalnem odkupu njihovih servitutnih pravic. Zglasili naj bi se v gozdnem uradu Javornik za dogovor. 20. 10. 1878 Kranjska investicijska družba predloži deželni komisiji odkup in regulacijo zemljiških bremen ter predlaga osnutek pogodbe o odkupu servitutov. Srenja - skupnost Bohinjska Bistrica odgovori Okrajnemu sodišču Radovljica 30. 6. 1888. Pozove, da v novo nastavljeni zemljiški knjigi odpravijo vse komisijsko ugotovljene napake v lastninskem vpisu. Komisar za agrarne operacije 8. 1. 1901 pošlje dopis gospodarskemu odboru AS Bohinjska Bistrica. Pri obravnavi pogodbe leta 1898 so se člani agrarne skupnosti sporazumeli za Register na podlagi razdelitve deležnih pravic in plačila zaostalih davkov. Komisar za agrarne operacije je izdal overovljen Register 27. 4. 1910.

To je kratek povzetek zgodovine AS Bohinjska Bistrica. V državnem arhivu se nahaja zajeten sklop 1652 dokumentov, 19 knjižic in 9 zbirnih map, oddanih v arhiv 19. maja 1956. Knjiga sej in občnih zborov AS Bohinjska Bistrica, s pričetkom vodenja 3. julija 1927, in blagajniški dnevnik od 2. 1. 1915 do 10. 2. 1957, pa sta v osebni lasti.

Pred zaplembo: 1093 ha

AS Bohinjska Bistrica ima 100 članov in tri pravne osebe. Svoje nepremičnine ima v treh katastrskih občinah: k. o. Bohinjska Bistrica, k. o. Savica in k. o. Studor. Skupna površina nepremičnin AS Bohinjska Bistrica je pred zaplembo znašala 1093 ha, 76 arov in 29 kvadratnih metrov. V kulturah so bili to pašniki (158,2220 ha), gozd (157,4862 ha) in nerodovitno (757,1970 ha).

Dvanajst odločb za vračilo premoženja

Člani AS Bohinjska Bistrica smo vložili vso zahtevano dokumentacijo po ZDen v letu 1992 in kasneje po ZPVAS. Ponovno se je AS Bohinjska Bistrica registrirala pri UE Radovljica 26. 10. 1995 z odločbo pod zaporedno številko 10.

AS Bohinjska Bistrica je vložila pri UE Radovljica tudi zahtevek z vsemi zahtevanimi dokumenti za vračilo nepremičnin v naravi v last in posest nekdanjim članom AS.

UE Radovljica je vrnila nepremičnine članom AS Bohinjska Bistrica v sedmih letih, z dvanajstimi delnimi odločbami.

20 ha ni vrnjenih

Za nevrnjene nepremičnine v k. o. Bohinjska Bistrica, kjer je sedaj naselje v površini 14 ha 84 arov, ter v k. o. Savica in k. o. Studor (planina Prvi in Zadnji Vogel), kjer ni vrnjenih dobrih šest ha (skupaj torej 208.577 m² površin) teče odškodninski zahtevak na sodišču v Radovljici že dvanajsto leto. Odškodnino zahtevamo na podlagi 10. člena ZPVAS.

AS Bohinjska Bistrica se je leta 2019 registrirala po novem ZAgRS. Gospodari v skladu z gospodarskim in finančnim planom, sprejetim na občnem zboru tekočega leta.

SKUPNA PAŠA JE, MANJKA ŠE SIRAR

Janez Zupanc

AS Srednja vas v Bohinju je ena izmed devetih agrarnih skupnosti v Bohinju, spada pod UE Radovljica, ponovno pa se je registrirala leta 1995. Ima 62 članov.

Glavnina zemljišč AS Srednja vas v Bohinju je na planinah Uskovnica, Praprotnica, Lom in Konjščica, nekaj jih je tudi v Srednji vasi v Bohinju. Skupno obsegajo približno 720 ha površin, od tega je 70 ha pašnikov in nekaj gozdov.

Iščejo kader za sirarno

V lasti AS Srednja vas v Bohinju sta dve sirarni in sicer na planini Praprotnica in planini Konjščica, obe sta že prenovljeni. Na planini Uskovnica je sirarna AS Srednja vas zaradi postopkov v preteklosti uradno še v lastništvu Gozdarsko kmetijske zadruge Srednja vas, s katero se dogovarjamo o odkupu, ko bo to zakonsko mogoče. Sirarni v Praprotnici in Konjščici sta v preteklosti obratovali, potekala je predelava mleka v sir in ostale mlečne izdelke. V načrtu imamo ponoven zagon sirarne v Konjščici, problem pa je pridobiti ustrezen kader, ki bi delal v sirarni. Na planinah Uskovnica in Praprotnica se dva člana agrarne skupnosti ukvarjata s planšarstvom in predelavo mleka na svoji planšariji.

Skupna paša živine iz zgornje bohinjske doline

Vsako leto imamo organizirano skupno pašo, kjer imamo zaposlenega pastirja. Na jej se pase okrog 100 glav goveje živine in okrog 10 konj. Živina je v glavnem iz zgornje bohinjske doline.

Naše planine so nizko ležeče, na nadmorski višini med 1100 in 1400 m in niso strme, niti skalnate. Imamo to prednost, da imamo zadosti vode tudi v poletnem času. Precejšnji del pašnikov smo očistili in zmulčili, tako da smo jim povrnili prvotni namen, pridobili pa smo tudi zadosti pašne površine.

V lasti AS Srednja vas v Bohinju je tudi nekaj gozdov, a žal je zadnja leta lubadar v njih napravil precej gospodarske škode.

Skupna paša na planini Konjščica. Foto: Zupanc 2020

OHRANJAJO PAŠNIŠTVO IN KULTURNO DEDIŠČINO

Janez Režek Muri

Agrarna skupnost Savica leži v občini Bohinj in spada pod UE Radovljica. Njena posest zajema spodnje bohinjske gore. Za lažjo predstavo: zemljišča obsegajo parcele številke 1251, 1252 in 125 v k. o. Savica ter parceli št. 1438/1 in 1439 v k. o. Bohinjska Bistrica. Območje obsega planine Suha, Poljana, Osredki, Za Liscem in planino Storeca ravan.

Nekoč pomemben del samooskrbe

Agrarna skupnost oziroma pašna skupnost Savica je delovala že pred prvo svetovno vojno. Naši predniki so v okviru pašne skupnosti Savica pasli živino na skupnih parcelah ter gospodarili z gozdom in s svojimi parcelami.

Leta 1946 se je zgodila nacionalizacija in do ponovne denacionalizacije in do ponovne vzpostavitve agrarnih skupnosti so na območjih izvajali le zadružno pašo in gospodarjenje.

Strma in skalnata pobočja

Agrarne skupnosti so vidno trn v peti občinam in ostalim državnim institucijam, ker so lastniki velikih kompleksov parcel, taktičnih in izhodiščno pomembnih zemljišč. Problem je tudi v tem, da je članstvo številčno, zato je med vsemi člani težko ali skoraj nemogoče vse uskladiti (nikoli niso proti; le pravično hočejo zastopati svoj interes).

Glede na to, da agrarna zemljišča običajno obsegajo skalnata, strma in z vidika ohranjanja narave pomembna območja, kjer so tudi viri pitne vode in še marsikaj pomembnega, to niso najboljša kmetijska in gospodarska zemljišča ampak večinoma varovalni gozdovi, zato bi bilo pravično, da bi bili opravičeni plačevanja davkov, saj s svojim gospodarjenjem močno pripomoremo h kakovosti pitne vode ter k ohranjanju živalskih in rastlinskih vrst.

Danes za nekatere le območje za rekreacijo

Planine, skalnato pobočje, varovalni gozdovi, ... so tereni, ki zelo otežujejo gospodarjenje ali pa je gospodarjenje celo nemogoče.

Različne interesne skupine organizirano in v duhu družbene koristnosti izvajajo nekatere dejavnosti (turno smučanje, vikend planinci s štirinožnimi prijatelji ...) brez obzira do živali, ki so na paši.

Pašništvo in upravljanje z gozdovi

V AS Savica je 95 članov, aktivnih je do 20 članov. Usklajevanje poteka na rednih občnih zborih, v gospodarskem odboru, ki se sestane večkrat v letu, in v pašnem odboru, ki se prav tako sestane večkrat v letu.

Največji problemi so upadanje števila mladih, upadanje zanimanja za pašništvo in delo ter dedni postopki.

Kljub temu dajemo v agrarni skupnosti največji poudarek prav pašništ-

vu, gospodarjenju z gozdovi, ureditvi pašnikov, skrbi za objekte in preprečevanju zaraščanja planin.

Dobro sodelujemo s Kmetijsko gozdarsko zbornico (njenimi kmetijskimi svetovalci), TNP, z Občino Bohinj, lovci in ZGS. Izvajamo pašništvo in ohranjamo kulturno dediščino, tudi stavbno arhitekturno dediščino, ki so nam jo zapustili predhodniki.

V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

Matevž Gartner

AS Stara Fužina - Studor se nahaja v občini Bohinj, v zgornji bohinjski dolini. Spada pod UE Radovljica. Nastala je leta 1853, planine, ki jih posedujemo še danes, pa so bile že leta 1498 omenjene v radovljiškem urbarju. Območje AS Stara Fužina - Studor leži v Triglavskem narodnem parku in je po površini med največjimi v Sloveniji. Vse planine, ki jih imamo v lasti, spadajo v območje Nature 2000.

Kosijo in pasejo tudi v rotih

Agrarno skupnost sestavljajo upravičenci iz vasi Studor in Stara Fužina. Najpomembnejši dejavnosti sta pašništvo in skrb za gozdove. S pašništvom so se v Bohinju ukvarjali že v rimskem obdobju. To dokazujejo izkopanine na območju Vodenih Rup v bližini Dednega polja, kjer so našli bronasti antični zvonček in zaponko. Bohinjsko planinsko pašništvo je natančen sistem postopnih selitev po planinah v času paše. Paša se začne v maju na pašnikih okoli vasi in ob Bohinjskem jezeru, nato se v začetku junija nadaljuje na spodnjih planinah - Blato (1147 m), Hebed (1191 m), Vodični vrh (1500 m), Grintojca (1250 m), Vrtača (1350 m) in Trstje (1300 m). Sredi junija se živina seli na visokogorske planine - Pri jezeru (1450 m), Dedno polje (1560 m), Viševnik (1615 m), Ovčarija (1660 m), Laz (1560 m) in Tosc (1600 m). Septembra se začne živina po istem vrstnem redu seliti nazaj v dolino. Pozno v jeseni se popase še rote, ki jih v poletnih mesecih pokosijo. Ti so naslednji: Voje (700 m), Blatca (950 m), Ukanc (550 m), Vogar (1050 m), Rudnica (945 m).

Pašništvo in planšarstvo - slednje poleg paše živine vključuje tudi pridelavo sira - sta na tem območju že zelo dolgo prevladujoči gospodarski dejavnosti. Živinoreja je bila zaradi pomanjkanja obdelovalne zemlje od nekdaj najpomembnejša gospodarska dejavnost Bohinjcev. Zelo dolga je tudi planšarska tradicija, na katero so vezane pravice do izkoriščanja bohinjskih planin. Tisti, ki so bili upravičeni do paše na planinah (pašne pravice), so se povezovali v pašne skupnosti ali srenje, vsaki srenji pa so pripadale določene planine oziroma pašna območja. Sistem individualnega pašništva se je v Bohinju ohranil do druge polovice 20. stoletja, zanj pa je značilno, da je imel vsak gospodar oziroma pašni upravičenec na planinah svojega planšarja - majarja ali majarco. Odgovoren je bil za trop, torej govejo živino posameznega gospodarja. Majarji, ki so navadno prihajali iz gospodarjeve družine, so skrbeli za krave, jih zganjali na pašo, molzli in pomagali sirarju v sirarni. Včasih so imeli v oskrbi živino več gospodarjev.

Bohinjsko sirarstvo

Velika prelomnica v zgodovini bohinjskega planšarstva je bila uvedba zadružnega sirarstva v sedemdesetih letih 19. stoletja. S tem se je spreme-

nilo življenje na planini. Prej je imel vsak planšar svoj kotel in je predeloval svoje mleko - zlasti v maslo, ki so ga prodajali v Trst. Po uvedbi skupnega sirarstva so vse mleko na eni planini predelovali skupaj, zato so zgradili sirarne in zaposlili sirarje. Pobudnik teh sprememb je bil Janez Mesar, župnik iz Bohinjske Bistrice, ki je Bohinjce naučil izdelovati sir na švicarski način. Trgovina s sirom je hitro vzcvetela in začela prinašati zaslužek. V začetku 20. stoletja so bile postavljene sirarne skoraj na vseh večjih planinah. Sirarne so bile zidane in največje stavbe na planini, medtem pa so majerji bivali v značilnih lesenih stanovih na kobilah oziroma stebrih, ki so združevali spodnji prostor za živino in zgornji prostor z bivališčem. Po podatkih, ki jih je zbrala etnologinja Anka Novak, je bilo pred drugo svetovno vojno v Bohinju 230 planšarjev, v petdesetih letih še 126, leta 1980 pa le še 55. Bohinjsko sirarstvo je začelo zamirati po letu 1971, ko so v Srednji vasi odprli mlekarski obrat.

Na skupnih pašnikih AS Stara Fužina (Studor in sicer Za Pidrovcem, Vorančkojca, Mev in Beljava) se je v letu 2020 paslo 134 glav govedi in 5 konj, na visokih planinah (Blato, Pri Jezeru, Dedno polje, Viševnik, Ovčarija, Grintovca, Laz in Tosc) pa 102 glavi govedi, 16 koz in 127 ovc. Na naštetih planinah je razvito pašništvo s pastirjem, v Lazu pa se je ohranilo tudi planšarstvo oziroma sirarstvo. Na tej planini za živino skrbi majer, ki je hkrati tudi sirar.

Težave v gozdu

Približno 170 ha imamo pašnikov, veliko je gozda, ostalo pa je večinoma nedostopen skalnat teren. V zadnjih petih letih imamo zaradi spremembe podnebja velike težave v gozdu zaradi širitve lubadarja, dodatno škodo pa sta povzročila še žledolom in vetrolom. Veliko truda in časa smo morali vložiti v čiščenje gozdov in posledično v izdelovanje gozdnih vlak. V letu 2020 pa smo imeli tudi težave in škodo na planinah zaradi volčjega tropa, ker je napadel čredo ovc in koz.

Kar 145 članov

Agrarno skupnost sestavlja 145 članov, vpisanih v zemljiško knjigo. Nekateri nimajo rešenega dedovanja. Na volitve običajno pride okoli 60 članov. Aktivnih oziroma tistih, ki se udeležijo pregona živine, čiščenja pašnikov ali druge delovne akcije, je okoli 30. Vsaka štiri leta imamo volitve, kjer se v upravni odbor izvoli 8 članov, v nadzorni odbor pa 3 člane. Izvoljeni člani upravnega odbora imajo možnost kandidirati za predsednika, ki se ga prav tako določi z volitvami.

Vsak prvi torek v mesecu imamo redni sestanek, na katerem pregledamo in preučimo vse težave, ki se pojavijo, račune, razpise, ponudbe itd. Poskušamo jih odpraviti v čim krajšem času. Izvajajo se razpisi za posek in spravilo lesa in vsa ostala dela v agrarni skupnosti. Imamo predsednika, gospodarja za gozd in gospodarja za živino.

Prednostni projekti novega upravnega odbora, izvoljenega v letu 2020, so preregistracija po novem zakonu o AS, ureditev pašnikov ob bohinjskem jezeru ter obnova dveh propadajočih objektov v Stari Fužini za trgovino in degustacijski prostor za lokalne izdelke.

V OSRČJU JELOVICE

Jožef Smole

Agrarna skupnost Ribenska in Grofova planina se nahaja v osrčju Jelovice, v objemu obširnih gozdov na nadmorski višini 970 m. Spada v UE Radovljica in se razprostira na območju občin Bled in Radovljica.

Ribensko planino so kmetje iz vasi Ribno, Koritno in Bodešče dobili v last v času agrarne reforme Marije Terezije. Podatek o nastanku planinske srenje

za prej omenjene vasi ni znan.

Takrat je planina dobila tudi servitutne pravice paše v gozdovih.

Leta 1934 so kmetje kupili še eno planino

Zaradi premajhne velikosti planine so kmetje iz vasi Ribno in Koritno leta 1934 kupili sosednjo planino od radovljiških grofov. Takrat je planina dobila ime Ribenska in Grofova Planina. Temu primerno je prišlo do sprememb lastništva na planini, s tem pa tudi do pašnih pravic posamezne kmetije.

Ribenska in Grofova planina v osrčju Jelovice. Foto: Smole 2020

Zaradi sprememb v lastništvu so v letu 1936 sprejeli v prisotnosti takratnega agrarnega komisarja nov statut in pašne pravice za govedo in konje. Pašne pravice so bile posamezni kmetiji dodeljene na osnovi deležev v obeh planinah. Statut in pašne pravice so stopili v veljavo 5. 1. 1937 in ostali v uporabi vse do razlastitve planine. Po razlastitvi je planina prešla v upravljanje Kmetijsko gozdarsko zadrugo Ribno in kasneje, z združitvijo več zadrug, v Kmetijsko gozdarsko zadrugo Bled. Z ustanovitvijo agrarne skupnosti je bila lastnina vrnjena nekdanjim lastnikom po enakih deležih, kot so bili razlašeni.

Krivica ob vračilu Grofove planine

Posebnost naše planine je, da imajo posamezni solastniki v Ribenski planini različno število deležev, v Grofovi pa so enaki deleži za posamezne kmetije, ki so kupile Grofovo planino. Pri vrnitvi Grofove planine se je takratnim lastnikom zgodila krivica, saj se je Grofova planina vrnila vsem solastnikom Ribenske planine, tudi tistim, ki niso bili lastniki te planine ob

razlastitvi.

Zaradi prepočasnih dednih postopkov še danes ni rešeno dedovanje po takratnih lastnikih. Do decembra leta 2020 ni bila lastnina planine urejena niti za polovico članov agrarne skupnosti, zaradi česar se še ne more registrirati po ZAgRS.

Deleže kupujejo osebe, ki niso povezane z agrarno skupnostjo

Največja napaka je nastala ob vračanju planin po zakonu o dedovanju. Lastnina je bila vrnjena osebam, ki so ob razlastitvi gospodarile na kmetijah, ne pa kmetijam, ki so imele pravice do lastnine planine, kar je veljalo vse do razlastitve. Lastnina deleža kmetije se je namreč tedaj lahko odtujila le z dedovanjem ali doto in to samo v primeru prenosa lastnine na drugega solastnika planine.

Dediči, ki ne opravljajo kmetijske dejavnosti, zdaj lastninske deleže prodajajo najboljšemu ponudniku. Deleži planine tako prehajajo v last osebam, ki so iz drugih upravnih enot, ki nimajo interesa po skupni paši in so od sedeža agrarne skupnosti oddaljeni tudi do 200 kilometrov. Solastniki predkupne pravice ne uveljavljajo zaradi pretirano visoke vrednosti deležev, ki včasih presegajo dvakratno vrednost zemljišča po ocenah Geodetske uprave RS. Agrarne skupnosti pa zaradi zakonskih omejitev nimajo možnosti nakupa.

S tem se lastnina agrarne skupnosti širi iz kraja nastanka skupne paše na območja, ki nimajo nič skupnega z interesi domačih članov. Na tak način bo omogočen večinski prevzem lastnine agrarne skupnosti osebam, ki imajo drugačen interes kot ohranjanje pašništva.

Nujne bi bile omejitve pri nakupu deležev

Rešitev vidimo samo v omejitvi nakupa deleža na osebe znotraj upravne

Ribenska in Grofova planina v osrčju Jelovice. Foto: Smole 2020

enote in na osebe, ki se ukvarjajo z živinorejo ali so z njo povezane. Možnost nakupa bi morala dobiti agrarna skupnost, lastnino fizičnih oseb pa bi morali omejiti na 4-kratno lastnino po deležih ob nastanku lastninskih pravic.

Dve planini, gozd in travniki

Planina se nahaja sredi gozdov v dveh velikih kotlinah na nadmorski višini med 930 in 1000 m in sta nižji od okoliških gozdov. Pašna površina je različna, od zelo strme do položne in rahlo nagnjene na najnižjih delih kotlin. Na vsej površini je precej kamenja različnih velikosti. Izvirne vode ob sušnih obdobjih primanjkuje, zato so zgrajene cisterne za shranjevanje vode.

Gozdovi, ki obkrožajo planino, delno zmanjšujejo vpliv vetra. Planino je potrebno vsako leto čistiti zaradi pojavljanja podrasti. Do pastirske koče s hlevom je zgrajena gozdna pot, prevozna za oskrbo planine in prevoz živine. V zadnjem času se zmanjšuje število članov, ki na planini pasejo, število pašnih živali pa ne. Povečuje se število pašnih konj.

Obe planini obsegata 26 ha. Agrarna skupnost razpolaga še z osmimi ha gozda v okolici planine in z dvema ha travnikov v okolici vasi Ribno.

Na planini sta bila v preteklosti dva pastirska stanova s hlevoma. Z nakupom Grofove planine se je pokazalo, da dva pastirska stanova funkcionalno ne ustrezata združeni planini. V letih 1939 in 1940 so takratni člani zgradili na grebenu med obema planinama na nadmorski višini 970 m nov hlev s pastirskim stanovanjem. Letos mineva 81 let od predaje gospodarskega poslopja svojemu namenu. Vse do danes se je sproti vzdrževalo in posodabljal. Pastirsko stanovanje se je posodobilo in dogradilo, tako da zdaj ustreza današnjim potrebam pastirjev. V tem obdobju je bilo potrebno dvakrat zamenjati strešno kritino. Ob zadnji zamenjavi kritine smo nad delom hleva na podstrešju dogradili še dva večja prostora.

Število članov ob nastanku pašne skupnosti ni znano. So pa znani podatki iz leta 1936, ko je bilo 110 članov. Ob vrnitvi lastnine agrarne skupnosti nekdanjim lastnikom leta 2005 je bila ta vrnjena 89 lastnikom, ki so postali tudi njeni člani. V članskem imeniku iz marca 2020 je skupno 72 članov, od tega 69 fizičnih oseb, občini Bled in Radovljica ter Župnijski urad Ribno. Aktivna je tretjina članov. Zaradi delitve deležev nekdanjih lastnikov na več dedičev in prodaje deležnih pravic sta imeli marca lastninsko pravico 102 osebi. To pa nam pove, da kar 30 solastnikov ni izrazilo interesa za članstvo.

Servitutne pravice za pašo

V povprečju se vsako leto pase okoli 60 govedi raznih starosti in 10 konj, kar je zgornja meja obremenitve planine. Že ob nastanku planine je bila potreba po paši večja, kot je bilo možnosti zanjo. Zato so bile planini dodeljene servitutne pravice paše v gozdovih. Izvajala se je do razlastitve. Pašna sezona na planini traja od začetka junija do sredine septembra. Do leta 1995 se je živina preselila na planoto Talež, kjer se je pasla do začetka oktobra. Na Taležu in okolici je bilo veliko kmetijski rovtov v zasebni lasti. Kosili so in v septembru tudi popasli. S pašo na Taležu se je prenehalo, del-

no zaradi zaraščanja rovtov, delno pa zaradi vikendašev, ki so senike pre-delali v vikende in jih je paša živali motila. Okoli leta 1955 je takratna KGZ Ribno zgradila na Taležu tudi sodoben odprt hlev za molznice z namenom proizvodnje mleka. Vendar pa projekt mlekarstva ni nikoli zaživel, ker do združevanja rovtov v pašnik ni prišlo.

Trenutno večjih problemov z gospodarjenjem nimamo. Pojavljajo se težnje nekaterih solastnikov, da bi dali svoje pašne pravice v najem oziroma da bi lastniki živali, ki pasejo živino na planini, plačevali najemnino. Ta naj bi se razdelila solastnikom, ki ne pasejo.

Vsa sredstva, ki jih dobimo v obliki subvencij in prihodki od gozdov so namenjeni vzdrževanju planine in gospodarskega objekta.

Veliko pozornosti namenjamo tudi preprečevanju zaraščanja planine ter povečevanju zaraščenih pašnih površin. Vsako leto pobiramo izruvano kamenje. Skrbimo za ohranjanje vodnih virov in napajališč ter vodnih cistern. Planina je v območju OMD in z njo gospodarimo z usmeritvami KOPOP programa, pri čemer zelo dobro sodelujemo s kmetijskimi svetovalci in z revirnimi gozdarji.

POMEMBEN ČLEN PODEŽELJA IN SKUPNOSTI

Janez Lipičnik

Agrarna skupnost Ribno ima sedež v vasi Ribno, ki leži dva km od središča Bleda. Leži na nadmorski višini 490 m in spada pod UE Radovljica.

Veliko članov ni aktivnih

V denacionalizacijskem zahtevku za vračilo je bilo navedenih 53 članov AS Ribno, po ažuriranju pa 49. Večina ali slabe 3/4 članov ni aktivnih, saj je velik del kmetij opustil dejavnost ali pa ni bilo naslednikov, ki bi se ukvarjali s kmetijstvom. Bližina industrije in turizma je botrovala, da je bilo čistih kmetov, ki so se s tem preživljali in jim je bilo kmetijstvo osnovna dejavnost, zelo malo.

Kot kažejo nekateri dokumenti, je AS Ribno nastala v letu 1914, ko so določili komisarja, ki so ga kasneje, po letu 1936, zamenjali z novim.

Težaven pašnik ob Savi

Po podatkih geodetske uprave je v zemljiški knjigi vpisanih na agrarno skupnost 68 ha zemljišč. Od tega sta slabi dve tretjini gozdnih zemljišč, ki so bolj ali manj slabe rasti in slabe kvalitete, ostalo pa so travniki in pašniki. Zemljišča so dokaj razdrobljena po vasi in na robu vasi. Še najbolj »se drži skupaj« pašnik, ki pa nam zaradi lege dela preglavice in stroške. Zakaj? Ta 17 ha velika površina se nahaja ob reki Savi in je po geodetskih zapisih

Ribenska in Grofova planina v osrčju Jelovice. Foto: Smole 2020

območje katastrofalnih poplav. Zato se je že marsikdo vprašal, zakaj se sploh mučimo na tem pašniku. A kaj drugega kot to, da smo z ogromno dela v 70 letih pašne površine postopoma počistili in povečali na današnji obseg, nam ni preostalo. Zgradili smo tudi manjši pokrit stan za živino, napeljali vodo in pašnik, seveda, ogradili. To nam ne bi uspelo brez subvencij iz takratnega Kmetijsko okoljskega programa (KOP), ki so bile višje kot današnje. Zdaj so namreč ta pašnik ne glede na poplavno območje premaknili v OMD območje nižinski pašnik.

Take probleme bi morali na ministrstvu za kmetijstvo obravnavati posamezno, ločeno od ostalih. Kmetijski pospeševalci to na terenu vidijo, a zakon dela posplošeno.

Težave s podlubniki

Že precej časa nam delajo v gozdu škodo podlubniki. Če se to ne bo ustavilo, dohodka iz gozda praktično ne bo več. Z revirnim gozdarjem in z enoto Zavoda za gozdove na Bledu s sedežem v Radovljici sicer zelo dobro sodelujemo.

Naša AS je bila do sedaj zelo enotna, naloge smo izpolnjevali po planih, včasih z zakasnitvijo, a uspešno. Sedaj pa nas malo skrbi vpliv tistih članov, ki niso aktivni in ne doprinašajo skupnosti pozitivnih učinkov in elana za bodoče vodenje in delo.

Škodljivo trgovanje z lastninskimi deleži

Za zaključek bi se dotaknil še trgovanja z lastninskimi deleži. Velika napaka je, da se z deleži baranta po zakonu o kmetijskih zemljiščih, da pri vsem tem agrarna skupnost nima nobenega vpliva na prodajo, komu in po kakšni ceni se prodajajo. Prihaja namreč do špekulacij, novi lastniki so nenormalno dislocirani od solastnine, ne morejo živeti s krajem, v katerem so solastniki, ne poznajo ne dela in ne problematike AS. Že veliko smo govorili o tem, da bi se iz solastništva izločile občine. Z novim zakonom pa smo prišli le ponovno do tihe nacionalizacije, saj če člani ne bodo mogli prodati ali hoteli prevzeti deležev, je zadnja postaja občina. Agrarna skupnost bi morala voditi vse premike solastnine. Na njene pobude naj ne bi imele vpliva UE, saj že sedaj komaj kaj sodelujejo s sodišči.

Dejstvo, da vpisana predkupna pravica za agrarno skupnost nima veljave, bi bilo smešno, a je v resnici žalostno. Davčna obremenitev naj bi se glasila na agrarno skupnost kot celoto in ne na posameznega člana. Kdor bo imel solastnino samo na papirju in ne bo užival v naravi svoje solastnine, ne bo rad plačeval davka.

Nesmiselno je tudi zavezovati predsednike agrarne skupnosti z odgovornostjo z lastnim premoženjem. Kdor je pošteno delal, je že sedaj gledal, da ni delal napak. Poleg tega ima okoli sebe še nadzornike. Zato je slaba stran tega določila predvsem to, da bodo člani s tako klavzulo še težje prevzeli delo predsednika, ki je za povrh še prostovoljna.

Agrarne skupnosti so pomemben člen podeželja in skupnosti, v kateri delujejo za dobrobit vseh ljudi, ki tam živijo in uživajo v urejeni naravi.

BOJ ZA VRNITEV VSEH PAŠNIH PRAVIC

Edi Knafelj

Med najlepše planine spada gotovo Mošenjska planina, ki se širi na najvišjih točkah visoke jelovške planote. Leta 1947 je bila nad skupno planino izvedena nacionalizacija, ki je zavrla nadaljnje urejanje planine do leta 1997.

Planina na najvišjih točkah Jelovice

Agrarna skupnost Mošenjska planina leži na Jelovici. Ima 22 članov, leži v občini Bohinj in spada pod UE Radovljica. Ponovno je bila vzpostavljena kot Agrarna skupnost Mošenjska planina leta 1996.

Zgodovina: ena koča požgana, druga odpeljana

Najprej je zavrla urejanje planine druga svetovna vojna, ko je bila požgana z velikim trudom zgrajena prva koča. Po vojni je bila leta 1947 izvedena še nacionalizacija, ob njej a še druge neugodne, zlasti gospodarske zakonodaje. Po vojni so zgradili drugo kočo, ki je bila narejena udarniško (pašna skupnost Mošnje), a so jo iz političnih razlogov podrli in odpeljali na Vogel nad Bohinjem. Postavljena je bila na smučišču kot brunarica Murka 9. septembra 1962.

Planina je uspela šele po osamosvojitvi doseči vsaj vrnitev lastništva nad že dodobra zaraščenim zemljiščem, brez koče, upravitelja in brez mladih pašnih upravičencev z znanjem upravljanja planine.

Današnje stanje: ločitev gozda in pašnika

AS Mošenjska planina ima samo dobrih šest ha lastnih pašnikov, stare pašne pravice pa v kar nekaj sto hektarih gozda. Ker je bila planina nacionalizirana in zaprta, so se pašne pravice izgubile in v tem času so se kar 3 ha planine zaraslo v gozd. Ker pa gozdna paša ni koristna ne za gozd in ne za pašo, naj bi se z ustreznim povečanjem omogočila racionalna raba z ločitvijo med gozdom in pašnikom, kot je bilo zamišljeno tudi na Mošenjski planini.

Pogled naprej: nejasen položaj pašnih pravic

Kot ponovno vzpostavljena agrarna skupnost z vsemi pašnimi upravičenci si prizadevamo, da bi v prihodnosti dobili nazaj vse pašne pravice. Ni nam pa povsem jasno, ali je to po današnji zakonodaji sploh možno. Prizadevamo pa si tudi za postavitev manjše koče in za ureditev pašnih površin, ki bi bile v uporabi za lastnike Mošenjske planine.

IZROPAN GOZD VRAČAJO V NORMALNO FUNKCIJO

Jožef Perne

Agrarna skupnost Lom - Zanjivico ima skupne pašnike na severnem pobočju Kriške Gore v občini Tržič in sodi pod UE Tržič.

Zapuščinski postopki tečejo že 20 let

Po zemljiški odvezi leta 1848 se je do leta 1867 uredilo lastništvo v zemljiški knjigi in katastru. Po zakonu o agrarnih skupnostih iz leta 1945 je premoženje agrarnih skupnosti leta 1958 prišlo v splošno ljudsko premoženje, na podlagi ZPVAS pa je bilo leta 2000 vrnjeno takratnim solastnikom. Zapuščinski postopki po uradni dolžnosti še vedno tečejo (že dvajset let) in od 18 solastnikov za tri kmetije še niso zaključeni.

Skupni pašnik je še vedno aktiven. Na njem pase pet kmetij, ki imajo večino, 28 od skupno 51 deležev agrarne skupnosti. Tako obstoj paše ni ogrožen.

Polovica zemljišč je neplodnih

Agrarna skupnost poseduje 105,74 ha zemljišč, od tega je 5,72 ha kmetijskih gerkov, 46,58 ha gozdov in 53,44 ha neplodnega sveta. Zaradi višanja povprečnih letnih temperatur se pobočna melišča zaraščajo s plazečim borom in macesnom.

Od ponovni vzpostavitvi agrarne skupnosti leta 1995 je bilo od 18 članov kmetijsko aktivnih 6, danes kmetuje še 11 članov. Živino na pašniku pase samo še 6 članov. Pri gospodarjenju se pojavlja problem članov brez živine in pritisk na spremembo pašnih površin v gozd, ki vsem članom omogoča udeležbo v doseženem dohodku.

Gozdovi so bili izropani

Zaradi nenačrtnega gospodarjenja z gozdovi za časa Avstro-Ogrske in Kraljevine Jugoslavije so bili gozdni sestoji povsem izropani. Sedaj že dajejo začetne donose, čez približno 50 let pa bodo gozdovi v normalni funkciji z lesno zalogo 300 m³ ter omogočali vsakoletne donose od posekanega lesa.

Ena največjih težav naše agrarne skupnosti so sodišča, kjer se zapuščinski postopki po uradni dolžnosti vlečejo že 20 let. Zato so izredno težavni upravni postopki za pridobitev gradbenih dovoljenj, menjavo zemljišč in urejanja lovskih pravic in staleža divjadi.

NA JUŽNIH POBOČJIH KOŠUTE

Milan Pohar, Peter Potočnik

Planina Pungrat je prostrana planina, ki se nahaja na južnih pobočjih Košute v Karavankah. V vznožju je rahlo ukrivljena, skorajda ravnina, drugi del pa je prisojno pobočje, ki sega do meje z avstrijsko Koroško. Je ena lepših planin na Gorenjskem. Velika je približno 150 ha, priznanih pašnih površin pa je nekaj čez 80 ha. Leži na nadmorski višini 1500 m, dostopna je z urejeno gozdno cesto. Spomladi, posebej po zimah z veliko snega, se prožijo plazovi, ki nosijo s seboj veliko kamenja.

Določilo cesarske Avstrije: »Pašna pravica spada k hiši«

V ohranjenem kupnem pismu piše, da so jo sosedje iz vasi Brezje, Noše in Črnavca leta 1808 za 2000 »goldinarjev nemške veljave« kupili od Janeza Nepomuka Grofa Lamberga, imetnika graščine Kamen iz Begunj. V kupnem pismu je bilo izgovorjeno, da lahko prodajalec po preteku 20 let kupnino vrne in s tem spet pridobi planino v last. Tako je bila prenosna kupna pogodba sklenjena šele leta 1842. Posest je bila ob nakupu odmerjena v 90 pašnih deležih in razdeljena med 35 lastnikov.

Cesarska Avstrija je med letoma 1848 in 1909 z raznimi uredbami urejala planinsko zakonodajo, leta 1909 pa izdala Zakon o varovanju planin in pospeševanju planinskega gospodarstva. Ta zakon je nalagal planinskim gospodarstvom sprejetje statuten in pašnih redov. Vpeljal je določilo, da »planinska pravica spada k hiši in se je od nje ne da ločiti«. Izjemoma je to lahko dovolila oblastna komisija za agrarne operacije. To določilo je preprečevalo delitev deležev in ohranilo posestno strukturo do danes.

Na planini Pungrat so med letoma 1909 in 1912 tekla obsežna gradbena dela. Najprej so zgradili vodna zajetja, rezervoar in vodovodno napeljavo iz stalnih virov za tekočo vodo, hlev za živino in pastirsko kočjo, v kateri je bila tudi sirarna. Vse to so zgradili s sredstvi države, dežele in z lastnimi sredstvi. Celotna gradnja in nato primopredaja je tekla pod neposrednim nadzorom Komisarja za agrarne operacije. Šele, ko se je živina napajala z zdravo tekočo vodo, so bili podani pogoji za zdravo pašo živine. Takrat so kmetje opustili svoje pastirske stanove, ki so stali na drugem koncu planine.

Baron Born bi skoraj izrinil kmete

Veliko spremembo je v kraje pod Košuto prinesel baron Friderik Born, ki je leta 1892 kupil od Kranjske industrijske družbe 4700 ha veliko posest. Meje njegove posesti so se dotikale oziroma se dotikajo vseh planin pod Košuto. Z velikimi finančnimi sredstvi se je lotil izgradnje novih cest, gospodarskih poslopij, graščine, električnih central, ozkotirne železnice za transport lesa, žagarskih obratov, 45 ha velike obore za jelenjad ... Od kmetov je kupoval lastninske deleže, v najem jemal pravico do lova, ki jo je imela vsaka posest, večja od 120 ha. Težil je k zmanjšanju služnosti, s katerimi je bila obremenjena njegova posest. Ta pritisk je ponehal šele po

njegovi nenadni smrti leta 1907, ko so upravljanje posesti do polnoletnosti njegovih otrok prevzeli skrbniki njegovega premoženja.

Tudi na Pungratu so se solastniki s skrajnimi naporji z nakupom deležev od sovaščanov obranili tega, da bi postal večinski lastnik. Leta 1921 je bil 49 % solastnik. Vprašanje je, kako bi se zasukalo, če uničevanja malih in srednjih kmetov s strani velekapitala ne bi opazila takratna Kraljevina Jugoslavija in procesa zaustavila z agrarno reformo. Po njenih določilih je baron Born moral predati svoje deleže na planini občini Brezje - Mošnje, ta pa jih je morala prodati na javni dražbi v roku pol leta zainteresiranim kmetom iz vasi Brezje. Zemljiškoknjižno je bila zadeva urejena aprila 1941. Nemci od leta 1943 do konca 2. svetovne vojne niso dovolili paše. Leta 1948 je bila planina podržavljena in je prešla v splošno ljudsko premoženje. Upravljanje z njo je prehajalo med lokalnimi oblastmi in nazadnje je vse do osamosvojitve Republike Slovenije s planinami v tržiški občini upravljala Kmetijska zadruga Križe.

Z objavo ZPVAS so bili vzpostavljeni pogoji za denacionalizacijo planine. Pravni nasledniki razlaščencev smo na ustanovnem občnem zboru 9. 12. 1996 izpeljali z zakonom predpisane postopke: sprejeli Pravilnik o ponovni ustanovitvi in Statut. Upravni postopki v zvezi z registracijo agrarne skupnosti in izdaja dopolnilne odločbe za vračilo nepremičnine so tekli na UE v Trzinu, postopki vrnitve premoženja nekdanjim razlaščenecem pa na Okrajnem sodišču v Kranju.

Obnovili pastirsko kočo in vodovod, pase se živina ...

Nekaj dednih upravičencev je že izpeljalo dedne postopke po umrlih razlaščenecih, nekaj postopkov je v teku, ostali morali postopke še izpeljati. Ko bo dosežen več kot 50 % delež dejanskih lastnikov, se bo moč ustanoviti in registrirati po aktualnem ZAgRS. Ti postopki ne gredo dobro od rok, potrebna bo spodbuda sodišč, da poženejo dedne postopke za premoženje, ki še nima pravega lastnika.

Sedaj smo organizirani in delujemo skladno z veljavnim ZAgRS. Subvencijska sredstva, ki jih dobimo od Agencije za kmetijske trge in razvoj podeželja, vlagamo izključno v vzdrževanje objektov, naprav (ograde, napajališča, dogonske poti ...), za vzdrževanje pašnih površin, plačilo za pastirja in podobno. Popolnoma smo obnovili pastirsko kočo in vodovodno napeljavo z dodatnim rezervoarjem. Priznati je treba, da se sedaj neprimerno drugače upravlja s planino kot v časih, ko ni bilo subvencij.

Na planini se v poprečju pase od 120 do 130 glav goveje živine. V zadnjem času so to krave dojilje s teleti, v glavnem lisaste pasme, in mlade telice. V čredi se paseta dva plemenjaka. Menimo, da ima naša agrarna skupnost dobro urejeno rejo živali, odbiro plemenjaka s poreklom, podrezovanje parkljev in preganjanje parazitov, preden gre čreda v planino.

Celovita zakonodaja bi okrepila pomen skupnosti in rabe

Kmet si želi, da bi z delom na svoji kmetiji dostojno živel in da bi bilo tako tudi z njegovimi nasledniki. Zdi se, da interes mladih upada, ker je v drugih panogah lažje preživeti.

Prihodnost agrarnih skupnostih je odvisna od ustreznosti ali neustreznosti

zakonodaje. Neustrezna zakonodaja onemogoča učinkovito upravljanje s premoženjem, lastnina prehaja v neprave roke in se deli, raba se spreminja in podobno. Ustrezna celovita zakonodaja bi krepila pomen skupnosti, ščitenje lastnine in rabe, usmerjala vodstva agrarnih skupnosti v smotrno gospodarjenje in bi predvidela nadzor nad njihovim poslovanjem. Država naj skupaj z lastniki opredeli cilje in jih z njimi tudi doseže. Za to je potrebno vzpostaviti instrumente in kontrolne mehanizme. Nikakor ni sprejemljiva nekoordinirana politika različnih vej oblasti (sodne, finančne, strokovne, upravne) do problemov agrarnih skupnosti, ki predstavlja jo približno 10 % površine Slovenije na nacionalno najbolj občutljivem območju. Ni treba na novo izumljati tistega, kar smo že poznali in kar se je izkazalo kot uspešno in učinkovito.

GOZD IN PAŠNIKI NA 800 METRIH NAD MORJEM

Branislav Godejša

Ob zgornji Lomščici

Agrarna skupnost Bičevje pokriva območje zgornjega dela vasi Lom pod Storžičem, ki spada pod občino Tržič. Grahovše je zadnji zaselek vasi in se vije proti goratemu predelu in gori Storžič.

Grahovše ležijo na nadmorski višini od 800 do 1520 metrov, ob zgornji Lomščici in njenih pritokih. Naselje sestavljata zaselka Hrib in Slaparska vas ter samotne kmetije na prisojnem pobočju pod Konjščico. Pod Grahovše spadajo tudi planinske staje na Javorniku, kjer je tudi planinska koča. Pod Škarjevim robom je kraško brezno. Grahovše spadajo v zahodni del Kamniško-Savinjskih Alp, vidimo jih lahko tudi s Tolstega vrha (1715 m). V Grahovše pripelje cesta iz Loma pod Storžičem, ki vodi naprej do planinske postojanke pod Storžičem (1123 m). AS Bičevje pokriva območje na nadmorski višini 800 metrov.

15 članov, 20 deležev

Agrarna skupnost je bila ustanovljena 18. 1. 1995, v fazi denacionalizacije. Ustanovili so jo solastniki zemljišč, ki imajo skupaj 20 deležev. Trenutno ima 15 članov. Večina članov je aktivnih, redno sodelujejo ter so lastniki kmetij. Organizirana je na podlagi dogovorjenih pravil delovanja, ima predsednika, gospodarski in nadzorni odbor. Člani se sestajamo enkrat na leto na rednem zboru, po potrebi izvedemo gospodarske sestanke. Sodelujemo tudi s športnim društvom Lom, ki ima na našem zemljišču lepo urejeno igrišče za rekreacijo. To je zelo pomembno, da se spodbuja tudi mlade vaščane k oblikovanju in urejanju površin.

Skrb za gozd in pašo

Površina zemljišč obsega 41 ha. Od tega je 9 ha pašne površine, ostalo je gozd. Površina je pretežno strma, tudi skalnata, skoraj vsako leto se pojavljajo naravne ujme, ki povzročajo hudournike in naplavine. Pašne površine redno vzdržujemo in obnavljamo, saj v pašnih mesecih (od 15. maja do 15. septembra) še vedno pasemo živino. Paša je urejena tako, da živino vsakodnevno ženemo na pašo in nazaj v hlev. Člani se na občnem zboru dogovorimo, kdaj in kako urejamo pašnike, čredinke .... Povprečno se pase 42 glav živine. 15. junija gre večina živine v planine na sezonsko pašo, 15 jih ostane na pašnikih.

Gozdne površine so večinoma iglavci, nekaj je tudi listavcev. Redno izvajamo sečnjo, čiščenje in obnavljanje gozda. Les večinoma prodamo. Sredstva, ki jih dobimo od prodaje, namenimo za vzdrževanje pašne površine ter za plačilo določenih storitev.

Ohranjanje naravne dediščine in kmetijske tradicije

Skupno gospodarjenje takšnega zemljišča ima prednosti in slabosti. Med prednostmi je zagotovo to, da imamo neposreden stik z zemljiščem. Sla-

bosti pa so človeške narave: različni interesi, zgodovina lastništva, prenos dediščine, pomanjkanje informacij in znanja o vzdrževanju zemljišč, splošna nesoglasja.

Vsekakor pa menimo, da so agrarne skupnosti pomembne za ohranjanje naravne dediščine, neokrnjene narave in nadaljevanja kmetijske, podeželske tradicije. Za boljše, učinkovitejše reševanje ali usklajevanje agrarnih skupnosti bi bila dobrodošla podpora z nacionalne ravni - tako v smislu finančne podpore kot tudi strokovne pomoči. Nasveti v pravniških postopkih, pomoč pri reševanju zapletenih situacij ali ko člani ne zmorejo doseči soglasja, prenos dobrih praks v Sloveniji in v tujini.

Bičevje pod Storžičem je 800 m na morjem, pogled iz Kamjeka. Foto: Godejša 2020

Bičevje, športno igrišče. Foto: Godejša 2020

NADALJUJEJO TRADICIJO PAŠE NA PLANINI

Janez Primožič

Parcele naše agrarne skupnosti so na območju UE Tržič, v katastrski občini Bistrica.

Težavno vračanje premoženja

Na osnovi ZPVAS smo se pod št. 1 registrirali 2. 3. 1995 in takoj začeli pogajanja z UE Tržič za vrnitev nacionaliziranih parcel. Lahko rečemo, da je postopek s strani UE potekal korektno, vendar z obojestranskimi težavami zaradi nejasnih birokratskih zahtev in sprotih dodatnih navodil upravnim enotam nadrejenih iz Ljubljane.

Kljub temu je bila zadnja denacionalizacijska odločba izdana šele konec leta 2004. Izdana je bila na imena članov agrarnih skupnosti v času nacionalizacije, ki pa niso bili lastniki premoženja, pač pa soupravljalci v skladu s statutom agrarnih skupnosti. Nacionalizirano je bilo premoženje agrarne skupnosti, zato bi moralo biti njej tudi vrnjeno, ne pa takratnim članom, ki so zdaj že vsi pokojni. Tako bi se izognili vsem kolobocijam z dednimi postopki naknadno ugotovljenega premoženja, ki se pri nas še niti začeli niso.

Naš predlog: ureditev kot pred nacionalizacijo

To povzroča cel kup težav pri upravljanju z zemljišči, tako nam kot širši skupnosti. Sprašujemo se zakaj je bilo treba iz nekoč zgledno urejenega statusa agrarnih skupnosti narediti takšno zmešnjavo. Zaradi tega je naš status »ne tič ne miš«.

Naš predlog za izboljšanje je zato ureditev, kot je bila pred nacionalizacijo. Enostavno bi v zemljiški knjigi namesto splošnega ljudskega premoženja vpisali agrarno skupnost s korekcijami za trenutno stanje parcel, posodobili članski imenik, za katerega smo tako ali tako morali sodnijsko izkazati zakonito upravičenost do članstva v novo ustanovljeni agrarni skupnosti. S tem bi odpadli dedni postopki, po pogojih v statutu agrarne skupnosti pa bi se vpisal nov član.

Z današnjo ureditvijo ne vidimo možnosti za napredek. Uničil se je prvotni smisel delovanja in upravljanja skupnega premoženja, ki naj bi bil zdaj zasebna lastnina, ki jo upravlja brezzoba agrarna skupnost. Simpozij na mednarodni ravni bi zagotovo izkazal, da v tujini niso spreminjali pravil, ki veljajo stoletja. Morda so se prilagodili duhu časa, predvsem pa niso imeli nacionalizacije, v čemer je njihova prednost.

Brez šestih hektarjev, brez odškodnine

Nacionalizirana površina je bila 52 ha, vrnjenih pa je bilo 46 ha, od tega je zaradi neuveljavljenih deležev 1/6 pripadla občini, torej je občina dobila 26 % prvotnega premoženja AS.

Razlika so parcele, ki jih ni bilo možno vrniti v naravi. To so poti (javno

dobro) in pozidana zemljišča v času trajanja nacionalizacije. Zanje nismo dobili nikakršne odškodnine. Rečeno nam je bilo, da jo sicer lahko zahtevamo, vendar je ta sklad prazen, zato nimamo nobene možnosti za uspeh. Prej gozdna zemljišča so spremenili v gradbena, jih ugodno prodali, nam pa zaprli dostop do nekaterih vrnjenih parcel.

Gozd v strmini, pašniki na planini

Gozdne parcele so v glavnem v strminah. Agrarnim skupnostim so pač dodelili teren, nezanimiv za vsakokratne oblastnike, podaniki pa so dobili možnost, da si sami pomagajo. Pasli so živino, pridobivali les za kurjavo, organizirali so si skupno uporabo raznih poljedelskih strojev in orodij (današnje strojne skupnosti). Dejanska raba se je tekom časa iz pašniških površin v dolini spremenila v mlad gozd. Zadnje čase izvajamo več ali manj sanitarno sečnjo zaradi napada podlubnikov, posledic žleda in vetroloma, pa tudi cena lesa je trenutno katastrofalna.

Dejanska (ne uradna) raba zemljišč je v glavnem gozd in 6,5 ha pašnika na Bistriški planini. Vsako leto prepasemo do 20 govedi, pretežno telic in telet, pa 1 do 2 kravi mlekarici za tradicionalno ponudbo na planšariji v pašni sezoni. Uveljavljamo subvencijo OMD in AKT, v programu KOPOP nismo, ker kljub temu, da imamo stalnega pastirja, tega ne moremo uveljavljati zaradi preseganja števila glav živine na hektar. Zato je subvencija minimalna v primerjavi z AS, ki imajo v naši občini več kot 100 ha pašnih površin. Glavni stroški so vzdrževanje objektov na planini in stroški za primerno bivanje pastirja, ki pa so enaki ne glede na pašno površino. Razlike v subvencijski pomoči so očitne. Kljub temu predvsem zaradi tradicije vztrajamo pri tej dejavnosti, čeprav nimamo dovolj lastne živine za pašo. V sosednji vasi pa jo imajo.

Bistriška planina ni samo planšarija, postala je priljubljena turistična in rekreacijska točka. Zaradi tega ima tudi širši družbeni pomen. Vloge za ohranjanje avtohtone krajine niti ne omenjamo. Na nadmorski višini 1000 m je od doline oddaljena po gozdni cesti 4 km ali dobro uro hoda. Veliko je obiskovalcev, za katere je treba primerno poskrbeti. Žganci, kislo mleko in masunek za današnje goste niso dovolj, pri sicer minimalni gostinski ponudbi pa se zatakne. Agrarna skupnost nima statusa niti pravne, niti fizične osebe, zato ne more registrirati te dejavnosti v skladu s predpisi. S tem problemom se srečujejo vse planšarije, vsaka posebej se znajde po svoje, da zadosti birokraciji. Vse planšarije so tipične turistične točke naše krajine, brez katerih bi bilo veliko manj turistične ponudbe. S pašno dejavnostjo osebi, potrebni na planini, ob 500 evrov pašnine za dobo treh mesecev ne moreta preživeti, če nimata drugega zaslužka. Drugačna je situacija pri 100 ha in 100 pašnih živalih. V tem primeru se pastirja lahko spodobno plača. Predlagamo, da se za izvenpašne dejavnosti uvede določen letni pavšal ali pa oprostitev, ker se pri nakupu plača ves DDV. S tem nihče ne bo obogatel, zadeva bi bila pravno urejena in brez bojazni pred obiski inšpektorjev.

Brez dohodkov od gozdov v dolini ne bi mogli obnoviti koče in hleva na planini. Oboje je bilo ob vrnitvi v obupnem stanju, saj ju prejšnji upravljalci ni vzdrževal. Razlika je dokumentirana tudi s fotografijami. Treba

je bilo zamenjati streho, napeljati vodovod, v koči zamenjati tlake in opremo, jo toplotno izolirati in zamenjati lesene zunanje stene, stavbno pohištvo, postaviti sončno elektrarno za potrebe razsvetljave in gospodinjstva, izdelati zunanje klopi in mize, kupiti električni agregat, molzni stroj in podobno. Veliko večino del smo izvedli sami s prostovoljnim delom. Pripravljenost članov za tako delo upada, ker pravega ekonomskega učinka v bistvu ni.

Agrarne skupnosti približati nekdanji ureditvi

Članov imamo 15, s kmetijstvom se ukvarjata le dva. Vsi člani imamo enake deleže. Večina nas je starejših, pri mladih pa ni zaznati pravega interesa, predvsem zaradi nejasnega statusa agrarne skupnosti. Pri ureditvi le-tega bi bilo angažiranje ministrstva za kmetijstvo nujno potrebno. Prelagamo, da naj bi bilo to v največji meri predvsem v smislu nekdanje ureditve pred podržavljenjem. Aktivni so predvsem člani gospodarskega odbora, ki opravljajo tekoče operativne posle, za večje akcije pa tudi ostali ne odrečejo sodelovanja.

Upamo, da se bo ministrstvo za kmetijstvo v bodoče bolj posvetilo reševanju problematike agrarnih skupnosti, predvsem pri odpravljanju birokratskih težav, ki hromijo naše delovanje. Morda bi bilo smiselno vnovič uvesti agrarnega komisarja, kot je nekoč na tem ministrstvu že bil.

Bistriška planina je poleg planšarije postala tudi priljubljeno izletišče. Foto: Primožič 2020

NA JUŽNIH POBOČJIH DOBRČE

Boris Švab

Predstavitev

Agrarna skupnost Leše ima sedež v vasi Leše, leži v občini Tržič in spada pod UE Tržič. Nepremičnine (zemljišča) v lasti solastnikov v okviru AS Leše so pretežno na južni strani hriba Dobrča.

Razvojna pot

AS Leše je bila ustanovljena leta 1995 v skladu z ZPVAS. UE Tržič ji je z odločbo vrnila premoženje leta 1999. Ker je bilo premoženje vrnjeno solastnikom, ki so bili v času vrnitve premoženja večinoma že pokojni, je moralo sodišče izpeljati zapuščinske postopke dedovanja solastniških deležev v AS Leše. Ti postopki so na sodišču potekali okvirno do leta 2010, aktivno je sodelovala tudi AS Leše.

Zemljišča

AS Leše je od ponovne vzpostavitve dalje gospodarila s premoženjem v okviru možnosti, ki jih daje ZPVAS. Skupna površina njenih zemljišč znaša približno 50 ha. Večinoma so kmetijska zemljišča (gozd, pašnik) in se nahajajo na strmini.

Značilnosti skupnosti

V AS Leše je trenutno 35 članov. V skladu s statutom jo vodijo občni zbor, izvršilni odbor, odbor za planino in nadzorni odbor. Občni zbor sprejema vse pomembne odločitve o njenem delovanju. Izvršilni odbor rešuje tekoče probleme, predsednik izvršilnega odbora je tudi predsednik AS Leše in jo zastopa navzven. Gospodarski odbor za planino skrbi za objekte na Lešanski planini na Dobrči in tam organizira poletno pašo, nadzorni odbor pa njeno delovanje nadzira.

Problemi

V delovanju se pojavljajo tudi problemi. Glavni vzroki zanje so prehitra reakcija članov brez poznavanja vseh okoliščin, preozko gledanje na probleme agrarne skupnosti (poznavanje osebnih stališč, ne pa skupnih), zelo restriktivna zakonodaja (ZPVAS) in napake v zapuščinskih postopkih. Stari zakon (ZPVAS), v skladu s katerim je AS Leše organizirana, zahteva za veliko dejavnosti (izdaja služnostnih pravic, prodaja zemljišča, parcelacija, ...) soglasje vseh solastnikov, kar je v praksi skoraj nemogoče doseči. Problem bi omilili, če bi delež potrebnih soglasij spustili na razumno raven (npr. 75 %). Novi zakon (ZAgRS) to sicer spreminja, ima pa člene, ki agrarne skupnosti odvrčajo od organiziranja po tem zakonu (npr. odgovornost predsednika agrarne skupnosti s svojim celotnim premoženjem, morda preveliko vlogo občnega zbora in premajhno vlogo izvršilnega odbora ...). Zemljišče agrarnih skupnosti se v zemljiški knjigi vodi le kot lastnina solastnikov njenega premoženja, informacija o agrarni skupnosti ni prisotna.

Ker tako zemljišče običajno obsega mnogo parcel (več deset), sodišča pa nimajo pregleda nad njimi, ob dedovanju velikokrat ne upoštevajo vseh parcel, zato je stanje v zemljiški knjigi napačno. Ker se ta problem ne rešuje, je stanje v zemljiški knjigi za redkokatero parcelo agrarne skupnosti v celoti pravilno. To dodatno omejuje dejavnosti, ki so povezane z lastništvom parcel (prodaja, izdaja soglasij, parcelacija itd.).

Prihodnost

Menimo, da morajo agrarne skupnosti obstajati in da je treba zakonodajo narediti bolj življenjsko. Pri tem bi se zakonodajalec mogoče lahko zgledoval po uspešnih praksah nekaterih sosednjih držav.

PAŠNIKI, GOZDOVI IN POHODNIKI NA PLANINI TEGOŠČE

David Rezar

Planina Tegošče se nahaja v občini Tržič, na nadmorski višini 1450 m in je ena izmed številnih planin na območju Karavank. Meji na planino Pungrat, od planine Dolga njiva pa je oddaljena približno uro hoda.

Pašniki za sto glav govedi

Planina je v lasti članov Agrarne skupnosti Tegošče, ki upravlja planino. Zemljišče agrarne skupnosti obsega 132 ha, od česar je približno 95 ha pašnikov in 37 ha gozdov.

Na planini se vsako leto pase približno 100 glav govedi.

Zaradi strmih pobočij na planini je ohranjanje infrastrukture, kot so pašna ograja, cesta in kočja precejšen izziv, saj večje količine dežja in pozimi snežni plazovi terjajo svoj davek. Vsa sredstva, ki jih agrarna skupnost pridobi, se zato vračajo nazaj v planino za njen razvoj in ohranitev.

Vse več pohodnikov in kolesarjev

V zadnjih letih na planini opazamo vse večje število obiskovalcev, predvsem pohodnikov, ki radi obišejo sosednje vrhove, kot so Kofce, Šija, Pungrat ali Dolga njiva. Hkrati s pohodniki se povečuje tudi število gorskih kolesarjev, saj planina leži med razvejano mrežo gozdnih makadamskih cest.

Na planini Tegošče sta postavljena dva objekta, kočja in pastirski stan.

Gostje se v sezoni od sredine junija do sredine septembra lahko okrepčajo in tudi prenočijo. V sezoni so gostom tako med drugim na voljo vse vrste mlečnih izdelkov, kot so kisle mleko, skuta, smetana in drugi.

Pašniki, gozdovi in pohodniki na planini Tegošče. Foto: Rezar 2020

Pašniki, gozdovi in pohodniki na planini Tegošče. Foto: Rezar 2020

Pašniki, gozdovi in pohodniki na planini Tegošče. Foto: Rezar 2020

ENA NAJMANJŠIH SKUPNOSTI

Zvonko Gros, Danica Šlibar

Agrarna skupnost Zvirče je skupnost, ki spada pod UE Tržič in se razprostira ob reki Tržiška Bistrica na površini 93.561 m². Agrarna skupnost se je leta 2018 preoblikovala iz agrarne skupnosti, ki je delovala po ZPVAS v agrarno skupnost po ZAgRS. Z denacionalizacijskim postopkom je bila ponovno ustanovljena na občnem zboru 5. 2. 1997. Je solastnina petnajstih članov z različno velikimi deleži.

Očistili teren in začeli rediti koze

Teren agrarne skupnosti je pretežno gozd, ki je bil v preteklosti vaški pašnik. Teren je delno strm in skalnat z obilico manjših iztekanj vode. Solastniki vse do leta 2012 niso pretirano skrbeli za svojo solastnino in so jo pustili zaraščati. Leta 2012 se je zamenjalo vodstvo in predvsem na začetku novega obdobja je nekaj mlajših članov videlo možnost rabe.

Začeli so s čiščenjem, izdelavo poti in sečnjo podrasti in odvečnih dreves. V letu dni je bilo vzpostavljeno stanje, ki je omogočalo rejo koz, ki so še dodatno pomagale očistiti teren. Zbrali smo dokumentacijo in oddali vlogo za subvencioniranje reje drobnice.

Člani naše skupnosti so pretežno starejši, zato je sodelovanje težko, večina potomcev pa nezainteresirana za delo na solastnini. Tako sta aktivna člana trenutno le dva, ki jima pomagata še dva sovaščana. Odločila sta se za rejo ovc, še naprej pa se trudita nazaj pridobiti pašnike, kot so bili v preteklosti, in povečati čredo.

Težave z občino

Imamo precej težav z občino, ki je sicer tudi solastnica. Prejšnji predsednik in župan občine sta kršila SPZ in brez popolnega soglasja solastnikov na večino parcel vpisala služnostno pravico za položitev kanalizacijskih vodov. Kako jim je uspelo služnost vpisati v Zemljiško knjigo, nam niso znali pojasniti niti na Zemljiški knjigi. Druga zloraba občine pa je odvod meteorne vode vasi parcele, kar nam povzroča škodo na terenu in poteh. Občino sicer opozarjamo in prosimo za pomoč pri sanaciji nastale škode, vendar za to nima posluha.

Člana, ki se ukvarjata z rejo ovac, sta člana društva rejcev drobnice zgornje Gorenjske, drugih povezav z ostalimi agrarnimi skupnostmi pa nimamo. Naše mnenje je, da bi bilo povezovanje, izmenjava mnenj, idej in izkušenj med agrarnimi skupnostmi dobrodošlo.

ŽIVAHNA PAŠNA SKUPNOST NA POGORJU KRVAVCA

Janko Rebernik

Agrarna pašna skupnost Kriška planina (krajše tudi Kriška planina) se nahaja na pogorju Krvavca (1853 m). Krvavec je gora v Kamniško-Savinjskih Alpah v občini Cerklje na Gorenjskem. S Krvavca je čudovit razgled na osrednjo Slovenijo, na Julijske ter Kamniško-Savinjske Alpe, kar v lepem vremenu privablja veliko število obiskovalcev. Dostop do planine je po asfaltirani cesti iz Cerkelj na Gorenjskem preko Ambroža pod Krvavcem, mogoč pa je tudi s kabinsko žičnico.

Gora je od daleč razpoznavna tudi po stometrskem železobetonskem stolpu, oddajniku RTV Slovenija in po kapelici Marije Snežne arhitekta Jožeta Plečnika.

Večina ljudi pozna Krvavec po njegovi zimski vlogi, saj s 106 ha smučarskih površin in 30 km smučarskih prog sodi med največja slovenska smučišča. Njegova prednost v primerjavi z večino ostalih slovenskih smučišč je višja nadmorska višina, ki sega od 1450 do 1971 m. Smučarska sezona zaradi ugodne lege traja več kot 150 dni, od konca novembra do začetka maja. Njegovi prednosti sta tudi ugodna geografska lega in bližina urbanih središč, saj je od Ljubljane (270.000 prebivalcev) oddaljen le 25 km in od Kranja (50.000 prebivalcev) 17 km.

Agrarna pašna skupnost Kriška planina je druga največja planina po površini v Kamniško-Savinjskih Alpah, takoj za Veliko Planino.

Pogled z Gorenjske proti osrednji Sloveniji. Foto: Rebernik 2020

Pasli že v srednjem veku

O nastanku imena Krvavec obstajata dve pripovedi. Prva govori o krvavih bitkah iz časa turških vpadov, druga o krvavih solzah dveh ajdovskih dekl.

Na Bleku (lokalno ime za predel pod Domom na Krvavcu) je ekipa Inštituta za arheologijo leta 2003 začela arheološka izkopavanja, ki so pokazala, da sta na tem območju najmanj dve prepoznavni območji poselitve - zgodnj srednjeveška iz 9. in 10. stoletja ter poznosrednjeveška iz 13.-15. stoletja. Slednjo po mnenju arheologov sestavljajo ostanki bivališč pastirjev, ki so že takrat Krvavec uporabljali za sezonsko pašo. V srednjem veku je bilo pašništvo pomembna panoga.

Poleg arheoloških izkopavanj sta vidni še kamnita zložba v Gradišču (verjetno nekdanje naselbine) in kamniti daritveni oltar nad pastirsko koč v Kornu.

Sprva naj bi na Krvavcu pasli drobnico in prašiče, ob nastanku večjih mest pa je postalo zanimivo tudi sirarstvo. Začeli so graditi večje sirarne, ki zaenkrat še niso bile odkrite, so pa namesto njih odkrili konjski hlev.

Kriška planina je bila prvotno last rodbine Apfalter, ki je imela graščino v vasi Križ pri Komendi. Od tod tudi ime Kriška planina. Planino so dajali v najem. Veleposestvo kriške graščine je prišlo pod agrarno reformo. Za Kriško planino sta se potegovali Okrajna blagajna v Kamniku in novoustanovljena »Pašna zadruga Sv. Ambrož«. Agrarna reforma je dala planino Pašni zadrugi Sv. Ambrož v zakup. Leta 1928 pa je zadruga planino odkupila za 189.000 dinarjev, kar je takrat predstavljalo vrednost 160 glav živine. Zadruga je tedaj štela 37 članov. Pravice do planine so bile vezane na deleže. Večji del deležev so odkupili štirje kmetje, med katerimi največ, 16, cerkovnik Sv. Ambroža Nace Slatnar. Deleži so bili številčno določeni in prosto razpoložljivi. Udeleženci Pašne zadruge Sv. Ambrož so bile kmetije iz več vasi pod Krvavcem in okolice Kamnika in sicer: Sv. Ambrož 4, Viševca 1, Vrhpolje 1, Klemenčevo 1, Praprotno za Kalom 1, Bistričica 1, Zg. Stranje 1, Stahovica 1, Cerklje 1, Županje njive 1, Stiška vas 1, Apno 1, Ravne 1, Prapretno 2, Tučna 5, Briše 5, Hrib 3, Poreber 3.

Planine na pogorju Krvavca

Na Krvavcu sta dve večji pašni skupnosti, agrarna pašna skupnost Kriška Planina in agrarna pašna skupnost Jezerca. Ko dospemo na območje planin in ko cesta postane bolj položna, najprej dospemo na planino Jezerca, kot ji pravijo domačini. Luže v vrtačah se občasno napolnijo z vodo in so videti kot jezera, od tod ime planine. Planina leži nekoliko nižje, zato njeni člani pasejo živino približno 20 dni dlje kot na Kriški planini. Planina Jezerca je nekoliko manjša od Kriške planine in šteje manj članov, ki imajo v lasti pašnike na južnih pobočjih Krvavca. Pašna skupnost Kriška planina in njeni pašniki se raztezajo na severnem pobočju Krvavca in segajo vse do vrha Zvoha (1971 m). Pašniki obeh pašnih skupnosti so med seboj ločeni z ograjo, ki jo pred vsako zimo odstranijo zaradi smučanja. V dolini med grebenom Velikega zvoha do Vrha Korena ter Kalškim grebenom leži planina Dolga njiva, kjer se zadnje čase pasejo ovce in konji. Nad Kornom pa je še planina Košutna, ki je last ene kmetije.

Denacionalizacija

V letih od 1958 in do 1961 je bilo premoženje agrarnih skupnosti nacionalizirano. Po osamosvojitvi Slovenije in sprejetju ZPVAS je na novo registrirana Agrarna pašna skupnost Kriška planina vložila zahtevek za vračilo nacionaliziranega premoženja. Postopek vračanja je vodila pristojna UE Kranj.

Postopek vračanja je bil dolgotrajen, zaradi zemljiško knjižnega lastništva KZ Cerklje in vloženih pritožb s strani lastnika žičniških naprav RTC Krvavca. Kmetijska zemljišča so bila po odmeri stavbnih in pozidanih zemljišč vrnjena z delno odločbo leta 1999 in dopolnilno odločbo leta 2008. Upravna enota je ugotovila dejansko stanje in seznam upravičencev posredovala na pristojno Okrajno sodišče v Kranju.

Leta 2020 je pristojno sodišče začelo dedne postopke prenosa naknadno najdenega premoženja na žive lastnike in z vpisi novih lastnikov v zemljiško knjigo. Ko bo večina dednih postopkov zaključena, se bo Agrarna pašna skupnost Kriška planina registrirala po novem ZAgRS.

Agrarna pašna skupnost Kriška Planina danes

Danes pašno skupnost Kriška planina še vedno sestavlja enako število članov kot pri nakupu, le da so se nekateri lastniki zamenjali. Od skupnih 37 članov - ali bolje kmetij - se jih s kmetovanjem ukvarja še 20. Ostali člani so še vedno lastniki kmetijskih zemljišč, ki jih dajejo v najem. Na planini je svojo živino v letu 2020 paslo 18 kmetij in so iz sledečih hribovskih oziroma visokogorskih kmetij (najvišja leži na 1100 m): Ambrož pod Krvavcem 2, Stiška vas 4, Ravne 2, Apno 3, Sv. Lenart 1 in Šenturška Gora 6. Na planini se je od 15. junija do 8. septembra paslo 251 glav goveje živine (to so mlada živina, dojlje in plemenski biki), kar predstavlja 162,2 GVŽ.

Pašna skupnosti deluje po pravilih (Pravila Agrarne pašne skupnosti Kriška planina, 1994, in Pašni red Agrarne pašne skupnosti Kriška planina, 1994), v katerih so na temelju prejšnjih pravic določeni deleži posameznih kmetov, ki so podlaga za izračun njihovih bremen in koristi.

Člani, ki živino pasejo na planini, morajo opraviti štiri ure na GVŽ obveznih ur, tako imenovane tlake. Da bi ohranili pašnike v dobri kondiciji in s tem zagotovili dovolj paše za vso živino, vseskozi skrbijo z nujnimi deli na pašnih površinah. To je predvsem odstranjevanje zarasti, urejanje dovoznih poti in parkirišč, pobiranje kamenja, urejanje napajališč in v zadnjem času vse večkrat odpravljanje posledic neurij.

Za obveščanje lastnikov o zdravju živali, nameščanje soli, popravilo ograje, čiščenje napajališč in podobna dela skrbi pastir, ki je stalno prisoten na planini.

Celotna površina kmetijskih zemljišč obsega 257 ha, od tega se pase na približno 150 ha. Posamezna drevesa smrek, jelš in macesnov nudijo živalim zatočišče pred vročino, dežjem in vetrom. Večina pašnih površin se nahaja okrog naravne gozdne meje.

Preostale površine so gosto poraščene z ruševjem, tako da je kar 100 ha neplodnega in nedostopnega sveta, tudi s prepadnimi stenami

Prigon živine na Kriško planino. Foto: Rebernik 2020

Pašniki so razdeljeni na posamezne oddelke z lokalnimi imeni: Dou, Blek, Gradišče, Vrh Krvavca, Njivice, Zvoh, Rozor, Vrata, Koren. Stara imena, ki niso več v uporabi, so še Suha dolina, Grda dolina in Kravja dolina. Večina živali se v tropih od 10 do največ 30 živali pase preko cele sezone na skoraj stalnih površinah, tako da so vse površine dokaj enakomerno obtežene, lastniki pa hitreje najdejo svojo živino. Živina ene kmetije (okoli 20 živali) se odžene na Koren, ki je slabo uro hoda oddaljen od pastirskega naselja na Kriški planini.

Še naprej se število kmetij zmanjšuje, število govedi pa ostaja približno enako. Zaradi nekonkurenčnosti mlečno proizvodnih hribovskih kmetij se je v zadnjih letih povečalo število mesno pridelovalnih kmetij, ki živino najprej pasejo doma, poleti na planini in po planinski paši spet doma, vse do sredine novembra.

Kmetij, ki bi se ukvarjale samo s kmetijstvom in gozdarstvom, praktično ni več. Kmetje si dohodek izboljšujejo s službami v bližnjih mestih, se ukvarjajo s storitveno obrtjo ali z drugimi dopolnilnimi dejavnostmi, pri katerih prednjačita namestitveni turizem in gostinstvo.

Na Kriški planini so bile pred 1. svetovno vojno le tri pastirske koče: Viženska, Jagoščeva in največja v lasti Kriških grofov. Po nakupu planine med vojnama so štirje večji kmetje zgradili zidane koče s hlevi za živino. Zgradili so tudi zadružno kočo s hlevom, kjer so najeti pastirji molzli skupno živino. Pred približno 30 leti je 19 članov obnovilo nekdanjo zadružno kočo s hlevom, ki je bila v slabem stanju. Kasneje so nekateri kmetje zgradili tudi lastne pastirske hišice za svoje potrebe. Na dveh današnjih planšarijah, Pr' Florjan in Pri Viženčarju, se pohodniki in smučarji lahko

okrepčajo z domačo hrano in poleti s kislim mlekom ali bivajo v sobah za goste.

Sirarstvo, kot ga poznajo v bohinjskih in na bovških planinah, se tukaj ni razvilo, saj so mleko in vse mlečne izdelke, kot so kislo mleko, maslo in svežo skuto sproti prodali morebitnim popotnikom ali stalnim odjemalcem.

Pri koči Pašne skupnosti v Kornu po opravljeni tlaki. Foto: Rebernik 2020

Današnji slog življenja in standard prebivalstva ter globalizacija so privedli do razvoja turizma in s tem množičnega obiska bolj dostopnih in prepoznavnih turističnih krajev, kot je Krvavec. Predvsem poletna turistična sezona se je zelo povečala, tako da ob lepih sončnih poletnih dnevih število obiskovalcev že presega število dnevnih smučarjev pozimi.

Zaključek

Ugodna klima, kvalitetna paša in urejen naravni pripust so pomembni za prirast in zdravje pašne živali. Večina članov pašne skupnosti se vse bolj zaveda pomena planinske paše za svojo živino in so vedno pripravljeni sodelovati pri vseh delovnih opravilih. V poletnih mesecih se tudi nekoliko razbremenijo pri delu z živino doma.

Ukvarjanje z živinorejo in tradicija planinske paše hribovskih kmetij sta zelo pomembna za ohranjanje kulturne krajine. Obdelane kmetijske površine, cvetoči pašniki in živahno žvenketanje kravjih zvončkov v poletnih mesecih privabljajo vse več obiskovalcev hribov, nabiralcev zelišč, kolesarjev in turistov, ki nekaj dni preživijo v prekrasni naravi.

Novi lastnik RTC Krvavec, s katerim člani pašne skupnosti dobro sodelujejo, se trudi za kvalitetno ponudbo svojim gostom. Krvavec s svojo pre-

poznavnostjo pripomore k obisku turistov s celega sveta in s tem pomembno vpliva na gospodarski položaj regije.

Sedanji predsednik Agrarne pašne skupnosti Kriška planina Silvo Grilc želi, da bi se čim več njihovih članov vključilo v turistične in druge dejavnosti, po katerih narašča povpraševanje in bi tako sami ustvarjali pogoje in vplivali na to, kakšne vrste turizma si sploh želijo.

Urejanje pašnih površin z izravnavo terena in prekrivanjem z zemljo. Foto: Rebernik 2020

NA JUŽNEM POBOČJU KRVAVCA

Marko Kuhar

Naša pašna skupnost leži na južnem pobočju Krvavca, vzhodno od roba doline Korošice proti Kamniški Bistrici, zahodno pa sega do roba doline Kokre. Na severu mejimo s sosednjo AS Kriška planina. Spadamo pod UE Kranj, delno pa tudi pod UE Kamnik.

Visoka, a dobra za pašo

Površina planine pašne skupnosti Jezerca meri 161 ha. Leži na nadmorski višini od 1450 do 1690 m, kjer je dobra vegetacija. Spodnji del planine je bolj poraščen z gozdom, zgornji pa je travnat, ponekod poraščen z ruševjem. Zaradi dokaj optimalne sončne lege imajo krave relativno dolgo pašno sezono, običajno 105 dni oziroma od začetka junija do druge polovice septembra.

Legenda o treh jezerih

Planina Jezerca naj bi ime dobila po treh jezerih, ki naj bi se nahajala na današnjem območju planine, pod Kržišem za Šavrovco. Legenda pravi, da so bila jezera zelo globoka in sestop iz jezer ni bil mogoč, zato se je utopilo veliko živine. Nekega dne naj bi se pojavil možakar, ki naj bi kmetom v zameno za veliko denarja spraznil jezera. Po pripovedovanju naj bi ta v jezera natresel veliko živega srebra, tako da so jezera presahnila. Danes se na mestu jezer nahajajo velike vrtače.

Od nekdanje planine last petih (vseh) kmetov iz vasi Ambrož pod Krvavcem. Prvi zapisi oziroma izmere petih pastirskih koč so iz leta 1849, ko sta se začela tudi na tem območju urejati kataster in zemljiška knjiga. Ampak po pripovedovanju naj bi stale kočice že veliko pred tem.

Solidarna raba vode

Vseh pet kmetov je paslo živino. Na območju planine pa sta bila takrat le dva stalna vodna vira za napajanje živine. Ustna pričevanja pravijo, da je bil ravno ta problem povod za ustanovitev pašne skupnosti. Z združitvijo parcel vseh petih kmetov je tako vsa živina lahko prosto dostopala do vode.

Pred prvo svetovno vojno je ena izmed kmetij propadla, njene deleže zemlje (pašne pravice) so kupili štirje novi kmetje (iz Zakala in eden iz Lenarta). Tako je takrat pašna skupnost predstavljalo osem kmetov, na 138 ha zemlje. Med prvo in drugo svetovno vojno je k pašni skupnosti pristopil še kmet iz Davovca (območje južno od planine Jezerca) z nekaj svoje zemlje, nekaj zemlje pa so ostali člani pokupili od kmetov iz Stiške vasi in Štefanje gore. Tako se je planina povečala za dobrih 23 ha. Takšna velikost planine (161 ha) je še danes in predstavlja lepo celoto na južnem pobočju Krvavca, med vzhodnim in zahodnim robom.

Po drugi svetovni vojni sta se sicer dve kmetiji združili, tako da sta se

pridružila še dva dodatna člana in danes pašna skupnost Jezerca šteje 10 članov oziroma kmetij.

Protipravna nacionalizacija

Leta 1958 je bila planina nacionalizirana. Po takratnih zakonih protipravno, saj je bil za nacionalizacijo planine uporabljen zakon o agrarnih skupnostih. Člani pašne skupnosti Jezerca pa so bili v zemljiški knjigi vpisani kot solastniki planine in ne kot skupni lastniki, kar sicer predstavlja agrarno skupnost. Pašna skupnost Jezerca je tudi po letu 1958 delovala po istih pravilih in z istimi člani do danes.

Leta 1992 smo vložili zahtevo za vrnitev planine (denacionalizacijo), ki pa še do danes ni dokončno rešena.

Zgledno urejena planina

Do leta 1975 je imela vsaka pastirska koča svojega pastirja. Na planini je bilo takrat bolj živahno, ker je imel vsak pastir še prašiče in tudi kakšen konj se je pasel. Danes pa je na planini samo govedo, ki ga paseta dva ali trije pastirji. Žal se z molžo in predelavo mleka ukvarja samo ena pastirica. Planina Jezerca ima razmeroma dobro infrastrukturo. V zadnjih desetletjih smo uredili 10 napajalnih korit s pitno vodo za živino. Do planine imamo zelo dobro urejen dostop, vse pastirske koče imajo tudi elektriko. Vsa prepadna območja smo uspeli urediti z zaščitno ograjo, skoraj ves zunanji rob planine je ograjen. Pašno površino planine ohranjamo v takšnem deležu, kot je bila. Tudi število živine se ne spreminja dosti, pasemo okoli 150 glav živine.

Delo na planini - vzdrževanje pašnikov - imenujemo »tlaka«. Opravljeno delo merimo v »šihtih«. Količina dela, ki ga mora opraviti član, pa je vezana na delež zemljišča. Kmetje so zelo zavzeti in se številčno udeležujejo »tlak«.

Turizem je dobrodošel, vendar v sožitju s planino

Leta 1957 se je na planini začelo urejati smučišče (Krvavec). Danes je eno popularnejših rekreacijskih središč, tudi poleti. Turizem se nam zdi dobrodošel, vendar je potrebno še kar nekaj narediti na ozaveščanju turistov o primernem obnašanju na planini, le tako bo ta ostal v sožitju s planino. Zelo dobro sodelujemo z rekreacijsko turističnim centrom Krvavec ter s sosednjo AS Kriška planina.

Menim, da je takšna ureditev oziroma združitev kmetov prednost za ohranjanje planine kot kulturne krajine. V zadnjem desetletju je namreč nekaj kmetij v okolici propadlo. Takšni bi sicer zemljo prodali tretjim (za namen vikendov, turističnih objektov), zahtevni in nezanimiv teren pa bi se verjetno zarasel. Glede na stanje visokogorskega kmetijstva pa bi bila vseeno potrebna višja finančna pomoč države.

Osrednjeslovenska regija je med dvanajstimi statističnimi regijami Slovenije druga največja in meri 2.555 km². Ima središčno in nižinsko lego, je najgostejše naseljena ter po številu prebivalcev največja. V njej je glavno mesto države, Ljubljana, njeno institucionalno jedro (npr. parlament, ministrstva, ustavno sodišče) ter približno tretjina podjetij. Gospodarsko in prometno križišče je razdeljeno na 25 občin, ki obkrožajo svoje jedro Ljubljano. To so Borovnica, Brezovica, Dobrepolje, Dobrova - Polhov Gradec, Dol pri Ljubljani, Domžale, Grosuplje, Horjul, Ig, Ivančna Gorica, Kamnik, Komenda, Log - Dragomer, Logatec, Lukovica, Medvode, Mengeš, Moravče, Škofljica, Šmartno pri Litiji, Trzin, Velike Lašče, Vodice in Vrhnika.

Agrarna skupnost Meščanska korporacija Kamnik (MKK oz. MEKOK) je svoj nastanek dobro preiskala in dokumentirala (Deisinger, 2012, Meščanska, 2018). Kamnik se je v mesto razvil iz naselbine na obrobju ljubljanske kotline v obdobju 1204 - 1228. Absolutistični vladarji so mu podeljevali pravice in privilegije proti volji fevdalcev, tako tudi pravico knežjega mesta za upravljanje z gozdovi v Kamniški Bistrici. Ta pravica sega v leto 1380, v letih 1528 in 1540 pa se je, kot kaže dokumentacija, okrepila v lastništvo. Posest MKK oz. MEKOK je bila ena največjih slovenskih med pretežno nemškimi in vatikanskimi veleposestvi (meritev iz leta 1936 govori o več kot 6000 ha ter obsežni, tudi mestni infrastrukturi). Dobro povezana in organizirana skupnost je leta 1866 ustanovila Meščansko korporacijo Kamnik. Njene užitne in gospodarske pravice so bile leta 1913 urejene v obliko agrarne skupnosti skupaj z utemeljitvijo, da se tudi meščani, trgovci in obrtniki lahko ukvarjajo z agrarno dejavnostjo, kot se lahko kmetje ukvarjajo z obrtjo. Pravice pripadajo hiši, a le po en delež na hišo. Ta delež se lahko deli med solastnike, toda glasovalna pravica ostaja le ena, tudi če pride do lastništva več hiš. MKK je kljub zgodovinskim zaporednim spremembam avtoritet in njihovih pravil obstala. Po desetletjih ukinitve in nacionalizacije zemljišč je pričela oživljati leta 1991 ob osamosvojitvi Slovenije. Denacionalizacija je bila končana leta 2015 na Ustavnem sodišču RS, nato pa je MKK pričela gospodariti z nekaj nad 5000 ha premoženja. Danes posesti upravlja z enakimi strukturami kot druge agrarne skupnosti v Sloveniji in ima strokovno podprto vizijo razvoja, ki upošteva načeli sonaravnosti in trajnosti in temelji na lokalnih virih, zlasti gozdovih, katerih večina (58 %) je v strmini v višinskem pasu med 1000 in 1500 m nad morjem.

Agrarna skupnost Cerkova vas poseduje večinoma težko obvladljiv strm, kamnit in naravnim ujmam izpostavljen teren. Manjši travniško-pašniški del zemljišč je izrazito razdrobljen na parcele, manjše od 1 ha. Nastala je ob fevdalni delitvi premoženja v Avstro-Ogrski monarhiji, in sicer z dodelitvijo preostankov zemlje, ki so bili težje dostopni, kmetom oz. gospodarstvom kot nerazdelno lastnino. Agrarna skupnost je z zemljišči vseeno gospodarila, in sicer do leta 1954, ko so bila njena zemljišča z nacionalizacijo dodeljena občini Logatec. Po osamosvojitvi so bila njihova zemljišča vrnjena, a ne njej, ampak Skladu kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije. Površina 18 ha zemljišč je zdaj v solasti

94 deležnikov, med katerimi jih je po tako dolgem obdobju državnega lastništva le malo lahko uredilo dedovanje po prvotnih lastnikih. Postopki še tečejo. Zemljišča so deloma gozdna in slabo vzdrževana, poleg tega pa tudi močno prizadeta zaradi prenamnožitve podlubnikov.

Agrarna skupnost Gojška planina je del največje visokogorske pašne planine na Slovenskem - Velike planine. Gojška planina je v Kamniško-Savinjskih Alpah severovzhodno od Kamnika, prepoznavna po značilnih pastirskih naseljih s stanovi (kočami, bajtami) in živo dediščino izdelovanja trničev, posebne vrste sira. Gojška planina ima povprečno nadmorsko višino okoli 1400 m in je porasla z redkim smrekovjem, nižje pa z bukovim gozdom na značilnih kraških vrtačah. Kjer je zložnejša, so že stoletja pašniki, saj so trate med vrtačami in kotliči ugodne za letno pašo govedi. 220 ha so torej pretežno pašniki (120 ha), delno pa gozd (100 ha). Na Gojški planini je 40 koč. V postopku denacionalizacije so bila zemljišča vrnjena lastnikom iz leta 1957 in podvržena dolgotrajnemu urejanju dediščin. Zato se je število lastnikov povečalo in vsi niso aktivni. Glavna dejavnost agrarne skupnosti je planinska paša goveje živine, ki poteka s pastirjem od junija do septembra. V zadnjem času so bile potrebne investicije v oskrbo z vodo, problem pa postajajo želje manjših solastnikov, da bi gradili počitniške objekte.

MEŠČANSKA, A HKRATI AGRARNA SKUPNOST

Milan Deisinger

Na posvetu v Ljubljani o slovenskih agrarnih skupnostih v letu 2016, ki ga je organiziralo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano skupaj s Slovensko akademijo znanosti in umetnosti ter Biotehniško fakulteto, je tedanji minister za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano poudaril, da »so agrarne skupnosti edinstvena živa praksa, ki v slovenskem prostoru neprekinjeno delujejo vsaj od srednjega veka dalje«. Nedvomno so družbene spremembe v zadnjih stoletjih pustile velik pečat pri formalnem priznanju obstoja agrarnih skupnosti (ki so v preteklih stoletjih prispevale k obstanku kmetijskega življa) in tudi pri oblikovanju novih lastninskih razmerij (skupna lastnina). Veliko premalo se v Sloveniji razmišlja o dejavnostih agrarnih skupnosti, medtem so v Evropi takšna združenja vseskozi prisotna in priznana kot posebna pravna oseba, izkazana so predvsem v njihovem modelu sonaravnega gospodarjenja z naravnimi viri. Takšen pristop je po naši oceni skladen tudi z načeli trajnostnega razvoja na področju kmetijstva, gozdarstva in prehrane industrije v Sloveniji. Načela trajnostnega razvoja naj bi tudi slovenski načrtovalci agrarnega gospodarjenja v bodočnosti upoštevali, je v svojem uvodnem govoru obljubil takratni kmetijski minister.

Sprejeti ZAgRS (Uradni list RS, št. 74/15) je opredelil agrarno skupnost kot skupnost fizičnih in pravnih oseb, ki upravlja s premoženjem članov, trajno gospodari s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči, skupno zastopa interese (članov) prebivalcev na podeželju (ali v mestnih skupnostih po angleškem vzorcu), ohranja poseljenost in običaje na podeželju in na ta način prispeva k trajnostnemu razvoju Slovenije. Tudi v Sloveniji in naši mestni skupnosti je model skupnega upravljanja in gospodarjenja z naravnimi viri (na skupni ali solastniški skupnosti) ohranjen že dolga stoletja. To je možno predvsem zaradi nekdanjih organiziranih skupnosti (kot npr. mestne in ostale agrarne skupnosti, vaške skupnosti, soseske ali primorski jusi), ki so spoštovale tradicijo združevanja v določene skupnosti, predvsem za svoje preživetje. Vseskozi so vztrajale pri ohranjanju svojih pravic in to navkljub vsakokratnim pritiskom državnih oblasti, da se takšna združenja ukine (po navodilih takratne fevdalne ureditve, nemške okupacije in komunističnega sistema).

Iz naštetih razlogov bi bilo pomembno, da se tudi v Slovenji lastništvo agrarnih skupnost prizna kot posebno kategorijo lastništva. Tako bi se priznala tradicija in praksa, ki so jo skozi zgodovino ustvarili naši predniki. Na ta način bi se hkrati uskladili tudi s prakso sosednjih držav in evropske skupnosti. Nekatere že imajo tradicionalno organizirane agrarne skupnosti kot posebne pravne osebe.

Tradicija sega daleč v preteklost

Kamnik je bil, tako kot mnoge slovenske naselbine, na poti svojega razvoja neposredno in tesno povezan z agrarnim gospodarjenjem. V zgodo-

vini so se meščani Kamnika največ ukvarjali s poljskim delom, živinorejo, gozdarstvom in različnim rokodelstvom, ki je kasneje preraslo v agrarno dejavnost. Nedvomno je bil cilj takratnega združevanja prebivalstva mesta Kamnik v skupnost zgrajen v upanju za svoje preživetje, ker so le na ta način lahko preživeli v fevdalnem sistemu upravljanja države. Kamnik je zgodovinsko gledano meščanska naselbina, ki se je v začetku 13. stoletja v času grofa Henrika IV. Andeškega (1204-1228) razvila v mesto. V dobi absolutizma so takratni vladarji potrjevali kamniškim meščanom njihove pravice in privilegije tudi nad zemljišči in gozdovi v Kamniški Bistrici. Takšnim privilegijem in potrditvam, ki so jih uživali meščani Kamnika, so fevdalci večinoma oporekali, ker so si vedno znova prizadevali pridobiti ta zemljišča in gozdove pod svojo upravo. Prav zaradi dobre organiziranosti meščanov v skupnost meščanov si je knežje mesto Kamnik (in posledično tudi meščani Kamnika) pridobilo pravico do upravljanja z bistriškimi gozdovi že leta 1380. Tedaj je vojvoda Rudolf IV. Habsburški v volilnem pismu mestu Kamnik podelil oziroma potrdil svoboščine in privilegije po »Alodiju« (=zemljiško lastnino oziroma nosilca izvirne lastninske pravice), kar je pomenilo, da so meščani Kamnika postali lastniki gozdov v Kamniški Bistrici. Meščani torej niso ostali le uživalci prej potrjenih pravic, kar je razvidno iz sodbe »Spori zaradi Velike planine po sodnem zapisku iz leta 1540,« s katero je bilo dokazano v sodnem procesu, da je mesto Kamnik lastnik gozdov v Kamniški Bistrici. Za razumevanje tega zgodovinskega obdobja je pomembna tudi »Privilegijska knjiga« (=potrditvena listna), izdana leta 1528. Izdal jo je kralj, pozneje cesar Ferdinand I. in tako mestu Kamnik priznal vse posestne pravice in svoboščine, ki izhajajo iz alodija. Prav na ta način je še enkrat potrdil vse pravice in privilegije predhodnikov, dotlej izdane v korist meščanov mesta Kamnik. Od priznanja posestnih pravic in ostalih privilegijev je preteklo kar mnogo let (338), do leta 1866, ko se je v Kamniku ustanovilo novo združenje z imenom »Meščanska korporacija Kamnik«. Bistveno je prispevala k hitrejšemu razvoju mesta Kamnik in je kasneje, leta 1913, prerasla v novo obliko organizirane agrarne dejavnosti.

V 19. stoletju ena od največjih posesti s slovenskim predznakom

Meščanska korporacija Kamnik je torej bila od leta 1866 dalje ena od največjih posesti s slovenskim predznakom. Vsa ostala veleposestva znotraj države Slovenije so bila nemška ali cerkvena (vatikanska). Prav zaradi agrarnega gospodarjenja s tako veliko posestjo so bili meščani Korporacije pomemben dejavnik razvojnega napredka mesta Kamnik v tistem zgodovinskem obdobju.

Najobširnejša posest Korporacije, s katero je upravljala, je po registru posestnega stanja obsegala v letu 1936 točno 6002,1174 ha. Od tega je bilo 58 % gozdov v nadmorskem pasu od 1000 do 1500 m (kar posledično pomeni, da je to predvsem planinski svet), ostalih 42 % pa v nadmorskem pasu od 500 do 1000 m. To nedvomno pomeni, da je razporeditev gozdov zelo neugodna za sečnjo, predvsem zaradi težko dostopnih terenov. Korporacija je izvajala načrtno sečnjo v bistriških gozdovih že pred drugo svetovno vojno. Takrat je bilo gospodarjenje z bistriškimi gozdovi celo

neke vrste vzorčni primer dobre prakse v slovenskem prostoru. Danes se sečnja izvaja v okviru »Pravilnika o gozdno gospodarskem načrtu gozdno gospodarske enote Kamniška Bistrica za obdobje 2019 - 2028«. Iz tega razloga je za Korporacijo pomemben določen letni etat sečnje, ki ga vsako leto posebej pripravi Zavod za gozdove RS, gozdno gospodarska enota Kamnik.

Celotna gozdno gospodarska enota v Kamniški Bistrici meri trenutno 6106,50 ha in leži na območju katastrske občine Županje njive. V ta obseg spada tudi 2382 ha korporacijskih gozdov, ki so za sečnjo komercialno zanimivi.

Po dolgotrajnem denacionalizacijskem postopku je Ustavno sodišče RS v letu 2015 odločilo, da je treba vrniti članom Korporacije zaplenjeno premoženje. Sedaj je skupno povrnjene površine 5111 ha, ki jo ima v posesti Meščanska korporacija Kamnik a. s. v k. o. Županje njive - Kamniška Bistrica.

Občni zbor članov Korporacije se vsako leto seznani z načrtovano sečnjo, ki izhaja iz dolgoročnega načrta Korporacije pri gospodarjenju z gozdovi v Kamniški Bistrici. Na tak način je podana tudi osnova za delo v gozdovih z dolgoročnim načrtovanjem ter z upoštevanjem načela trajnosti in sonaravnosti. Navedena načela so sprejeta kot temeljno izhodišče za kvalitetno upravljanje s korporacijskimi gozdovi.

Korporativno upravljanje

Glede na dejstvo, da je povprečna starost članstva visoka, kar velja tudi za ostale agrarne skupnosti v Sloveniji, se soočamo z vprašanjem vključevanja mlajših kadrov v odločanje o gospodarskem upravljanju in razvoju. Zato bo potrebno v kadrovske politiki agrarnih skupnosti vedno na novo iskati statutarne in organizacijske rešitve.

Trenutno Meščanska korporacija, organizirana še po ZPVAS, vključuje okoli 2020 članov. Zaradi zapuščinskih postopkov, ki jih določa ZPVAS, se včlanjuje v Korporacijo vedno več članov na eni deležni pravici. Ker posamezni sedanji člani še vedno urejajo svoj dedni postopek pri Okrožnem sodišču v Kamniku za vpis v zemljiško knjigo, bo potrebno zbrati dovolj vpisanih novih članov v zemljiško knjigo (preko 50 %), da se bo lahko organizirala v skladu z ZAgRS. Najbrž bo nova organiziranost kasneje lahko predstavljala tudi določen problem pri urejanju v medsebojnih razmerij (npr. osem deležnikov na eni deležni pravici ima le eno glasovalno pravico).

Praviloma so pravni nasledniki umrlih članov že sedaj starejši. Svojim naslednikom (sinovom ali hčerkam) največkrat dajejo le pooblastila za zastopanje na organih Korporacije. Posledično niso aktivni nosilci razvojnih možnosti, ki jih zahteva nov čas. Zato postaja kadrovske vprašanje aktualno, kar se največkrat kaže tudi v nepripravljenosti za razpravo ter pri končnem odločanju o pomembnih vprašanjih korporativnega upravljanja v okviru statutarne in zakonskih določil. Tudi v našem primeru upravljanja bo potrebno pri kadrovske politiki Korporacije iskati mlajše kadre in nove upravljalce, ki bodo aktivno delovali v dobrobit članov in mestnega jedra mesta Kamnik.

Čeprav nam v praksi upokojeni člani pridejo zelo prav, ker imajo veliko več časa za ukvarjanje s problemi korporativnega upravljanja (npr. v upravnem in nadzornem odboru Korporacije je samo en član, ki je še v delovnem razmerju), pa starejši člani dostikrat vztrajajo na modelu upravljanja, ki ne zagotavlja optimalnih rezultatov upravljanja in gospodarjenja s skupno lastnino članov Korporacije. Ugotovili smo, da na prostovoljni osnovi (statutarno določilo: brez plačila) ne bomo mogli več dolgo kvalitetno upravljati z lastnino članov Korporacije.

Iz tega razloga bo potrebno v bodočnosti izdelati nov poslovni (razvojni) model profesionalnega korporativnega upravljanja ter v čim krajšem času obnoviti kratkoročni in dolgoročni program celovitega razvoja Korporacije. V ta projekt mora biti vključen tudi kadrovski program, po možnosti pa tudi časovnica končne izvedbe.

Mesto kot agrarna skupnost

Deželna komisija za agrarne operacije je s svojo razsodbo z dne 21. 06. 1913 pod opr. št. 717 uredila sprejem in status agrarne skupnosti, v kateri naj bi se dokončno uredile užitne in gospodarske pravice glede zemljišč kamniških posestnikov. Kasneje sta se na postopek Komisarja za agrarne operacije zaradi izdane uredbe, s katero se je med občino in posestniki urejalo lastninska razmerja (kot so užitne in gospodarske pravice do zemljišč) pritožila kamniška županija in Mestno županstvo. Pritožnika je zmotil predvsem v uredbi naveden nov posestni imenik, v katerem so posestniki Kamniške (sedaj agrarne) meščanske korporacije postali nosilci užitnih in gospodarskih pravic po posameznih hišah (194 hiš), vključenih v nov korporacijski agrarni sistem.

Deželna komisija za agrarne operacije je pod opravilno št. 543/a.o. ponovno 1. 2. 1922 razsodila, da je pritožba obeh pritožnikov neosnovana, ker je lastnina dokazno last kamniških posestnikov.

Pritožbeni pomislek občine Kamnik je bil, da premoženje Meščanske korporacije nima agrarnega značaja, ker imajo meščani poleg zemljišč in gozdov tudi drugo premoženje oziroma ker so sedanji upravičenci postali nosilci agrarnega premoženja. To pa so predvsem meščani, trgovci in razni obrtniki, ki se neposredno sploh ne ukvarjajo z agrarno dejavnostjo. Tudi to vprašanje oziroma ta pomislek je obravnavala Deželna komisija za agrarne operacije in vsa taka razmišljanja ovrgla z razsodbo z dne 21. junija 1913 z obrazložitvijo, da se vsak posestnik poleg svoje obrti lahko ukvarja tudi z agrarno dejavnostjo ali obratno - kmet, ki je posestnik, ima lahko tudi tovarniško zemljišče (to je le krajši povzetek iz obrazložitve Deželne komisije za agrarne operacije). Iz teh razlogov je tudi v današnjem času status Korporacije specifičen, ker ohranja vrednote, ki so jih naši predniki ustvarili skozi stoletja kot mestna skupnost s ciljem, da so lahko le združeno preživeli tudi preko organizirane agrarne dejavnosti. V letu 1913 pa so začeli nastopati z imenom »Agrarna skupnost Meščanska korporacija v Kamniku«.

Pomemben je tudi podatek, da je celotno premoženje Korporacije razdeljeno na 194 deležnih pravic, kar izhaja iz zgodovinskih podatkov. V času priznavanja užitnih in gospodarskih pravic je imela Korporacija v posest-

nem imeniku navedenih 194 hiš in vsaka hiša (njen lastnik) je imela le eno deležno pravico, kot 1/194-tinski lastnik. Dovoljeno je bilo, da je lahko na eni deležni pravici tudi več solastnikov (npr. mož, žena, brat), vendar so vsi skupaj imeli le eno glasovalno pravico. Tudi če je imel nekdo več hiš in s tem tudi več deležnih pravic, je imel na razpolago samo eno glasovalno pravico, kar je v statutu Korporacije ostalo zapisano še danes.

Upravljanje in gospodarjenje s premoženjem

Korporativno upravljanje s skupno lastnino članov se sedaj uresničuje preko organov Meščanske korporacije, in sicer so to občni zbor je najvišji organ Korporacije, ki ga sestavljajo vsi člani. Predsednik je poslovodni organ, ki organizira in vodi delovanje Korporacije, jo zastopa in predstavlja kot pravno osebo. Upravni odbor je izvršilni organ Korporacije, ki šteje sedem članov. Nadzorni odbor šteje tri člane in nadzira delo in poslovanje predsednika, upravnega odbora in celotnega finančnega poslovanja. Pri načrtovanju upravljanja in gospodarjenja smo se člani Korporacije soočili z vprašanjem, kako najbolje izkoristiti dane naravne in specifične možnosti, kot so gozdovi, pašniki, vode, rudnine, lovstvo, planinske hiše, planinski dom, objekti, dani v najem, oplemenitenje skupnih zemljišč itd. Pomembne so tudi druge dejavnosti, s posebnim poudarkom na sodelovanju v razvoju mestnega jedra Kamnik, kar je v skladu z že sprejeto »Vizijo« razvoja Korporacije.

Z uspešno uveljavitvijo korporativnega upravljanja bomo imeli veliko več možnosti, da iztržimo iz skupne lastnine tudi za člane Korporacije večje gospodarske in finančne učinke, npr. z polnilnico za pitne vode, postavitvijo drevesnice, pridelavo biomase, partnerstvi pri sečnji, prodaji in izrabi lesne mase preko žagarske ali lesne industrije v Sloveniji ter po možnosti tudi v tujini. Zanimiva bo postala tudi celovita turistična ponudba z gradnjo novega planinskega doma v Kamniški Bistrici v sodelovanju s Planinskim društvom Ljubljana - Matica, npr. kot možna bodoča alpinistična izobraževalna institucija in sodelovanje z ostalimi agrarnimi skupnostmi Velike in Male planine. Pomembna bo tudi izredna poraba finančnih sredstev (rezervni sklad) v času nezmožnosti sečnje v gozdovih Kamniške Bistrice, kot so ujme, vetrolomi, žled, podlubniki itd. Trenutno je namreč ves finančni prihodek Korporacije odvisen od sečnje gozdov Kamniške Bistrice.

Da ne bi prišlo do anomalij pri poslovanju korporativnega upravljanja (npr. tajkunskega prevzema ali celo do odtujitve premoženja članov z bankrotom), so vključene varovalke kvalitetnega in odgovornega nadzora nad gospodarjenjem ter upravljanjem s skupno lastnino članov Korporacije, ne glede na sedanjo ali bodočo kadrovsko zasedbo.

Prišli smo do spoznanja, ki najbrž praviloma velja za vse agrarne skupnosti: »Prihodnost agrarnih skupnosti terja vso pozornost organizaciji delovanja, uveljavljanju novih modelov korporativnega upravljanja ter mlajšim (strokovnim) kadrom, pa tudi timskega delu organov in članov, informiranju in medsebojnemu sodelovanju z različnimi institucijami.

Enaka pripravljenost za sodelovanje naj bi veljala tudi na vseh ostalih področjih gospodarjenja in upravljanja s skupno ali privatno lastnino z večjo podporo ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.«

Zaključek

Praksa korporativnega upravljanja s skupno lastnino je pokazala slabo stran državnega pristopa že pri pripravi ZDen in ZPVAS. Ni prišlo do priznanega statusa pravne osebe posebnega pomena, kot je bilo že urejeno v prejšnjem sistemu fevdalne oblasti. Tak pristop je posledično možno razumeti tudi kot takratno politično usmeritev, da naj se postopno ukine agrarne skupnosti. Tej ugotovitvi pritrjuje tudi sedanji dolgotrajni postopek vračanja nacionaliziranega premoženja agrarnim skupnostim ZDen, veljaven od 7.12. 1991, še danes ni končan.

Iz podatkov, ki jih je objavilo ZPASS, je razvidno, da je bilo pred nacionalizacijo v slovenskem prostoru organiziranih več kot 1000 agrarnih skupnosti, sedaj pa je v skladu z ZPVAS registriranih le še 638 agrarnih skupnosti oz. po ZAgRS še bistveno manj. Nedvomno je v opisanem zgodovinskem obdobju agrarna skupnost eden od najstarejših modelov sožitja in sodelovanja v slovenskem prostoru, ki ga je treba v prihodnosti obvarovati in nadalje razvijati z novimi modeli agrarnega gospodarjenja v Sloveniji, skupaj z MKGP, ter z ostalimi institucijami, ki jim ni vseeno, kako se bo nadaljevalo z našo zgodovinsko zapuščino na agrarnem področju.

Pogled naprej: veliko nalog za več deležnikov

Za prihodnost agrarnih skupnosti predlagamo:

- Agrarne skupnosti morajo zakonsko postati pravne osebe, kot je to urejeno v Evropski uniji.
- Lokalne samouprave (občine) postajajo lastniki agrarnih nepremičnin v skladu s 5. in 6. odstavkom 8. čl. ZPVAS, če pravni nasledniki ne uveljavljajo lastninske pravice, tako postanejo nepremičnine bivše agrarne skupnosti last občine. Vendar morajo občine te nepremičnine v 6 mesecih ponuditi v brezplačno uporabo določenim skupnostim, ki ležijo na tem območju. Kaj storiti, če občina te določbe ne upošteva in na ta način krši zakonska določila?
- Izdelati univerzalen (uporaben) model upravljanja, da postanejo agrarne skupnosti dejanski in odgovorni dejavnik razvoja na vseh področjih agrarne dejavnosti v kmetijstvu, gozdarstvu, prehrani itd. Iz dosedanje prakse na področju kmetijstva, gozdarstva in lesne predelave je razvidno, da država ni bila nikoli dober gospodar. Predstavlja se eden od značilnih primerov - objavljen v časopisu Dnevnik 17. 2. 2017 pod naslovom »Iz fantastičnega projekta smo naredili zmazek«, ki se nanaša na novoustanovljeno podjetje Slovenski državni gozdovi (SIDG).
- Pri oblikovanju nove zakonodaje upoštevati specifične lastnosti posameznih skupnosti, npr. mestna agrarna skupnost, združenje agrarnih skupnosti;
- Priprava bolj enostavnih pogojev za vzpostavljanje novih agrarnih skupnosti, ureditev davčne politike pri poslovanju in zaposlovanju itd.

- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano bi moralo sprejeti izziv oziroma uporabiti vse pravne možnosti, da skupaj s Kmetijsko gozdarsko zbornico prevzame odgovornost za dolgoročni (program) razvoj agrarnih skupnosti v Sloveniji.
- Hkrati naj bi se ustanovilo pri Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ali pa pri Kmetijsko gozdarski zbornici tudi službo po vzorcu iz prejšnjih časov, npr. »Komisarja za agrarne dejavnosti.« Prepričani smo, da bi MKGP, skupaj s KGZS, s takim dejanjem opravičilo svojo gospodarsko in agrarno vlogo v obeh institucijah ter na ta način pozitivno vplivalo tudi na celovit razvoj agrarnih dejavnosti v slovenskem prostoru.
- Predlagam in vabim tudi, da si zainteresirani člani agrarnih skupnosti ogledajo izdajo Kronike z naslovom: »Po poteh dediščine Meščanske korporacije Kamnik,« ki jo je izdala Meščanska korporacija a. s. v letu 2018.

MALO ZEMLJE, VELIKO SOLASTNIKOV

Janez Smole

Naša agrarna skupnost je nastala v časih delitve fevdalnega premoženja na območju Avstro-Ogrske. Njeno lastnino - premoženje predstavljajo preostanki zemlje, ki jih ni bilo mogoče deliti med posamezne kmetije. Ker so bila zemljišča težje dostopna, jih je takratna oblast dodelila kot nerazdelno lastnino vsem kmetom oziroma gospodarstvom na določenem teritoriju takratne države - monarhije.

Naša agrarna skupnost je dobila v skupno last 64 deležev s približno 18 ha zemljišč, ki so deloma gozdna, pašniška, obdelovalnih pa praktično ni. S temi zemljišči je gospodarila do leta 1954, ko je premoženje takratna država nacionalizirala in dodelila posameznim občinam, v našem primeru občini Logatec. Ta je tako dobljena zemljišča leta 1993 morala prenesti na državni sklad, Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS.

Premoženje »mrtvih duš«

V letu 1994 je bil kot zadnji denacionalizacijski zakon sprejet ZPVAS. Na tej podlagi smo ustanovili tudi našo agrarno skupnost, ki pa ni zaživela kot samostojni pravni subjekt z vsemi pravicami in obveznostmi. Zakaj? Ker v času od leta 1954 do 1994 ta del premoženja ni bil predmet dedovanja po deležnikih agrarne skupnosti, bil je v državni lasti. Tako je v našem primeru bilo pravno-formalno deležnikov 94, od teh pa samo 6, ki so z dedovanjem pred letom 1954 svoje deleže tudi dedovali po prvotnih lastnikih, in sicer do sprejetja ZagRS leta 2015. Tako smo vse do danes upravljali premoženje agrarne skupnosti kot premoženje »mrtvih duš«, kajti prevzemniki prvotnih deležev pravno-formalno niso bili znani.

Obstoječi deleži se po dikciji zakona ne smejo nadalje drobiti. Sodišča so dobila nalogo, da izpeljejo zapuščinske postopke tudi za to premoženje ob upoštevanju dejstva, da je prevzemnik deleža samo eden od potomcev pred nacionalizacijo znanega deležnika. V našem primeru pristojno sodišče še ni uspelo izvesti teh postopkov. To pomeni, da še vedno nimamo verodostojnega seznama deležnikov. Upamo pa, da bo to delo izvedeno v letu 2021, da bi bomo izpolnili pogoje za izvedbo vseh postopkov za ponovno vzpostavitev agrarne skupnosti po določitih zakona iz leta 2015.

18 hektarjev zemlje, 94 solastnikov

Vrednost premoženja približno 18 ha zemljišč, ki so v solasti 94 deležnikov, v tem trenutku še ne povsem znanih, po oceni Geodetske uprave RS znaša približno 100.000 evrov. To je relativna ocena, glede na trenutno stanje na trgu in stanje posameznih parcel.

Ob zaključku lahko ugotovim, da z »rokohitrsko« odločbo o nacionalizaciji v skoraj dveh desetletjih skupaj z ZPASS še nismo v celoti uspeli z vzpostavitvijo prvotnega stanja na tem delu naše - gledano skozi čas - družbene, državne, pa zopet zasebne skupne lastnine.

Zahteven teren

Naša zemljišča so deloma gozdna, močno načeta od podlubnika. Teren je strm, kamnit in izpostavljen vsakokratnim naravnim ujmam. Zaradi neodgovornega gospodarjenja v preteklosti je slabo vzdrževan. Manjši del zemljišč je travniško-pašniški, ki pa je izrazito razdrobljen, saj nobena parcela ne meri več kot 1 ha.

Število aktivnih članov je 6, od prvotnih formalno-pravnih deležnikov 94. Sprejemanje odločitev je praktično nemogoče, ker še vedno čakamo na prečiščen seznam pravnih deležnikov, ki ga mora pripraviti pristojno sodišče. Zakaj se postopek na sodišču vleče toliko časa, ne vemo in ne razumemo. Konkretnih informacij sodišča ni mogoče dobiti, z za to zadevo pristojnim sodnikom pa stika ni mogoče vzpostaviti.

Gospodarjenje je zaradi pomanjkanja pravno-formalnih pristojnosti oteženo in vezano samo na nujna opravila na podlagi inšpekcijskih odločb.

Naša agrarna skupnosti je izjemna po velikosti, po majhni vrednosti posameznega deleža, pa tudi po proaktivnosti in entuziazmu omejenega števila aktivnih članov.

DEL ETNOGRAFSKO POMEMBNE VELIKE PLANINE

Marko Kemperl

Gojška planina je del zakrasele visokogorske planote v Kamniško-Savinskih Alpah severovzhodno od Kamnika, ki se razprostira na površini 220 ha na povprečni višini okoli 1400 m nad morjem. Približno 120 ha je pašnikov, 100 ha pa gozda.

Del največje visokogorske pašne planine na Slovenskem

Velika planina, ki obsega Veliko, Malo in Gojško planino, je največja visokogorska pašna planina na Slovenskem. Na njej so pastirji zgradili več pastirskih naselij z več kot sto pastirskimi stanovi (kočami, bajtami) posebne oblike, ki so zaščitni znak planote. Na Gojški planini je štirideset koč. Danes je Gojška planina obdana z redkim smrekovim in v nižji legi z bukovim gozdom ter posejana z značilnimi kraškimi vrtačami. Na zložni planoti se je gozd že pred stoletji umaknil pašnikom. Mehke zelene trate med vrtačami in kotlički so dale idealne pogoje za letno pašo govedi. Med etnografske značilnosti Gojške planine pa poleg pastirskih koč in raznovrstnih lesenih izdelkov za vsakdanjo rabo (žlice, noži, zajemalke različnih oblik, ogrinjala za zaščito pred dežjem itd.) sodijo tudi trniči, to je posušen hruškasto oblikovan sir.

Povečanje števila lastnikov po denacionalizaciji

Agrarna skupnost Gojška planina je bila ustanovljena v letu 1994, za potrebe vračila zemljišč, ki so bila nacionalizirana v letu 1957. V postopku denacionalizacije so bila zemljišča vrnjena tistim lastnikom iz leta 1957. To je povzročilo veliko težav predvsem zaradi starosti oziroma ker je bila velika večina lastnikov že pokojnih.

Dedovanje je povročilo do veliko povečanje števila lastnikov, ki so po novem zakonu o agrarnih skupnostih tudi člani agrarne skupnosti. AS Gojška planina ima približno 130 članov, od katerih je aktivnih 40.

Pašo želimo ohraniti

Glavna dejavnost na planini je planinska paša s pastirjem - predvsem gov-eje živine - od junija do septembra.

Vse pomembne odločitve sprejme občni zbor, ki se skliče vsako leto v pomladanskem času. Za izvedbo sklepov zbora skrbi gospodarski odbor, katerega član je tudi predsednik.

Glavne investicije, ki so se izvajale zadnje desetletje, so bile namenjene oskrbi živine in ljudi z vodo. Zgradilo se je nekaj vodohranov in napeljal vodo do pastirskih koč.

Glavni problemi, ki se pojavljajo v zadnjih letih, so želje nekaterih manjših solastnikov, da bi na planini gradili počitniške objekte. To trenutno ni dovoljeno, prizadevamo pa si, da tako tudi ostane. V zadnjem času postaja problem tudi pridobiti za planino ustreznega pastirja. Trenutna starost pastirjev je v povprečju precej čez 70 let.

Intervju s predsednikom AS

Januarja 2021 je za izdelavo seminarske naloge Marko Kempri »Krivc«, predsednik AS Gojška planina, odgovarjal na sledeča vprašanja; *Ponudite mlečne izdelke tudi obiskovalcem planine?*

Ne.

Menite, da je ponudba in prodaja mlečnih izdelkov na planini s strani države zakonsko dobro urejena ali imate s tem težave?

Nekaj težav je. Na začetku je potrebno urediti kup papirjev, kasneje je treba urediti poseben prostor v bajti za pridelavo mleka.

Kakšen je vaš pogled o zasnovi čredink? Bi imelo to v prihodnje lahko negativen vpliv na razvoj turizma na planini?

Čredinke so svoja zgodba. Starost starejših pastirjev se zvišuje, mladih pa tudi ni, ki bi tri mesece planjevali na planini. V zadnjem času so že prihajale ideje, da bi se ta situacija vsaj delno rešila s čredinko. Le-ta bi lahko negativno vplivala na ponudbo mlečnih izdelkov.

Ali je sodelovanje med posameznimi agrarnimi skupnostmi zadovoljivo? Si želite spremembe?

Sodelovanje med posameznimi agrarnimi skupnostmi je zgledno. Vključeni smo tudi v Združenje predstavnikov agrarnih skupnosti Slovenije in lahko pohvalim sodelovanje.

Kako je še živa tradicija izdelovanja trničev?

V preteklosti je prav na Dovji ravni (danes Stolniškemu stanu) Josipina Humar, p.d. Debevčeva Zefa, začela z rezbarjenjem pisav za trniče in izdelavo le-teh. Svoje bogate izkušnje je prenesla tudi na mlajše pastirice, med njimi tudi na Rezko Mali. Trenutno na Gojški planini ni pastirice ali pastirja, ki bi ga izdeloval. Na Veliki planini se s tem ukvarja Rezka Mali, sicer se trnič seli s planine v dolino. To je sedaj nova zgodba, s tem so povezani Okusi Kamnika.

Kako vidite planino v prihodnje? Bo pastir še skrbel za ohranjanje pastirskega izročila in promocijo planine?

Skrbi me, da bo pastirjev vedno manj, a kljub temu se bo bogata pastirska tradicija pašništva ohranila tudi v prihodnje. Mogoče se bo ponovila tudi zgodba iz preteklosti, ko je en kmet oziroma pastir skrbel za večje število živali in je pasel še dvema kmetoma.

Je sodelovanje s TIC Kamnik in Zakladom narave Velika planina zadovoljivo, morda kaj pogrešate?

Mislim, da lahko sodeluje vsak, ki ima željo. Najverjetneje je sodelovanje bolj slabo z razlogom, saj težave nastopijo z registracijo dopolnilne dejavnosti in zapletenimi zakonskimi predpisi.

Menite, da je pri mladih želja ohraniti bogato arhitekturno-kulturno dediščino planine?

Mislim, da imajo mladi vizijo, potrebujejo le malo širše videnje. Vsak ima svoje poglede in težko si predstavlja vrednost in pomen pašništva ter arhitekturno-kulturne dediščine brez predhodnega sporočila starejših pastirjev.

Katere pešpoti so najbolj priljubljene? Ob koncih tedna je obisk množičen, se kje pojavljajo problemi?

Markiranih pešpoti je veliko. Iz Stahovice mimo Kisovca na Malo planino

in naprej do vrha Gradišča, od Marjaninih njiv in naprej od parkirišča za Ušivcem proti Gojski planini. Kot kaže, je parkirnih prostorov ob koncih tedna in v poletni sezoni še vedno premalo in bo potrebno razmišljati o dodatnih parkiriščih. Množičen obisk pusti za seboj tudi odpadke, poleg tega so za živino še bolj nevarni pasji iztrebki.

Kako gledate na rekreativno kolesarjenje po planini?

Kolesarji naj upoštevajo označbe oziroma se vozijo po poteh, ki so namenjene kolesarjenju. Vsekakor ne podpiramo kolesarjenja po pešpoteh in med pašniki, kajti prišlo je že do nesreč.

So po vašem mnenju parkirani avtomobili pri nekaterih bajtah moteči? Kako bi se dalo to urediti?

Vsak pašni upravičenec si lahko pripelje z avtom do bajte stvari, ki jih potrebuje in ga kasneje odpelje na parkirišče. Zjutraj in zvečer je to razumljivo, saj pridemo pastirji »porihtat« žival, čez dan pa avto ne sodi na planino.

Voda je na planini problem. Ali obstaja skupna rešitev za vse tri planine? Mogoče bi bila skupna rešitev aktualna pred 10 ali 20 leti. Sedaj pa je vsaka planina rešila vodovodno omrežje po svoje.

Obalno-kraška statistična regija je s 1.043 km² površine ena manjših v Sloveniji, 1. julija 2019 je imela 115.613 ali 6 % prebivalcev Slovenije. Ima razmeroma dobro izobrazbeno strukturo, stopnja delovne aktivnosti in BDP na zaposlenega sta rahlo nad slovenskim povprečjem, povprečna mesečna neto plača pa je nekoliko pod njim. V regiji je osem občin: štiri istrske – Koper, Izola, Piran in Ankaran, ter štiri na območju Krasa in Brkinov: Hrpelje-Kozina, Divača, Sežana in Komen.

Regija ima nekoliko neposrečeno ime, saj »obalni« del ne obsega samo območja ob morju, temveč tudi celino globoko v Istro. Po drugi svetovni vojni se je v mestih ob morju zelo zgostila gospodarska dejavnost, z njo pa tudi število prebivalcev. Veliko jih je prišlo prav iz notranjosti Istre in iz Brkinov. Ta območja so se zaradi tega močno spraznila in gospodarsko nazadovala.

To se odraža tudi v nekaterih agrarnih skupnostih, saj mnoge nimajo več dedičev v domačih vaseh. Kljub temu so tiste, ki so se uspele po denacionalizaciji ponovno vzpostaviti (kar pa ni uspelo vsem), dejavne. Tudi tiste, ki še niso uspele končati vseh dednih postopkov. Nerešeni dedni postopki so eden glavnih problemov, ki jih navajajo. Drugi je zakonsko določilo, da agrarna skupnost ne more biti stranka v davčnih postopkih, kar povzroča veliko zapletov pri pridobivanju nepovratnih sredstev po razpisih ter pri prometu z nepremičninami (za zaokroževanje ali menjavo manjših delov zemljišč, pogosto že pozidanih, po vaseh). Tretja težava je določilo, da se zapuščina na deležu nepremičnin po posameznem članu brez dedičev prenese na občino, kar pa ni v skladu z izvirno idejo agrarnega premoženja, zato bi po mnenju mnogih morali to določilo odpraviti s spremembo zakona.

Zemljišča agrarnih skupnosti v obalno-kraški regiji so večinoma na kraškem, skalnatem terenu, zato je rast skopa. Prevladuje gmajna, primerna za pašo, ki jo nekatere agrarne skupnosti oddajajo kmetom v najem, drugod se zarašča. Na gozdnih površinah prevladujejo listavci manjše rasti in debelin (večinoma hrast, črni gaber in jesen), ki jih skoraj vse agrarne skupnosti sekajo za drva. To marsikje še počno po starem načinu - z žrebanjem. Nekaj je manjših sestojev bora, ki ga v večini AS prodajajo in z izkopičkom obnavljajo gozdne poti in vlake.

Istra

Med 19 predstavljenimi agrarnimi skupnostmi iz te regije je najbolj zgovoren primer izseljevanja s podeželja v mesta **Agrarna skupnost Zanigrad**.

Vasica na stiku Istre in Kraškega roba v koprski občini nima niti enega stalnega prebivalca. Kljub temu živi, saj se osem članov občasno zbere na delovnih akcijah v vasi, predvsem iz ljubezni in spoštovanja do vasi in dediščine prednikov. 60 ha zemljišč je deloma poraslih z gozdom, deloma travnatih, v veliki meri so kamnita in skalnata. Kljub temu nudijo hrano čredi goveda, drobnici, nekaj konjem in oslom.

Podoben teren imajo dobrih sto metrov nižje ležeče Hrastovlje. V njih živi približno 150 prebivalcev, kar pa je mnogo manj kot pred desetletji. Tudi med 28 člani **Agrarne skupnosti Hrastovlje** vsi ne živijo v vasi. Kljub temu so složni in dejavni, delovanje pa najbolj ovirajo še vedno nerešeni

zapuščinski postopki, zaradi česar ne more prosto razpolagati s svojim premoženjem. To ima obliko skupne lastnine in obsega 171 ha gozdov in pašnikov slabše kvalitete ter vaški dom.

Podobne težave ima zaradi še nedokončanih dednih postopkov tudi **Agrarna skupnost Rakitovec**, ki leži na robu koprške občine, ob meji s Hrvaško. 58 članov upravlja s približno 600 ha površin, večinoma dokaj zaraščenih pašnikov z revno prstjo in veliko kamenja. Ker je upravljanje oteženo, predlagajo poenostavitev delovanja agrarnih skupnosti, ureditev njihovega pravnega položaja in davčne problematike, saj bo sicer vse več teženj po prenehanju obstoja agrarnih skupnosti.

Tudi **Agrarna skupnost Rožar**, četrta predstavljena iz koprške občine, se sooča s težavami pri preoblikovanju po novem ZAgRS, ob tem pa še z gradnjo infrastrukture po njenih zemljiščih. Leta 2012 se je z velikimi težavami z Družbo za avtoceste RS sporazumela za odkup zemljišč za avtocesto Klanec-Srmin, za katero je UE Koper izdala soglasje k gradnji kljub moratoriju. S podjetjem 2TDK je podpisala pogodbo za deponijo zemljine ob gradnji drugega tira za 10 let. Na 7 ha veliki parceli naj bi po poteku pogodbe nasadili oljke. Agrarna skupnost ima 71 članov in 200 ha zemljišč. Vsako leto lahko člani sekajo drva za kurjavo. Z izkopičkom od prodaje borovih hlodov je uredila 5600 m gozdnih poti. Leta 2016 je s sredstvi vseh članov prenovila star in propadajoč objekt v dom agrarne skupnosti. Del zemljišč je oddala v najem članu, z Lovsko družino Dekani pa je sklenila sporazum o postavitvi lovskih prež in uporabi gozdnih poti, Planinskemu društvu Koper je dovolila postavitve markacij. Za člane je organizirala dva tečaja o varni sečnji, vsako leto izvede dve delovni akciji za čiščenje poti, okolice in protipožarnih poti. Ker se jih udeležujejo večinoma le člani, ki živijo v vasi, predlaga, da bi bilo članstvo vezano na hišno številko in ne na ime.

Ob meji z Italijo

Agrarna skupnost Draga deluje na robu občine Hrpelje-Kozina, ob meji z Italijo. Del premoženja je dobila vrnjenega leta 1998 kot solastnino, leta 2010 še drugi del v obliki skupne lastnine članov, a so leta 2018 člani spremenili skupno lastnino v solastnino. Kot ugotavljajo, je takšna oblika lastnine bolj transparentna in z njo lažje upravljajo (sodišče, upravna enota, finančna uprava itd.). V prihodnosti načrtujejo še preoblikovanje po ZAgRS. AS Draga šteje 40 članov. Vsi postopki dedovanja so se rešili brez delitve deležev, razen v enem primeru, ko je sodišče delež razdelilo trem dedičem. V lasti imajo 225 ha kmetijskih in stavbnih zemljišč, pretežno iglastih gozdov in pašnikov na kraškem in flišnatem terenu. Del zemljišč se nahaja v naseljih, kar uspešno rešujejo z lokalno skupnostjo (ceste, pločniki, nogometno igrišče, otroška igrišča, namenska gradnja soseske za mlade družine skupaj z občino, čistilna naprava, kanalizacija, bazna postaja in druga infrastruktura). Po občinskem prostorskem načrtu je del zemljišča predviden za gradnjo sončne elektrarne, ki je v pripravi. Na meji z Italijo, nekoliko bolj proti severu, leži sosednja **Agrarna skupnost Vrhpolje**, prav tako v občini Hrpelje-Kozina. Od leta 2017 je registrirana po novem ZAgRS. To ji je v veliki meri olajšalo delovanje na vseh

področjih, razen na davčnem. 30 članov - jesarjev - gospodarji v skladu z dolgoletnim izročilom z 278 ha večinoma gozdnih zemljišč, od tega se 3,8 ha nahaja v Italiji. Gozdovi so večinoma porasli s cerom, črnim gabrom in črnim borom. Ker je veliko jesarjev starejših (povprečna starost je 62 let), pripravijo za vse člane vsako leto preko izvajalca po 10 m³ drv za kurjavo, strošek poravnava AS. Leta 2019 jo je Zavod za gozdove nagradil z imenovanjem za najbolj skrbnega lastnika gozda na območju sežanske enote. Z obvestilnimi tablamami so označili vse dostopne poti na območju agrarne skupnosti, leta 2019 so kupili traktorski mulčer na roki, s pomočjo katerega redno vzdržujejo protipožarne in druge poti. Istega leta je postala dedič po pokojni vaščanki, ki ji je z oporoko izročila vse premoženje.ž

Matarsko podolje

Na drugem koncu občine Hrpelje-Kozina, v Matarskem podolju, ležijo tri agrarne skupnosti. Prva je **Agrarna skupnost Tublje**. 24 članov je od leta 2019 organiziranih po novem zakonu. Aktivnih je 20, saj so v štirih primerih dedni postopki še nerešeni zaradi neznanih dedičev. Njena vizija je trajno gospodarjenje s kmetijskimi zemljišči (košnja travnikov) in z gozdovi (redno pomlajevanje), izgradnjo in obnovo poti. Večji del zemljišč predstavljajo gozdne površine, za katere je značilen kraški teren, tanka plast prsti ter občasna burja. Nahajajo se na nadmorski višini 500 m in višje, zaradi česar so drevesa nižje rasti in manjšega premera debla.

Agrarna skupnost Velike Loče leži na območju k. o. Markovščina. Ima 16 članov, vsi pa nimajo enakih deležev. Skupni imenovalec je l/960. Večja enota delitve je »maslič«, ki je enak 30/960. En lastnik ima 140/960, eden 90/960, nekateri 60/960, najmanjši delež znaša 30/960. Po ustanovitvi leta 1849 in do razlastitve leta 1959 je imela skupnost župana in »vardjana«. Župan je vsako leto sklical sestanek, na katerem so se dogovorili o urejanju poti, izbrali pastirja, na licitaciji pa prodali brinje, poti (kdor je dobil pravico do poti, je lahko pobral s poti vse seno, ki se je raztreslo z vozov) in »kaluže« (pravico pobrati zemljo iz luž ob poteh). Vardjan je varoval lastnino, plačali so ga tako, da so mu dali v preužitek njivo ali travnik. V čredi so imeli od 50 do 60 glav živine, pasti se je začelo po svetem Juriju. Pastir je imel pomočnika, »poganjiča«. To je bil lastnik živine in mu je pomagal toliko dni, kolikor glav je imel v čredi. Tiste dni, ko je poganjal, je imel pastirja tudi na hrani in prenočišču. Po letu 1972 so skupno pašo opustili, ker se je veliko ljudi zaposlilo in opustilo rejo živali, ostali so pasli vsak zase. Do leta 1968 so še izvajali skupno sečnjo. V 70. letih je več kot 30 ha pašnika in gozda prizadel požar, leta 2000 pa toča, zato so hektar gozda najprej povsem posekali, nato pa s pomočjo Zavoda za gozdove posadili s hrastom. Na severni strani vasi je še 22 ha zemlje, vpisane v AS. To so »parti« - v naravi z mejniki označene in med člani razdeljene parcele -, ki pa v zemljiškem katastru niso vknjiženi. Od 16 članov jih v vasi živi 10, en član je občina, ostali živijo v Gradišču, na Kozini, v Kopru, Izoli in Portorožu.

Agrarna skupnost Obrov ima zemljišča pretežno na kraškem območju, z vrtačami in brezni. Največ je pašnikov, ki jih zaraščata grmičevje in rdeči bor, gozd je na skalovitem in težko dostopnem delu. Brinje, ki je nekoč dajalo značilno podobo pašnikom, se umika boru. V povojnem času so

brinov les uporabljali za kurjenje apnenic, danes z brinovih grmov obirajo le še brinove jagode za kuhanje brinjevca, značilnega žganja tega območja. Leta 1862 so vaščani odkupili zemljo od obubožanih fevdalnih lastnikov. Za dobrih 544 jugerjev (takratna površinska mera, danes 0,5754 ha) so plačali 500 goldinarjev. V zemljiški knjigi je bila lastninska pravica vpisana na posameznega lastnika in ne na AS. Tako je tudi po denacionalizaciji. Gozdna zemljišča (105 ha) in nekaj manjših parcel si je 130 vaščanov razdelilo na podlagi okvirnega državnega zakona iz leta 1883, zato po vojni niso bila nacionalizirana, zdaj pa ne ustrezajo ZPVAS ter vračilu njihovega premoženja in pravic, čeprav so bila sestavni del nekdanje agrarne skupnosti. Članom AS Obrov je bilo (v večini) leta 1999 vrnjenih 231 ha zemljišč, še vedno ni odločeno o vračilu 3,5 ha zemljišč. Zemljišča v lasti AS Obrov predstavljajo kar 42 % vseh zemljišč v k. o. Obrov. Doslej je agrarna skupnost nekajkrat izvedla sečnjo in spravilo lesa. S sredstvi od prodaje vzdržuje gozdne poti.

Vremška dolina in Kras

Na drugi strani Brkinov, v Vremški dolini v občini Divača, leži **Agrarna skupnost Škoflje-Zavrhek**. Prvi uradni zapis o njej je nastal leta 1877 z vpisom lastništva 30 zemljiških parcel v zemljiško knjigo. Po nacionalizaciji je dobila zemljo vrnjeno z dvema odločbama, leta 2017 se je registrirala po ZAgRS. 44 članov (jugarjev) gospodari z 203 ha zemljišč, pretežno gozdov, med katerimi je 75 % iglavcev. Ponosni na tradicijo prenašajo juserski duh tudi na mlade rodove. Pripravljajo »rabute« (delovne akcije), sekajo skladno s tradicijo (sečišče razdelijo na toliko »partov«, kolikor juserski sodeluje pri sečnji, nato vsak poseka tisti del, ki ga izžreba). Zgradili so 9 km vlak, na njih uredili sprehajalne poti, začeli so urejati prireditveni prostor, ki bo namenjen rekreaciji, srečanjem članov in vaščanov, lovski družini in oddajanju v najem.

Naslednjih pet agrarnih skupnosti ima zemljišča nad podzemnih tokom reke Reke od Škocjanskih jam proti Sežani. Prva je **Agrarna skupnost Goriče**, ki je bila do razdružitve del enotne agrarne skupnosti z vasjo Famlje. Zdaj jo sestavlja 14 jusov in ima 15 članov, aktivnih je 11. Del zemljišč (nasajen gozd jelke, nekaj borovega gozda in ovčje staje) je bil v preteklosti ustno razdeljen, pašniki in kali so bili skupni. Podržavljenje leta 1948 je pomenilo za vas hud udarec, saj so izgubili gozd, območje ob vznožju Vremščice je uporabljala jugoslovanska vojska in ga degradirala. Tudi denacionalizacija ni potekala brez zapletov, saj je agrarna skupnost dobila v last poljske poti, ceste in gozdne ceste, ki z njo nimajo povezave in jo bremenijo, del premoženja pa je ostal nevrnjen, ker vaščani niso ohranili dokumentacije o podržavljenju.

Agrarna skupnost Dolnje Ležeče se razprostira med Parkom Škocjanske jame in planoto Vremščica ter vključene štiri vasi: Dolnje Ležeče, Gradišče pri Divači, Brežec pri Divači in Betanja. Zemljišča je dobila vrnjena leta 2006, leta 2018 se je registrirala po novem ZAgRS. Zaradi velikega števila članov (56) je včasih delo oteženo. V lasti ima približno 360 ha zemljišč, ki so v večini kamnita in skalnata, poraščena z grmičevjem, le manjši delež z borovim gozdom.

Spadajo v območje Nature 2000, na območju živi zaščitena sova uharica. Po novem zakonu deluje od leta 2017 tudi **Agrarna skupnost Divača**. Ima 27 članov in 305 ha zemljišč, od tega je 40 ha pašnikov, nekaj čez 264 ha gozda, večinoma poraslega s črnim borom, nekaj s hrastom in gabrom. Pri gospodarjenju daje velik poudarek negi gozda, za kar je prejela priznanje Zavoda za gozdove za najbolj skrbnega lastnika gozda na območju sežanske enote zavoda. Predniki sedanjih članov agrarne skupnosti so zemljo kupili leta 1822 od prezadolžene gosposke z gradu Švarcenek. Ker se gosposka ni hotela pogajati z 28 kmeti, so napisali samo eno pogodbo in vplačali enake deleže ter s tem pridobili enake solastniške deleže. Po izstopu enega kmeta je ostalo še 27 jasantov.

Agrarna skupnost Povir združuje članstvo treh vasi: Povir, Gorenje pri Divači in Brestovica pri Povirju. Spada v občino Sežana. V obalno-kraški regiji je ena največjih AS, saj šteje okvirno 97 članov in Občino Sežana s predvidoma štirimi deleži. Številke niso dokončne, ker dedni postopki še potekajo. To ji otežuje sklepčnost na zborih, še težje doseže soglasje za sprejem sklepov. Kljub temu nadaljuje tradicionalni način dela z gozdom. Ima 800 ha zemljišč na kraškem svetu, približno polovica je pašnih, ki se zaraščajo, polovica pa gozdnih, kjer rastejo črni bor, hrast, jesen in gaber.

Agrarna skupnost vasi Merče in Plešivica šteje 45 članov, med njimi je tudi Občina Sežana. V skupni lastnini ima približno 146 ha zemljišč. Vsa so na kraškem, večinoma zelo kamnitem terenu. Prevladuje gmajna, ki se zarašča. Rastje je tipično kraško: brinje, ruj, črni gaber, jesen, kak nizek hrast, na pobočju Planine nad Merčami je sestoj črnega bora. Nekaj zemljišč ni dobila vrnjenih, ker so v času nacionalizacije na njih zgradili stanovaljske hiše, ceste, otroško igrišče in druge objekte.

Agrarna skupnost Griže leži na pogorju Vrhe, ki se vzpenja med dolino Raše in Vipavsko dolino. Ima 300 ha zemljišč, v večini kamnita in strma, porasla z grmičevjem. Nekaj je pašnikov, ki jih oddaja v najem za pašo, nekaj pa gozda, v katerem omogoča sečnjo drv za lastne potrebe. Prihodkov je zelo malo. Agrarna skupnost šteje 20 članov, 5 nerazporejenih deležev ima Občina Sežana. V zadnjem obdobju so dobili ponudbo za izgradnjo vetrnih elektrarn na zemljiščih AS Griže, vendar zaradi nasprotovanja manjšega števila članov do realizacije tega ni prišlo.

Agrarna skupnost Kazlje leži v osrčju Krasa, del zemljišč ima v k. o. Griže in k. o. Štorje, večino pa v k. o. Kazlje. Skupaj jih je 289 ha, večina je ravnih in suhih, nekaj je strmih in kamnitih. Največ je gozdnatih, ostala so kmetijska. Članom omogoča posek in odkup drv, parcele daje v najem za pašo, pred kratkim so posekali borov gozd in bore prodali. Agrarna skupnost ima 40 članov, med njimi je tudi Občina Sežana. Od leta 2017 deluje po ZAgRS. Zdaj načrtuje prodajo parcel, ki jih koristijo vaščani. Za naprej ima veliko načrtov, nekatere uresničuje skupaj s Krajevno skupnostjo Kazlje - npr. vzdrževanje vaških poti, obnova vaške kulturne in sakralne dediščine.

Agrarna skupnost Komen - Divči - Preserje je edina predstavljena iz občine Komen. Ima 46 članov, premoženje je dobila vrnjeno s štirimi odločbami. Skupaj gre za 66 ha zemljišč, pretežno poraslih z borovimi gozdovi. Zanje so zaslužni jusarji, ki so pogozdili kamnite in skalne površine. Borovi gozdovi so podvrženi velikim gozdnim požarom, leta 2006 je

pogorelo okrog 31 ha gozda. Člani lahko prijavijo posek drv za svoje potrebe.

Agrarna skupnost Dutovlje, Kreplje, Godnje je zelo posebna med predstavljenimi skupnostmi. Registrirana je bila 26. marca 2004, a je - brez lastnine. Ker zahtevku za vrnitev premoženja agrarnih skupnosti, ki ga je bilo treba oddati do 30. 6. 2001, ni priložila potrdila o vpisu v register AS, je bil njen zahtevek zavrnjen. To so člani izvedeli šele leta 2008, z odločbo UE Sežana. Do takrat so bili prepričani, da jim bo premoženje vrnjeno tako, kot jim je bilo odvzeto - z eno odločbo. Ko se to ni zgodilo in ker je v Sloveniji še veliko takšnih skupnosti, so tedanjega ministra za kmetijstvo Dejana Židana prosili, da se v zakonu podaljša rok za vrnitev premoženja, vendar se to ni zgodilo. Ker ležijo vasi blizu meje z Italijo, kjer so lani vrnili srenji Dolina zemljo po 90 letih, menijo, da bi morali podobno omogočiti tudi v Sloveniji.

Predstavljeni primeri še zdaleč niso vsi, ki obstajajo. Pogled prek državne meje na obronke Krasa v prakse nad tržaškim zalivom bomo še iskali, ker so del naše poti iz preteklosti v prihodnost.

NA STIKU ISTRE IN KRAŠKEGA ROBA

Danjela Bucaj Paradiž

Tam, kjer se koprsko zaledje dotakne Kraškega roba in kjer je še vedno čutiti vpliv morja, se nahajajo zemljišča Agrarne skupnosti Zanigrad. V mirnem okolju, na nadmorski višini povprečno 300 m, daleč od naselij in vrveža.

Skupnost ohranja skoraj prazno vas

Iz ljubezni in spoštovanja do dediščine prednikov, ki so v svojo skopo zemljo vlagali veliko truda, se je v letu 1995 ponovno vzpostavila AS Zanigrad. Čeprav je Zanigrad vasica brez prebivalcev in so stare hiše v večini porušene, nas trdna volja in ljubezen do kraja združuje ta v skupnost osmih članov (dva deleža sta v občinski lasti). Občasno se zberemo na delovnih akcijah in kaj postorimo.

Naš teren, ki obsega 60 ha, je deloma poraščen z gozdom, deloma travnat in v veliki meri posut s kamenjem, pa tudi skalnat. Čeprav je na videz nara-va pusta, nudi varno zavetje in hrano čredi goveda, drobnici, pa tudi nekaj konjem in oslom.

Zgodovinska in kulturna dediščina

Naše sedanje delo je le majhen prispevek za kraj, ki je v zgodovini igral pomembno vlogo. V steni so sledi zadnjega gradu v nizu gradov (po tem naj bi Zanigrad dobil ime), ki so služili kot zaščita pred turškimi vpadi. Imamo cerkvico, posvečeno sv. Štefanu, ki je edina iz obdobja romanike daleč naokrog. V njej so poslikave iz 15. stoletja. Leta 1991 je bil na papeževi voščilnici, poslani po vsem svetu, upodobljen motiv Sv. treh kraljev prav iz naše cerkve.

Veliko bi lahko povedali o kraju; o samih prebivalcih in zanimivostih družinskih vezi pa je doc. dr. Mojca Ravnik (1996) pisala v knjigi Bratje-sestre-strniči-zermani.

Zemljišče AS Zanigrad. Foto: Bucaj Paradiž 2020

GOZD IN PAŠNIKI POD KRAŠKIM ROBOM

Damijan Pobega

Agrarna skupnost Hrastovlje leži v slovenskem delu Istre, na širšem območju vasi Hrastovlje. Gre za zgornji del doline reke Rižane, tam, kjer se stikata fliš in kras.

Vas Hrastovlje leži pod Kraškim robom na okrog 175 m nadmorske višine in šteje 150 prebivalcev. Kraj je znan po cerkvi svete Trojice z obzidjem, v kateri je domačin, kipar Jože Pohlen, leta 1949 pod ometom v cerkvi razkril stare freske. Med slednjimi je najbolj znan Mrtvaški ples, katerega sporočilo je, da smo ne glede na svoj družbeni status pred smrtjo vsi enaki. Kipar Jože Pohlen pa je svoji vasi in njenim ljudem zapustil tudi kip, imenovan Šavrinka.

Kmetijstvo je po vojni nazadovalo

Včasih je vas živela pretežno od kmetijstva, ki pa je po vojni močno nazadovalo in dandanes se večina delovno aktivnega prebivalstva vozi na delo v Koper. V Hrastovljah sta danes gostilna in turistična kmetija, poleg že omenjene cerkve si lahko turisti v njeni bližini ogledajo tudi zasebno zbirko starega orožja, v vasi pa je zraven vaškega doma tudi galerija. Značilni priimki v vasi so Kocjančič, Rihter, Pohlen, Markučič in Baboc. Podnebje je submediteransko, ima pa vas zaradi naravne pregrade Kraškega roba nekoliko več padavin kot ostali deli slovenskega dela Istre. Kmetijska zemljišča v dolini okrog vasi so območje, primerno za gojenje krompirja, koruze ter raznih vrtnin. Razširjeno je tudi vinogradništvo, kjer sta pomembni zlasti sorti rumeni muškat in refošk. Na robu vasi je tudi za te kraje dokaj velika farma, kjer se ukvarjajo z govedorejo in rejo drobnice ter predelavo mesnin. V bolj dvignjenih predelih na obeh straneh doline prevladujejo pašniki in gozd.

Po drugi svetovni vojni je bilo na tem območju dokajšnje pomanjkanje, zato so mladi fantje iskali delo drugje. Takrat se je pričela izrazita deagrarizacija, kmetovanje se je postopoma opuščalo in danes je kar nekaj kmetijskih zemljišč, zlasti tistih obrobni in odmaknjenih, neobdelanih in se zaraščajo. Zadnje čase povzroča preostali kmetijski dejavnosti dokajšnje težave preveč razmnožena divjad, zlasti divji prašiči.

Vas ima tipično istrsko arhitekturo, je gručasta z ozkimi ulicami. Mnoge hiše so bile v zadnjih desetletjih obnovljene oziroma zgrajene na novo, zlasti tiste na obrobju vasi. V vasi je vidno še kar nekaj starih tradicionalnih kamnitih istrskih hiš, med katerimi nekatere žal propadajo in bi bile nujno potrebne obnove.

Skupna lastnina 28 članov

AS Hrastovlje šteje 28 članov, med katerimi jih kar nekaj sploh ne živi v vasi. Organizirana je kot skupna lastnina. Razpolaga s približno 171 ha zemljišč, med katerimi prevladujeta gozd in pašnik slabše kvalitete. Obdelovalnega kmetijskega zemljišča je zelo malo, je pa nekaj zemljišč in

objektov v vasi, med katerimi je tudi vaški dom.

Od ustanovitve do danes je agrarna skupnost precej energije in truda porabila za izvedbo zapuščinskih postopkov, kateri še dandanes niso dokončno zaključeni. To predstavlja veliko težav pri samem upravljanju, saj še ne more prosto razpolagati s svojim premoženjem. To povzroča težave, saj ni možno urejati služnosti, odkupov, namenjenih zaokroževanju zasebne lastnine vaščanov, urejanju spornih lastniških razmerij, ki imajo korenine še v prejšnjem sistemu, ravno tako ni možno urejanje drugih pravnih poslov.

Člani se običajno srečujejo vsaj enkrat letno na letnih zborih, kjer kot vsi Istrani dokaj temperamentno izražajo svoja mnenja in predloge. AS Hrastovlje je tudi članica slovenskega stanovskega združenja ZPASS.

NA GEOGRAFSKI, PODNEBNI, GEOLOŠKI IN JEZIKOVNI MEJI

Adela Rožac

Površine Agrarne skupnosti Rakitovec se nahajajo na območju krajeвне skupnosti Rakitovec. Rakitovec je majhna istrska vasica v Mestni občini Koper, ob meji z Republiko Hrvaško. Nahaja se na geografski, podnebni, geološki in jezikovni meji, med obalnim območjem in notranjostjo, med mediteransko in celinsko Slovenijo. Tudi politične meje so se pogosto spreminjale. Zato je Rakitovec vas kulturnih, družbenih in naravnih prepletanj.

Zemlja za trdega dela vajene Istrane

AS Rakitovec sodi v pristojnost UE Koper. Upravlja s približno 600 ha površin in šteje 58 članov. Vsi niso aktivni.

Težko bi opredelili, da so površine gozdnate, niti, da so pašniške. Gre pretežno za dokaj zaraščene pašnike, z revno prstjo in malo trave, a veliko kamenja - samo za Istrane, ki so vajeni trdega dela, skromni in z malim zadovoljni.

AS Rakitovec deluje na podlagi (starega) ZPVAS ter se še ni preoblikovala na podlagi ZAgRS. Glavni razlog temu so nedokončani postopki o dedovanju. Ciljna usmeritev je, da so pogoji izpolnjeni vsaj do oktobra 2022, po koncu sedemletnega prehodnega obdobja, ko bo prenehala veljati določba (starega) ZPVAS, ki za nekatere pravne posle določa manjše soglasje lastnikov. Agrarne skupnosti se lahko preoblikujejo in registrirajo po novem zakonu, ko zaključijo dedne postopke za najmanj polovico solastnine.

Nujno je urediti pravni status AS

Zaradi bistveno prepočasnega reševanja dednih postopkov je otežkočeno razpolaganje s premoženjem. Posredno se s tem ovira tudi razvoj lokalne skupnosti (npr. izgradnja komunalne infrastrukture). Zemljišča so na razpolago, a ni mogoče upravljati z njimi zaradi nerešenega lastništva. Ministrstvo za pravosodje bi morali večkrat pisno pozvati k prioritetni obravnavi tovrstnih zahtevkov, kar je zagotovo pogojeno tudi z zaposlitvami dodatnih kadrov za procesiranje zadev agrarnih skupnosti.

Nujno je urediti pravni status agrarnih skupnosti in davčno problematiko. Predvsem bi bilo smiselno sistemsko urediti registracijo in poslovanje agrarnih skupnosti v enem zakonu (v veljavni zakonodaji je to urejeno v dveh zakonih). Posodobitve zakonodaje o agrarnih skupnostih bi morale biti poslane v pregled in obravnavo tudi vsem agrarnim skupnostim, ki najbolj poznajo problematiko svojega delovanja in bi bile s svojimi predlogi zagotovo konstruktivne.

Poenostavitev postopkov delovanja agrarnih skupnosti in razpolaganja s premoženjem je eden izmed predpogojev za njihov nadaljnji obstoj. V nasprotnem primeru bo vse več teženj po prenehanju obstoja agrarnih skupnosti.

Pa vendarle - kljub vsem problemom - člani AS Rakitovec vas vabimo, da se sprehodite po naši okolici, naužijete svežega zraka, spočijete dušo in telo, da doživite stik z neokrnjeno naravo.

PROPADAJOČO STAVBO SO UREDILI V DOM AGRARNE SKUPNOSTI

Gabrijel Kozlovič

Agrarna skupnost Rožar se nahaja na JZ Republike Slovenije, v Mestni občini Koper. Obsega približno 200 ha zemljišč in ima 71 članov. Ob velikem angažiranju Marija Caha, Radenka Kocjančiča in Jordana Stepana je bil 15.12.1995 sklican zbor, na katerem je bil sprejet Pravilnik AS in izvoljen upravni odbor. Kot prvi predsednik agrarne skupnosti je bil izvoljen Radenko Kocjančič. 3. 10. 1996 je sledil vpis v register agrarnih skupnosti pri UE Koper.

Težave pri vračanju, moratoriju, preoblikovanju ...

Agrarna skupnost se je soočala z mnogimi težavami. Najprej ob vračilu parcel, ki se ne vračajo v naravi. Na pokopališču, na primer, v cenitvi za odškodnino ni bil zajet kamniti zid s starim portalom, ki ograjuje prostor. Pri gradnji avtoceste Klanec-Sermin je UE Koper izdala soglasje za gradnjo kljub moratoriju zaradi postopka urejanja lastništva parcel. Z velikimi težavami smo se v letu 2012 uspeli s podjetjem za državne ceste (DARS) sporazumeti za odkup parcel. Z izvajalci smo se dogovorili za služnost nekaterih parcel ob avtocesti, za kar so nam v zameno asfaltirali cesto Stepni-Rižana, cesto skozi vas Rižana ter parkirišče ob pokopališču v Stepnih. Od izvajalcev smo pridobili tudi sanitarni in pisarniški zabojnik, ki smo ga poklonili Športno turističnemu društvu Rižana. Z velikimi težavami se srečujemo tudi pri preoblikovanju po ZAgrS. Kljub velikim naporom v zadnjih dveh letih nam zaradi težav in napak (postopki dedovanja, vpisi v zemljiški knjigi) postopka še ni uspelo zaključiti. Ugotovljene napake se sicer odpravljajo.

Obnova gozdnih poti, nov dom ...

13.4.2012 je bil sprejet Pravilnik o sečnji in gospodarjenju s premoženjem. Člani lahko vsako leto, po predhodni označbi revirnega gozdarja, sekajo drva za kurjavo.

Agrarna skupnost je najboljšemu ponudniku prodala borove hlode na panju. Z izkupičkom je bilo urejenih približno 5600 m gozdnih poti, del sredstev je bil namenjen za njeno delovanje.

V letu 2013 je bil sprejet sklep o obnovi starega, propadajočega objekta, v katerem je nov dom agrarne skupnosti. Dom smo obnovili s sredstvi vseh članov. Svečano odprtje je potekalo februarja 2016, sprejet je bil tudi Hišni red doma.

S članom agrarne skupnosti je bil sklenjen sporazum o košnji in paši na parcelah, ki so v lasti agrarne skupnosti. S tem mu je bila omogočena kmetijska dejavnost. Z Lovsko družino Dekani smo sklenili sporazum o postavitvi lovskih prež na parcelah AS ter uporabo gozdnih poti, Planinskemu društvu Koper smo dovolili postavitve markacij.

Za varnost pri sečnji drv je AS za člane organizirala dva tečaja o varni

sečnji, ki jih je izvedla Gozdarska šola iz Postojne.

28.7.2016 je bila izdelana tabla vseh parcel, ki so v njeni lasti. Tabla v velikosti 200x120 cm se nahaja v domu agrarne skupnosti.

Naš predlog: lastništvo naj bo vezano na hišno številko

Agrarna skupnost vsako leto organizira dve delovni akciji, v katerih se opravljajo razna vzdrževalna dela: čiščenje poti, okolice, protipožarne poti in podobno. Udeležba članov, ki živijo na njenem območju, je zadovoljiva. Ostali se ne vključujejo v njeno delovanje, so pa vseeno enakovredno deležni privilegijev. Naš predlog je, da bi lastništvo moralo biti vezano na hišno številko in ne na ime in priimek. To pomeni, da se v primeru izselitve z njenega območja le-to prenese na novega lastnika hišne številke.

V letu 2017 je bilo prvič organizirano ocenjevanje oljčnega olja. Sodelovali so člani agrarne skupnosti, pa tudi ostali krajani z našega območja. Rezultati ocenjevanja, ki ga je opravila komisija, so nas spodbudili, da tovrstno ocenjevanje priredimo vsako leto. Izkazalo se je, da so olja zelo kvalitetna. V avgustu 2019 je bil opravljen tečaj rezi in škropljenja oljk.

Z 2TDK smo podpisali pogodbo za deponijo zemljine ob gradnji drugega tira za dobo 10 let. Na parceli v velikosti približno 7 ha naj bi po poteku pogodbe nasadili oljke.

IZ SKUPNE LASTNINE V SOLASTNINO

Bojan Višnjevec

Agrarna skupnost Draga (AS Draga) deluje na območju občine Hrpelje-Kozina in spada pod UE Sežana. Obsega območje jugozahodnega dela od Kozine do državne meje z Italijo.

Sproti reševali dedovanja

AS Draga je bila ponovno ustanovljena na ustanovnem zboru leta 1995 in vpisana v register agrarnih skupnosti z odločbo UE Sežana z dne 16. 6. 1995 pod zaporedno številko 11. Na podlagi zahteve za vrnitev premoženja z dne 8. 11. 1995 ji je bilo delno vrnjeno premoženje z delno odločbo UE Sežana 15. 5. 1998 v deležih kot solastnina. Kasneje je bilo AS Draga dodatno vrnjeno premoženje z odločbama 14. 7. 2010 in 14. 12. 2010 kot skupna lastnina članov.

AS Draga je ustanovljena na podlagi ZPVAS in kot takšna še sedaj deluje in šteje 40 članov, ki so aktivni. Vsi postopki dedovanja so se sproti reševali brez delitve deležev, razen v enem primeru, ko je sodišče v sodnem postopku delež razdelilo trem dedičem.

Del zemljišč tudi za elektrarno

AS Draga obsega 225 ha kmetijskih in stavbnih zemljišč, v pretežnem delu so gozdovi in pašniki na kraškem in flišnatem terenu.

Del zemljišč se nahaja tudi v poselitvenih območjih, za katera se z lokalno skupnostjo usklajujemo in uspešno rešujemo (ceste, pločniki, nogometno igrišče, otroška igrišča, namenska gradnja soseske za mlade družine skupaj z občino, čistilna naprava, kanalizacija, bazna postaja in druga infrastruktura). Del območja je po občinskem prostorskem načrtu predviden za energetiko oziroma gradnjo sončne elektrarne, ki je v pripravi.

V vsem tem obdobju dobro sodelujemo tudi z Zavodom za gozdove in sicer pri urejanju gozdnih cest in pri sečnji, čiščenju in obnavljanju gozda, ki je pretežno iglast.

Iz skupne lastnine v solastnino

Na podlagi odločbe o dodelitvi skupne lastnine iz leta 2010 je bil v letu 2018 izveden postopek prenosa skupne lastnine na solastnino članom AS Draga. Iz dosedanjih izkušenj ugotavljamo, da je takšna oblika lastnine bolj transparentna in je z njo lažje upravljanje (sodišče, upravna enota, finančna uprava...). V prihodnosti načrtujemo, kot eno prioriternih nalog, reorganizacijo statusa skupnosti po ZAgRS.

JUSI NA MEJI Z ITALIJO

Silvester Sikošek

Agrarna skupnost Vrhpolje⁷ a. s. se nahaja na območju UE Sežana, v občini Hrpelje-Kozina oziroma v Kraškem gozdno gospodarskem območju. Del območja meji neposredno na Republiko Italijo oziroma na naše zamejstvo, kjer se nahaja tudi manjši del zemljišča.

AS Vrhpolje a. s. je registrirana in deluje po ZAgRS od 24. 2. 2017, ko je zbor sprejel to odločitev oziroma od 18. 4. 2017, ko je bila vpisana v register na UE Sežana.

Del zemljišč v Italiji

Danes 30 članov - jesarjev - AS Vrhpolje a.s. gospodari v skladu z dolgotnim izročilom z 278 ha večinoma gozdnih zemljišč, od tega se 3,8 ha nahaja v sosednji Republiki Italiji.

Ti gozdovi so večinoma poraščeni s cerom, črnim gabrom in črnim borom in se nahajajo na pobočju Videža, Polanščka, Velikega Gradišča in Goliča oziroma na obeh straneh Vrhpoljskega polja.

Skrbni lastniki gozda

Ker je starost jesarjev v povprečju 62 let, pripravimo za vse člane vsako leto preko izvajalca po 10 m³ drv za kurjavo. Strošek priprave pa vedno poravnamo z računa AS. Tudi sicer s sanitarno sečnjo redno skrbimo za urejenost v gozdu. Za svoje delo in gospodarjenje z gozdom v zasebni lasti je v letu 2019 AS Vrhpolje a. s. prejela od Zavoda za gozdove Slovenije med 14 nagrajenci priznanje kot najbolj skrben lastnik gozda na območju sežanske enote zavoda, na kar smo še posebej ponosni.

Označili poti, kupili mulčer ...

Delovanje po novem zakonu nam je v veliki meri olajšalo delo na vseh področjih, razen seveda na davčnem. Tako je zbor sprejel odločitev, da z obvestilnimi tablamami označimo vse dostopne poti, ki vodijo na oziroma potekajo po območju AS, kar je bilo realizirano.

V letu 2019 je zbor sprejel odločitev o nakupu traktorskega mulčerja, s pomočjo katerega sedaj redno vzdržujemo urejenost terena ob protipožarnih in drugih poteh, ki potekajo po območju AS. To je naše prvo premično premoženje.

Omenimo lahko tudi, da smo v letu 2019 postali dediči po pokojni vaščanki, ki je z oporoko izročila vse svoje osebno premoženje AS Vrhpolje a. s.

---

⁷ Je blizu Kozine, na karti jo prikazuje oznaka 10, kar navajamo le zato, ker se drug kraj z istim imenom nahaja blizu Šentjerneja in ga na karti označuje številka 42;

Od fevdalne do kolektivne lastnine

Za konec bi navedel delček zgodovinskih okoliščin o nastanku naše AS. Iz zemljiške knjige izhaja, da so bile nepremičnine vpisane leta 1883 v vl. št. 219 k. o. Gročana kot last občinske frakcije Vrhpolje iz naslova priposestovanja. To predstavlja tipičen vpis za zemljišča agrarnih skupnosti, pridobljen v času zemljiške odveze od bivših fevdalcev, kot ekvivalent za servitutne pravice kmetov na graščinskih zemljiščih. Zemljišča, ki so jih kmetje prejeli za svoje servitute, se z odkupom in odvezo niso smela razdeliti med kmete kot posamezne servitutne upravičence, temveč so se smela razdeliti le agrarnim skupnostim, t.j. občinam, podobčinam, frakcijam ali posameznim skupinam kmetij. Na ta način je iz fevdalne lastnine nastala kolektivna lastnina občine oziroma občinarjev, ni pa s tako pogodbo nastala državljanska lastnina po načelih zasebnega prava. To je izvleček iz obrazložitve odločbe o podržavljanju z dne 23. 12. 1958, ki jo je izdal Okrajni ljudski odbor Koper – tajništvo za finance.

Najbolj skrben lastnik gozda v sežanskem območju za leto 2019. Foto: Sikošek 2020

PROBLEMI ZARADI NEZNANIH DEDIČEV

Luka Križman

Agrarna skupnost Tublje leži v občini Hrpelje-Kozina. Spada pod UE Sežana.

Vizija: trajno gospodarjenje z zemljišči

Agrarna skupnost se je prvič registrirala leta 1991 in takrat štela 24 članov. Število članov se je skozi leta spreminjalo zaradi delitev in združitvev deležev. Leta 2019 pa se je preoblikovala po novem zakonu in sprejela nov pravilnik.

Vizija agrarne skupnosti je predvsem trajno gospodarjenje s kmetijskimi zemljišči, gozdovi, izgradnjo in obnovo poti. Pri trajnem gospodarjenju s kmetijskimi zemljišči mislim predvsem košnjo travnikov ter redno pomlajevanje gozda.

Večji del zemljišč v lasti agrarne skupnosti predstavljajo gozdne površine, za katere so značilni kraški teren, tanka plast prsti ter občasna burja. Zemljišča v lasti AS se nahajajo na nadmorski višini 500 m in višje. Zaradi teh dejavnikov so drevesa predvsem nižje rasti in manjšega premera debla. V zadnjih letih ne opažamo posebnih ujm.

Problem z neznanimi dediči

Trenutno je v agrarni skupnosti 24 članov, od tega aktivnih 20.

Problem, s katerim se srečujemo, so predvsem nerešeni dedni postopki z neznanimi dediči, ki bi jih v skladu z zakonom moralo določiti sodišče. Taki so pri nas štirje primeri. Brez ustrezne večine se ne more reševati tekočih problemov, okrnjeno je tudi delovanje agrarne skupnosti.

Vsako leto priredimo občni zbor, na katerem sprejmemo program dela za tekoče leto. Kljub temu, da smo agrarna skupnost z majhnim številom članov, imamo strukturiran upravni odbor, ki skrbi za sprotne tekoče zadeve, saj smo tako veliko bolj operativni.

KRAŠKI SVET V MATARSKEM PODOLJU

Rado Kocjančič

AS Velike Loče se nahaja v občini Hrpelje-Kozina, spada pod UE Sežana in v obalno-kraško statistično regijo. Prvič je bila ustanovljena 1. 9. 1849, po drugi svetovni vojni ji je bilo premoženje odvzeto 16. 6. 1959 po sklepu z dne 1. 9. 1955, vrnjeno pa po ZPVAS 24. 7. 1994. Agrarna skupnost je bila ponovno vpisana pri ministrstvu za kmetijstvo 3. 2. 1995 pod zaporedno številko 4. Ima 16 članov, zemljišča ležijo v k. o. Markovščina.

Kaj je bil maslič in kaj je pomenila licitacija poti

Šestnajst članov nima enakih delov. Skupni imenovalec je 1/960. Večja enota delitve je »maslič«, ki je enak 30/960. Kmetiji, ki ima 120/960, to znese 1/8. En lastnik ima 140/960, eden 90/960, nekateri 60/960, najmanjši delež znaša 30/960.

Po pripovedovanju je imela skupnost nekoč župana in »vardjana«. Župan je skliceval sestanke. Ponavadi jih je sklical okrog pusta, ko so se dogovorili vse o upravljanju: o urejanju poti, izbrali so pastirja za tekoče leto, na licitaciji pa so prodali brinje in poti (kdor je dobil pravico do poti, je lahko pobral na poteh vse seno, ki se je raztreslo z vozov). Na licitaciji so prodali tudi »kaluže« (luže) - kdor jih je dobil, je imel pravico pobrati zemljo iz luž ob poteh.

Vardjan je varoval lastnino, to je bil nekakšen čuvaj. Plačalo se ga je tako, da se mu je dalo v preužitek njivo ali travnik v lasti AS.

Do leta 1972 skupna paša s pastirjem in poganjičem

Pastir se je dogovoril za plačilo in termin paše živine. V čredi smo imeli od 50 do 60 glav živine. Pasti se je začelo po svetem Juriju. Najprej se je gonilo v Griže, ki se nahajajo na drugi strani glavne ceste Trst-Reka. Po letu 1960 so prepovedali pregon živine čez cesto, ker je bilo preveč avtomobilskega prometa. Pastir je imel pomočnika, »poganjiča«. To je bil lastnik živine in mu je pomagal toliko dni, kolikor glav je imel v čredi. Tiste dni, ko je poganjal, je imel pastirja tudi na hrani in mu nudil prenočišče.

Po letu 1972 nismo več pasli skupno. Veliko ljudi se je zaposlilo v bližnjih podjetjih, tako da so nekateri opustili rejo živali, nekateri pa so še pasli, vendar vsak zase.

Do leta 1968 še skupna sečnja

Leta 1926 so Italijani ukazali posekati ves les na Robu, od takrat se je gozd zaraščal na mestih, kjer je bilo težko dostopno za živino.

Leta 1955 se je iz parcele pašnika odmerilo okrog 12 ha, kjer je »gozdna« posadila borov gozd, ga ogradila s suhim zidom ter v njem prepovedala sečnjo ali pašo.

Drva smo še sekali skupno do leta 1968. Sekači so drevesa posekali, drugi so jih zvekli do gozdne poti, tretji so napravili toliko kupov, kolikor masličev smo imeli. Z žrebom je vsak izžrebal svoj kup. Pozneje je sekal

vsak sam, po odkazu gozdarja. Takrat so sekali tudi nečlani. Po osamosvojitvi Slovenije je bil določen moratorij na sečnjo.

V 70. letih prejšnjega stoletja je naše območje zajel gozdni požar, ki je prizadel od 30 do 40 ha pašnika in gozda. Po letu 2000 pa nam je toča toliko poškodovala del borovcev, da je Zavod RS za gozdove ukazal posekati več kot en ha na golosek. Po poseku so nam dobavili seme hrasta, ki smo ga posadili na isto površino.

V 80. letih je zadruga meliolirala dve površini pašnika tako, da so navozili in nasuli zemljo na štiri ha in na dva ha.

»Parti«: v naravi razdeljeni, v papirjih ne

Od nekdanjih 16 članov nas je v vasi še 10, en član je občina z deležem 60/960, en član živi v Gradišču, po eden pa še na Kozini, v Kopru, Izoli in Portorožu.

Na severni strani vasi imamo okrog 22 ha zemlje, ki je vpisana na agrarno skupnost, to so parti Kaminščina, Močivnik, Jegno, Gmajna, Sajanišče, Solne, Pri mlinu in Podsajanišče. V naravi so te parcele razdeljene med člani, med njimi so postavljeni tudi mejniki, na mapi (v zemljiškem katastru) pa niso vknjiženi. Mape, v kateri bi bilo to vknjiženo, nimamo.

Pašnik in gozd Rob, ki se nahaja na južni strani vasi, ima pretežno apnenčast, kamnit teren. Na njem rastejo bor, gaber, brinj, jasen, dren. Na Robu so manjše doline, ki imajo lastnike. Največja vrtača pa je Globoka dolina, kjer so krave po paši počivale in prežvekovale.

NEJASEN STATUS NENACIONALIZIRANIH SKUPNIH ZEMLJIŠČ

mag. Dejan Dodič, Stanko Novak

Vas Obrov se nahaja v Podgrajskem oziroma Matarskem podolju v občini Hrpelje-Kozina. Podgrajsko oziroma Matarsko podolje je suha dolina, ki se vleče in polagoma zvišuje od Matarske rebri med Materijo in Kozino proti jugovzhodu do Velike gmajne med Podgradom in Starodom. Na severu jo omejuje Brkinsko hribovje, na jugu Kraški rob, Slavnik in Čičarijsko hribovje. Zemljišča agrarne skupnosti Obrov z izjemo Jezerine, ki je flišnata dolina, so na kraškem območju, kar otežuje kmetovanje, saj kljub plodni prsti in primernim padavinam primanjkuje površinske vode. Deževnica tu hitro ponika skozi razpoke v tla in včasih pusti površino tal izsušeno tudi med deževjem. Zemljišča agrarne skupnosti ležijo na nadmorski višini med 520 in 600 m.

Iz raziskav med vojnami je razvidno, da je kmetijskih obdelovalnih površin (njiv in travnikov) približno 23 %, 2 % sta popolnoma nerodovitna, ostalo pa so pretežno kamnite senožeti, ki so jih številni rodovi s težaškim delom usposobili za eno skromno košnjo. Največ je pustih pašnikov ter grmičevja. Gozd je le na najbolj skalovitem in težko dostopnem delu. Številne kraške vrtače, nekatere tudi globlje kot 50 m, prepredajo celotno območje. Vmes je še več globokih brezen. V sedanjem času pašnike vedno bolj zarašča grmičevje, tudi rdeči bor. Brinje, ki je nekoč dajalo značilno podobo pašnikom, se pred borom umika v senožeti, a ga bor tudi tam že prerašča. V povojnem času so brinov les uporabljali tudi za kurjenje apnenic na pašnikih, danes pa se le še obirajo brinove jagode, iz katerih se kuha za to območje značilno brinovo žganje, brinjevec.

Pridobitev in vknjižba zemljišč

1. septembra 1766 je posestvo Podgrad skupaj z istrsko grofijo kupil Antonio Laderchi Makiz Montecuccoli iz Modene. Ker je po Napoleonovih vojnah nastala velika gospodarska kriza, so se fevdalni lastniki odločili za prodajo posestev kmetom. Ta prodaja je trajala od leta 1820 do 1850. Tako je npr. leta 1826 Montecuccoli prodal kmetom v Markovščini celotno lastništvo skupaj s pašniki in gozdom in nato nadaljeval s prodajo kmetij vsem Podgrajskega podolja. Svoje je naredila tudi revolucija leta 1848. Leta 1849 so bile odpravljene »rabote«. S cesarskim odlokom 5. julija 1853 je bila zaukazana ureditev bremen za pašniška in gozdna zemljišča. Vsak lastnik zemljišč s služnostmi iz fevdalnega razmerja je moral prijaviti na posebnih obrazcih vrsto in obseg služnosti ter parcelne številke katastra in osebe, v prid katerih se je izvajala služnost in sicer: pravica do sekanja drv, pravica do paše in pravica do nabiranja stelje. 7. februarja 1856 je Montecuccoli pooblastil glavnega upravitelja vseh svojih posesti v Istri g. Giussepea Parisinia za ureditev tega vprašanja. Postopki so stekli, a marsikje ni šlo brez težav, spore so reševali tudi na sodiščih. Nekatere vasi so se odkupu odpovedale v celoti ali le delno, zato so bila zemljišča prodana

drugim zainteresiranim. Npr. gozdna zemljišča v vasi Mune so tako odkupili prebivalci Hrušice in Račic.

Leta 1862 je bil proces odkupa skupnih zemljišč v glavnem zaključen. Prebivalci vasi Obrov oziroma upravičenci so sklenili transakcijo (odkup) 16. maja 1862. Za nekaj čez 544 jugerjev (takratna površinska mera, danes 0,5754 ha) zemljišč so plačali 500 goldinarjev. V spodnji preglednici so prikazani podatki tudi za nekatere druge vasi. Menim, da je to pomembno, saj je v literaturi večkrat napačno navedeno, da so bila zemljišča brezplačno prepuščena prebivalcem vasi. Iz dokumentacije je sicer razvidno, da znesek ni bil visok, je pa dejstvo, da so bila to slabša zemljišča okrog vasi in nekaj gozda na slabšem terenu, z manjšim prirastom lesa, cena pa verjetno postavljena tudi glede na kupno moč vaščanov. Poleg tega je pomembno tudi, da so bili vaščani že imetniki servitutnih oziroma služnostnih pravic in so bila zemljišča s tem že obremenjena.

Preglednica: Odkupljene površine in cena zanje

Naselje	Cena odkupa	Odkupljena površina
Brce pri Il. Bistrici	500 goldinarjev	338 jugerjev
Studena Gora	400 goldinarjev	200 jugerjev
Pavlica	100 goldinarjev	
Račice	1000 goldinarjev	204 jugerjev
Poljane	1200 goldinarjev	

Agrarna skupnost Obrov oziroma člani vaške skupnosti Obrov so bili prvič vpisani v uradne evidence 26. junija 1862, in sicer v staro zemljiško knjigo. Slednja je naziv za evidenco o pravnem prometu z nepremičninami uveljavila v habsburških dednih deželah s patentom vladarice Marije Terezije leta 1769 za podložnike in leta 1771 za mesta in trge. Vsebinsko se je zgledovala po deželni deski. Njena vsebina je bila sprva zbirka listin, vezanih v knjige v več sklopih (kupoprodajne, ženitne pogodbe; oporoke, bremena ipd.). Vpisi so bili narejeni sumarno, opisno in brez parcel. Zaradi preglednosti so kasneje uvedli glavno knjigo, v kateri je bil za vsakega lastnika svoj vložek, vpisi pa so bili za nazaj. Za podložnike se je stara zemljiška knjiga vodila na zemljiških gospostvih. Mesta so vodila svojo zemljiško knjigo. Stara zemljiška knjiga je ostala v veljavi do nastavitve nove zemljiške knjige leta 1871, ko so vsebino stare zemljiške knjige z zemljiških gospostev prenesli v sodne okraje.

Pri vpisu je zaznamovano (po prevodu): »Na podlagi običajnih raziskav z namenom ustanovitve zemljiške knjige za katastrsko občino Obrov, zapisnik z dne 27. junij 1859, in na podlagi sporočila z dne 26. junija 1862 so do lastništva v zemljiški knjigi gospodstva Novigrad (današnji Podgrad op. a.) pod št. 391 za Huberjev Konzorcij upravičeni v enakih delih do 1/51 prebivalci vaške skupnosti Obrov (glej seznam lastnikov).« Iz tega vpisa je razvidno, da je bila lastninska pravica vpisana na posameznega lastnika in ne na agrarno skupnost, kot je bilo to v nekaterih drugih agrarnih skupno-

stih. Takšna razdelitev je veljala vse do nacionalizacije. Tudi po vračilu premoženja se je ohranila takšna razdelitev. Pri vpisu zasledimo poleg imena in priimka solastnika tudi domače (vulgarno ali vulgo) ime, kar nam je bilo v veliko pomoč pri vzpostavitvi novega članstva. Potrebno je poudariti, da se je lastništvo v preteklosti tudi spreminjalo in ni ostalo v isti domačiji.

Upravljanje in uporaba zemljišč pred nacionalizacijo

Zemljišča so po nakupu uporabljali kot dotlej, večji del pašnikov se je uporabljal za pašo govedi, manjši del pašnikov je bil namenjen paši drobnice. Ko je goveja čreda vsako leto 8. septembra prišla na pašo v senožeti, se je drobnica lahko pasla tudi na preostalem delu pašnikov. Goveja čreda je po 1. novembru lahko prešla na travnike okrog njiv za kakšna dva tedna, ko se je sezona paše zaključila. Drobnica se je pasla še naprej, če ni pred snegom odšla k obmorskim krajem v Istri na prezimovanje. Nekaj več kot 10 ha zemljišč slabše kakovosti v skupni lasti (ne gozdovi in pašniki) v bližini vasi (Jezerina, Gradna) so v 19. stoletju zasadili s črnim borom. Na podlagi državnega zakona iz leta 1883 je bilo izvedenih tudi nekaj delitev parcel, ki so bile vknjižene v zemljiško knjigo na posameznega lastnika (prej solastnika celotne parcele), med drugimi parceli št. 127 in 549 k. o. Obrov. Nekaj parcel je bilo razdeljenih v naravi, vendar delitev ni bila vpisana v zemljiško knjigo in kataster. Vaščani ne najdejo nobene skice te delitve. O tem obstaja le ustno izročilo, ki se predaja iz roda v rod. Solastniki zemljišč (imenovani jesarji) so v letu 1904 enemu vaščanu prodali manjšo parcelo za gradnjo hiše (Mihčeva). To je bila bolj izjema kot pravilo, saj so hoteli ohraniti čim več kmetijskih površin.

V letih med dvema vojnama se življenje in delo kmečkega prebivalstva ni bistveno spremenilo. Uporabljali so skupne pašnike in pripravljali nekaj drv za skromna ognjišča. Nekateri kmetje so se ukvarjali tudi s prevozništvom. Vozili so pridelke v Trst, predvsem drva, vendar ne iz lastnega ali skupnega gozda, saj je bil prirast premajhen za prodajo in so drva kupovali v drugih krajih z bogatejšim gozdom.

Pomemben mejnik pri delovanju agrarnih skupnosti v Italiji, kamor je sodil Ohcov, nedvomno predstavlja vsedržavni zakon št. 1766 z dne 16. junija 1927. Skupaj s Pravilnikom za izvajanje tega zakona in odloka št. 332 z dne 26. februarja 1928 je namreč izenačil različne pravice in med drugim odredil, da imajo vsi državljani pravico do užitka na skupni zemlji, ne glede na lastništvo. S tem je bila dejansko, čeprav ne tudi formalno, zasebna lastnina odvzeta oziroma vsaj omejena z uporabo drugih uporabnikov, ki niso bili jesarji. Upravljanje skupne zemlje je bilo zaupano odboru za ločeno upravljanje juserske imovine (comitati per l'amministrazione separata dell'uso civico). Člani teh odborov so bili državni nameščenci in ne več predstavniki »jesarjev«. Upravljanje teh zemljišč, dotlej demokratično, je potekalo popolnoma nasprotno sistemu, temelječem na načelih totalitarizma. Lastniki so bili pripadniki neitalijanske narodnosti. Osnovni namen omenjenega zakona je bil ukinitve juserskih pravic. Toda zakonodajalec ni mogel zanemariti dejstva, da so bile še žive agrarne skupnosti in združenja, ki so imetnice skupne posesti, zato je moral upoštevati, da obstajajo posebne pravice nekaterih kategorij oseb

na podlagi določil predhodnih zakonov in pravnomočnih razsodb. Tej ureditvi so se uprli prizadeti v Julijski krajini in na Južnem Tirolskem. Zato je italijansko združenje kmetijcev pooblastilo strokovnjake za podrobnejšo raziskavo posebnosti agrarnih skupnosti. Te raziskave so nedvoumno pokazale na način nastanka teh skupnosti in na osnovi dokumentov dokazovale njihov zasebni in ne javni značaj. Kljub temu je sodišče v Trstu leta 1933 dokončno zavrnilo pritožbe prizadetih iz občine Podgrad. Ta ureditev za kmete niti ni predstavljala kakšnih bistvenih (dejanskih) težav. Oblast je preko teh skupnih zemljišč le zgradila vodovod, daljnovod ter razširila glavno cesto, kar pa je bilo dejansko tudi v korist prebivalcev.

Nacionalizacija in denacionalizacija premoženja

Tako kot v večini agrarnih skupnostih je bilo premoženje AS Obrov delno nacionalizirano z odločbo Okrajnega ljudskega odbora Koper z dne 1. julij 1959 in sicer na podlagi Zakona o agrarnih skupnostih iz leta 1947. Zakaj delno nacionalizirano? Gozdna zemljišča so naši predniki razdelili že pred 6. aprilom 1941 in sicer na podlagi okvirnega državnega zakona iz leta 1883, ki je sprožil delitvene postopke na zemljiščih v skupni lasti, predvsem na gozdovih. Zaradi te razdelitve za ta zemljišča ni veljal Zakon o agrarnih skupnostih, torej ni bilo podlage za nacionalizacijo, kar dokazuje tudi dopis Okrajnega ljudskega odbora Koper z dne 4. decembra 1962. Dejstvo pa je, da so bila zemljišča (predvsem gozd) razdeljena le ustno in v katastru to nikoli ni bilo izvedeno. Zato imamo zdaj težave z ugotavljanjem »lastništva« posameznega dela parcele. Gre za približno 105 ha gozda in še nekaj manjših parcel v bližini vasi, sedaj v lastnini približno 130 solastnikov. Ta zemljišča niso bila nacionalizirana, zato za njih niti ne moremo govoriti kot o zemljiščih zdajšnje agrarne skupnosti v smislu ZPVAS, na podlagi katerega je bila AS Obrov ponovno vzpostavljena. Vsekakor pa so to zemljišča, ki so bila sestavni del nekdanje agrarne skupnosti. AS Obrov oziroma njenim članom je bilo (v večini) leta 1999 vrnjenih 231 ha zemljišč. Ni še odločeno o vračilu 3,5 ha zemljišč in to že več kot 20 let od zadnje odločbe. Celotna površina zemljišč v vasi Obrov oziroma k. o. Obrov znaša 647 ha, od tega je kar 42 % zemljišč v lasti njenih članov. Če temu podatku dodamo še 65 ha v k. o. Golac (zemljišča se nahajajo v dveh katastrskih občinah), vidimo, da predstavljajo ta zemljišča tako veliko površino kot ostala zemljišča v lasti vseh posameznikov vasi Obrov.

Upravljanje s premoženjem

Namen sprejetja ZPVAS je bil poleg denacionalizacije premoženja tudi upravljanje s tem premoženjem, vendar je v zakonodajnem postopku ta namen dodobra zbledel. Dobili smo zakon, ki je poleg težavnega ponovnega vzpostavljanja agrarnih skupnosti povzročil tudi težave z upravljanjem. Nedvomno se je način uporabe zemljišč v tem času spremenil. Toda zakon bi lahko predvidel smotrnejšo obliko upravljanja kot je splošno upravljanje s solastnino oziroma skupno lastnino.

Agrarne skupnosti se moramo nekako organizirati in s temi zemljišči primerno upravljati. Skrbeti je treba za njihovo vzdrževanje v skladu z vel-

javnimi predpisi, predvsem v skladu z dosedanja prakso. Kjer so bila naša gozdna zemljišča vsaj ustno razdeljena, se agrarna skupnost ne ukvarja z upravljanjem teh delov zemljišč. Z ostalimi površinami, predvsem z zemljišči, poraščenimi z borovim gozdom, upravlja agrarna skupnost na podlagi dogovorov, sklenjenih na njenih zborih. Tako smo v preteklosti kar nekajkrat že izvedli sečnjo in spravilo lesa. Sredstva od prodaje smo vložili v vzdrževanje gozdnih poti na celotnem območju.

Tako kot večina agrarnih skupnosti imamo nekoliko več težav s posli izrednega upravljanja (npr. prodaja zemljišč), kjer je potrebno soglasje vseh lastnikov. V naši agrarni skupnosti postopki dedovanja niso končani, zato bi bilo potrebno za takšno upravljanje postaviti skrbnika zapuščine. Res je sicer, da naj bi skupna zemljišča ne bila namenjena prodaji, vendar se je v desetletjih naselje bistveno razširilo in prej kmetijske površine (pašniki) so postale stavbne parcele. Nekatere dele zemljišč je sicer bivša (komunalna) občina prodala novim lastnikom, nekaterih delov pa ne in smo jih dobili člani agrarne skupnosti v last in posest. Zemljišča v neposredni bližini stavb, ki niso in ne morejo več postati kmetijska zemljišča, bi bilo smiselno prodati, s kupnino pa odkupiti drugo kmetijsko zemljišče oziroma kupnino nameniti drugim skupnim potrebam. Ta zemljišča običajno mejaši že več let uporabljajo in vzdržujejo.

AS Obrov še ni registrirana v skladu z ZAgRS (2015) in zaenkrat o tem tudi ne razmišlja. Vidimo nekaj ovir, kot tudi marsikatera druga agrarna skupnost, zato je tudi (pre)registracija maloštevilna. Ta zakon tudi ne rešuje težav prvih agrarnih skupnosti oziroma premoženja, ki je bilo nacionalizirano in potem vrnjeno, saj se po njem lahko registrirajo le agrarne skupnosti, ki jim je bilo premoženje vrnjeno v denacionalizacijskem postopku. Naša agrarna skupnost bi se lahko registrirala, vendar ne z vsemi zemljišči. V postopku registracije se v odločbi navedejo le parcele, ki so bile vrnjene v denacionalizacijskem postopku in le na te se vpiše zaznamba v zemljiški knjigi, kar omogoča nekoliko lažje upravljanje s tem premoženjem. Status zemljišč, ki niso bila vrnjena v denacionalizacijskem postopku, ostane nespremenjen, zato ta rešitev za nas ne predstavlja celostne rešitve. Zakon tudi nalaga veliko odgovornost predsedniku, kar morebitne kandidate odvrača od sprejema te funkcije.

Glede na vse navedeno menimo, da registracija po ZAgRS za AS Obrov ni smotrna in je zato - glede na trenutno stanje stvari - ne bomo izpeljali. Ne izključujemo spremembe ureditve v prihodnosti, v kolikor bo to za nas primerno. Dotlej bomo s premoženjem upravljali po ustaljeni praksi.

VIRI

Dodič, D. (2007). *Agrarne skupnosti v Sloveniji. Magistrsko delo, Fakulteta za državne študije, Kranj*
Ruatti, dott. Giuseppe (1934): *Le proprietà consortili del Carso, Trieste, Stabilimento tipografico mutilanti*

Stara zemljiška knjiga. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Stara_zemljiska_knjiga

OHRANJAJO GOZDOVE IN JUSARSKI DUH

Dušan Škrli

Agrarna skupnost so vaščani Škofelj in Završka, ki prenašajo iz roda v rod spoznanja in običaje, kako s kraškim gozdom trajno in sonaravno gospodariti. Danes 44 članov (jugarjev) agrarne skupnosti Škoflje-Zavrhek (AS) gospodari s pretežno gozdnimi zemljišči. Gozdovi agrarne skupnosti se razprostirajo na južnih pobočjih Vremske doline (Vremška dolina leži med Vremščico in Brkini, kjer reka Reka ponikne v podzemni svet Škocjanskih jam), kjer se kraški svet zaključuje in prehaja v flišno sestavo Brkinov.

Parcele v lasti vaščanov od leta 1877

Prvi uradni zapis o AS Škoflje - Zavrhek je nastal leta 1877 z vpisom lastništva 30 zemljiških parcel v zemljiško knjigo v korist krajanov Škofelj in Završka, v tedanji Avstro-Ogrski monarhiji.

V letu 1948 je država Jugoslavija lastništvo nad tem premoženjem na podlagi tedanjih predpisov nacionalizirala oziroma je postalo splošno ljudsko premoženje. Z odločbo Okrajnega ljudskega odbora Koper iz leta 1959 je bilo ugotovljeno, da je nacionalizacija zgoraj navedenega premoženja v letu 1948 zajemala skupno agrarno premoženje krajanov Škofelj in Završka.

V skladu z ZPVAS ter vrnitvi premoženja in pravic je bila v letu 1995 ponovno vzpostavljena AS Škoflje - Zavrhek. Takoj po njeni ponovni vzpostavitvi je podala zahtevek za vrnitev premoženja, ki je bilo z odločbo iz leta 1959 vpisano kot splošno ljudsko premoženje (premoženje bivših agrarnih skupnosti). S prvo delno odločbo leta 1998 in drugo delno odločbo v letu 2005 je bilo nacionalizirano premoženje vrnjeno članom AS v skupno last.

Z uveljavitvijo ZAgRS so člani AS Škoflje - Zavrhek v letu 2017 uskladili svoja pravila delovanja z navedenim zakonom, zato so se lahko tudi registrirali ter v tej organizacijski obliki agrarna skupnost deluje še danes.

Skrbno delo z gozdom

Današnji člani so dediči prvotnih jugarjev. Eden od članov je tudi Občina Divača, kar je postala ob ponovni ustanovitvi agrarne skupnosti s pridobitvijo premoženja prvotnega jugarja, ki ni imel dedičev. AS Škoflje - Zavrhek razpolaga z 203 ha zemljišč (45 zemljiških parcel), pretežno gozdov. Sestoj je 75 % iglavcev (v glavnem bor), 25 % je listavcev (hrast in gaber), lesne zaloge je 230 m³/ha, z letnim prirastom 4 m³/ha.

Sedanji člani nadaljujejo s tradicijo upravljanja na skupnem premoženju.

Glede na to, da AS Škoflje - Zavrhek razpolaga predvsem z gozdnimi površinami, je večina njenih aktivnosti usmerjena v kvalitetno gospodarjenje z gozdom. Z večino borovih sestojev, ki so nastali po letu 1945, na nekdanjih pašnikih, se do ponovne vzpostavitve in vrnitve gozdov v last agrarne skupnosti ni kvalitetno gospodarilo. Vrnjene so ji bile nekvalitet-

no zaraščene površine, brez ustreznih dostopnih gozdnih vlak oziroma poti. AS Škoflje - Zavrhek je zato takoj začela z izgradnjo vlak. Do danes je s svojimi sredstvi zgradila oziroma obnovila 6 km vlak, s 50-% sofinanciranjem države pa še dodatne 3 km vlak.

Gozdni sestoji rastejo na kraških tleh, kjer vsakoletne poletne suše zelo vplivajo na rast predvsem listavcev. Zato je čiščenje gozda pomembno za kvalitetno rast gozdnih sestojev. AS Škoflje - Zavrhek zato aktivno, v skladu z navodili revirnega gozdarja, izvaja potrebna opravila v gozdovih. Vsako leto upravni odbor do oktobra zbere potrebe po lesnih sortimentih in z revirnim gozdarjem pripravi gojitveni načrt. Sledi označitev drevja za posek v izbranem delu gozda. Odbor nato razdeli sečišče na toliko »partov«, kolikor jesarjev sodeluje pri sečnji. Sledi žrebanje, s katerim si razdelijo parte. V njih nato v zimskih mesecih zelo skrbno in v skladu z navodili revirnega gozdarja izvedejo sečnjo. Letno tako posekajo do 300 m³ drv. Sečnja hlodovine iglavcev poteka v skladu z gojitvenim načrtom revirnega gozdarja, za kar najame zunanje izvajalce. V skladu z dolgoročno politiko gospodarjenja z gozdom se bo nekdanje borove sestoje s premeno spremenilo v gozdove avtohtonih listavcev. Povprečno sodeluje pri letni sečnji od 30 do 35 članov, na teh članih tudi temeljijo vse ostale aktivnosti AS Škoflje - Zavrhek.

Od 44 jesarjev AS je 27 krajanov Škofelj, 16 je krajanov Zavrhka, en jus ima Občina Divača. AS operativno vodi petčlanski upravni odbor.

Postajamo povezovalni člen vasi

Pomen in poslanstvo sedanje agrarne skupnosti je nedvomno drugačno, kot je bilo poslanstvo prvotne AS. V prvotni agrarni skupnosti je premoženje pomenilo članom pomemben vir za preživetje. Za sedanje člane AS skupno premoženje predstavlja družbeno aktivnost v digitaliziranem svetu. Z aktivnim gospodarjenjem z dediščino svojih prednikov jesarji nadaljujejo s tradicijo skupnega lastništva, kar nedvomno prinaša drugačen pogled na življenjske vrednote.

Vizija AS Škoflje - Zavrhek obsega aktivnosti za trajno in sonaravno gospodarjenje s svojimi gozdovi, utrjevanje in krepitev sobivanja vaščanov Škofelj in Zavrhka in zagotavljanje pogojev in standardov za kvalitetnejše življenje svojih članov. Med letom za svoje člane organiziramo »rabute« (delovne akcije), družabna srečanja oziroma piknike, enodnevna druženja in izlete. S tem ciljem je agrarna skupnost na gozdni cesti in vlakah uredila sprehajalne poti. Pričela je tudi z urejanjem 6000 m² velikega večnamenskega prireditvenega prostora na območju opuščene drevesnice. Namenjen bo za rekreacijsko dejavnost, družabna srečanja članov in ostalih vaščanov Škofelj in Zavrhka ter tudi za potrebe članov lokalne lovske družine. Proste zmogljivosti bo ponudila na trgu tudi drugim zainteresiranim posameznikom ali organiziranim skupinam, kar bo zanj dodaten vir prihodka.

Pri realizaciji posameznih ciljev in nalog AS Škoflje - Zavrhek uspešno sodeluje zlasti s strokovnimi službami Zavoda za gozdove Slovenije, OE Sežana, s strokovnimi službami Občine Divača, z UE Sežana in s Finančno upravo Republike Slovenije, aktivna je tudi v ZPASS.

Pri dosedanjem delovanju z vsemi navedenimi je pri odpravljanju ovir za doseganje zastavljenih ciljev vedno dobila ustrezno pomoč ali strokovno razlago. Vseh probleov kljub različni poskusom ni mogla rešiti. Večina jih izhaja iz ZAgRS oziroma različnega tolmačenja posameznih določb tega zakona s strani uradnikov v različnih uradih, kjer je iskala zlasti ustrezno rešitev za posamezni problem. Reševanje posameznih nepremičninskih postopkov (pri notarju, zemljiški knjigi, sodišču) je izrazito neenotno. AS Škoflje - Zavrhek je glede na posamezni urad, s katerim je poslovala, večkrat doživela različen odziv za podane vloge, čeprav za vse urade veljajo isti zakoni.

Ovire

Izvor velikokrat nepremostljivih ovir za uspešno delovanje AS Škoflje - Zavrhek so posamezna določila ZAgRS oziroma nedorečenost ali neenaka razlaga teh določil. Glavne ovire, s katerimi se je AS Škoflje - Zavrhek srečala v dosedanjem poslovanju, so:

- Zakonsko določilo, da agrarna skupnost ne more biti stranka v davčnih postopkih (7. člen); Posledica je veliko zapletov pri prometu z nepremičninami in pridobivanju nepovratnih sredstev na razpisih MKGP;
- Omejitev prometa z majhnimi kmetijskimi površinami (manj kot 0,5 ha), ki se fizično stikajo z drugimi nepremičninami članov agrarne skupnosti (41. člen). Tako določilo praktično onemogoča ureditev lastništva posameznih parcel z dejansko rabo le-teh znotraj naselij, kjer so posamezne parcele (površinsko sicer majhne) v lasti članov, dejansko pa jih uporabljajo fizične osebe kot funkcionalno zemljišče ali del tega. Po namembnosti iz OPN so ta zemljišča v celoti ali deloma opredeljena kot kmetijska. Posledica take ureditve v praksi pomeni, da bodo, ko bo uveden davek na nepremičnine, člani plačevali davek na nepremičnino, katere formalni lastnik so, je pa ne koristijo, niti je ne morejo prodati ali prenesti lastništva na tistega, ki jo dejansko koristi in bi moral ta davek državi tudi plačati;
- Določilo, da se zapuščina na deležu nepremičnin po posameznem članu brez dedičev prenese na občino (51. člen). S tem določilom se v lastništvo agrarnih skupnosti skozi stranska vrata vrača država, kar ni v skladu z izvirno idejo agrarnega premoženja. Navedeno določilo je bilo verjetno smiselno, dokler ni bila agrarna skupnost ustanovljena, po ustanovitvi pa bi se morala dedovanja po jesarjih brez dedičev deliti med ostale člane, ki imajo agrarno premoženje v skupni lastnini, s katero v skladu s svojimi pravili upravljajo in razpolagajo.

Tradicijo že spoznava tudi mladi rod

Jusarji AS Škoflje - Zavrhek smo ponosni na naših več kot 140 let jesarstva. Res je, da smo bili v tem obdobju formalno brez svojega premoženja dobrih 50 let, vendar pa med krajani Škofelj in Zavrhka juserski duh in juserska tradicija nikoli nista ugasnila.

Naši juserski predniki so agrarno zavest in običaje za gospodarjenje s skupnim agrarnim premoženjem utrjevali v vseh letih delovanja. Tako kot so naši predniki prenesli obliko in pravila dela z agrarnim premožen-

jem na sedanje člane, tudi sedanji jusarji prenašajo pravila obnašanja in običaje delovanja v agrarni skupnosti na svoje potomce. Mladi rod počasi spoznava zakonitosti in običaje delovanja s skupnim agrarnim premoženjem, hkrati pa to premoženje vse bolj postaja vezni člen med člani agrarne skupnosti in ostalimi krajanji Škofelj in Završka. Družabno povezovanje krajanov in dvig zavesti ljudi za sonaravno delo v gozdovih, ki nas obkrožajo in jih želimo ohraniti tudi za naše bodoče rodove, tako kot so jih ohranjali naši predniki.

JUSI NA SKUPNI GMAJNI POD VREMŠČICO

Ervin Dolgan

Prvotno je bila v k. o. Famlje enotna agrarna skupnost za vasi Famlje in Goriče pri Famljah. Kasneje je prišlo do razdelitve na AS Goriče in AS Famlje. Območje agrarne skupnosti je obsegalo teren, ki se ga verjetno ni splačalo razdeliti, kajti boljša obdelovalna zemlja je bila razdeljena med lastnike. Za površine agrarne skupnosti so uporabljali izraz gmajna, za deleže pa jus.

Preteklost: skupni pašniki, razdeljen gozd in staje

AS Goriče je sestavljalo 14 jusov. Del zemljišč je bil za potrebe uporabe razdeljenih na podlagi ustnega dogovora. Vsak je imel na voljo točno določen del. Na takšen način je bil razdeljen skupni nasajen gozd jelke, imenovan smrečje, nekaj borovega gozda ter območje, ki so ga uporabljali za ovčje staje in so ga tudi imenovali staje. Pašniki so bili v skupni rabi. Kar nekaj je bilo na območju agrarne skupnosti tudi kalov za napajanje živine.

V času fašističnega režima v Italiji je nastal zakon o skupni zemlji (1927) z namenom poddržavljanja lastnine. Zemljišča agrarne skupnosti Famlje so si člani razdelili, dokončni vpis v zemljiško knjigo pa so izvedli po letu 1945 v Trstu, v obdobju cone B. Agrarna skupnost Famlje je po ustnem izročilu tako prenehala obstajati. AS Goriče ni izvedla razdelitve premoženja med člane in je bila zato v letu 1948 nacionalizirana. Po letu 1945 so najprej poskušali z ustanavljanjem zadruga, za kar pa med ljudmi ni bilo zanimanja.

Povojno obdobje: prepoved rabe gozda močno prizadela vaščane

Leta 1948 so bila zemljišča AS Goriče nacionalizirana, kar je za vaščane pomenilo kar hud udarec, saj so se takrat preživljali izključno s kmetovanjem. Izgubili so gozd in s tem precej že tako bornih dohodkov, pa tudi les, ki so ga potrebovali za gradnjo. Še dodaten udarec je predstavljala vzpostavitev meje z Italijo in izguba Trsta, tradicionalnega tržišča, na katerega so bili stoletja vezani.

Po nacionalizaciji je bila uporaba gozda popolnoma prepovedana. Paša na takrat večinoma neporaščenih zemljiščih ni bila kaj dosti omejevana, tako da so jih vaščani Gorič deloma še vedno uporabljali. Z zemljišči, z izjemo gozda, v takratnem obdobju ni gospodaril praktično nihče. Počasi, a vztrajno so se zaraščala, saj se je paša vse bolj opuščala. V precejšnji meri je parcele v vznožju Vremščice degradirala ugoslovanske ljudske armade, ki je območje uporabljala kot poligon za vojaške vaje. Parcele so prepredene s strelskimi jarki in zakloni.

AS Goriče obsega skupna zemljišča vasi Gorič pri Famljah v k. o. občini Famlje in del v k. o. Senožeče in Gabrče. Del zemljišč se nahaja v okolici vasi, večina pa ob vznožju Vremščice. Teren je izrazito kraški, skalnat, ponekod so tudi manjši travniki, posejani z redkejšimi skalami in kamenjem. Večina terena je zaraščena ali v zaraščanju. Del je gozda, v katerem

močno prevladuje črni bor. Zemljišča so uporabna le kot pašniki ali gozd. Značilne so vsakoletne poletne suše, pozimi pa pogosto piha močna burja.

Vrnjenega preveč in premalo premoženja

Po osamosvojitvi leta 1991 so vaščani kmalu začeli z aktivnostmi za ponovno vzpostavitev agrarne skupnosti. Že leta 1996 je bila tudi uradno registrirana. Premoženje je bilo vrnjeno nekdanjim razlaščencem, žal jih velika večina tega ni dočakala. Večina dedičev je uredila zapuščino in si deleže vpisala. Žal obstaja še vedno nekaj nerešenih primerov, iz različnih vzrokov. To močno otežuje delovanje in upravljanje ter gospodarjenje. Podana je zahteva za ureditev stanja po uradni dolžnosti.

Agrarno skupnost bremeni tudi težava preveč vrnjenega premoženja. Vrnjene so bile vse nerazdeljene parcele v k. o Famlje, kar zajema vse poljske poti, ceste in gozdne ceste, večinoma na območju, ki nima povezave z agrarno skupnostjo. Del premoženja je ostal nevrnjen, ker vaščani niso ohranili dokumentacije o nacionalizaciji.

AS Goriče šteje 15 članov, aktivnih je 11. Majhno število članov je v glavnem prednost, saj se tako lažje dogovarjamo. Registrirani smo po starem ZPVAS, kar povzroča velike težave pri upravljanju in gospodarjenju.

V prihodnosti si člani želimo učinkoviteje gospodariti z razpoložljivim premoženjem, kar v današnjih razmerah predstavlja precejšen izziv. Zemljišča se namreč nahajajo na kraškem območju, z močno omejenimi naravnimi danostmi.

MED PARKOM ŠKOCJANSKE JAME IN VREMŠČICO

Nika Maslo, Drago Požrl

Skupnost štirih vasi

Agrarna skupnost Dolnje Ležeče se razprostira med Parkom Škocjanske jame in planoto Vremščica v Občini Divača, ki spada v UE Sežana. V njej so vključene štiri kraške vasi: Dolnje Ležeče, Gradišče pri Divači, Brežec pri Divači in Betanja.

Oblikovanje in sprememba

Agrarno skupnost so ponovno vzpostavili leta 1995. V denacionalizacijskem postopku so bila zemljišča vrnjena agrarni skupnosti šele leta 2006. Agrarna skupnost se je leta 2018 registrirala po novem ZAgRS (2015). S tem zakonom je upravni odbor pridobil večja pooblastila pri gospodarjenju z njenim premoženjem.

Stanje

Zaradi velikega števila članov in članic je v skupnosti včasih delo oteženo, saj prihaja do večjih nesoglasij. Skupnost ima 56 članov, ki so v večini starejši, nekaj pa je tudi mlajših. Na zborih bi radi dosegli boljšo udeležbo in večje sodelovanje čim večjega števila članov.

Velika ovira za boljše delovanje je tudi davčna zakonodaja. Predvideno je da, bi moral za vsak prihodek agrarne skupnosti plačati davek vsak član. Po našem mnenju bi bilo primerneje, da bi plačal davek tisti, ki ustvari prihodek, torej agrarna skupnost.

Na območju Nature 2000

Agrarna skupnost ima v lasti približno 360 ha zemljišč. V večini so kamnita in skalnata, poraščena z grmičevjem, le manjši delež je poraščen z borovim gozdom. Območje, na katerem so zemljišča, spada v območje Nature 2000. Na tem območju živi tudi zaščitena sova uharica.

GOSPODARIMO Z GOZDOVI IN PAŠNIKI NA KRASU

Ivan Dolenc

Agrarna skupnost Divača a. s. deluje na območju prejšnje agrarne skupnosti. Nepremičnine se nahajajo v k. o. Divača in k. o. Povir z ledinskimi imeni Gmajna in Gaberk. Zemljišč je skupaj 305 ha, od tega je gozda 264 ha in 35 a, pašnikov pa 40 ha in 65 a.

Južna stran Čebulovice je od vznožja do vrha poraščena s črnim borom v starosti okrog 100 let. Zaradi lege in urejenih prometnic so za gospodarjenje z gozdovi in za gozdarsko dejavnost na območju Čebulovice ugodni pogoji. Drugi del premoženja AS Divača, tudi poraščen s črnim borom, leži na vzhodni strani, med železniško progo Divača-Ljubljana in magistralno cesto Divača-Ljubljana (z imeni Ošipek in Mlake). Del zemljišča (Grape), poraščenega s črnim borom, hrastom in gabrom, ki ga je tudi prerezala železniška proga, leži na obrobju ležeškega Gabrka. Tudi na tem delu je dostop urejen s prometnicami in protipožarnimi presekami.

Zemljo kupili od gosposke z gradu Švarcenek

Predniki sedanjih članov AS Divača so zemljo kupili leta 1822 od prezdolžene gosposke z gradu Švarcenek. Gosposka se ni hotela pogajati z 28 kmeti, zato so napisali samo eno pogodbo in vplačali enake deleže ter s tem pridobili tudi enake solastniške deleže. Po izstopu enega kmeta je ostalo še 27 jasantov. Ker zemljišče ni bilo razdeljeno, je bilo leta 1957 z odločbo OLO Koper solastnikom odvzeto - nacionalizirano.

Današnja AS Divača je bila ustanovljena leta 1994. Premoženje je bilo vrnjeno članom AS Divača po ZVPAS z odločbo UE Sežana, ki je postala pravnomočna leta 2000. Osnovni delež članov je 1/27-tina. AS Divača se je preoblikovala po novem ZAgRS aprila 2017.

Kraški teren

Pašniki ležijo na kraškem kamnitem svetu z malo zemlje. Poraščeni so z redkim grmičevjem in posameznimi drevesi jesena, črnega bora in ruja. Kraševci izkoriščamo to, kar imamo in je za nas vsaka ped zemlje »banat«. Vremenske spremembe, vedno večje suše z visokimi temperaturami, ki trajajo tudi po mesec in več dni, vplivajo na rast rastlinja. Vse manj je takega rastlinja, ki ni odporno na sušo, prevladovati pričenjajo rastline, ki imajo večjo odpornost (robida, razraščanje ruja...). Te spremembe rasti terjajo vse bolj intenzivno obdelavo površin proti zaraščanju.

AS Divača šteje 27 članov. Večina je v že precej visoki starosti, zato je tudi manj aktivnih članov, pripravljenih poprijeti za delo. Poleg članov upravnega odbora je aktivnih še 6 do 10 članov.

Upravni odbor finančno in organizacijsko pripravi plan aktivnosti za zemljišča agrarnih skupnosti, ki so sestavni del gospodarskega načrta. Gospodarski načrt se potrjuje na zboru članov agrarne skupnosti. V kolikor so načrti potrjeni, jih upravni odbor terminsko, organizacijsko in finančno uskladi in privede do realizacije.

Delo opravljamo v lastni režiji ali najamemo zunanje izvajalce.

Pri skupnem gospodarjenju je večje število članov lahko prednost, saj je več predlogov in se lahko izbere boljše. V praksi pa se številčnost pogosto pokaže kot velika ovira do izpolnitve zastavljenih ciljev.

Pri gospodarjenju je glavni poudarek na negi gozda (redčenju, boleznih, posekih, spravilu). Zaradi vremenskih nepravilnosti (razni vetrovi, ujem po Evropi ...) se srečujemo s težavnim odkupom lesa in posledično nizkimi cenami lesa.

Pri gospodarjenju dajemo velik poudarek ohranjanju pašnikov pred zaraščanjem. Urejamo tudi nove površine za pašo in košnjo trave. Zelo dobro sodelujemo z ZGS OE Sežana, kjer nam nudijo veliko podporo pri raznih projektih, kot so npr. pogozdovanje s sadnjo želoda, urejanje protipožarnih presek, izgradnja novih protipožarnih presek ... Vedno nam pomagajo s strokovnimi nasveti in nudenjem praktičnih prikazov dela ter organizacijo raznih tečajev (npr. varno delo z motorno žago). Z Biotehniško fakulteto, Gozdarskim inštitutom in Zavodom za gozdove Slovenije smo sodelovali pri projektu »Obnova borovih gozdov«. Sodelovanje z omenjenimi institucijami je strokovno na visoki ravni. AS Divača je dobila tudi priznanje za najbolj skrbnega lastnika gozda v Območni enoti Sežana.

Prihodnost agrarnih skupnosti bo takšna, kakršen bo odnos do zemlje

Agrarne skupnosti imajo še lepo prihodnost, v kolikor se bo spremenilo razmišljanje in odnos do zemlje, narave in dela na zemlji. Na prihodnost njihovega delovanja lahko vpliva tudi država, tako da prisluhne predlogom predstavnikov agrarnih skupnosti za izboljšanje njihovega delovanja in enostavnejšega upravljanja z zakonskimi rešitvami.

Gospodarjenje z gozdovi in pašniki na Krasu. Foto: Dolenc 2020

S 97 ČLANI MED NAJVEČJIMI V OBALNO-KRAŠKI REGIJI

Karlo Mahnič

Agrarna skupnost Povir združuje članstvo treh vasi: Povir, Gorenje pri Divači in Brestovica pri Povirju. Podedovana oblika organiziranja ostaja iz časov nastanka agrarnih skupnosti ali skupnosti »jusantov«, kot so se agrarci nekdanj imenovali. Iz zgornjega sledi, da je AS Povir v obalno-kraški regiji glede števila članov ena večjih AS, saj šteje okvirno 97 članov in dodatno še Občino Sežana s predvidenimi štirimi deleži (zapuščinske razprave na Okrajnem sodišču v Sežani namreč še vedno potekajo).

Kraški teren

AS Povir je bila ustanovljena v letu 1995 na ustanovnem zboru članov, ki so izhajali iz nekdanjih »jusantov«. Bila so sprejeta Pravila za delovanje AS Povir, iz katerih je razvidno, da AS Povir obsega območje prejšnje AS Povir s skupnim premoženjem zemljišč v k. o. Povir in delno v k. o. Divača in k. o. Štorje. Razpolagamo s skupno površino zemljišč v izmeri nekaj nad 800 ha. Od tega je približno polovica gozdnih površin in polovica pašnih površin - gmajne.

Zemljišča ležijo na kraški planoti z vsemi njenimi značilnostmi. Te se kažejo tako v konfiguraciji terena kot v sestavi gozdov in ostale vegetacije. Tipični za Kras so gozdovi črnega bora. Od listavcev prevladujejo hrast, jesen in gaber. Ta les se namenja predvsem za kurjavo. Črni bor je bil nekoč iskan kot jamski ali rudniški les, danes se ga odkupuje in namenja predvsem za izdelavo ivernih plošč.

Tako zaradi subjektivnih kot objektivnih razlogov AS Povir zamuja pri dokončnem formiranju pravnega stanja. Članstvo še ni popolno, zapuščinski postopki še potekajo. Zato AS Povir še vedno deluje na podlagi prvotnega zakona o agrarnih skupnostih in še nima tesnejših interesnih stikov oziroma povezav s sosednjimi agrarnimi skupnostmi. Tudi vsebinskih povezav med agrarnimi skupnostmi z območja UE Sežana ni opaziti. Seveda so interes povezovanja dolžne pokazati najprej agrarne skupnosti same.

Velik problem je v zaraščanju nekoč pašnih površin - kraške gmajne. Kras izgublja svojo prvotno podobo, velikih golih površin. Ali je to dobro? Prej ne kot da. Temu vprašanju se bo potrebno v bodoče bolj posvetiti.

Veliko število članov težko zagotavlja sklepčnost in soglasja

Ker smo agrarna skupnost z velikim številom članov, je ena od težav zagotavljanje sklepčnosti na zborih. Zbor sprejema vse pomembnejše odločitve.

Naslednja težava, ki je prisotna tudi pri drugih agrarnih skupnostih, je lastništvo, vezano na posameznega člana. Težko ali skoraj nemogoče je kaj storiti tam, kjer je potrebna soglasna odločitev vseh članov.

Pogled naprej

Nadaljevali bomo umno gospodarjenje s skupnim premoženjem. Poudarek pri tem mora biti, v prvi vrsti, ohranjanje čistega naravnega okolja. Pritiski kapitala bodo vedno večji. Prioriteta je tudi ohranjanje pašnih površin pred zaraščanjem. Tudi na nas je, da ohranjamo Kras v njegovi izvorni značilnosti.

Še za konec: s ponovno vzpostavitvijo agrarnih skupnosti smo agrarci dobili nazaj nekdej odvzeto nam premoženje. Na nas je, da s to dediščino ravnamo odgovorno in preudarno. Država ima pri tem lahko pomembno vlogo. S svojo področno zakonodajo lahko v marsičem olajša delo, saj aktivnost agrarnih skupnosti v pretežni meri sloni na volonterski podlagi.

TIPIČNI KRAŠKI JUSARJI⁸

Marica Uršič Zupan

Agrarna skupnost vasi Merče in Plešivica je bila ustanovljena na ustanovnem občnem zboru 30.1. 1996. Pobudo za ustanovitev so dali trije dediči nekdanjih jusarjev: Viktor Škrinjar, Edvard Božeglav in Ivana Uršič. Pri tem so nam bili v pomoč stiki z nekaterimi drugimi agrarnimi skupnostmi v ustanavljanju, saj je pred izgubo premoženja delovala razmeroma neformalno, kot skupnost kmetijskih gospodarstev, upravičenih do rabe skupnih zemljišč.

Gora papirjev za vračilo

19. 2. 1997 smo oddali vlogo za vpis v register agrarnih skupnosti na UE Sežana in maja 1998 prejeli odločbo o vpisu v register pod zaporedno številko 55.

Nato se je začela zapletena in dolga pot do vračila premoženja: upravni enoti smo morali dostaviti odločbo o vpisu v register, odločbe o podržavljenju, historični zemljiškoknjižni izpisek za vse parcele, identifikacijsko potrdilo o zemljiškokatastrskih podatkih v času podržavljenja z izpisom aktualnega stanja parcel, overjene listine (sporazum, pisna pravila, članski imenik članov agrarne skupnosti ob nacionalizaciji in članski imenik članov na novoustanovljene agrarne skupnosti, zapis ustnih pravil, sklepe zbora agrarne skupnosti, pooblastilo skupni pooblaščenki), identifikacijsko potrdilo in dokazila o izpolnjevanju pogojev vseh članov do dedovanja.

4. 3. 2003 je UE Sežana z delno odločbo vrnila večino zemljišč, z dopolnilno odločbo 10. 11. 2008 pa še parcelo, iz katere smo prej izločili otroško igrišče z okolico v Merčah, ki je ostalo v lasti Občine Sežana.

Vzeto skupnosti, vrnjeno posameznikom

Bili smo veseli, čeprav ne brez grenkega priokusa: medtem ko je država zemljo vzela s tremi listi papirja, smo za vračilo morali zbrati debel fascikel dokazil; skoraj štiri ha pozidanih zemljišč pa smo za vedno izgubili.

Tretji problem je način vračila. Zemljišča, ki jih je okrajni ljudski odbor leta 1952 in 1958 s tremi odločbami razglasil za splošno ljudsko premoženje, so bila pred tem »premoženje vaške skupnosti vasi Merče in Plešivica«, »agrarne skupnosti vasi Merče in Plešivica« in »vasi Merče in Plešivica«, vrnili pa jih niso vaški, agrarni skupnosti ali vasi, temveč posameznikom iz obeh vasi, ki so bili ob razlastitvi lastniki hiš, ki so imele delež v agrarni skupnosti. Ob vračilu so bile te osebe (razen ene) že pokojne. Zaradi tega so v začetku leta 2021 z lastninsko pravico pri skupni lastnini v zemljiški knjigi še vedno večinoma vpisani pokojni jusarji.

---

⁸ Jusar je na Krasu uveljavljen izraz za člana agrarne skupnosti, ki izhaja iz besede jus v pomenu »pravica do rabe«, v rabi je celo glagol »ujusati se« (pridobiti pravico)

Dedne postopke je doslej uspelo izpeljati le šestim dedičem. Za ostale so se postopki, ki jih bo izpeljalo sodišče po uradni dolžnosti, šele začeli, saj je na območju sežanskega sodišča veliko agrarnih skupnosti z razmeroma velikim številom članov in sodišče vseh zapletenih postopkov ne more rešiti v kratkem obdobju.

Občutek za skupno zemljo se krepi

Agrarna skupnost vasi Merče in Plešivica šteje 45 članov, med njimi je tudi Občina Sežana. V skupni lastnini ima približno 146 ha zemljišč, ki se nahajajo v k. o. Merče in Povir. Teren je tipično kraški, kamnit. Tu in tam so sredi parcel majhne rodovitne doline, ki pa niso last AS. Prevladuje gmajna, ki se v zadnjih desetletjih zarašča. Rastje je tipično kraško: brinje, ruj, črni gaber, jesen, tu in tam kak manjši hrast. Na pobočju Planine nad Merčami je velik sestoječnega bora, dva manjša sta še pri Plešivici. Celotno območje je zavarovano z Naturo 2000.

Za gozdne površine skrbimo ob strokovnih napotkih sežanske območne enote Zavoda za gozdove. V preteklih letih smo tako obnovili nekaj gozdnih poti in presek, posekali nekaj črnega bora, redno izvajamo sanitarno sečnjo listavcev, ki jih uporabljamo za kurjavo.

Ker se je v teh 25 letih spet okrepil občutek za skupno zemljo okrog naših vasi, ker je v očeh večine postala vrednota in tudi povezovalna točka in ker v njej prepoznavajo vrednoto tudi mladi, smo glede prihodnosti optimisti.

KAMNITI PAŠNIKI NA VRHEH

Darjo Orel

Agrarna skupnost Griže se nahaja v okolici vasi Griže v občini Sežana, na območju, imenovanem Vrhe. Spada pod UE Sežana.

Po sprejetju ZPVAS oz. ZAgRS so se določeni člani, potomci nekdanjih članov AS Griže, odločili za ponovno vzpostavitev AS Griže in vračilo zaplenjenega premoženja le-te. Leta 2000 je bila AS Griže z odločbo UE Sežana vpisana v Register agrarnih skupnosti.

Neuveljavljene deleže naj se z občine dodeli članom agrarne skupnosti

Leta 2004 je bila z odločbo UE Sežana vrnjena večina zaseženih nepremičnin AS Griže nekdanjim članom AS Griže kot skupna lastnina.

V letu 2016 so se začeli na predlog UE Sežana zapuščinski postopki z nekdanjih, večinoma pokojnih članov, na sedanje člane oziroma dediče. Večina zapuščinskih postopkov je končanih.

Prihodnost AS Griže je v registraciji v skladu z novim ZAgRS, sprejetim leta 2015, ki predstavlja možnost sprejemanja odločitev z navadno večino. Sedaj so zaradi skupne lastnine morale biti vse odločitve sprejete soglasno.

Predvsem pa bi si želeli (oziroma, kot je že bil predlog ZPASS), da bi prišlo do spremembe zakonodaje, ki bi omogočila, da bi se neuveljavljene deleže v AS Griže, ki so pripadli Občini Sežana, dodelilo med dejanske člane AS Griže, ki s temi nepremičninami upravljajo.

Kamniti pašniki, grmičevje in nekaj gozda

Skupna površina zemljišča AS Griže je cca 300 ha, v večini grmičevja, travnikov za pašo in nekaj gozda. V večini je zemljišče kamnito in strmo. Nekaj površin oddajamo v najem za pašo, omogočamo tudi sečnjo drv za lastne potrebe. Prihodkov je zelo malo.

Ker ustvarimo malo prihodkov, za registracijo AS Griže po novem ZAgRS trenutno nimamo nobenega člana, ki bi bil pripravljen prevzeti vodenje AS Griže, ker gre praktično za volontersko funkcijo.

Nujna soglasnost odločanja je ovira

AS Griže šteje 20 članov, 5 nerazporejenih deležev ima Občina Sežana. Zaradi zapuščinskih postopkov, ki so še v teku, je število aktivnih članov trenutno 17.

Zaradi skupne lastnine sprejemamo odločitve s soglasjem vseh prisotnih članov na zborih. Uskladimo se tako, da z dogovorom poskušamo izvesti določena dela oziroma projekte. Problem vidimo trenutno v načinu organiziranja, kar moramo vse odobriti soglasno. Zato si želimo registracije po novem ZAgRS, ki omogoča sprejemanje odločitev z navadno večino.

V zadnjem obdobju smo dobili ponudbo za izgradnjo vetrnih elektrarn na zemljiščih naše AS Griže. Zaradi nasprotovanja manjšega števila članov do

realizacije ni prišlo, saj nismo dosegli polnega soglasja.

Naša AS Griže ima težave oziroma slabost, kot jih imajo verjetno še druge manjše AS, ki ne upravljajo z velikim premoženjem oziroma dohodki in je zato pripravljenost članstva za sodelovanje v organih AS Griže minimalna oziroma nična. Zato se določeni projekti, kot je bila v našem primeru ponudba za vetrne elektrarne, ne izvedejo.

Gropajski jus Kučerič. Foto: Bogataj 2021

DELAVNA IN Z VELIKO NAČRTI ZA NAPREJ

Franko Seražin

Naša agrarna skupnost se nahaja v Obalno-kraški regiji, spada pod okrilje UE Sežana in v občino Sežana.

Od Avstro-Ogrske do Jugoslavije in Slovenije

Nastanek AS Kazlje sega v čas Avstro-Ogrske. Delovala je vse do leta 1953. 20. 2. 1953, ko je bilo premoženje AS Kazlje na podlagi 1. člena zakona o agrarnih skupnostih (Ur: list LRS šte. 52/323-1947) odvzeto in razglašeno za splošno ljudsko premoženje. Po 41 letih je na podlagi 3. odstavka 5. člena ZPVAS (Ur: list RS, št. 38/94) občni zbor AS Kazlje 14.3.1994 sprejel sklep, da se zaprosi za vračilo premoženja, ki je bilo odvzeto AS Kazlje z odločbo št.: II-520/16 1952, upravičencem do lastnine AS Kazlje.

Registrirani po novem zakonu

Do sedaj je imela naša agrarna skupnost tri predsednike, v teh letih smo dvakrat spremenili članski imenik. V skladu z novim ZAgRS smo na občnem zboru 21. 4. 2017 sprejeli nov temeljni akt AS Kazlje a. s., ki je nadomestil pravila iz leta 1994. Od leta 2017 je naša agrarna skupnost registrirana skladno z določbami ZAgRS. Glede prihodnosti agrarnih skupnosti sledimo načrtom ZPASS, katerega člani smo.

Gozd za drva in prodajo lesa

AS Kazlje razpolaga s skupno lastnino 289,1691 ha zemljišča, večinoma v k. o. Kazlje, deloma pa tudi v k. o. Griže in k. o. Štorje. Namenska raba zemljišča je predvsem gozdno zemljišče, ostalo je kmetijsko. Zemljišče je ravno, suho, po nekaterih krajih strmo in kamnito.

AS Kazlje ima 40 članov, med njimi je članica tudi Občina Sežana. Delujemo v skladu s temeljnim aktom AS Kazlje »a. s.«. Enkrat letno organiziramo občni zbor, po potrebi se večkrat v letu sestane upravni odbor, lahko tudi nadzorni odbor. Dobro sodelujemo z Občino Sežana in Zavodom za gozdove Slovenije, območna enota Sežana. Našim članom nudimo po vnaprej na Zboru sprejeti ceni posek in odkup drv, parcele dajemo v najem za pašo. Pred kratkim smo posekali borov gozd in bore prodali.

Tudi prodaja parcel

V teku imamo prodajo parcel, ki jih koristijo in so zainteresirani za njihov nakup vaščani. Z našimi sredstvi skupaj s Krajevno skupnostjo Kazlje vzdržujemo vaške poti, pomagamo pri obnovi vaške kulturne in sakralne dediščine in še kaj bi se našlo. Za naprej imamo še veliko idej in načrtov, za katere upamo, da nam jih bo uspelo v čim večji meri uresničiti.

JUS NA KAMNITEM KOMENSKEM KRASU

Emil Švara

Agrarna skupnost Komen - Divči - Preserje (AS K-D-P) leži na Tržaško-komenski planoti, na Spodnjem Krasu, v k. o. Komen in k. o. Sveto. Spada v občino Komen in pod UE Sežana.

AS K-D-P je ponovno vzpostavljanje objavila v Primorskih novicah 29. 11. 1996 in 3. 12. 1996. Predhodnico AS K-D-P so ljudje imenovali jus, upravičence pa jusarji.

Pogled v preteklost

O nastanku jusa nimamo izvirnih dokumentov. Prebivalci sedanjih vasi Divč in Komna so bili 15. februarja 1944 internirani v Nemčijo, vasi tukaj pa so požgali. Tako v letu 1996 nismo dobili nobenih dokumentov o jusu. Da smo lahko začeli postopek vzpostavljanja agrarne skupnosti, smo se obrnili na UE Sežana, kjer so nam fotokopirali končno odločbo, ki jo je izdal OLO Koper, oddelek za finance št. 05/11-AA-87/2-1961 od 24/8-1961. V tej odločbi smo poleg drugega spoznali imena pooblaščenec bivše agrarne skupnosti vasi Komen in Preserje. To so bili Godnik Karlo, Komen št. 7, Tavčar Franc, Komen št. 58 in Kukanja Jožef Komen - Divči št. 8. V letu 1996 so bili vsi pokojni.

Iz te odločbe se lahko sklepa, da so bili navedeni verjetno leta 1961 predlagatelji nadaljevanja postopka vpisa v zemljiško knjigo za razdeljeni del prejšnjega skupnega zemljišča. To jim je omogočal zakon (ki ga nimamo) o takratnih agrarnih skupnostih v členih 1, 39, 40 in 41.

Sejo občnega zbora novo vzpostavljene AS Komen - Divči - Preserje smo imeli 7. 1. 1997. Zapisnikar je bil Marjan Kovačič, overovateljica Marija Škerlj. Za predsednika zbora je bil izvoljene Alojz Zega, imenovani je nadalje vodil zbor. Predsednik je podal predlog za organe: v upravni odbor predsednika Jožeta Turka in člana Marjana Stepančiča in Justa Godnika, v nadzorni odbor pa za predsednika Ladislava Bandlja, za člana Alojza Zego in Dušana Slavca. Emilu Švara iz Komna 120 je bilo izdano generalno pooblastilo o zastopanju AS K-D-P in njenih članov.

AS K-D-P je bila registrirana na UE Sežana, oddelek za okolje in prostor pod št. 464-2/97-3-LD 31. januarja 1997. V registru agrarnih skupnosti in njenih članov, ki ga vodi organ, pristojen za kmetijstvo in gozdarstvo UE Sežana, se je pod zaporedno številko 29 vpisala agrarna skupnost z imenom Agrarna skupnost Komen - Divči - Preserje. Zahtevek za vrnitev premoženja AS K-D-P je bil vložen 14. februarja 1997 na UE Sežana, oddelek za okolje in prostor. Nato je preteklo pet let do začetka reševanja našega zahtevka.

Dragoceni dokumenti

Več o jusu oziroma agrarnih skupnostih vasi Komen in Preserje smo izvedeli, ko nam je načelnica UE Sežana Sonja Kovačič 24. januarja 2002 po pošti poslala fotokopijo odločbe št. II-1073/1-55, izdane dne 19. 7. 1955

od Okrajnega Ljudskega odbora Sežana. V odločbi izvemo naslednje:

»Na predlog udeležencev agrarne skupnosti vasi Komen in Preserje, na podlagi podatkov v spisih Okrajnega Ljudskega odbora Sežana št. 520/7-53 (tega dokumenta nimamo, op. a.), spisih komisarja za užitne pravice v Trstu Fg. 5/25 ter podatkov ustne razprave, opravljene na kraju samem, izdaja Okrajni Ljudski odbor Sežana, tajništvo za gospodarstvo in komunalne zadeve na podlagi 1. in 2. člena Zakona o agrarnih skupnostih v zvezi s 13. členom Zakona o kmetijskem zemljiškem skladu splošnega ljudskega premoženja in o dodeljevanju zemlje kmetijskim organizacijam, 21. členom Zakona o občinskih Ljudskih odborih in 24. členom Zakona o gozdovih ter v zvezi z delitvenimi načrti civilnega geometra Ridi Ivana iz Trsta z dne 10. junija 1902 in ing. Julija Pagninija iz Trsta z dne 4. avgusta 1935, ki tvorijo sestavni del te odločbe, naslednjo odločbo:

»Nepremično premoženja vasi Komen in Preserje, predstavljajo zemljišča in zgradbe vpisane v vl. št. 169, 170,0328 in 608 k.o. Komen in vl. št. 162 k.o. Sveto. Po zemljiško-knjižnem stanju je last občine Komen - vasi Komen Preserje, sedaj splošno premoženje, toda pripada agrarni skupnosti, za katero veljajo določila zakona o agrarnih skupnostih. Zakoniti postopek o delitvi del skupnih zemljišč vasi Komen in Preserje, na podlagi katerega so upravičenci dejansko brez spora prevzeli svoja oddelila pred 6. aprilom 1941 v posest in lastnino, še ni bil izveden v katastru in zemljiški knjigi, se prizna za pravno veljavnega in se dovoljuje bremen prosti odpis oddelil in vknjižba lastninske pravice temle upravičencem kakor sledi.«

Velika večina nekdanjega skupnega premoženja, 69,2 ha, nam je vrnjena z naslednjimi odločbami Republike Slovenije, UE Sežana, oddelek za okolje in prostor:

Delna odločba šifra: 321-20/97 od 12.07.2006

Delna odločba šifra: 321-20/97-168 od 27.01.2010

Delna odločba šifra: 321-20/97-181 od 26.02.2010

Dopolnilna odločba šifra: 321-20/97-182 od 26.02.2010

Po pravnomočnosti odločb se je začela izvajati vknjižba v zemljiško knjigo. Najbrž zadnji sklep sem prejel 28. oktobra 2020.

Nepremičnine za javno dobro: ne menjava, temveč najem

AS K-D-P je še vedno organizirana po ZPVAS. Prepričan sem, da bi se morala AS K-D-P preoblikovati v skladu z ZAgRS, ki je začel veljati 1. 1. 2016.

Predlagam, da se nepremičnine agrarnih skupnosti, ki bodo ali so že predvidene za gradnjo javnega ali drugega namena, namesto menjave dajo v dolgoročni najem za 50 ali 99 let. Tako bi lastništvo ohranili, agrarna skupnost pa bi imela iz najemnine redno financiranje.

Saj nas je že predsednik države dr. Janez Drnovšek opozarjal, da smo v Sloveniji obsedeni z nakupom zemljišč, namesto da bi uporabljali najem. Kot sem zapisal za našo agrarno skupnost, sem prepričan, da bi se tudi ostale, ki imajo večje število članov, preoblikovale. To ugotavlja tudi Vrhovno sodišče Republike Slovenije II Ips 283/2016 od 29. junija 2017.

Jusarji so pogozdili kamnite površine

Zemljišča AS K-D-P obsegajo 66 ha. Pretežno so porasla z borovimi gozdovi. Zanje so zaslužni jusarji, ki so pogozdili kamnite in skalne površine. Borovi gozdovi so podvrženi velikim gozdnim požarom. Leta 2006 je tako pogorelo 31 ha gozda naše AS.

Število članov je najbrž še vedno 46. Aktivno je predvsem vodstvo. Članom je omogočena prijava za posek drv za svoje potrebe. Pri delovanju smo imeli probleme, ko so se posamezniki obnašali, kot da je lastnina AS K-D-P še vedno splošno ljudsko premoženje (SLP) in so posegali na zemljišča.

Gospodarimo tako, da prodajamo drva članom, in z zakupnino za uporabo zemljišč. Prednosti skupnega premoženja je ohranjanje oblik delovanja, ki so jih imeli naši predniki. S tem skupna zemljišča ohranjamo, še posebej gozdove, v bližini naselij: Olerija, Preserski bori ter zaščiteni gozd Cirje.

Dodajam še otroški spomin na jus. V letu 1947, ko je zahodni del današnje Slovenije upravljala britansko-ameriška zavezniška vojaška uprava Julijske krajine v coni A, so se jusarji odločili, da prodajo visoke bore v »hribu« in z izkupičkom kupijo nov kinoprojektor italijanske firme Prevost. Namestili so ga v prizidek avtobusne garaže, saj je bil zaradi velikosti in betonske strehe edini primeren prostor v požgani vasi. Po izgradnji združenega doma so ga premestili, še veliko let je bil v uporabi. Sedaj je shranjen pod odrom v združenem domu.

Pri ustvarjanju agrarne skupnosti so nam pomagali novinarka Irena Cunja, Rudi Šimac, Karlo Pahor iz Temnice, Rudi Vran iz Tomaja, inženir Danilo Suša iz Dolenje vasi pri Senožečah in AS Gorjansko.

AGRARNA SKUPNOST BREZ LASTNINE

Bojan Vovk

Sem predsednik dne 26. marca 2004 registrirane Agrarne skupnosti Dutovlje, Kreplje in Godnje, ki pa je - brez lastništva!

Zaradi manjkajočega potrdila ostali brez imetja

Zahtevek za vrnitev premoženja agrarnih skupnosti je bilo treba oddati do 30. 6. 2001, s priloženim potrdilom o vpisu v register agrarnih skupnosti.

Dne 29. 6. 2001 smo oddali samo zahtevek, brez potrdila o vpisu v register - in tako ostali brez imetja.

Dne 8. 11. 2007 sem bil izvoljen za novega predsednika AS. Vsa ta leta ni nihče vedel, da nimamo premoženja, to informacijo smo dobili šele 29. 12. 2008, z odločbo UE Sežana.

Vzeto z enim odstavkom, vrnjeno pa niti z goro papirja

Kar želim povedati, je, da je bil odvzem imetja naše agrarne skupnosti izvršen z enim odstavkom, za ponovno registracijo in vrnitev premoženja pa je bilo potrebnih nešteto poti in papirjev, posebno pa usposobljenih ljudi v agrarni skupnosti in na upravnih enotah.

Na posvetu o agrarnih skupnostih pred sprejemanjem novega zakona o njih v Hrpeljah je bilo slišati, da je v Sloveniji še veliko takšnih agrarnih skupnosti. Od prisotnega ministra za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Dejana Židana smo zahtevali, da se v zakonu podaljša rok za vrnitev premoženja, vendar se tega ni upoštevalo. Zakaj? Mar ne bi bilo to edino pošteno?

Premoženje bi morali vrniti vsem agrarnim skupnostim

Menim, da je prav, da se v predstavitvi agrarnih skupnosti Slovenije opozori tudi na takšne agrarne skupnosti, kjer so se ljudje trudili za vrnitev, a jim iz takšnih ali drugačnih razlogov to ni uspelo. Ali ni bilo in morda še vedno ni prave politične volje za vrnitev? Pravično bi bilo, da bi se našla in bi se jim premoženje, ki je bilo pred nacionalizacijo last agrarnih skupnosti, tudi vrnilo. V Italiji so pred kratkim vrnili srenji Dolina njeno zemljo, ki so ji jo vzeli pred 90 leti. To bi moralo biti možno tudi v Sloveniji.

Podzemni kraški svet s svetovno znano Postojnsko jamo ter presiha-joče Cerkniško jezero sodita med glavne znamenitosti te regije, s površino 1456 km² sicer ene manjših v Sloveniji. Izstopa ne le po najmanjšem deležu prebivalcev, ampak tudi po njihovi najmanjši gostoti (36/km²), saj prevladuje gozdna in gozdnata kulturna krajina. Njeno gospodarstvo je šibko, prevladuje gozdarstvo, nekaj industrije in turizma, ki temelji na ekoloških kmetijah, bogati dediščini in identiteti.

Agrarna skupnost Dolenje Jezero po osamosvojitvi Slovenije še vedno deluje. V njenem okviru člani še naprej kosijo na nepremičninah, ki so bile že v preteklosti v njeni lasti, danes pa za košnjo dobijo subvencijo. Paša poteka enako kot nekoč, le da so sedaj te nepremičnine ograjene z električno ograjo in ni več kravarjev ali poganjčev. Včasih je imela vsaka kmetija svoj del določen in izžreban na občnem zboru. Danes določijo dele parcel za košnjo in izvedbo licitirajo. Za del, kjer se uveljavlja subvencija, je košnja dodatno plačana, za druge dele pa se trava uporabi kot seno. Del zemljišč je dan v najem in tam se pogosto snemajo reklame, izvajajo športne ali rekreativne prireditve, uporabljajo jih ribiči, pa tudi Notranjski Park. Nepremičnine so se in se še torej nemoteno in v celoti uživajo.

Agrarna Skupnost Hrenovice obsega dobrih 33 ha, večinoma gozda. 6 ha je pašnikov, močvirij, poti in nerodovitnega zemljišča. Po nacionalizaciji leta 1955 in denacionalizaciji leta 1994 z zemljišči gospodari 34 članov, med katerimi je tudi občina. Večina je aktivnih, imajo 52 različno velikih deležev. Leta 2014 so zaradi obsežnega žledoloma kar 70 % gozda posekali, in sicer s pomočjo Gozdnega gospodarstva Bled in v dogovoru z revirnim gozdarjem Zavoda za gozdove.

Agrarna vaška skupnost Šmarata je skupnost trenutno 24 solastnikov, ki imajo v posesti še približno 25 ha kmetijskih zemljišč, zlasti pašnikov (17 ha) in gozda (8 ha). Površine niso strme in niti preveč kamnite, so na prisojni legi na plitki nerodovitni zemlji, zato zelo sušne in večinoma zaraščene z grmovjem in smreko. Travnna ruša je dovolj močna, da se ob nalivih upira eroziji. Uporabnega pašnika je le še približno 2 ha, podobno pa tudi strnjenega gozda. Posest ni razparcelirana in leži na hribu za vasjo, kjer je peskokop šmaraškega peščenka, kjer občasno kopljejo pesek za nasipanje vaških poti, sicer pa ga uporabljajo biatlonci za strelišče. Meja z vaško skupnostjo je zabrisana, tudi brez pisnih pravil so usklajeni. Agrarna skupnost vse vlaga v skupno dobro.

Agrarna skupnost Drskovče se nahaja na prehodu Primorske v Notranjsko pokrajino v občini Pivka, na kraškem pogorju Taborskega grebena z 751 m nadmorske višine in do vasi Juršče. Prvi dokumenti segajo v leta 1874. Posestvo obsega 104 ha, od tega je 80 ha poraščeno večinoma z borovci, okoli 10 ha je pašnikov, 2 ha je skalnato in neplodno zemljišče, kar 10 ha pa se zarašča z grmovjem. V kamnolomu so vaščani v preteklosti kopali kamenje za zidavo. Leta 1959 so še zadnjič sezidali peč za žganje apna, ki so jo kurili z brinjem. Brinje so uporabljali tudi za žganjekuho (brinjevec). Agrarna skupnost šteje 27 članov in dediče 8 pokojnih članov, ki svoj status članstva še urejajo. Med člane skupnosti šteje tudi Občina Pivka kot solastnica 8 % površin, kmetijska zemljiška skupnost Občine

Postojna pa se je deležu odpovedala v korist agrarne skupnosti. Povezava z vaško skupnostjo je močna, saj delovne akcije ali rabote, kot je npr. posip makadamskih poljskih poti, čiščenje in obrezovanje grmovja, čiščenje meteornih kanalov potekajo skupno. Lokev na vzhodni strani vasi, ki je nekoč služila za napajališče, je danes prazna.

Predstavljeni primeri še zdaleč niso vsi, ki obstajajo. Pogled prek hrvaške meje, kjer je agrarnim skupnostim zakonodaja trenutno še bolj omejujoča, bomo še iskali, ker so del naše poti iz preteklosti v prihodnost.

POVRŠINE UPORABLJAJO V MASELJCIH

Tone Lovko, Tomaž Petrovič

O načinu delovanja Agrarne vaške skupnosti Dolenje Jezero je spregovoril naš najstarejši član Tone Lovko.

Zgodovina: 40 maseljcev za 38 domačij in 4 bajte

AS Dolenje Jezero je imela pred 2. svetovno vojno v lasti večjo površino zemlje, od katere je bilo 40 maseljcev zemlje namenjenih za uporabo njenih članov. S temi 40 maseljci zemlje je upravljalo 38 različnih kmetij ali domačij ter 4 bajte. Vsaki izmed hiš je pripadal en maseljč zemlje, medtem ko je bila vsaka bajta upravičena do uporabe pol maseljca zemlje. Skupno je to nanese 40 maseljcev. S temi površinami se je upravljalo na način, kot ga je določal statut AS Dolenje Jezero. Slednji je med drugimi namreč vseboval tudi pravila o deljenju površin AS Dolenje Jezero med člane te agrarne skupnosti in pravila o občnem zboru. To je bil najvišji organ agrarne skupnosti in ki je potekal enkrat letno. Na njem so se sprejemali pomembni sklepi za delovanje AS Dolenje Jezero.

Občni zbor AS Dolenje jezero je bil posebej pomemben tudi zato, ker so na njem imenovali posebno komisijo, ki je vso zemljo AS Dolenje Jezero razdelila na 38 kosov zemlje, velikih po en maseljč, in na štiri kose zemlje, velike po pol maseljca. Komisija je na takšen način na novo določila parcele na vsakih pet let, pri čemer so vsi člani AS Dolenje Jezero žrebali številko, ki je določala, katero parcelo bo dobil vsak član. Komisija je namreč pred tem vsako na novo ustvarjeno parcelo označila s številko, tako se je vedelo, katera parcela pripada kateremu članu. Člani agrarne skupnosti so nato pet let uporabljali parcelo, označeno s številko, ki so jo izžrebali na občnem zboru. Poleg tega se je na licitaciji v okviru občnega zbora vsako leto tudi oddajalo nekatere dele zemljišča, ki so pripadali AS Dolenje Jezero. Kdor je ponudil največ, je lahko koristil za ta namen določeno zemljo.

Košnja in paša

Večinoma so člani AS Dolenje Jezero na tak način pridobljeno zemljo uporabljali za košnjo. Določen del nepremičnin AS Dolenje Jezero se je uporabljal za pašo živine. Ta del nepremičnin je bil skupen in je bil ločen od zgoraj opisanih 40 maseljcev zemlje. Agrarna skupnost je za kvaliteto opravljanje paše najela delavce, in sicer kravarje in poganjiče. Njihova naloga je bila, da so predvsem skrbeli za živino, hkrati pa so tudi pobirali plovje ali pokosili, kar živina ni popasla. Tako nabrane dobrine so se porazdelile med člane AS Dolenje Jezero ali prodale na trgu. Kravar in poganjič sta bila plačana tako, da so vsi člani AS Dolenje Jezero prispevali določen delež, pri čemer so se stroški določili sorazmerno glede na število glav živine, ki jih je določen član agrarne skupnosti imel. Pogosto sta bila plačana tudi s hrano ali drugimi materialnimi dobrinami.

AS Dolenje Jezero je skrbela tudi za nakupe orodja in materiala, ki so ga lahko člani uporabljali po vnaprej določenem urniku.

Takšna ureditev se je, kolikor je bilo to zaradi razmer mogoče, izvajala tudi med 2. svetovno vojno.

Uporaba kljub nacionalizaciji

Po vojni se je začel postopek nacionalizacije. Slednja ni vplivala na izvajanje in uživanje zemljišč v okviru AS Dolenje Jezero. Praktično vsa zemljišča se je uživalo na isti način kot prej, z izjemo dela gozda, imenovanega Glažuta, ki je pred vojno pripadal AS Dolenje Jezero, nato pa ga je prevzela gozdna uprava. Podobno se je zgodilo tudi z majhnim delom nepremičnine v delu, imenovanem Ribiški kot. Sicer pa je vse ostalo enako kot prej. Člani AS Dolenje Jezero so plačevali tudi določene davke - razen davka za pašo, ki jim ga ni bilo potrebno plačevati - po izrecni odločitvi pristojnega organa.

Člani agrarne skupnosti so se tako še vedno vsako leto dobivali na občnem zboru, kjer so med drugim zbirali informacije, koliko živine je pasel kateri član in koliko je na tej podlagi dolžan plačati za delo kravarjev in poganjičev. Prav tako pa so z delom nadaljevali različni odbori znotraj AS. Na vsakih pet let je komisija tudi na novo izmerila in izžrebala zemljišča po maseljcih, tako da se je vse izvajalo kot prej.

Del sena od pokošene trave se je med drugim prodajal tudi JLA, ki ga je uporabljala za krmo svojih konj. V času po vojni se je ustanovil tudi kolhoz v skupni izmeri približno šest ha, vendar je bil v uporabi samo štiri leta. Glavnina zemlje, ki se je namenila za kolhoze, je bila odvzeta večjim kmetom kot fizičnim osebam, ne pa AS Dolenje Jezero oziroma vsaj ne v veliki meri.

Z upadanjem kmetijstva upad zanimanja za AS

Takšno stanje se je ohranjalo vse do 70. let prejšnjega stoletja, ko je AS Dolenje Jezero prenehala z deljenjem parcel na vsakih pet let med svoje člane. Navedeno je bila posledica dejstva, da je med člani usahnilo zanimanje, agrarna skupnost pa je še vedno imela predsednika. Kasneje, od 70. let dalje, niso več delili parcel, tako zaradi že omenjenega zmanjšane-ga zanimanja kot tudi zaradi zmanjšanja števila kmetov, ki so potrebovali po en maseljc zemlje. Tisti uporabniki, ki so dele, namenjene košnji in pašnji, še naprej uporabljali, so jih uporabljali na enak način kot prej. To stanje se je nemoteno nadaljevalo vse od današnjega dne, brez kakršnegakoli nasprotovanja ali oporekanja.

Po drugi vojni je do neke mere ostala nedorečena uradna določitev pravnega naslednika po pokojnem članu agrarne skupnosti, čeprav v praksi pri tem ni nikoli prihajalo do težav. V družini je bilo jasno, kdo je bil naslednik po pokojnem članu AS Dolenje Jezero. Najpogosteje je bil to najstarejši sin pokojnika ali prevzemnik kmetije, zato je tudi del nepremičnine, ki je pripadal agrarni skupnosti, prevzel takšen naslednik kmetije. V nekaterih primerih je prišlo tudi do deljenja pripadajočega dela na način, da je več naslednikov dobilo del nepremičnine po svojem pravnem predniku. Vedno pa je bil seštevek vseh teh deljenih delov 40 maseljcev. Manjšali so se le določeni deleži, ki so se razdelili po pokojnem članu na več manjših delov med njegove pravne naslednike.

Tako urejeno dejansko stanje na nepremičninah, ki je pripadalo AS Dolenje Jezero, sicer ni bilo vpisano v zemljiško knjigo, je pa bilo zabeleženo na pristojni davčni enoti (glavarska uprava), ki se je za AS Dolenje Jezero nahajala v Logatcu. Tam so bili člani AS Dolenje Jezero zapisani po njim pripadajočih deležih. Na tej podlagi so člani plačevali neposredni davek skladno z deleži, ki so pripadali vsakemu članu. V praksi je to pomenilo, da je naslednik zaradi urejenosti v postopku dedovanja dela zemlje, ki je pripadala agrarni skupnosti, moral pridobiti posebno dedno izjavo drugih dednih upravičencev, s katero so nasledniku v celoti priznavali uporabo teh nepremičnin. Takšna ureditev je v odnosu do vseh razmerij, razen glede vpisa v zemljiško knjigo, veljala kot popolna in veljavna. Na njeni podlagi je naslednik lahko uporabljal to zemljo kot edini naslednik prejšnjega člana, skupaj z vsemi pravicami in obveznostmi, ki iz tega izvirajo.

AS Dolenje Jezero danes

Po osamosvojitvi Slovenije AS Dolenje Jezero še vedno deluje, v njenem okviru pa člani še naprej kosijo na nepremičninah, ki so bile že v preteklosti v lasti agrarne skupnosti. Za pokošeno travo kmetje oziroma AS Dolenje Jezero dobijo subvencijo. Člani AS Dolenje Jezero danes za pašo živine še naprej uporabljajo tudi parcele, ki so bile že v preteklosti uporabljene za ta namen. Razlika je le, da so sedaj te nepremičnine ograjene z električno ograjo in da ni več kravarjev ali poganjičev.

Agrarna skupnost danes skupno določi, katere dele parcel se lahko kosi. Nato se člani javijo in izvedejo košnjo. Za del, kjer se uveljavlja subvencija, dobi ta kmet posebej plačano iz naslova subvencije, za druge dele pa pokošeno travo uporabi kot seno.

Včasih je torej imela vsaka kmetija svoj del določen in izžreban na občnem zboru, danes tega ni več. Namesto tega AS Dolenje Jezero na občnem zboru določi, kateri deli se bodo kosili, na kakšen način in kdo bo kosil določen del. AS Dolenje Jezero daje določen del zemljišč tudi v najem in pridobiva najemnino. Na teh zemljiščih se pogosto snemajo reklame, izvajajo športne ali rekreativne prireditve, uporablja se jih za potrebe ribičev oziroma ribištva ter za delovanje Notranjskega Parka. V vseh teh in drugih podobnih primerih AS Dolenje Jezero daje soglasje za uporabo teh zemljišč, kar vedno priznava tudi Občina Cerknica, ki stranke vedno sama napoti na AS Dolenje Jezero oziroma na njene organe po soglasje.

Od začetka delovanja AS pa vse do danes nihče ni oviral uživanja uporabe na parcelah, ki so pripadale AS Dolenje Jezero. Izjema je manjši del na Glažuti in Ribiškem kotu, ki je bil po 2. svetovni vojni dodeljen v posebno uporabo. Nepremičnine so člani AS Dolenje Jezero nekoč nemoteno in v celoti uživali in jih uživajo tudi danes, vpis v zemljiški knjigi pa se glasi na člane bivše AS Dolenje Jezero.

ČAKAJOČ UREDITEV LASTNIŠTVA NA SODIŠČU

Izidor Tominec

Agrarna skupnost Hrenovice ima sedež v Hrenovicah v občini Postojna. Ima 34 članov, ki imajo v lasti 335.846 m² zemljišč. V celoti se nahajajo v katastrski občini Hrenovice, ki spada pod UE Postojna.

Razvojna pot

Prvi predlog za denacionalizacijo zemljišč je bil podan na UE Postojna v letu 1993. Uradna ustanovitev AS Hrenovice je bila 5. 11. 1994, kot skupnost fizičnih oseb z ustreznimi deleži, ki so bili zapisani ob nacionalizaciji leta 1947. Obvestilo o nacionalizaciji so prejeli leta 1955 s sodišča Postojna in z izpiskom iz Zemljiške knjige.

Agrarna skupnost obsega 28 solastnikov z 52 deleži. Solastniki imajo različno velikost deležev.

Leta 2014 je bil zaradi žledoloma opravljen strojni posek lesa po dogovoru z revirnim gozdarjem in Zavodom za gozdove Republike Slovenije. Sečnjo je opravilo podjetje Gozdno gospodarstvo Bled.

Po sklepih zbora AS je bila izpeljana obodna postavitve meje in nato še parcelacija za deleže. Na 5. seji zbora AS 15. 9. 2015 je bila potrjena ureditev služnostnih poti, opravljeno žrebanje parcel po deležih in dokončna parcelacija. Občina Postojna je prejela svoje deleže delno v novih zakoličenih poteh in parcelah. Solastniki so na vseh parcelah vpisani v zemljiški knjigi in davke plačujejo iz katastrskega dohodka kmetije.

Leta 2017 je bil vložen zahtevek za nepravdni postopek razdružitve zemljišč po solastnikih, vendar je bil po večkratnih podaljševanjih ustavljen leta 2018 zaradi neizpeljanega dedovanja po umrlem lastniku, ki je še vedno v postopku na sodišču.

Smatramo, da je v agrarni skupnosti, ki je že izpeljala dedovanja, prav, da se zemljišča uživajo po solastnikih. Obljubljene izpeljava dedovanj, ki naj bi jo izvedle upravne enote, niso dale rezultatov, vsaj kot je nam znano. Kjer je možno zemljišča razdeliti po dedovanjih, je drugače kot tam, kjer ni več živih dedičev in je potrebna vzpostavitev statusa pravne osebe po novem zakonu.

Značilnosti

Približno 27 ha gozda je bilo približno 70 % posekanega leta 2014 zaradi žledoloma. Približno 6,3 ha obsegajo pašniki, močvirja, poti in nerodovitne površine. Zemljišče je večinoma zemljeno, delno pa tudi močvirnato. AS Hrenovice sestavlja 34 članov, med njimi je tudi Občina Postojna. Trenutno (do razdelitve zemljišč) izvajajo upravljanje agrarne skupnosti upravni odbor, nadzorni odbor in predsednik zbora AS. Skupaj je to sedem članov.

Trenutno upravljamo skladno s sklepi, sprejetimi na sejah skupine. Čim prej pa želimo izpeljati nepravdni postopek ureditve lastništva na sodišču.

Trenutno je največja težava solastnik, ki še ni izpeljal dedovanja svoje lastnine in posredno lastnine deležev v agrarni skupnosti.

Kako naprej?

11. 4. 2019 je bilo v Slavini pri Postojni organizirano srečanje z naslovom Agrarne skupnosti – dediščina preteklosti ali stopni kamen v prihodnost? Organiziralo ga je KD Slavina skupaj s KD Kernel, sodelovala je tudi dr. Nevenka Bogataj. Strinjali smo se, da je področje agrarnih skupnosti nekako odrinjeno in precej prepuščeno iznajdljivosti, posebno tudi zaradi davčnih obveznosti, ki sledijo iz njihovega lastništva. Veliko gozdov je bilo posekanih in prihodek iz vseh zemljišč je neprimeren vrednosti dejanskega prirastka v naslednjih 30 ali več letih. Naša agrarna skupnost ne bi prenesla upravljanja kot pravna oseba s plačanim direktorjem in plačili vseh obveznosti do države.

AGRARNA IN VAŠKA SKUPNOST KOT ENO

Franč Škerbec, Janez Kandare

Agrarna vaška skupnost Šmarata deluje v občini Loška dolina, ki spada pod UE Cerknica.

24 solastnikov

Trenutno je AS Šmarata skupnost 24 solastnikov, ki imamo v posesti še približno 25,5 ha kmetijskih zemljišč. Uradno so kategorizirana kot pašnik (17 ha) in gozd (8,5 ha).

Realnost je, seveda, drugačna; uporabnega pašnika je morda še 2 ha, približno toliko je tudi strnjenega gozda, vse ostalo pa je zaraščeno z raznovrstnim grmovjem, drevesi različnih vrst, zlasti smreko. Vse skupaj je idealno gojišče za ptice, mrčes, raznovrstne gozdne in poljske škodljivce, divjad in velike zveri. Celotna skupna posest je v enem kosu: leži na Šmaraškem hribu tik nad vasjo in zahodno od vasi nad cerkvijo Svete Marjete. V preteklosti je moral biti to zelo lep pašnik za naše gričevnato hribovite razmere. Ni preveč kamnit, tudi ni velikih strmin. Zaradi prisojne lege je bolj suh kot ne, zemlja je zelo plitka in nerodovitna, vendar je travna ruša dovolj močna, da se dobro upira eroziji ob nalivih. Edina parcela, ki ni v sklopu kompleksa, je šmaraški peščenek (peskokop), kjer še občasno kopljemo pesek za nasipanje vaških poti, sicer pa ga uporabljajo biatlonci za strelišče.

Tudi brez pisnih pravil so vsi vedeli vse

Čas nastanka prvotne šmaraške soseskine lastnine, tako imenovane šmaraške gmajne, je utonil v zgodovinsko meglo. Verjetno sovпада z delitvijo graščinskih/fevdalnih posesti med kmete sredi 19. stoletja. Tudi izraz »gmajna«, ki je prvotno skoraj zagotovo pomenil zemljiško skupnost, je sedaj le še sopomenka za skupno posest. Solastnina je bila v Šmarati že od začetka razdeljena na 36 deležev. En delež v naravi zdaj predstavlja slabih 71 arov (0,71 ha).

Gmajna je vedno imela svoja pravila. Eden tedaj najstarejših vaščanov jih je leta 1994 (ob nastajanju nove Agrarne vaške skupnosti Šmarata) takole opisal: »Pisna pravila niso obstajala. Članskega imenika ni bilo. Člani in njihovi deleži so vpisani v zemljiški knjigi. Kljub temu je vsa srenja natančno vedela, kdo je član in koliko deležev ima. Pred nacionalizacijo je imel eden od članov v lasti 6 deležev, najmanjši solastnik pa 1/2 deleža. Danes pa ima eden zaradi nadvse pravične delitve pri dedovanju le 1/216 deleža. Skupnost je vodil gospodar. Pravice in odgovornosti posameznih članov so bile enake. Ob volitvah gospodarja je torej imel vsak en glas! Obveznosti in koristi pa so bile odvisne od količine deležev, kar se je odražalo predvsem pri vzdrževanju vaških poti in drugih skupnih del. Kdor ni imel deleža, ni imel na gmajni nobenih pravic, na primer ni mogel dati krave na skupno pašo, niti enega natka ali fižolove prekle tam ni smel odsekati... Deleži so se lahko kupovali, prodajali (vaščanom), podarjali in dedovali.«

Med nacionalizacijo veliko za vedno izgubljenega

Po drugi svetovni vojni je komunistična oblast šmaraški srenji skupno lastnino enostavno zaplenila. Kar nekaj posesti se je pod državno upravo zaradi menjav in drugih mahinacij za vedno izgubilo. Po vrnitvi ukradenega premoženja – tako imenovani denacionalizaciji – je samo en član nekdanje šmaraške gmajne dobil svoj delež neposredno nazaj v last, vsi ostali smo morali preko sodišča izvesti dedovanje naknadno najdenega premoženja. Zaradi številnih dedičev je bilo to dolgotrajno in mukotrpno delo, ki še zdaj ni popolnoma končano.

Kljub temu, da soseskina zemlja v državni oziroma družbeni lasti ni čisto nič prosperirala, temveč v bistvu stagnirala ali celo propadala in zaradi zaraščanja skoraj popolnoma izgubila prvotni namen lepega skupnega pašnika, je bila leta 1994 ustanovljena nova solastniška skupnost z imenom Agrarna vaška skupnost Šmarata. Ustanovljena je bila po vseh tedaj znanih pravilih. Ima organe upravljanja (občni zbor, upravni in nadzorni odbor), davčno in matično številko, transakcijski račun, obširen statut z mnogo paragrafi in členi, ki pa niso nič drugega kot na birokratski način zapletena nekdanja preprosta (gori navedena) ustna pravila. Nima pa lastnega sedeža in posledično tudi ne naslova. Za dostavo pošte se uporablja naslov vsakokratnega tajnika.

Vse vložimo v skupno dobro

Dandanašnji v Šmarati solastniška posest za sosesko nima več življenjskega pomena. Na nezaraščenem delu posamezni člani še pasejo živino, sicer pa je praktično edini dohodek od poseka lesa. Čeprav bi se ta dohodek lahko razdelil med člane v skladu z višino njihovih deležev, vsega porabimo za skupne potrebe: predvsem za tekoče, pa tudi investicijsko vzdrževanje vaških poti. Na nekaj odsekih po vasi pa smo (so)financirali odvodnjavanje in asfaltiranje, uredili okolico in podobno. Poleg denarja v take projekte vložimo tudi ogromno prostovoljnih delovnih ur. Na koncu večje prostovoljne delovne akcije se tudi poveselimo. Delovno aktivni so samo člani, ki prebivajo v Šmarati, denar pa pustijo v skupni blagajni tudi ostali. Razen z opisanim se Agrarna vaška skupnost Šmarata ne ukvarja z nobeno pridobitno, niti neprofitno dejavnostjo in nima v lasti nobenega skupnega stroja ali orodja. V lasti ima samo lično izdelano leseno montažno barako, ki služi za manjše sestanke, srečanja in druženje.

Zabrisana meja med agrarno in vaško skupnostjo

V Šmarati se je meja med vaško in agrarno skupnostjo skoraj zabrisala. Pri delovnih akcijah sodelujejo tudi nečlani, ki pridobljene dobrine koristijo, a ne sodelujejo na občnem zboru. Poenostavili smo tudi agrarno in vaško upravo: predsednik je obenem namestnik vaškega predsednika, predsednik vaške skupnosti je namestnik predsednika agrarne; tajnik pa je isti. Ljudstvo tudi.

Naj omenim še eno zanimivost: v času, ko je bila soseskina zemlja v družbeni lasti, je bil na gmajno vrh šmaraškega hriba postavljen pretvornik. Je v lasti RTV Slovenije in večjemu delu občine usmerja televizijske, telefonske in radijske signale. Po denacionalizaciji je pretvornik ostal na

zemljišču v lasti agrarne skupnosti. Pravne službe RTV si zdaj že desetletja goreče prizadevajo najti poti, kako bi lahko odkupili tistih par kvadratnih metrov zemlje ali dali nekaj fičnikov v enkratnem znesku za najemnino in služnostno pot. Do današnjega dne jim še ni uspelo najti pravne poti za ta podvig. Že kar nekaj njihovih pravnikov je na tem primeru osivelo in se upokojilo, ob vsaki taki priliki pa je tovrstni RTV signal spet za nekaj časa izginil.

Agrarna vaška skupnost Šmarata je bila ustanovljena po določbah ZVPAS in se (še) ni preoblikovala po ZAgRS. Nimamo še prav(n)ih informacij, kaj je za preoblikovanje potrebno oziroma ali je preoblikovanje sploh potrebno.

MOČNO POVEZANA Z VAŠKO SKUPNOSTJO

Jože Tomšič

Agrarno posestvo Drskovče se nahaja na prehodu Primorske v notranjsko pokrajino, v občini Pivka, ki spada pod UE Postojna. Razteza se na pogorju Taborskega grebena (hrib, imenovan Gura) na zahodu, pa vse do bližine vasi Juršče na vzhodu.

Razpolovitev skupnega posestva z AS Parje

Za nekatere parcele je prvi vpis zabeležen leta 1874. Celotno posestvo AS Drskovče meri 104 ha. Od tega je 80 ha poraščenih večinoma z borovci, 2 ha je skalnato in neplodno zemljišče, okoli 10 ha je pašnikov, preostalih 10 ha pa porašča grmovje. Takšna je po obsegu posest danes.

V preteklosti je bila združena s posestvom AS Parje, ki sedaj obsega 127 ha površin. Lastniki zemljišč obeh vasi s skupnim lastništvom niso bili zadovoljni, zato so se leta 1892 začeli pogovarjati o razdelitvi posestva.

Dogovarjanja so trajala 10 let, nakar so leta 1902 nekoč skupno posestvo razdelili na dva enaka deleža. AS Parje ima danes za 23 ha večjo površino zemljišč kot AS Drskovče. Razlika v površini zemljišč izvira iz dejstva, da je AS Šilentabor odstopila del svojih površin (t.i. Mala Gorca) AS Parje, katerih pa le-ta ni delila z vasjo Drskovče. AS Parje je svoje premoženje razdelila na 200 deležev, AS Drskovče pa na 226 deležev.

Od leta 1902 dalje so se vrstile napake v evidentiranju posesti AS Drskovče. V zemljiško knjigo niso vpisali vseh parcelnih števil, tudi deleže so nepozorno označevali s 426-inami. Pred delitvijo je namreč skupno število deležev obeh agrarnih posestev znašalo 426 deležev. Teh napak ni nihče opazil, dokler ni po denacionalizaciji leta 1994 pripadel Republiki Sloveniji delež parcel, ki znaša 49 ha. Med letoma 1957 in 1994 so bile namreč vse površine agrarnega posestva v državni lasti. S pomočjo ZPASS so bile navedene napake odkrite in so parcele zdaj v postopku vračanja AS Drskovče oz. vpisa v zemljiško knjigo.

Prihodnost AS Drskovče je težko napovedati. Del dobička, ki ga je AS pridobila s posekom in prodajo lesa, bi morali investirati v razvoj vasi, kot smo npr. že sofinancirali izgradnjo vaškega igrišča. To je postavljeno na agrarni posesti in vsako leto se za praznik dela v bližini igrišča postavi in zakuri kres, ob katerem poteka druženje vaščanov.

Od kolere do žledoloma, od apnenic do sušenja borov

Zemljišče agrarne skupnosti je kraško. Predvsem zahodni del agrarnih površin je izrazito kamnit, saj se hrib Gura vzpenja v pogorje Taborskega grebena s 751 m nadmorske višine. Na agrarnem posestvu je še vedno dobro viden kamnolom, kjer so vaščani v preteklosti kopali kamenje za zidavo. Leta 1959 je bila zidana še zadnja peč za žganje apna, ki so jo kurili z brinjem. Tega je bilo na agrarnih površinah veliko, zato so nabirali tudi brinove jagode za žganjekuho (brinjevec).

Ob ponikalnici Pivki med vasmi Drskovče in Parje v hribu Golobina ob-

staja na agrarni površini zasut podzemni rov nekdanje reke Pivke. Reka je oblikovala drugo strugo, ko je na več mestih prišlo do udara in se je stari rov na več mestih zasul.

Nekoč je tu uspeval hrast, ki pa je bil med 9. in 12. stoletjem izsekan za potrebe Benetk. Zatem so bile površine dolga stoletja gole zaradi burje, ki je odnašala zemljo. Pogozdovanje golih površin z borom na Primorskem in Notranjskem je bilo najbolj obsežno pod vodstvom Josefa Resslera v 19. stoletju.

Leta 1855 je pivško dolino zajela kolera. Ljudje so množično umirali. Do tedaj so umrle pokopavali na Šilentabru, ker pa je bilo mrličev preveč, so jih pokopavali pri cerkvi sv. Pavla. Zemlje za grobove ni bilo dovolj, zato so jo Drskovčani kopali in vozili s površin agrarne posesti nad Malim drskovskim jezerom.

Danes ostaja le 10 ha neporaščenih površin, ki so večinoma pašniki in jih AS Drskovče oddaja v najem kmetom. V preteklosti so neporaščene površine uporabljali tudi za košnjo sena in stelje. Pod vplivom podnebnih sprememb se bor množično suši, tako smo bili prisiljeni napraviti manjši posek suhih borovcev. Sušijo se tudi druge drevesne vrste in sadno drevje. Leta 2014 je naše kraje prizadel žledolom, za borovce je bila potrebna sanitarna sečnja.

Prav tako so na tem območju opazne spremembe med živalskimi vrstami. Predvsem se je zmanjšalo število ptic, kot so vrabci, kosi, žolne in kanje. Število srnjadi in jelenjadi se povečuje, s tem pa tudi število volkov in medvedov, ki napadajo drobnico.

Agrarna skupnost Drskovče danes

Naša AS šteje 27 članov in dediče 8 pokojnih članov, ki morajo še urediti status članstva. Med člane skupnosti šteje tudi Občina Pivka. Kmetijska zemljiška skupnost občine Postojna kot državna lastnica deleža se je deležu odpovedala z argumenti v korist AS Drskovče.

AS Drskovče v zadnjih nekaj letih opravlja samo sanitarne sečnje borovcev, predvsem zaradi sušenja gozdnatih površin. Drugega načrtnega gospodarjenja z lesom trenutno ni. Površina zemljišča v lasti AS ni velika in večino kvalitetnega borovega lesa je država v času nacionalizacije posekala. Enako se je zgodilo z nasadom hrasta cera na naših agrarnih površinah. Trenutno vsaj polovico gozdnatih površin borovcev predstavljajo samosevna drevesa, ki jih je precej uničil žledolom.

AS Drskovče je močno povezana tudi z vaško skupnostjo. Potekajo različne delovne akcije ali rabote, kot je npr. posip makadamskih poljskih poti, čiščenje in obrezovanje grmovja, čiščenje meteornih kanalov ipd. Obe skupnosti sodelujeta z Občino Pivka, ki preskrbi gramozni material za vzdrževanje poljskih poti. Občina je lastnica površin javnega dobrega v vasi in 8-odstotna solastnica agrarnih površin.

Septembra 2013 je potekalo čiščenje vaškega vodnjaka (štirne) in ob njem nahajajočih se dveh lokev. Vodnjak in lokve so 200 m oddaljeni od vasi, ležijo na zahodu pod hribom Gura. Iz lokev je bilo s pomočjo kamionskega dvigala očiščenih 54 prikolic blata, iz vodnjaka pa 14 prikolic kamenja in blata. Izčrpati je bilo potrebno tudi nekaj vode ter popraviti kamnit

obod. Vodnjak je zidan iz kamnitih blokov in ima prostornino nekaj več kot 60 m³, vanj pa se steka voda s hriba Gura. Narejen je bil pred približno 300 leti in ni več v uporabi, nekoč pa so bili lokvi in vodnjak nepogrešljivi za gospodinjstva v vasi. Manjša lokev je služila za pranje perila, večja pa za napajanje živine na agrarni posesti. Vas Drskovče ima še eno lokev na vzhodni strani vasi (na koncu Rolhove ulice). Ima obliko krožnika in je prazna. V preteklosti so jo vaščani uporabljali za napajanje živine. Še ena posebnost vasi poleg treh lokev in vaške štirne je zidani most na reki Pivki. Zgrajen je bil v času francoske vladavine pri nas, torej ob začetku 19. stoletja. Danes je to edini zidani most v občini Pivka. Preko tega mostu poti vodijo na polja v Drskovski presihajoči jezери in na agrarno zemljo. Most so domačini v delovni akciji leta 1969 zaradi dotrajanosti popravili, tako da so ga ojačali, in sicer so vrhnjo plast prekrili z armirano betonsko ploščo.

Nekdanja dežela edine slovenske grofovske družine je naravnogeografsko raznolika in strateško umeščena. Obsega alpski svet Zgornje Savinjske doline, del Kamniško-Savinjskih Alp, Spodnjo Savinjsko dolino, Kozjansko gričevje, Obsotelje ter Velenjsko kotlino. Po velikosti meri 2384 km², skoznjo pa potekajo mednarodne cestne in železniške povezave. Središče regije je Celje. Posebnost regije sta tradiciji hmeljarsstva in industrije.

Obsega naslednjih 31 občin: Braslovče, Celje, Dobje, Dobrna, Gornji Grad, Kozje, Laško, Ljubno, Luče, Mozirje, Nazarje, Podčetrtek, Polzela, Prebold, Rečica ob Savinji, Rogaška Slatina, Rogatec, Slovenske Konjice, Solčava, Šentjur, Šmarje pri Jelšah, Šmartno ob Paki, Šoštanj, Štore, Tabor, Velenje, Vitanje, Vojnik, Vransko, Zreče, Žalec.

Agrarna skupnost Ljubija z 20 člani upravlja s ½ ha zemlje ob potoku Ljubija. Nekdanja vaška gmajna je služila za odlaganje lesa pri plavljenju ter obsega tudi pešpoti in kolovoze, ki so danes neuporabni. Na eni večjih parcel so vaščani uredili vzorno otroško igrišče.

Agrarna skupnost Rečica - Nizka - Varpolje po denacionalizaciji od nekdanjih 42 ha obsega le še 30 ha treh vasi ob desnem bregu reke Savinje. Zemljišča so bila pred denacionalizacijo razparcelirana in pozidana. Zato to niso več pašniki, ampak delno naselje, delno pa zaščiteno območje Natura 2000, preostanek pa uporabljajo kmetje in drugi najemniki zemljišč, tudi kamp Menina.

Agrarna skupnost Ljubno ob Savinji je ob denacionalizaciji vložila zahtevke za vračilo 29 ha nacionaliziranih zemljišč, čemur je sledila serija delnih odločb. Leta 2013 je bil del prepuščen občini proti izplačilu odškodnine. S preostalim premoženjem v obsegu cca 17 ha gozdov poskuša AS gospodariti v smislu dobrega gospodarja. Žal gozd nenehno ogrožajo podlubniki in vremenske ujme.

Agrarna skupnost Kačjak Luče poseduje 138 ha gozda, od katerega je 87 ha varovalnega in 51 ha lesno proizvodnega na strmem in skalovitem pobočju v soteski reke Savinje na nadmorski višini od 530 - 1530 m. Blizu je naravna znamenitost - skalni osamelec Igla, ki za zaščiteno, posest pa tudi kot celota naravovarstveno zavarovana kot ekološko pomembno območje Kamniško-Savinjske Alpe ter kot Natura 2000. Njeni člani so aktivni: poiskali so si na primer finančno strokovno pomoč, sodelujejo z ZPASS, pripravljajo pogodbo o služnosti z Direkcijo RS za infrastrukturo zaradi urejanja brežin na cesti Luče-Sestre Logar, urejajo lastniška razmerja in skušajo bolje povezati člane skupnosti. Prizadevajo si tudi za boljšo povezavo s pristojnim ministrstvom, agrarnimi skupnostmi v sosednjih državah ter finančnimi in pravnimi institucijami, kar bo omogočilo bolj tekoče, usklajeno in umno gospodarjenje in poslovanje.

Predstavljeni primeri še zdaleč niso vsi, ki obstajajo. Pogled prek državne meje na Koroško bomo še iskali, ker je del naše poti iz preteklosti v prihodnost.

GMAJNA ZA ODLAGANJE LESA PRI PLAVLJENJU

Ivan Usar

Agrarna skupnost Ljubija je bila ponovno registrirana pod št. 19. oktobra 1995 pri UE Mozirje in overjena pri notarju Avgustu Ribiču v Velenju. Ima 20 članov in pol ha zemlje. Vodimo jo predsednik, podpredsednik in en član upravnega odbora ter trije člani nadzornega sveta.

Ob potoku Ljubija

Zemljišče se nahaja ob potoku Ljubija. To je nekdanja vaška gmajna, ki je služila za odlaganje lesa pri plavljenju. Dve parceli sta malo večji, ena 17 arov, druga 14 arov. Nekaj pešpoti in nekdanjih kolovozov je neuporabnih. Na eni od večjih parcel smo vaščani uredili vzorno otroško igrišče. Druge manjše parcele pa brezplačno kosijo vaščani.

Nespoštovanje lastnine AS

Imamo kar nekaj problemov. Prvi je že sklicati sestanek vseh 20 članov. Poleg tega se skoraj vsi otepajo funkcij.

Drugi problem je Občina Mozirje, kjer še vedno mislijo, da je vse v lasti občine. Tako denimo pri obnovi cest niti ne vprašajo, ali lahko izvajajo gradbena dela na zemljišču, ki je v lasti AS. Imeli smo že več sporov, rešili nismo še nobenega.

Majhna agrarna skupnost brez prihodkov težko dela

Če bi imela AS dohodek, bi te probleme morda lažje pravno reševala. Naj omenim samo primer prodaje zemljišča agrarne skupnosti, za katero je bilo potrebno napisati 20 pogodb in jih prav toliko overiti pri notarju. Vemo tudi za nov zakon, a vse je povezano z denarjem. Na upravni enoti so izračunali, da bi nas registracija po novem zakonu stala od 700 do 800 evrov.

Zato predlagam, da kmetijsko ministrstvo popravi zakon tako, da bi tudi male agrarne skupnosti lahko imele status pravne osebe. Velike agrarne skupnosti se namreč lažje preoblikujejo, majhne težje prav zaradi pomanjkanja denarja. Če spremembe zakona ne bo, bodo majhne agrarne skupnosti postopoma propadle.

MED NACIONALIZACIJO IZGUBILI ČETRTRINO ZEMLJE

Bernarda Klemše

Agrarna skupnost Spodnja Rečica - Nizka - Varpolje leži v spodnjem delu Zgornje Savinjske doline. Meri dobrih 30 ha in se razteza ob desnem bregu reke Savinje med vasmi Spodnja Rečica, Nizka in Varpolje. Pred nacionalizacijo je merila več kot 42 ha. Takrat je bilo celotno območje ograjeno in namenjeno za pašo živali. Kmetje vseh treh vasi so živali dnevno gonili na pašo. Poleg tega so na tem območju pripravljali drva in jemali rečni prod (gramoz) za člane agrarne skupnosti.

Veliko zemlje so med nacionalizacijo pozidali

Po nacionalizaciji je bila zemlja v lasti AS razparcelirana. Na teh zemljiščih je bila omogočena pozidava. Zato ob denacionalizaciji ni bilo vrnjenih več kot 12 ha zemlje, na kateri danes stojijo hiše.

Denacionalizacijski postopek je vodila UE Mozirje, ki je izdala šest odločb o vrnitvi premoženja agrarni skupnosti. Zadnja odločba je bila izdana leta 2006. Tako je naša agrarna skupnost urejena po starem zakonu.

Vsi lastniki deležev so znani

AS Spodnja Rečica - Nizka - Varpolje ima 43 solastniških deležev. Danes so vsi znani. Večina deležev je podedovanih, nekaj pa je tudi kupljenih. Nekaj deležev je tudi razdeljenih na več manjših deležnikov, tako da je za 100-odstotno soglasje potrebnih 55 podpisov. Med lastniki deležev so tudi Občina Rečica ob Savinji, Republika Slovenija in Nadškofija Ljubljana. Člani o vsem odločamo na občnih zborih.

Paše ni več

Danes se na teh zemljiščih živina ne pase več. Velik del zemljišč ob reki Savinji spada pod zavarovano območje Natura 2000. Ostala zemljišča pa koristijo kmetje, ki imajo vrisane GERK-e, in drugi najemniki zemljišč. Na tem območju se nahaja tudi kamp Menina.

ZAKON IZNIČIL DOBRO PRAKSO AGRARNIH SKUPNOSTI

Bernard Budna

Agrarna skupnost Ljubno je v občini Ljubno ob Savinji, ki spada pod UE Mozirje. Njen predsednik in predstavnik sem od leta 2011, sicer pa se s to skupnostjo ukvarjam od njene ponovne vzpostavitve leta 1995.

Preteklost: 165 solastniških deležev 116 hiš

Predhodnica sedanje AS naj bi bila ustanovljena ob koncu 19. stoletja. Žal o tej skupnosti obstaja zelo malo pisnih dokumentov. V času pred nacionalizacijo je bila solastniška skupnost, solastniški deleži različnih velikosti so pripadali 165 lastnikom 116 hiš v trgu Ljubno.

Takšna ureditev je bila zelo dobra, ker se je delež pri AS prenašal na vsakokratnega lastnika hiše. Vsi solastniki so živeli v istem kraju in že zaradi skrbi za dobrobit skupne lastnine so morali biti dodatno povezani. Lažje so se dogovarjali in so posledično lažje ter bolje gospodarili. Tak način in pogled na agrarno skupnost se šele v zadnjem času spet poskuša uveljaviti.

Zakon iz leta 1994 povzročil delitev deležev do nerazumnih mej

ZPVAS (1994) je nekdanj dober način s slabo ureditvijo dedovanja povsem izničil. Temu so pripomogla še sodišča, ki so - vsaj v primeru AS Ljubno - popolnoma brez občutka za smisel obstoja in njeno delovanje ob dedovanjih dodeljevala solastniške deleže osebam po vsem svetu. Dodatna škoda se je delala še s tem, da so se že sicer majhni solastniški deleži ob dedovanjih še dodatno delili. Kako velika je ta škoda, je težko predvideti. Treba je samo pomisliti, kako lahko lastnik osnovnega deleža (1/384-ine), ki živi v Avstraliji, porazno vpliva na določeno dejanje v agrarni skupnosti, kjer je glede na zakon potrebno 100-odstotno soglasje. Ali pa tisti, ki se mu pri dedovanju ni bilo treba odreči 1/3072-ine agrarnega premoženja, mu je ta delež sodišče dodelilo, vreden pa je 2 evra (dva evra).

Dvajset let je bilo potrebnih, da je novi ZAgRS odpravil te anomalije. Sodišča pa ga po petih letih še vedno le delno upoštevajo. Sam se že 25 let ukvarjam s problematiko agrarnih skupnosti in zaradi lastnih izkušenj ter zaradi dogajanja na tem področju nimam več upanja, da bo to področje kdaj urejeno tako, kot bi moralo biti. V nadaljevanju bom to podrobno opisal. Morebitni simpozij in izdajo zbornika zato pozdravljam v upanju, da se bo kaj spremenilo.

Vodstvo AS ni delovalo v njeno korist

AS Ljubno je bila ponovno vzpostavljena na osnovi ZPVAS marca leta 1995. Ustanovni občni zbor je potrdil predlagani upravni in nadzorni odbor. Večina sodelujočih v teh odborih je verjela, da vsi delamo za njeno dobrobit. Žal se je pozneje izkazalo, da temu ni bilo tako. Nekateri so imeli svojo »računico«. Predvsem njen takratni predsednik, za katerega se je pozneje izkazalo, da ne bi smel biti niti njen član, kaj šele predsednik. Tudi

za nekatere druge se je pozneje ugotovilo, da v vodstvu sploh ne bi smeli sodelovati, ker jim dedovanje tega ni dovoljevalo, toda to se je ugotovilo šele kasneje. Zaradi takšnega stanja in zaradi nasprotovanja občine vračanju nekaterih zemljišč se je stvar pravzaprav morala slabo končati, čeprav je bil začetek obetaven.

Agrarna skupnost je na UE podala zahtevek za vrnitev nekaj več kot 29 ha nacionaliziranih zemljišč. Že leta 1997 je bilo, po poravnavi z GG Nazarje, s prvo delno odločbo vrnjenih dobrih 17 ha gozdnih zemljišč. Naslednje leto je bilo z drugo delno odločbo vrnjenih še 1,2 ha različnih zemljišč v treh katastrskih občinah, med njimi tudi ceste in vodna zemljišča. To pa so bila tudi vsa zemljišča, ki so bila agrarni skupnosti vrnjena.

Delovanje Občine Ljubno in UE Mozirje v škodo AS

Postopek se je nadaljeval še za vrnitev približno 10 ha zemljišč v k. o. Ljubno. Vrnitvi teh zemljišč je nasprotovala Občina Ljubno, predvsem za 2,5 ha zemljišč v samem kraju. Leta 1998 je občina ponudila AS, da ta zemljišča odkupi po veljavni tržni ceni. Ko se je cena s pomočjo cenilca ugotovila, so si premislili in ubrali drugačno pot. Uspeli so »razsvetliti« takratnega predsednika, ki je bil takrat tudi občinski svetnik, glede njegovih osebnih koristi, zaradi katerih je pozneje izdal koristi agrarne skupnosti. Z različnimi spornimi dejanji ter s pomočjo UE Mozirje in njenega neodgovornega in celo protizakonitega delovanja jim je uspelo praktično ponovno nacionalizirati - ne samo željenih 2,5 ha, temveč kar vseh 10 ha zemljišč, ki do takrat še niso bila vrnjena.

To se je dogodilo z izdajo tretje, dokončne denacionalizacijske odločbe, aprila 2003. Kot da se je s to odločbo čakalo na primeren trenutek, kajti tega leta so vsa ta zemljišča, zaradi spremembe prostorskih planov, postala nezazidana stavbna zemljišča.

To pa občini in takratnemu predsedniku, ki je bil za svojo izdajo primerno nagrajen, ni bilo dovolj. Očitno se jim je zdelo potrebno, da še naprej nadzorujejo tisto malo premoženja, ki je agrarni skupnosti po izdaji tretje delne odločbe še ostalo. S to odločbo je bilo namreč njeno premoženje ponovno nacionalizirano, kar je predstavljalo je po vrednosti zahtevanih zemljišč več kot dve tretjini. To jim je spet omogočila UE Mozirje. V tretji delni odločbi so, za razliko od prejšnjih dveh, »postali« upravičenci Občina Ljubno in neposredna pravna prednika takratnega predsednika. Kar je čudno in zelo narobe. Toda te odločbe ni bilo mogoče vpisati tudi v zemljiško knjigo, ker pač z njo ni bilo agrarni skupnosti vrnjenega ničesar. Treba je bilo najti drugačno rešitev. UE je zemljiški knjigi v Velenju poslala drugačno verzijo druge delne odločbe, kot je bila sicer poslana ostalim udeležencem postopka. S to odločbo je bilo agrarni skupnosti določeno premoženje vrnjeno, nastala pa je tudi podlaga za vpis vsega vrnjenega premoženja. Občina Ljubno je tako postala največji solastnik tudi še tistega premoženja, ki je bilo vrnjeno agrarni skupnosti.

To je grobo izkoriščala vse do leta 2010, ko je bil končno izvoljen nov upravní odbor AS. Od takrat je bilo možno pridobivati določene dokumente, ki so pojasnili preteklo dogajanje. Ugotovili smo, da je bilo v postopku denacionalizacije »izgubljenega« preveč premoženja in ga poskusili pon-

ovno pridobiti. UE Mozirje je pri izdaji tretje denacionalizacijske odločbe naredila mnogo napak in nezakonitih dejanj. Pošiljanje različnih verzij iste odločbe udeležencem postopka in zemljiški knjigi je določenim osebam omogočilo neupravičeno pridobitev premoženja, kar je protizakonito. Leta 2017 je bil zato na UE Mozirje naslovljen predlog, da se ta napaka s sklepom odpravi. Postopek je trajal in se zavlačeval dve leti in bi se verjetno še, če ne bi bila vložena Pritožba zaradi neizdaje sklepa. Izdani sklep je zavrnil naš predlog. Sledila je pritožba na MKGP, ki pa jo je z izmišljenimi argumenti zavrnilo. Ko sem jih na to napako opozoril, so mi, namesto obnove postopka po uradni dolžnosti, odgovorili, da sem imel možnost pritožbe na Upravno sodišče. Določeni pravniki so sicer še mnenja, da je izgubljeno premoženje še možno povrniti.

Veliko ovir pri gospodarjenju

S premoženjem, ki nam je še ostalo, poskušamo gospodariti kot dobri gospodarji. V nasprotju z zakonom so se naši agrarni skupnosti vračale ceste, vodna in obvodna zemljišča in zemljišča, do katerih ni dostopa. Od teh zemljišč imajo korist tisti, ki jih uporabljajo. Nekatera zemljišča so bila po letu 2013 zaradi javnega interesa prepuščena občini. Edino za ta zemljišča je bila agrarni skupnosti izplačana poštena odškodnina. Praktično sedaj gospodarimo samo še s 17 ha gozdov, ki jih nenehno ogrožajo podlubniki in vremenske ujme. Od teh gozdov skoraj ni dobička. Kot sem že navedel, je v naši agrarni skupnosti razmeroma veliko solastnikov, ki imajo majhne deleže. Natančno število članov - solastnikov je nemogoče ugotoviti, kajti dedovanje po denacionalizacijskih upravičencih, sedaj »na srečo« po novem zakonu, še vedno poteka. Ko pa je dedovanje po določenem upravičencu zaključeno, lahko traja tudi do štiri leta, da je novi solastnik AS vpisan v zemljiško knjigo. Ocenjujemo, da dedovanje še ni zaključeno za približno 25 % premoženja naše AS. Posledica velikega števila solastnikov z majhnimi deleži je nezanimanje za to premoženje. Najpogostejši delež znaša 4/384 oziroma 1 % in je uradno vreden nekaj več kot 1000 evrov. Nezanimanje je v veliki meri tudi posledica preteklega razvoja.

Ena od rešitev za stanje, kakršno je, bi bila koncentracija premoženja. Solastnik, ki ne vidi perspektive tega premoženja, bi svoj delež prodal tistemu, ki bi ga bil pripravljen odkupiti. Toda tudi tu je kup preprek. Občina ob izdaji Potrdila o namenski rabi uveljavlja predkupno pravico kljub temu, da le-te, glede na novi ZAgRS, ne more uveljavljati. Dejstvo je, da te pravice potem ne uresniči. Vedno se najde izgovor.

UE Mozirje pri izdaji Odločbe o odobritvi pravnega posla odobri posel samo za kmetijska zemljišča, ne pa tudi za stavbna, čeprav so v lasti AS. Za ta zemljišča, kot navajajo, niso pristojni. To je osebna izkušnja podpisane-ga iz leta 2017. To pomeni, da novega zakona po dveh letih še niso preučili oziroma ga ne razumejo ali pa ga nočejo razumeti.

Podobno je s sodišči. Sedem let mineva, odkar mi Zemljiškoknjžno sodišče zavrača vpis kupoprodajne pogodbe za agrarni delež v Zemljiško knjigo. Moj argument, da bi morali upoštevati novi ZAgRS, Višje sodišče v Kopru (drugostopenjsko sodišče v zemljiškoknjžnih zadevah) zavrača z

obrazložitev, da bi bilo to pravno zmotno. Kljub temu, da sem jim priložil mnenje pravnika ZAgRS s komentarjem (Hafner, 2016). Ker sem se zaradi takšnega načina večkrat pritožil tudi na nepopolne sklepe, mi sedaj grozijo s kaznijo.

Čas teče in tudi zaradi tega je med tistimi, ki se še trudimo, da bi se stvari pravilno in pravično uredile, vse manj volje za delovanje. Menim, da se bo takšno stanje samo še slabšalo.

Upam, da bo tale vaš poskus ozaveščanja širše javnosti obrodil sadove in koristil vsaj nekaterim agrarnim skupnostim. Za našo, žal, nimam dosti upanja.

VELIKO NARAVNO BOGASTVO

Angela Geršak, Jože Breznik

Agrarna skupnost Kačjak Luče (v nadaljevanju ASK) je naslednica nekdanje agrarne vaške skupnosti iz leta 1886. V zemljiško knjigo je bila vpisana leta 1889 pri vložni številki 26 k. o Podveža. Imela je 41 lastnikov. Leta 1961 je bilo premoženje agrarnih skupnosti podržavljeno in skupnost je prenehala obstajati. Po denacionalizaciji je bila ASK ponovno ustanovljena na zboru 15. 7. 1995 in registrirana 16. 8. 1995.

V začetku, do leta 2002, je bila ASK dejavna. Ukvarjala se je z ustanovitvenimi izzivi, urejanjem članstva in organiziranjem dela. Sledilo je popolnoma neaktivno obdobje do leta 2017. Z izvolitvijo novega vodstva ASK smo v sodelovanju z Občino Luče in s strokovno pomočjo odvetnika ter nekaterih članov v letu 2017 ponovno aktivno pričeli z delom. Začeli smo s sistematskim urejanjem članstva, aktivno pristopili k reševanju nakopičenih problemov ter 14. maja 2018 pridobili odločbo o vpisu v register agrarnih skupnosti (številka odločbe 330467/2018-15, identifikacijska številka odločbe: 29002).

Največ je varovalnega gozda

ASK leži v Zgornji Savinjski dolini v k. o. Podveža, občina Luče, UE Mozirje. Posest obsega štiri parcele, med njimi sta dve večji (parc. št. 417/9 - Vaški bregi in parc. št. 417/2 - Kačjak) ter dve manjši (parc. št. 417/4 in parc. št. 417/18, ki se nahajata ob cesti Luče-Solčava). Skupna površina meri 138 ha gozda, od katerega je 87 ha varovalnega in 51 ha lesno proizvodnega gozda (severni del parc. št. 417/2). Posest je izključno gozdno zemljišče - na strmem in skalovitem pobočju v soteski reke Savinje nasproti naravne znamenitosti - skalnega osamelca Iglice. Gozdovi se razprostirajo na nadmorski višini od 530 do 1530 m. V njih je močno poudarjena funkcija varovanja gozdnih zemljišč in naravnih vrednot. Večji del parcele št. 417/9 je zavarovano območje in naravna vrednota soteska Savinje pri Iglici. Poleg tega je posest naravovarstveno zavarovana še kot ekološko pomembno območje Kamniško-Savinjske Alpe ter kot Natura 2000. Zaradi strmin, skalovitega terena, naravovarstvenih zavarovanj in tudi slabe kvalitete gozdnih sestojev je ekonomski dohodek gospodarjenja z gozdovi skromen. Rentabilnost je nekoliko boljša v delu, ki je opredeljen kot lesno proizvodni gozd. V letu 2017 je močan žledolom podrl veliko količino dreves. Poseka oziroma sanacije zaradi izredno težke dostopnosti in neugodnih razmer ni bilo mogoče izvesti.

Agrarna skupnost išče informacije in pomoč tudi na Zavodu za gozdove Slovenije ter se trudi gospodariti. Zaradi naravovarstvenih zavarovanj je vodstvo ASK navezalo stike z ministrstvom za okolje in prostor, ki spremlja in pripravlja programe upravljanja z zavarovanimi območji.

Sedanja AS Kačjak Luče ima vse izvoljene organe, ki jih določa ZAgRS. Sklepe o ukrepih pri gospodarjenju sprejema in izvaja upravni odbor na podlagi programa, ki ga predhodno sprejme oziroma potrdi občni zbor.

Operativno gospodarjenje vodi predsednik ASK. Na drugem zasedanju občnega zbora je bilo dogovorjeno, da se ASK pravočasno prijavi na razpis za subvencioniranje izgradnje vlake. To je bilo storjeno z revirnim gozdarjem in odobreno s strani Agencije za kmetijske trge in razvoj podeželja v višini 7000 evrov. Sredstva se bodo koristila v letu 2021.

Vpogled v zemljiško knjigo kaže precejšnje neurejenost vpisov za ASK. Nekaj lastnikov je umrlih, njihovi nasledniki oziroma dediči pa niso znani. Na omenjenih parcelah je več kot 40 solastnikov, pretežno fizičnih oseb, razen Občine Luče. Solastniški delež je različen, zato je ASK pozvala vse solastnike k aktivnemu sodelovanju pri ureditvi lastništva in posledično članstva. To je pomembno predvsem za tiste solastnike, ki še niso rešili zapuščinskih postopkov. V ta namen je prišlo do srečanja s solastniki. S pomočjo strokovnega sodelavca je bilo tako še pred pričetkom pandemije covida-19 vpisanih že pet novih članov. Veliko primerov ostaja še odprtih. Predstavniki ASK so poiskali finančno strokovno pomoč. ASK je februarja 2020 postala član ZPASS. Člani smo obveščeni, da je Direkcija RS za infrastrukturo pričela postopek urejanja brežin na cesti R2-428/1250 Luče-Sestre Logar, od km 3.365 do 12.200. To pomeni, da bomo solastniki agrarne skupnosti sklenili pogodbo o ustanovitvi stvarne služnostne pravice. Zadeva je aktualna iz 2019 in se nadaljuje.

Pogled naprej

Naša Agrarna skupnost Kačjak Luče želi v prvi vrsti urediti lastniška razmerja in vzpostaviti boljšo povezavo med člani skupnosti. Nadalje želimo sodelovati z agrarnimi skupnostmi v Sloveniji in s člani ZPASS. Tako bomo posredno okrepili povezave s pristojnim ministrstvom ter finančnimi in pravnimi institucijami, kar bo nedvomno zagotavljalo bolj tekoče, usklajeno in umno gospodarjenje in poslovanje. Želeli bi tudi navezati stike z agrarnimi skupnostmi v širši sosesčini oz. v sosednjih državah.

Jugovzhodna regija je po površini največja regija v Sloveniji. Obsega občine: Dolenjske Toplice, Kočevje, Kostel, Loški Potok, Metlika, Mirna, Mirna Peč, Mokronog - Trebelno, Mestno občino Novo mesto, Osilnica, Ribnica, Semič, Sodražica, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje, Žužemberk. Obsega 2675 km² in je približno šestkrat večja od najmanjše regije, Zasavja. Na jugu meji na Hrvaško. Njeno osrednje mesto je Novo mesto. Po prostorskih značilnostih jo določajo dežela suhe robe, dežela kočevskega medveda, dežela cvička in dežela zelenega Jurija. Njen razvoj omogoča v največji meri industrija (avtomobilska, farmacevtska in druga lahka industrija), obilen je zdraviliški turizem. Največ zaposlenih je v predelovalni dejavnosti, trgovini, turizmu, izobraževanju, zdravstvenem in socialnem varstvu ter drugih poslovnih dejavnostih.

Predstavljene so štiri agrarne skupnosti:

Agrarna skupnost Ravnace meri 45 ha in ima 13 članov, Njeno premoženje je bilo v določenem obdobju v lasti občine Metlika. Zemljišče je zelo strmo, suho in kamnito, poraščeno z drevjem in priljubljeno za pohodnike. Vrh, imenovan Garjavec, je razgledna točka. Leta 2003 so se pričele urejati pešpoti in gozdni poti (vlake). Leta 2020 so bile postavljene manjša planinska koča ter klop in miza.

Agrarna skupnost Vrhpolje je pred vojno delovala na podlagi licitacije zemljišč kmetom solastnikom. Kdor je ponudil več za parcelo, jo je koristil. Izkupiček se je porabil za obnovo vasi in nadelavo poljskih poti. Gmajnska pravica (delež) se je dedovala iz roda v rod in je pripadala kmetiji. Po denacionalizaciji se je na novo vzpostavila leta 1998. Leta 2004 ji je bilo vrnjeno delno premoženje v obsegu 3 ha, od česar sta 2 ha gozda in 1 ha pašnika. Največji član izmed skupno 66 je občina Šentjernej, ker se deležev ni dodeljevalo kmetijam, ampak odseljenim prebivalcem kmetij. Nenaravno lastništvo občine danes predstavlja problem.

Agrarna skupnost Novi kot, ki je bila kot gmajna ustanovljena že v Jožefinskih časih, je predstavljala pomemben del preživetja zaradi skupne paše in prodaje lesa, z izkupičkom katerega so se obnavljale poti. Po vojni je bila ta posest nacionalizirana. Ponovno se je zopet ustanovila leta 2001. Trenutno 70 članov gospodari z zemljišči v obsegu 114 ha. Od tega je 31 ha kmetijskih zemljišč v intenzivnem zaraščanju, ostalo pa je gozd. Na zemljišču sta tudi peskokop in Vedkov (vaški) studenec, ki ga je vaška skupnost zadnja leta zgledno obnovila. Večinoma se gospodari z gozdom. Izvaja se sanitarna sečnja, zgrajenih je bilo tudi več gozdnih vlak. Postopek dedovanja je zamuden in drag. Zaradi njega narašča obseg članstva ter se drobijo deleži lastnikov. Interes za gospodarjenje zato pada. Agrarna skupnost ima 5-članski upravni odbor, 3-članski nadzorni odbor, predsednika Zbora in gospodarja, ki je na zemljiščih dnevno prisoten.

Agrarna skupnost Hinje je bila ustanovljena leta 1995, po vrnitvi po drugi svetovni vojni odvzetih zemljišč, ki so bila v skupni lasti vaščanov. Premoženje je bilo vrnjeno dedičem na zelo različne načine. Skupnost šteje 42 članov in poseduje približno 47 ha zemlje v okolici vasi Hinje. 31 parcel na kamniti zemlji, je težko dostopnih. Nekdanji pašniki so bodisi zaraščeni bodisi pogozdeni. Gospodarjenje s temi gozdovi je trenutno edini vir prihodkov AS. Prihodke se vlaga v skupno javno dobro. Gradijo

gozdne vlake, širijo vaške poti in jih redno vzdržujejo. Sodelujejo pri vseh aktivnostih na vasi.

Agrarna skupnost Paka, Jelenja vas in Predgrad gospodari z gozdovi na kraškem območju. Vetrovi so že večkrat povzročili večjo škodo. Zemljišča v površini cca 260 ha obsegajo steljnike na strmih kamnitih in skalnatih pobočjih. 45 članov gozdove vzdržuje, izvaja sanitarno sečnjo in pogozduje in letno oskrbuje nasade.

Videm nad Poljansko dolino. Foto: Bogataj 2018

MAJHNA, A ŽIVA SKUPNOST V BELI KRAJINI

Anton Kikelj

Agrarna skupnost Ravnace leži na območju UE Metlika, v katastrski občini Hrast pri Jugorju. Obsega območje, veliko 45 ha.

Nastanek

Agrarna skupnost je obstajala že pred letom 1945, vendar je bila do leta 1996 v lasti Občine Metlike. Zato lahko šele po letu 1996 govorimo o dejanskem začetku današnje AS Ravnace. Minilo je kar nekaj let brez vzdrževanja tega območja. Šele okrog leta 2003 smo začeli z urejanjem pešpoti, gozdnih vlak. Zemljišče je zelo strmo, suho in kamnito. To so površine, poraščene z drevesi.

Priljubljena razgledna točka se imenuje Garjavec. V zadnjih nekaj letih smo se osredotočili na ureditev poti do tega vrha, prav tako smo počistili in uredili okolico razgledne točke. Lani smo na vrhu postavili še manjšo planinsko kočico ter klop in mizo. Ta destinacija je danes zelo priljubljena za pohodnike iz domače in tudi širše okolice.

Značilnosti

V AS Ravnace je povezanih 13 hišnih lastnikov, ki imajo vsak svojo trinajstino deleža. V vasi Ravnace so tudi hiše, ki nimajo deleža v agrarni skupnosti, vendar vseeno rade sodelujejo pri skupnih delih.

Delovanje

Enkrat letno kot predsednik skličem sestaneke vseh prebivalcev. Pogovorim se o bodočem delu, načrtih in tudi o problemih.

Kot pomemben projekt bi izpostavili, da smo v preteklem letu naredili pot v dolžini približno 1500 m, od točke, kjer je že obstajala pot, pa vse do vrha hriba Garjavec. Poskrbeli smo za ureditev (planiranje) celotne površine na vrhu hriba. Predvidene so tri pešpoti, ki bodo različno zahtevne. Imamo še veliko načrtov, ki bi jih želeli uresničiti, vendar nam manjka finančnih sredstev.

Vsekakor je ena od naših največjih prednostih naravna dediščina našega kraja. Še posebej smo hvaležni za lepo razgledno točko na Garjavcu.

NEUPOŠTEVANO DELO V JAVNO DOBRO

Matjaž Zagorc

Agrarna skupnost Vrhpolje⁹ se je ponovno vzpostavila na ustanovnem občnem zboru 20. 4. 1998. Z odločbo 321-428/99 dne 16. 1. 2004 ji je bilo v upravni zadevi delno vrnjeno premoženje. Skupno premoženje AS Vrhpolje obsega 3,39 ha površin, od tega sta 2 ha gozda, ostalo so pašniki. Deleži na parcelah so: 1/52, 1/49 in 1/11. Največji lastnik članskega deleža je občina Šentjernej z lastništvom - deleži 20/52, 17/49 in 6/11. V članski imenik je vpisanih 66 članov. Kljub zakonski določbi o nedeljivosti članskega deleža smo bili v postopku dedovanja pred sodiščem priča delitvi deleža na polovici, ker se stranki nista mogli sporazumeti. Pred vojno je naša skupnost delovala na podlagi licitacije zemljišč kmetom solastnikom za obdelavo oziroma za uživanje parcel. Kdor je več ponudil za posamezno parcelo, ta jo je koristil. Izkupiček se je porabil za obnovo vasi in za nadelavo poljskih poti.

Gmajnska pravica

Gmajnska pravica – delež se je dedoval iz roda v rod. Delež je pripadal določeni kmetiji oziroma kmetijskemu gospodarstvu. Problem, ki se je ustvaril z vrnitvijo premoženja, je dodelitev premoženja nekmetijam, odseljenim prebivalcem kmetij iz naše vasi in v primeru nezainteresiranosti lastnikov celo lokalni skupnosti, ki ni avtohtona lastnica deleža v agrarni skupnosti.

Glavna parcela AS Vrhpolje v obsegu 0,5 ha je športno rekreacijski center Vrbje. To je prostor ob potoku v vasi, namenjen vsem in je v splošni uporabi. Na njem je postavljen kozolec, ki mu je dodana gostinska oprema. Parcelo uporabljajo Prostovoljno gasilsko društvo Vrhpolje, Turistično društvo Vrhpolje in Ljudski pevci Vrhpolje. Ob športnem igrišču potekajo gasilske vaje, občasno gasilska veselica, kmečke igre turističnega društva itd.

Javna korist brez priznavanja

Ta del delovanja agrarne skupnosti opredeljujem kot delovanje v javno korist. Res je, da smo najstarejša oblika delovanja neke skupnosti, vendar nas sodoben čas nekoliko odmika od delovanja sodobne družbe tudi pri možnosti prijavljanja na javne razpise. Javni razpisi se na splošno pišejo za nevladne organizacije (društva), gospodarstvo (podjetja), lokalne skupnosti (občine). V večjem delu smo agrarne skupnosti izvzete iz takih načrtovanj.

Pogrešamo poseben pravni status organizacije, kot je agrarna skupnost. Družbeno koristno bi bilo tudi omogočiti možnost financiranja javne koristi dela.

---

9 Se nahaja blizu Šentjerneja in ga na karti prikazuje oznaka 42, kar navajamo le zato, ker se drug kraj z istim imenom nahaja blizu Kozine (na karti številka 10).

MAJHNI, NA ROBU DRŽAVE

Barbara Žagar, Franc Ješelnik

Vas Novi kot v občini Loški potok je bila med drugo svetovno vojno požgana. Prebivalci so bili izgnani v koncentracijsko taborišče na otok Rab in druga taborišča. Po vojni je bilo obnovljenih manj kot polovica kmetij. Tretjina prebivalcev je bila žrtev vojne, ostali pa so se razselili zaradi boljših pogojev življenja. Trenutno v vasi stalno živi 56 prebivalcev, ki s prebivalci sosednje vasi tvorijo Vaško skupnost Stari in Novi kot. Sicer pa je prebivalstvo ostarelo, živih je le nekaj kmetij. Pa vendar vasici zaradi skupnega sodelovanja dobro živita.

Skupna gmajna že v Jožefinskih časih

Agrarna skupnost Novi kot je bila kot gmajna ustanovljena že v starejših Jožefinskih časih in je predstavljala pomemben del preživetja. Ne samo, da je bila omogočena skupna paša, tudi posek lesa je služil za obnovo marsikatero poti. Po vojni je bila ta posest nacionalizirana. Ponovno pa se je agrarna skupnost ustanovila leta 2001.

Obsega 114 ha, od česar je 31 ha kmetijskih zemljišč v intenzivnem zaraščanju, ostalo pa je gozd. Na našem zemljišču je tudi peskokop in Vedkov (vaški) studenec, ki ga je vaška skupnost v zadnjih letih zgledno obnovila. Večinoma gospodarimo z gozdom, izvaja se sanitarna sečnja, zgrajenih pa je bilo tudi več gozdnih vlak.

Drobljenje lastništva

Zaradi postopkov dedovanja je naše članstvo nenehno naraščalo, deleži posameznih lastnikov pa so se drobili. Več kot je članov in manjše deleže kot imajo, manj je interesa za gospodarjenje. Trenutno imamo 70 članov, ki so solastniki, ter 2 lastnici, ki sta dedovali zemljišče kljub temu, da nista včlanjeni v AS. Srečujemo se z neprijetnim dejstvom, da se sodišče pri dedovanjih ozira le na delitev premoženja in ne na članstvo v AS. Nekaj naših članov živi tudi v tujini (Kanada, Francija, BiH in sosednja Hrvaška). Solastnica manjšega deleža je Občina Loški potok.

Za delovanje agrarne skupnosti skrbijo petčlanski upravni odbor, tričlanski nadzorni odbor, predsednik zbora in gospodar AS. Slednji je dnevno prisoten na terenu.

V začetku smo precej delali na oživljanju skupnosti in obveščanju članstva. Sodelovali smo tudi pri obnovi lokalne cerkve sv. Roka. Nato smo uredili obodne meje zemljišča AS, ki se deli na dve večji parceli. Člani AS so poiskali mejnike, uradne meritve pa je naredilo podjetje Katastri iz Kočevja. Del parcel ima tudi državno mejo z Republiko Hrvaško.

Za infrastrukturo vasi, kulturo, društva ...

Aktivnosti in prigosposodarjena sredstva v sodelovanju z Vaško skupnostjo usmerjamo na več področij.

Prvo je infrastruktura vasi. Sredstva smo vložili v asfaltiranje in dokončno

elektrifikacijo vasi Novi kot. Poskrbeli smo za nakup opreme za hidran-te v vasi. Na našem zemljišču smo dovolili postavitve maloobmejnega prehoda in poskrbeli za nakup defibrilatorja z opremo. Čistimo zaraščene površine in gozdne ceste, uredili smo nekaj gozdnih vlak ter pomagali smo pri rekonstrukciji in ureditvi okolice Vedkovega studenca. Pomagali smo tudi pri postavitvi in ureditvi vaške hiše v Novem kotu.

Na področju kulture smo sponzorirali tiskanje zgibanke o Novem in Star-em Kotu. Aktivno smo sodelovali pri postavitvi lesenih skulptur: pastirčka in pastiričke, medvedov in ob njiju kozolčka z informativno tablo o naši vasi. Omogočili smo izid knjižice Pikica in Tonček, ki jo je napisal in uredil Branko Žunič in se nanaša na vas Novi kot. Sodelovali smo tudi pri izved-bi likovne kolonije Društva likovnih ustvarjalcev Ribnica pod naslovom Zeleni most.

Sodelujemo tudi pri prireditvah, predvsem tako, da finančno podpiramo svečanosti (odprtje vodovoda) in prireditve na našem območju (obletnica požiga vasi in organiziran pohod, pogostitev pohodnikov).

Lokalnim skupnostim pomagamo na več načinov: solidarnostno pomag-amo pri nesrečah, finančno smo pomagali pri gradnji gasilskega doma PGD Podpreska, sofinancirali smo nakup gasilskega kombija in motornih črpalk. Dotacije namenjamo tudi drugim lokalnim organizacijam in skupi-nam (pevska skupina Binklarji, Društvo upokojencev Draga, vrtec Podpre-ska).

Poskrbimo tudi za solastnike. Zato nekaj pridobljenih sredstev na dve leti delimo med solastnike, glede na delež, ki ga imajo v lasti. Občinski delež sredstev Občina Loški potok vedno namenimo za delovanje vaške skupnosti. Zaradi velikega števila članov z majhnimi deleži, ki ne prebivajo v vasi, smo odstopili od dveh večjih projektov, in sicer od nudenja najema zeml-jišča za pašo in od načrta za turistično naselje.

Na robu države

Od Ljubljane smo odmaknjeni le dobro uro vožnje, a smo na samem robu države. Možnosti za razvoj so okrnjene. Področje je le redko naseljeno in gospodarsko nerazvito, turistične ponudbe praktično ni. Najbližja trgov-ina in gostilna sta oddaljeni 17 km, pošta 26 km, bencinski servis 20 km. Zato z zadovoljstvom spremljamo aktivnosti ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano na področju razvoja agrarnih skupnosti, ki nam daje novo upanje za razvoj našega območja.

POVEZOVALNA SILA VASI

Feliks Vidmar

Agrarna skupnost Hinje se nahaja v vasi Hinje, kakšnih 50 km jugovzhodno od Ljubljane, v občini Žužemberk, UE Novo mesto.

Drobitev deležev ob dedovanju

Agrarna skupnost je bila ustanovljena leta 1995, po vrnitvi po drugi svetovni vojni odvzetih zemljišč, ki so bili v skupni lasti vaščanov. Tega leta se je večina dedičev nekdanjih lastnikov zbrala in se registrirala po ZPVAS. Večina nekdanjih lastnikov je bila v tistem času že pokojnih, če ne že vsi. Vrnjeno premoženje so podedovali dediči na zelo različne načine. Kjer je bil le en dedič kmetije, je le-ta podedoval tudi delež v agrarni skupnosti. V veliko primerih so se kmetije ob dedovanju delile na več deležev. Posledica so bile delitve deležev v agrarni skupnosti. Tako imamo primer, ko se je delež 12/386 delil na štiri dele in prinesel štiri nove lastnike.

Zakon iz leta 2015 omilil težave zaradi velikega števila dedičev

Pred vojno so bile vse kmetije v vasi aktivne in so bili deleži agrarne skupnosti v lastništvu posameznih kmetij, torej njihovih gospodarjev. Po ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti in vrnitvi odvzetega premoženja se je lastništvo zelo spremenilo. Lastniki so postali dediči, ki ne živijo več v Hinjah, nekateri so celo v tujini. Drobljenje lastniških nepremičnin in deležev posameznih kmetij na enake dele za vse dediče, razpršene po vsej državi, celo tujini, predstavlja veliko oviro pri delovanju naše agrarne skupnosti.

Poudariti moramo, da lastništvo devetih bivših članov sploh še ni rešeno. Lastniki so pokojni, njihovi dediči pa nepoznani. ZAgRS je nekako popravil anomalije prvega zakona z določilom o dedovanju in kvorumu za odločanje pri poslovanju agrarne skupnosti. Ker se je pokazala potreba po poslovanju z nepremičninami agrarne skupnosti, smo se v letu 2018 kot prvi v UE Novo mesto registrirali po novem ZAgRS. Novi zakon nam omogoča odločanje kljub veliki razpršenosti članstva.

Gozdna, težje dostopna zemljišča

Skupnost šteje 42 članov in poseduje približno 47 ha zemlje v okolici vasi Hinje. Lastnina je razdrobljena na 31 večjih ali manjših parcel. Parcele so praviloma na slabši, pretežno kamniti zemlji s težkim dostopom. V daljni preteklosti so to bili predvsem skupni, vaški pašniki. Sčasoma so se ti pašniki zarasli in pogozdili, nekatere parcele pa so bile tudi načrtno pogozdene.

Gospodarjenje s temi gozdovi je trenutno edini vir prihodkov naše agrarne skupnosti. Morda bomo v prihodnosti lahko oddali tudi kakšno nepremičnino v trajni najem in pridobili dodatna sredstva.

Agrarna skupnost je pomemben del vaškega življenja

Smo edina organizacija, ki ima na računu sredstva za kritje raznih manjših stroškov za skupne vaške potrebe.

Vse prihodke, ki se tako naberejo, porabimo za skupno javno dobro. Gradimo gozdne vlake, širimo vaške poti in jih redno vzdržujemo. Sodelujemo pri vseh aktivnostih, ki se dogajajo na vasi. Pred leti smo recimo pomagali pri odprtju spominske plošče našemu rojaku Franku Lovšetu, dolgoletnemu županu Clevelanda, guvernerju ameriške zvezne države Ohio in prvemu slovenskemu senatorju v ZDA. Odlično sodelujemo z vaškim gasilskim društvom, s krajevno skupnostjo in kulturnim društvom.

AS ima vse potrebne organe za njeno delovanje po ZAgRS. Vsi organi delajo prostovoljno in niso deležni honorarjev. Potrudimo se, da imamo vsaj enkrat do dvakrat na leto občni zbor. Največja težava pri poslovanju je udeležba na občnih zbora. Od 42 lastnikov nas je le osem aktivnih. Redno se udeležujem vseh sestankov in akcij v organizaciji agrarne skupnosti. Le peščica solastnikov je toliko zavednih, da nesebično delujejo v organih AS in omogočajo njeno aktivnost.

Pogled naprej: ohraniti želimo skupnost, ki bo povezovalna sila

Kljub naštetim težavam smatramo delovanje AS v takšni obliki za najbolj primerno in koristno za vaško skupnost, čemur so bile agrarne skupnosti že od vsega začetka tudi namenjene. V duhu modernega časa se pojavljajo tudi ideje o delitvi premoženja in ukinitvi agrarne skupnosti. Ob taki različnosti in razdrobljenosti zemljišč v lasti AS ter takšni pestrosti članstva je delitev premoženja praktično nemogoča. Preoblikovanje v pravno osebo tudi ne pride v poštev zaradi premajhnega dotoka sredstev. Obstoj in delovanje AS Hinje sta možna le v obstoječi obliki skupnosti delnih lastnikov.

Nimamo posebno odmevnih uspehov, vendar od ponovne ustanovitve dalje venomer skrbimo za skupne potrebe vaške skupnosti in smo velika povezovalna sila na vasi.

Soseska zidanica Draščiči. Foto: Arhiv TIC 2018

ENA REDKIH SKUPNOSTI S STELJNIKI

Vera Konda

Agrarna skupnost Paka, Jelenja vas in Predgrad ima sedež v naselju Predgrad, leži na območju občine Kočevje in spada pod UE Kočevje.

Ponovna vzpostavitev

10. novembra 1994 je bil sklican ustanovni občni zbor za njeno vzpostavitev. Člani so soglasno sprejeli sklep, da se ponovno vzpostavi AS Paka, Jelenja vas in Predgrad. Na podlagi pravnomočne odločbe, ki jo je 4. marca 1997 izdala UE Kočevje, je bila vpisana v register agrarnih skupnosti.

Gozdovi in stelniki

Nahajamo se na kraškem območju, kjer se pozna vpliv vetrov, ki so že večkrat povzročili večjo škodo. Zemljišča na površini približno 260 ha so predvsem gozdovi. Nekaj je tudi stelnikov, ki pa jih počasi zaraščajo listavci, predvsem breza. Gozdne površine ležijo na strmih, kamnitih in skalnatih pobočjih.

Skrb za gozd in studence

Agrarna skupnost šteje 45 članov. Poudarek dajemo vzdrževanju gozdov, predvsem sanitarni sečnji in pogozdovanju ter nadaljnji vsakoletni oskrbi teh nasadov. Poleg skrbi za gozdove se posvečamo tudi vzdrževanju manjših objektov v vasi (kapelice in studenci).

Pogled naprej

Glede na dela, ki jih opravljamo v pristojnosti AS, vidimo v prihodnosti kot središče našega delovanja predvsem skrb za gospodarjenje z gozdovi. Nadejamo se nadaljnjega zelo dobrega sodelovanja z revirnim gozdarjem, ki nam daje strokovne napotke predvsem v zvezi z vzdrževanjem gozdov.

Pomurje je slovenska najbolj severovzhodna in najbolj ravninska statistična regija. Rodovitna prst, celinsko podnebje in raven svet ustvarjajo ugodne razmere predvsem za kmetijstvo. Meri 1.337 km² in je organizirana v 27 občin: Apače, Beltinci, Cankova, Črenšovci, Dobrovnik, Gornja Radgona, Gornji Petrovci, Grad, Hodoš, Kobilje, Križevci, Kuzma, Lendava, Ljutomer, Moravske Toplice, Murska Sobota, Odranci, Puconci, Radenci, Razkrižje, Rogašovci, Sveti Jurij ob Ščavnici, Šalovci, Tišina, Turnišče, Velika Polana in Veržej. Predstavljene so štiri agrarne skupnosti:

Agrarna skupnost Bunčani se je po vrnitvi premoženja ponovno organizirala leta 1996. Njena zemljišča so na lahko prodnatih tleh ob reki Muri in so gozdnata. Parcele so majhne in razdrobljene. Pogoste so poplave in vetrolomi. 17 članov aktivno sodeluje pri poseku dreves in pogozdovanju.

Agrarna skupnost Kapca se je po vrnitvi premoženja ponovno organizirala leta 1997. Njeno premoženje predstavljajo predvsem gozdnata zemljišča. Njenih 56 članov se največ ukvarja z vzdrževanjem obstoječega gozda.

Agrarna skupnost Lendava je dobila delno vrnjeno premoženje leta 1995, in sicer njive, travnike in gozdnata zemljišča. Skupnost sestavlja 100 članov, ki se trudijo gozd vzdrževati.

Agrarna skupnost Tattenbach poseduje 300 ha, njeni člani pa niso fizični lastniki gozdnih zemljišč, ampak imajo na njih služnostne pravice. Letno pridobijo skupno približno 340 m³ lesa za drva, ki se porazdeli med vse člane.

Predstavljeni primeri še zdaleč niso vsi, ki obstajajo. Bližnje Porabje s tradicijo urbarialnih skupnosti ter tradicija že omenjenih dveh sosednjih držav, nas zanima in vabi na nadaljnjo pot iz preteklosti v prihodnost.

AGRARNA SKUPNOST BUNČANI

MAJHNA SKUPNOST OB MURI

Anton Rantaša

Agrarna skupnost Bunčani je v občini Ljutomer in spada pod UE Ljutomer. Leži severno od občinskega središča. Nastala je leta 1996.

V lasti ima predvsem gozdne površine. Zemljišča so na lahkih prodnatih tleh. Ker je veliko zemljišč ob reki Muri, se pogosto sooča s poplavami, večkrat pa gozdove prizadene tudi vetrolom.

Vseh 17 članov je aktivnih ter sodelujejo tako pri poseku dreves kot tudi pri saditvi sadik oziroma pri pogozdovanju. Parcele so majhne in razdrobljene.

TEŽAVNA SKRB ZA GOZD

Janez Zag

Gozdna urbarialna skupnost Kapca (GUSK) ima sedež v Kapci, leži v občini Lendava in spada pod UE Lendava. Deluje od leta 1997, ko je bila 21. 2. 1997 vpisana v registrski organ Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano kot zasebna lastnina.

Odtlej je naša ključna naloga vrnitev premoženja članom, ki jih je 65.

Člani GUSK Kapca imajo pravico do koriščenja lesne mase v skladu z vrednostjo svojega deleža. Zato so dolžni sodelovati pri skupnih delih za vzdrževanje gozda, kar je zaradi visoke starosti težko izvedljivo.

Doslej je bilo članom GUSK Kapca vrnjeno v solast gozdno zemljišče, to je 28 ha zemljišča. Naša glavna in največja naloga je njegovo vzdrževanje, kar pa je iz že navedenih razlogov težko.

NA NAJBOLJ VZHODNEM DELU SLOVENIJE

Janez Zag

Urbarialna skupnost Lendava leži v občini Lendava in spada pod UE Lendava.

Vračanje premoženja še ni končano

Od leta 1995 dalje se posvečamo predvsem vrnitvi premoženja članom Urbarijalne skupnosti, kar še danes ni končano. Članom so bile doslej v postopkih v solast vrnjeni njiva, travniki in gozdno zemljišče. V postopku imamo še vračilo gozdnega zemljišča.

Veliko lastnikov, malo lastnine

Urbarialna skupnost ima trenutno 100 lastnikov - deležnikov. Ker so njihovi deleži v površinah majhni, je sodelovanje težko. Vzdrževanje obstoječega gozda je naša največja naloga, ki pa je zaradi že omenjenega majhnega deleža lastnikov – deležnikov otežkočena.

Strokovna ekskurzija pri urbarialni skupnosti Lendava. Foto: Rebec 2018

ČLANI BREZ LASTNIŠTVA, A S SLUŽNOSTJO

Leopold Lamut

Zgodovinski razvoj: servitutne pravice, ustanovljene leta 1861

Agrarna skupnost Tattenbach se je ponovno ustanovila 31. maja 1994 s petimi člani upravičenci. Bili smo razlaščeni ali so nam bile odvzete servitutne pravice, ustanovljene leta 1861 s patentom No.1492 - Štajersko deželno glavarstvo, vpisano v Gradcu (Graz) 1. marca 1862 v velikosti 953 joh na območju Konjiške gore.

V skladu z ZPVAS je 20 članov uspešno zaključilo pridobitev služnostne pravice na približno 300 ha gozdnih površin z odločbo UE Slovenske Konjice z dne 14. 12. 2004.

Gozdna vlaka skupnosti, ki ima le služnostne pravice. Foto: Lamut 2020

Delovanje

Delujemo kot združeni člani celotne pravice na celotni površini s svojim deležem. Vodi nas pooblaščen predsednik, ki ga izberemo člani. Takšne vrste upravljanje je popolnoma zadostno, saj ima vsak član pravice in dolžnosti, določene s pravili agrarne skupnosti.

Kot skupnost imamo določene prednosti. Med drugim smo močnejši zaradi velikosti, glede marketinškega zastopanja, izbire izvajalca del, s pravnega vidika pa ob dedovanju. Lažje se seznanjamo z informacijami na področju zakonodaje itd.

Člani so aktivni v ZPASS, smo njegovi soustanovitelji in imamo člana v

njegovem upravnem odboru. Sodelujemo tudi z institucionalnima lastnikoma zemljišč, ki sta SIDG in Sklad kmetijskih zemljišč RS. Sodelovanje z njima zaenkrat poteka nemoteno in je dobro. Med seboj si pomagamo pri urejanju gozdnih poti in vlak. Spoštujejo služnostne pravice in nas pri našem delovanju ne ovirajo.

Člani AS niso lastniki zemljišč

Posebnost naše agrarne skupnosti je ta, da člani nismo fizični lastniki zemljišč (gozda), imamo pa na zemljiščih služnostne pravice. To pomeni, da na 300 ha lahko vsako leto pridobimo skupno približno 340 m³ lesa za drva, ki se porazdeli med vse člane.

Les za drva AS Tattenbach. Foto: Lamut 2020

POGLED V PRIHODNOST

MEDGENERACIJSKI PRENOS SKUPNIH ZEMLJIŠČ PRED IZZIVI

dr. Mateja Šmid Hribar¹⁰

Agrarne skupnosti, imenovane tudi sose(d)ska, srenja, jus, sopašnik ali skupnina (Bogataj 2012), imajo v Sloveniji bogato tradicijo. Če so v preteklosti skupna zemljišča, kjer gre v veliki meri za gozdove in planinske pašnike, članom agrarnih skupnosti pomenila vir preživetja, so danes skupna zemljišča pomembni naravni viri, ki poleg paše in lesa zagotavljajo ohranjanje kulturne pokrajine in zaščito pred zaraščanjem, prispevajo k večji biodiverziteti ter ponujajo možnost rekreacije (Petek in Urbanc 2007).

Tovrstne koristi, pomembne ne le za člane, ampak za širšo lokalno, regionalno, včasih celo nacionalno javnost, so v strokovni javnosti prepoznane kot ekosistemske storitve. To so koristi in dobrine, ki jih ljudje prejema od ekosistemov (MEA 2005) in so ključne za obstoj človeške vrste. Poleg tega lahko agrarne skupnosti, kar je bilo dokazano na primeru Livka, z dobičkom od upravljanja skupnih zemljišč, s finančnimi vložki znatno prispevajo k razvoju celotnih lokalnih skupnosti (gradnja igrišča, financiranje kulturnih dogodkov, nakup gasilskega vozila), k vzdrževanju cestne infrastrukture in solidarnosti (zagotavljanje pitne vode v poletnih sušah), s čimer ohranjajo vitalnost podeželja. Ugotovili smo, da je ključne ukrepe za povečanje prožnosti lokalnih prebivalcev na socio-ekonomske in podnebne izzive v Livku prispevala prav tamkajšnja agrarna skupnost, medtem ko so bili državni in občinski ukrepi bolj usmerjeni v reševanje turizma v regiji (Urbanc in Šmid Hribar 2021).

Vendar pa agrarne skupnosti in z njimi skupna zemljišča v Sloveniji izginjajo. Bodisi se zemljišča razparcelirajo in privatizirajo med posamezne člane, bodisi jih prevzame občina in država. Zares tvegano utegne postati, ko jih prevzame tuj lastnik, ki ne živi z lokalno skupnostjo.

Na upad delovanja agrarnih skupnosti v Sloveniji sta v preteklih desetletjih usodno vplivali dve okoliščini

Prva je bilo podržavljanje po drugi svetovni vojni in posledična razlastitev članov agrarnih skupnosti po Zakonu o agrarnih skupnostih iz leta 1947 in Zakonu o razpolaganju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti iz leta 1965. Po navedbah Cerarja in sodelavcev (2011) naj bi bilo v postopkih nacionalizacije v socializmu ukinjenih in razlaščenih od 1000 do 1500 agrarnih skupnosti, pri čemer obseg njihovih zemljišč ni znan. Druga nesrečna okoliščina se je zgodila po osamosvojitvi Slovenije 1991, ko se je začela dolgo pričakovana denacionalizacija, torej vračilo premoženja oškodovancem in njihovim dedičem. Zakon o denacionalizaciji iz leta 1991, ki je omogočil ponovno vrnitev kmetijskih in gozdnih zemljišč lastnikom, je nekdanjo skupno lastnino dedičem vračal kot posamezne deleže in ne kot solastnino ali skupno lastnino (Petek in Urbanc 2007). Zakonodajalec torej ni upošteval specifične narave skupnih zemljišč, zaradi

---

¹⁰ Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Geografski inštitut Antona Melika

česar so največjo škodo utrpele prav najbolj dejavne agrarne skupnosti, ki so se zgodaj organizirale. Potrebne pravne postopke, tudi registracijo, so pogosto ovirali številni potomci dedičev, raztepeni po celem svetu, ali pa se je krog lastnikov širil na nekmete. Država je napako skušala popraviti s sprejetjem ZPVAS (1994), s katerim je bilo premoženje agrarnih skupnosti vrnjeno nekdanjim članom kot njihova solastnina ali skupna lastnina. Za bolj dejavne agrarne skupnosti je bilo že prepozno.

Prvo in zadnjo celovito študijo o tipih in stanju skupnih zemljišč agrarnih skupnosti v Sloveniji sta pripravila Petek in Urbanc (2007). Ugotovila sta, da se je največ skupnih zemljišč obnovilo v gorskem alpskem svetu, kar je povezano s tradicijo planinskega pašništva, ki se je vsaj delno ohranilo tudi po podržavljenju skupnih zemljišč po drugi svetovni vojni. Leta 2013 se je problematike agrarnih skupnosti lotil Premrl (2013), ki je izhajal iz podatkov prej omenjene študije in je navajal, da je v registrih upravnih enot zavedenih 638 agrarnih skupnosti, od tega potencialno aktivnih 547; dodatnih 48 jih še ni imelo zaključenih postopkov vračila premoženja. Agrarnim skupnostim naj bi bilo vrnjenih 77.486,47 ha zemljišč, kar je 3,67 % ozemlja Slovenije (Premrl 2013).

Poznejše raziskave so se vselej nanašale bodisi na teoretske vidike (npr. Rodela 2012; Šmid Hribar in sodelavci 2015; Šmid Hribar in sodelavci 2018) ali izbrane primere in pilotna območja (npr. Bogataj in Krč 2014; Gatto in Bogataj 2015; Premrl in sodelavci 2015; Urbanc in Šmid Hribar 2021). Manjka pa ključni tip raziskav, s katerimi bi v rednih občasnih analizah na nacionalni ravni spremljali strukturo, delovanje in vlogo agrarnih skupnosti in obseg ter tip skupnih zemljišč. Register agrarnih skupnosti bi tako lahko redno ažurirali. Ker vpis vanj ni avtomatski in ga tudi nihče ne preverja, Združenje predstavnikov agrarnih skupnosti Slovenije pa nima celovite slike stanja, ker deluje prostovoljno, ta trenutek podatka ni. Ni znano, koliko agrarnih skupnosti je bilo registriranih, koliko zemljišč je bilo v celoti vrnjenih po ZPVAS, niti koliko agrarnih skupnosti je v Sloveniji že registriranih po ZAgRS (2015), kaj šele, s koliko in katerimi tipi skupnih zemljišč razpolagajo agrarne skupnosti.

ZAgRS je do neke mere poenostavil upravljanje, saj za sprejemanje večine odločitev zadostuje večina in ne več strogo soglasje. Vendar pa ta zakon za nekatere posle (na primer delitev solastnine) še vedno predvideva strožjo večino, ki jo je nemalokrat nemogoče zagotoviti. Terja tudi ponovno registracijo, saj naj bi skladno s 63. členom 16. oktobra 2022 prenehal veljati 11. člen ZPVAS-a, ki govori o pravici do izkoriščanja nepremičnin, torej skupnih zemljišč. S tem se pod vprašaj postavlja obstoj agrarnih skupnosti, ki se ne bodo uspele ponovno registrirati. Prihodnjemu obstoju agrarnih skupnosti torej grozi nov udarec.

Glede na dolgotrajne in zapletene postopke registracije nas lahko upravičeno skrbi, da bomo v prihodnjem letu formalno izgubili glavnino agrarnih skupnosti, čeprav bodo nekatere morda svoje delovanje neformalno nadaljevale.

Tako stanje bi ogrozilo številne raznolike ekosistemske storitve, ki jih (brezplačno) zagotavljajo njihova skupna zemljišča, kot na primer: uravnavanje podnebja na mikro-ravni, blaženje podnebnih sprememb in sk-

ladiščenje ogljika, prečiščevanje vode in uravnavanje zalog pitne vode, nastanek prsti in kroženje hranil ter tudi ohranjanje kulturne dediščine in identitete, možnost doživljanja lepega in sprostitve v naravi, če naštejemo le najbolj pogoste.

To ne bi bila le neprecenljiva izguba za člane agrarnih skupnosti, temveč tudi za širšo javnost, saj sprememba lastništva pogosto vodi v spremembo rabe, nekatere ekosistemske storitve bi lahko resno ogrozila. Poleg tega ni jasno, kdo bo v primeru izgube formalnega obstoja agrarnih skupnosti formalno upravljal z njihovimi skupnimi zemljišči. Bo to prevzela Družba Slovenski državni gozdovi, kar bi pomenilo nekakšno ponovno poddržavljanje teh zemljišč? Kaj si z vidika zagotavljanja raznolikih ekosistemskih storitev lahko obetamo v tem primeru?

V izogib nadaljnji izgubi skupnih zemljišč predlagam vsaj tri logične korake. Prvič, potrebno je razrešiti pravne zagate v zvezi s ponovno registracijo, ki jih niso povzročile agrarne skupnosti same ter aktivno – ne pasivno skrb za Register. Drugič, za sodelovanje pri upravljanju s skupnimi zemljišči je treba že zdaj navdušiti in vključiti mlade ter tudi ženske, ki so v dosednji strukturi delovanja agrarnih skupnosti prezrte. Tretjič, zaradi ekosistemskih storitev in drugih koristi, ki jih prinašajo skupna zemljišča, bi morali stremeti k vzpostavitvi novih agrarnih skupnosti. Le tako si bomo Slovenci predvsem na podeželju zagotovili aktivno vlogo pri upravljanju naravnih virov, ki ključno vplivajo na kakovost življenja. Nakupi sedanjih skupnih zemljišč namreč najverjetneje pomenijo predvsem kratkoročne ekonomske koristi in praviloma ne tudi dolgoročnih uravnalnih in kulturnih ekosistemskih storitev. Čeprav se tega mnogi ne zavedajo, so le te privilegij, ki ga širša skupnost (še) uživa na račun sedanjih lastnikov – agrarnih skupnosti. Zagrajena zemljišča in prepovedani prehodi na še včeraj dostopnih območjih in poteh so le prvi znanilci tovrstnih sprememb.

Ne nazadnje, nujna je nova celovita študija o agrarnih skupnostih, registriranih po starem in novem zakonu, da bomo vedeli, kdo z njimi upravlja, kakšne ekosistemske storitve in koristi prinašajo ter komu študije primerov, kot npr. Urbanc in Šmid Hribar 2021 za AS Livek nakazujejo, kaj bomo izgubili, če bo glavnina agrarnih skupnosti zaradi nezmožnosti ponovne registracije izgubila pravico do rabe njihovih skupnih zemljišč.

VIRI

Bogataj, N., Krč, J. (2014). A forest commons revival in Slovenia. *Society & natural resources*, 27(8), str. 867–881. Doi: 10.1080/08941920.2014.918225

Bogataj, N. (2012). Model delovanja slovenskih agrarnih skupnosti. V: Rodela, R. (ur.): *Soupravljanje naravnih virov: vaške skupnosti in sorodne oblike skupne lastnine in skupnega upravljanja*, str. 23–37. Wageningen, Wageningen University and Research Centre. Dostopno na <http://edepot.wur.nl/205876>

Cerar, G., Kliner, P., Papež, M. (2011). Prihodnost agrarnih skupnosti. *Zelena dežela*, 102, str. 7–10. Ljubljana

Gatto, P., Bogataj, N. (2015). Disturbances, robustness and adaptation in forest commons: comparative insights from two cases in the Southeastern Alps. *Forest Policy and Economics: a companion journal to Forest Ecology and Management*, 58, str. 56–64

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S138993411500060X#MMCVFirst>

MEA - Millenium Ecosystem Assesment. (2005). *Ecosystems and human well-being: general synthesis*. Island Press, Washington

Petek, F., Urbanc, M. (2007). Skupna zemljišča v Sloveniji. *Geografski vestnik*, 79(2), str. 41–62.

- Premrl, T. (2013). *Analiza stanja agrarnih skupnosti v Sloveniji na podlagi podatkov upravnih enot. Elaborat. Gozdarski inštitut Slovenije, Ljubljana*
- Premrl, T., Udovč, A., Bogataj, N., Krč, J. (2015). From restitution to revival: A case of commons re-establishment and restitution in Slovenia. *Forest Policy and Economics*, 59: 19–26
- Rodela, R. (2012). Uvod v skupno lastnino in skupno upravljanje naravnih virov. V: Rodela, R. (ur.): *Soupravljanje naravnih virov: vaške skupnosti in sorodne oblike skupne lastnine in skupnega upravljanja*, str. 11–20. Wageningen, Wageningen University and Research Centre. Dostopno na <http://edepot.wur.nl/205876>
- Šmid Hribar, M., Kozina, J., Bole, D., Urbanc, M. (2018). Public goods, common-pool resources, and the commons: The influence of historical legacy on modern perceptions in Slovenia as a transitional society. *Urbani izziv* 29(1): 96–109
- Šmid Hribar, M., Bole, D., Urbanc, M. (2015). Public And Common Goods in the Cultural Landscape. *Geografski vestnik*, 87(2): 43–57
- Urbanc, M., Šmid Hribar, M. (2021). Livek: A Mountainous Border Area's Transformation from a Ski Paradise to a Resilient Community. V: *Culture and climate resilience: perspectives from Europe*, 45–68
- Zakon o agrarnih skupnostih. Uradni list LRS 52/47. Ljubljana, 1947
- Zakonu o agrarnih skupnostih (ZAgRS). (2015) Uradni list RS 74/15. Ljubljana
- Zakon o denacionalizaciji. (1991). Uradni list RS 271/1991-I. Ljubljana
- Zakon o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic. (1994). Uradni list RS 5/94. Ljubljana
- Zakon o razpolaganju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti. (1965). Uradni list SRS 7/65. Ljubljana

MODERNI IZZIVI SKUPNE LASTNINE IN STROKOVNA POMOČ AGRARNIM SKUPNOSTIM

prof. dr. Andrej Udovč, Andrej Hafner¹¹

Agrarne skupnosti – pogled naprej

Ta zbornik priča o tem, da so agrarne skupnosti tudi danes še kako žive skupnosti. Prepogosto se na njih gleda kot na že pretekle zgodovinske tvorbe, ki v današnjem času nimajo prave perspektive. Za začetek je nujno potrebno izraziti neizmerno veselje in spoštovanje ob izidu tega zbornika, saj gre za izjemno pomemben prispevek k njihovem razumevanju in ohranitvi ter nadaljnjem razvoju agrarnih skupnosti v Sloveniji. Ob tej priložnosti iskrena hvala kolegom, ki so tako zavzeto sodelovali pri pripravi tega zbornika, piscem prispevkov ter ministru za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano dr. Jožetu Podgoršku, ki je podprl nastanek te knjige, in to ravno v času, ko Republika Slovenija predseduje Svetu Evropske unije. Zaradi tega je ta zbornik tudi širši prispevek Slovenije v evropskem prostoru k razumevanju kolektivnih vrednot družbe in pomena skupne lastnine na področju gospodarjenja s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči. V uvodnem delu bi se rad tudi spomnil kolega, izjemnega poznavalca in strokovnjaka za področje agrarnih skupnosti, Tineta Premrla, ki je umrl mlad (l. 2017), na vrhuncu svojih moči. Poleg izjemnih strokovnih kompetenc je imel agrarne skupnosti preprosto rad. Verjameva, da bi bil on, če bi razmišljal o prihodnosti slovenskih skupnosti, še bolj vizionarski, konkreten in direkten.

Ob razmišljanju o agrarnih skupnostih, se misel najprej osredotoči na pomen kolektivnega gospodarjenja s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči, pomen skupnega odločanja članov agrarne skupnosti o skupnih stvareh, družbenemu pomenu takšne skupnosti za nek kraj, vas, in nenazadnje pomenu ohranitve teh skupnosti za državo (tj. njene prebivalce). Posebej pa je potrebno izpostaviti odnos (agrarne) skupnosti do zemlje (kmetijskih in gozdnih zemljišč), ki je drugačen, zelo spoštljiv, zemljo je skupnost prejela od prednikov in jo namenja za prihodnje rodove. O agrarnih skupnostih sva se pogovarjala z mnogimi kolegi pravniki, gozdarji ter agronomi in prepogosto naletela na nerazumevanje vloge tovrstne lastnine in pomena skupnosti pri njenem upravljanju. To je seveda razumljivo, saj je sodobno (moderno) pravo izrazito individualistično, rimska, t. i. zasebna lastnina je temelj mnogih družbenih odnosov, vse to že od civilnih zakonikov iz 19. stoletja (npr. Code Civil, Občni državljanski zakonik) naprej, oblast osebe nad stvarjo je vseobsežna. K sreči sva imela priložnost nekaj mnenj izmenjati z italijanskim pravnikom in vodilnim

¹¹ **Andrej Hafner**, vodja Sektorja za pravno sistemske zadeve v kmetijstvu na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Med drugim vodja delovne skupine za sistemski ZAgRS (2015) in avtor njegove predstavitve s komentarjem (Uradni list Republike Slovenije, 2017). Podiplomski študent na Pravni fakulteti, ki se je izpopolnjeval na PF Univerze v Otagu na Novi Zelandiji. Posveča se stvarnemu pravu in pravu Evropske Unije s poudarkom na kmetijskem pravu.

Andrej Udovč, redni profesor ekonomike naravnih virov na Biotehniški fakulteti, UL, vodja katedre za agrometeorologijo, upravljanje kmetijskih zemljišč, ekonomiko kmetijstva in razvoj podeželja, član slovenske ekipe, ki je pripravila slovenski kmetijsko-okoljski program 2002-2006 in strategijo razvoja podeželja 2007-2013 in član Mednarodnega odbora za raziskovanje Alp.

evropskim pravnim strokovnjakom za to področje prof. Paolom Grossijem, ter vodilnimi svetovnimi strokovnjaki za upravljanje s skupnimi viri, vključno z nobelovko Elinor Ostrom in s čimer se je oblikovalo prepričanje, da je agrarne skupnosti potrebno razumeti v takšni obliki kot so nastale (njihovi izvorni obliki), ne glede na sodobne civilne zakonike, razumevanje lastnine po rimskem pravu ali na individualni lastnin temelječem upravljanju in vodenju. Pri skupnostih gre za drugačen način posedovanja virov, predvsem zemlje (t.i. *Un altro modo di possedere*) ter drugačen odnos med osebo - skupnostjo in stvarjo – zemljo. Zato sva prepričana, kar nenazadnje potrjuje tudi pričujoči zbornik, da so jusi, srenje, vaške skupnosti, komunele, ne glede na to, kako jih glede na njihov krajevni izvor poimenujemo, neizmeren vir običajnega prava in dobrih upravljavskih praks.

Umestitev agrarnih skupnosti v naš obstoječi pravni red je bila zelo težka naloga, potrebno je bilo mnogo »pravnega poguma«, še zlasti glede na »izvirni greh« agrarnih skupnosti v Sloveniji (oblika vračanja premoženja po Zakonu o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic iz leta 1994 (ZPVAS)), kar nam je z Zakonom o agrarnih skupnostih iz leta 2015 (ZAgrS) v večji meri uspelo, potrebno je še nekaj časa in manjše novelacije zakona. Seveda so kritike obstoječega zakona (ZAgrS) razumljive, saj je vedno potrebno stremeti k zastavljenim idealom, realno pa je v danih razmerah bil ta zakon in glede na obstoječe stanje, v mislih imamo »izvirni greh«, največ, kar smo lahko naredili. Pri pripravi tega zakona je sodelovala izjemna ekipa pravnikov in drugih strokovnjakov s področja kmetijstva in gozdarstva.

Ko usmerjamo pogled naprej pa, tudi skozi zapise tega zbornika, vidimo kar nekaj področij in tematik, ki so potrebne nujnega urejanja in ukrepanja. Med njimi je na prvem mestu ureditev davčnega statusa agrarnih skupnosti na preprost način, tako da se bo davek odmeril skupnosti in ga bo slednja plačevala z računa agrarne skupnosti. Obdavčitev mora biti enostavna in se prilagoditi agrarnim skupnostim, ki obstajajo že stoletja. Drugo vprašanje pa so morebitne oprostitve plačila davkov ali nižja davčna stopnja za določene davke. Avtorja nisva strokovnjaka za davke, izpostavljava pa, da je tovrstna lastnina po svoji naravi drugačna (v ospredju je zemlja in ne imetnik lastninske pravice), je manj ekonomsko donosna za imetnika lastninske pravice, z njo se ne upravlja kot z individualno lastnino, imetniki lastninske pravice so omejeni pri upravljanju in razpolaganju s tovrstno lastnino, zato je potrebna tudi primerna davčna obravnava. Posebej je potrebno poudariti, da si člani skupnosti praviloma ne delijo sredstev, ki jih zaslužijo z gospodarjenjem z zemljišči, ampak le ta namenijo v razvoj vasi, gradnjo infrastrukture (pokopališča, igrišča, ceste), torej v skupnost oz. v kraj.

V Zakon o agrarnih skupnostih je potrebno vključiti tudi agrarne skupnosti, ki jim premoženje po 2. svetovni vojni ni bilo odvzeto z odločbo, pa slednje še vedno obstajajo in delujejo. Tem skupnostim je nujno zagotoviti pravni okvir za njihovo delovanje. V Sloveniji je po najini oceni kar nekaj deset takšnih skupnosti.

V zvezi z dedovanjem si verjetno vsi želimo, da bi dedni postopki pred sodišči tekli hitreje, saj bi to rešilo marsikatero težavo. Seveda je to sodna

pristojnost, in se v samo delo sodišč (delitev oblasti) ne smemo vmešavati. Potrebno pa je razmisliti o sistemski rešitvi, da premoženje, ki nima dediča (zapuščina brez dediča) preide na vse člane agrarne skupnosti in ne na občino ali državo. To je smiselno in naravno (običajno pravo), kljub temu, da bi to pomenilo neko specialnost v dednem pravu, je o možnosti in pravni sprejemljivosti takšne ureditve v prihodnosti potrebno tudi pričeti razpravljati. Občina in država sta nenaravni član agrarne skupnosti, to velikokrat povzroča težave pri delovanju skupnosti. V tem kontekstu bi morala država svoje deleže v agrarni skupnosti brezplačno prenesti na člane agrarne skupnosti, občina pa bi imela enako možnost, če se tako odloči. Tako bi agrarne skupnosti spet postale skupnosti fizičnih oseb prebivalcev neke vasi.

Dobro bi bilo, da se vse agrarne skupnosti, ki želijo delovati v bodoče, preoblikujejo po ZAgrS in nimamo dvojnega sistema agrarnih skupnosti po ZPVAS in ZAgrS. Zakon bi lahko omogočil lažji prehod na novo ureditev, npr. z manjšo večino za sklic občnega zbora in odločanje ipd. ZagrS je približek temu, kar so agrarne skupnosti nekoč bile in kar želijo biti, zato je bolj kot oblikovanje novega zakona, v tem trenutku verjetno primerna določena novelacija obstoječega.

Za nadaljnji razvoj delovanja agrarnih skupnosti pa ni dovolj samo ureditev obstoječih pravnih razmerij, temveč tudi ustrezna sistemska pomoč pri njihovem upravljanju in vodenju. Agrarne skupnosti so skupnosti, ki imajo na podlagi svojih pravil tudi posebne modele upravljanja in vodenja, ki mnogim, predvsem novim članom, ki so to postali preko dedovanja, niso najbolj poznani in pogosto tudi ne razumljivi. Tu gre dejansko za pristope k soupravljanju v svojem najbolj osnovnem pomenu, ki daleč presega samo zasledovanje ekonomskih ciljev. Pogosto so pri upravljanju z agrarnimi skupnostmi okoljski in socialni cilji celo pomembnejši. Zato je nujno potrebno, da se v okviru inštitucij, ki razvojno delujejo na področju kmetijstva, gozdarstva in podeželja, oblikuje poenoteno znanje o pomenu delovanja agrarnih skupnosti ter sistemsko podpre (z ustrezno oblikovanimi ciljnim ukrepi v okviru politike razvoja podeželja) njegovo prenašanje tako na člane agrarnih skupnosti kot tudi širše med splošno populacijo.

Kot posebno ciljno skupino za prenos znanja in spodbujanje k aktivnejšemu sodelovanju pa prepoznavamo mlade, bodisi aktivne na podeželju, ki kot nova generacij prevzemajo vodenje in upravljanje kmetijske in gozdarske dejavnosti, kot tudi mlade v urbanih območjih, ki na podlagi obstoječe zakonodaje predvsem po dednih postopkih tudi postajajo člani agrarnih skupnosti. Danes pogosto opažamo, da je stopnja aktivnega delovanja med temi člani agrarnih skupnosti nična, ali pa prevladujoče usmerjena v ekonomske cilje, kar oboje na nek način otežuje delovanje. Ker gre za generacije, ki nimajo več stika z zgodovinskimi izkušnjami o poslanstvu in skupnostnem delovanju agrarnih skupnosti je za njihovo aktivacijo potrebno oblikovati novo strategijo razvoja in popularizacije vloge agrarnih skupnosti, ki bo sočasno naslavljala vse ekosistemske vidike njihovega obstoja.

V zaključku izpostavlja, da tovrstna lastnina nikakor ni nekaj slabega,

ampak je splošno pomembna, še zlasti za kmetijska in gozdna zemljišča, ki so težko dostopna, gorata, gorske pašnike, območja z velikimi strminami ali območja nacionalnih parkov; tovrsten skupen način upravljanja je za ta zemljišča zgodovinsko utemeljen in edino smiselno. Tudi med pravniki in ekonomisti, še posebej tistimi, ki se zavedamo pomena primerne upravljanja z naravnimi viri za zagotavljanje vseh vrst ekosistemskih storitev, se krepi prepričanje, da tovrstna lastnina obstaja, krepi se zavedanje, da oblast osebe nad stvarjo ni vseobsežna, da je v ospredju zemlja in izrazito spoštljiv odnos do zemlje. Vse to krepi zavedanje, da so za gospodarjenje s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči agrarne skupnosti izjemnega pomena.

Iz recenzij:

Zbornik prinaša »katalog« aktivnejših agrarnih skupnosti in izjemno iztočnico za poglobljeno strokovno/znanstveno raziskavo delovanja agrarnih skupnosti predvsem z vidika prava, ohranjanja narave in kulturne krajine ter kmetijstva. Iz prispevkov je čutiti željo po ohranitvi teh posebnih lastniških skupnosti, pa tudi njihovo nemoč v »boju« z vsakokratno državno oblastjo. Lastnine člani ne vidijo v pomenu zasebne lastnine kot jo opredeljuje zakonodaja oziroma kot tržni vir, ampak v vlogi identitete, zrasle iz preživetvenih naporov vaščanov, ki imajo z njo še vedno obilico dela in stroškov. Zemljišča so podedovali in zato se čutijo dolžne nadaljevati tradicijo svojih prednikov.

Mag. Dejan Dodič

Delu daje visoko vrednost zborniški pristop, v katerem prispevki poleg analitično – strokovnih pogledov razkrivajo bogastvo izkušenj in razumevanja potreb po ohranjanju narave in njenih materialnih in nematerialnih dobrin, ki ga ta oblika lastnine in upravljanja prinaša Sloveniji in tudi širše. Tri poglavja so medsebojno konceptualno dobro povezana ter razvijajo vsebino od osnovnih značilnosti agrarnih skupnosti skozi njihov zgodovinski lok v sedanost in prihodnost, kar dopolnjujejo predstavitev naše soseščine ter zaokrožita zaključna prispevka.

Prof. dr. Andrej Udovč

ABECEDNI SEZNAM KRAJEV PREDSTAVLJENIH AGRARNIH SKUPNOSTI OZROMA SRENJ

Bičevje 153
Bistrica pri Trziču 155
Bohinjska Bistrica 135
Branik 102
Bunčani 267
Cerkovska vas 181
Čaven 99
Čezsoča 71
Divača 218
Dol - Otlica 93
Dolenje Jezero 234
Dolina (I) 58
Dolnje Ležeče 217
Dovje-Mojstrana 115
Draga 200
Drskovče 242
Dutovlje, Kreplje, Godnje 230
Gojška planina 183
Goriče 215
Griže 224
Hinje 262
Hrastovlje 194
Hrenovice 237
Javorniški Rovt-Slovenski Javornik 124
Jezerca 169
Kačjak Luče 253
Kal nad Kanalom 92
Kapca 268
Kazlje 226
Komen-Divči-Preserje 227
Krajnska Gora 128
Kriška planina 163
Lendava 269
Leše 158
Livek-Matajur 76
Ljubija 247
Ljubinj 84
Ljubno 249
Logje-Robidišče 67
Lom za njivco 149
Meščanska korporacija Kamnik 174
Merče in Plešivica 222
Mošenjska planina 148
Novi kot 260

Obrov 206
Opčine (I) 55
Paka, Jelenja vas, Predgrad 264
Planina pod Golico 123
Poljšica 129
Poljubinj 81
Potoki 127
Povir 220
Pungrat 150
Račja vas (CRO) 52
Rakitovec 196
Rateče – Planica 110
Ravnace pri Metliki 258
Ravne v Bohinju 133
Rečica pri Bledu 131
Ribenska in Grofova pl. 142
Ribno 146
Rožar 198
Savica 138
Spodnja Rečica-Nizka-Varpolje 248
Srednja vas v Bohinju 137
Stara Fužina-Studor 140
Stržišče Podbrdo 89
Sužid 74
Škoflje-Zavrhek 211
Šmarata 239
Tattenbach 270
Tegošče 161
Temnica – Novelo 101
Tolmin 87
Trenta 69
Tublje 203
Velike Loče 204
Volarje - Selišče 91
Vrhpolje 201
Vrhpolje 259
Zanigrad 193
Zvirče 162

SLOVENSKE SRENJE
kot izročilo in priložnost

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO,
GOZDARSTVO IN PREHRANO

